

Klotz, Christian Adolf

Christ. Ad[olphi] Klotzii Opuscula varii argumenti

Altenburgum 1766

Opp. 658 y

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10605620-4

VD18 14709600-001

Copyright

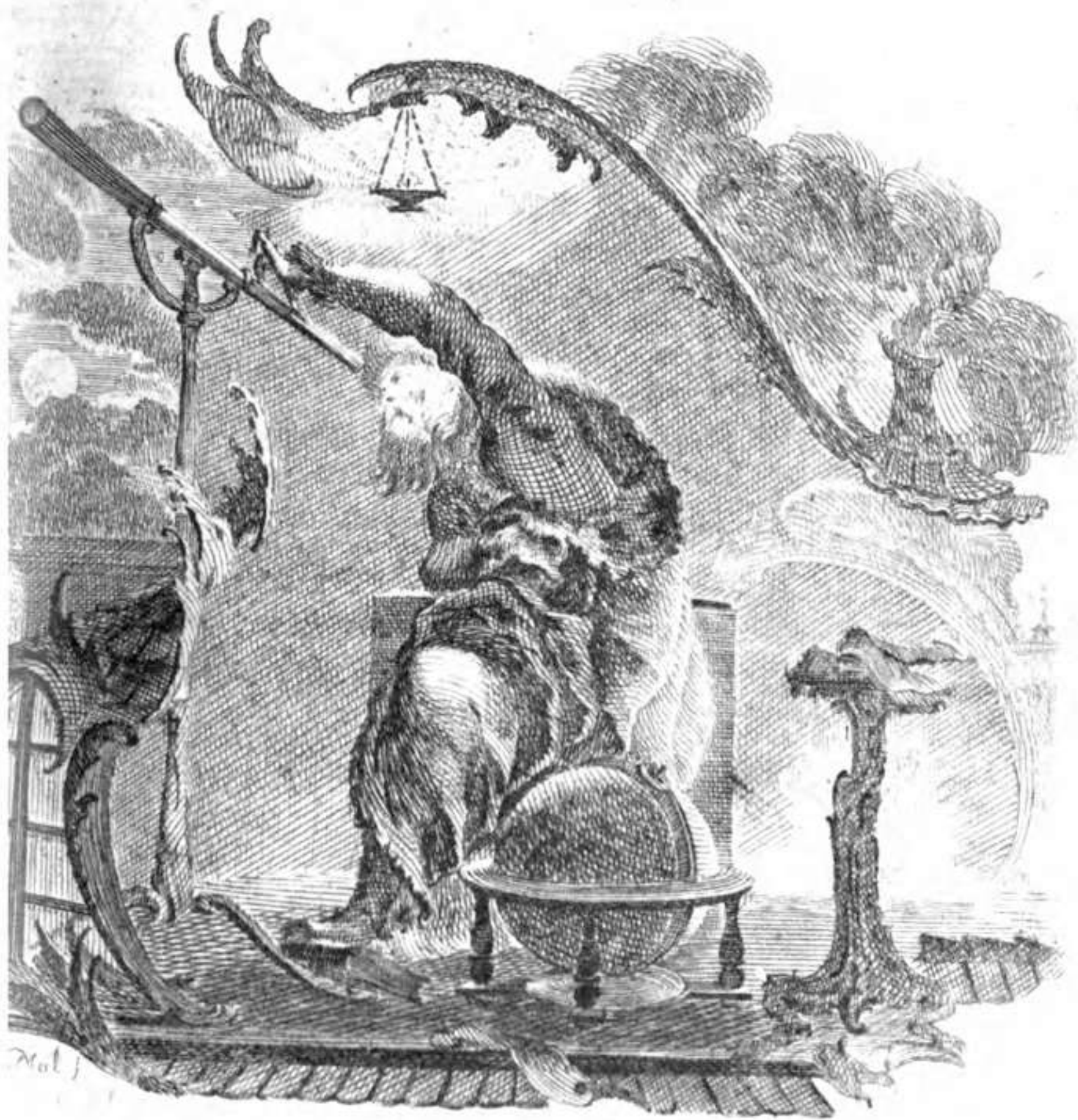
Das Copyright für alle Webdokumente, insbesondere für Bilder, liegt bei der Bayerischen Staatsbibliothek. Eine Folgeverwertung von Webdokumenten ist nur mit Zustimmung der Bayerischen Staatsbibliothek bzw. des Autors möglich. Externe Links auf die Angebote sind ausdrücklich erwünscht. Eine unautorisierte Übernahme ganzer Seiten oder ganzer Beiträge oder Beitragsteile ist dagegen nicht zulässig. Für nicht-kommerzielle Ausbildungszwecke können einzelne Materialien kopiert werden, solange eindeutig die Urheberschaft der Autoren bzw. der Bayerischen Staatsbibliothek kenntlich gemacht wird.

Eine Verwertung von urheberrechtlich geschützten Beiträgen und Abbildungen der auf den Servern der Bayerischen Staatsbibliothek befindlichen Daten, insbesondere durch Vervielfältigung oder Verbreitung, ist ohne vorherige schriftliche Zustimmung der Bayerischen Staatsbibliothek unzulässig und strafbar, soweit sich aus dem Urheberrechtsgesetz nichts anderes ergibt. Insbesondere ist eine Einspeicherung oder Verarbeitung in Daten systemen ohne Zustimmung der Bayerischen Staatsbibliothek unzulässig.

The Bayerische Staatsbibliothek (BSB) owns the copyright for all web documents, in particular for all images. Any further use of the web documents is subject to the approval of the Bayerische Staatsbibliothek and/or the author. External links to the offer of the BSB are expressly welcome. However, it is illegal to copy whole pages or complete articles or parts of articles without prior authorisation. Some individual materials may be copied for non-commercial educational purposes, provided that the authorship of the author(s) or of the Bayerische Staatsbibliothek is indicated unambiguously.

Unless provided otherwise by the copyright law, it is illegal and may be prosecuted as a punishable offence to use copyrighted articles and representations of the data stored on the servers of the Bayerische Staatsbibliothek, in particular by copying or disseminating them, without the prior written approval of the Bayerische Staatsbibliothek. It is in particular illegal to store or process any data in data systems without the approval of the Bayerische Staatsbibliothek.

IRISTIANI ADOLPHI
KLOTZII
P V S C V L A
ARIi ARGVMENTI.



ALTENBURGI,
FICINA RICHTERIA,
c101000LXVI.

161674

PRAEFATIO.

Pauca habeo, quae Te, mi lector, ignorare nolo. nam nec vacat nunc multa dicere, nec fortasse operae pretium est, copiosius enarrare historiam eorum, quos hoc volumine contineri vides, libellorum. Consilium scito me cepisse, quaecunque a me adhuc scripta sunt, corrigendi emendandique diligenter, utinam quoque feliciter! sed hanc gratiam solae iis Musae adflare possunt. Ita fiet, ut et Satyrae, et carmina nostra, et ea, quae ad Criticam spectent, a nobis denuo edantur, si non meliora ea, certe minus vitiosa. nam nec hic liber, qui, quae diuersis temporibus e munerum, quae gessimus, ratione et diximus et scripsimus, habet, mihi omnino probatur. Fateor equidem, multos me inde sustulisse, quos aut mea aut operarum (nam omnes hi libelli iam, suo quisque tempore, prodierunt) incuria fudit, errores: sed nouas quoque virtutes additas fuisse, vere gloriabor? Quae de Horatii felici audacia disputauimus, non displicuerunt iis hominibus, inter quos tum versabar: sed eadem mihi nunc perlegenti minus placent multa. Nec laudo omnia, quae de Criticorum moribus olim acerbius paullo scripsi in Epistola, cuius magnam partem resecui.

)(

Quae

Quae quidem licet ita sint, tamen nec deesse credo, quae non lubenter te lecturum esse mihi persuasi. Haec igitur si aliquam tibi voluptatem attulerint, gratias habeto generosissimis fratribus de Pilgramm, qui nunc Vindobonae egregias animi ingenique laudes, quas et Gottinga in iis amavit, colligunt. Nam ut fuerunt elegantissimi viri, mei semper amantissimi: ita et precibus et consilio et adhortationibus suis inprimis effecerunt, ut iam sepultas pulvere et tenebris chartas protraherem, nec molestam emendandi operam respuerem, quam perpetua eorum cogitatio, quorum voluntati hoc dederam, non solum minuit, sed iucundam quoque interdum reddidit. Vobis igitur, o Pilgrammii mei, (nam estis profecto mei, quos licet oculis intueri nequeam, animo tamen complector) hunc libellum ita trado et dico, ut illum mei vobis deditissimi animi, summi-que, quo vos ob ingenii venustatem, doctrinae copiam, animi magnitudinem et probitatem, morum elegantiam et suavitatem, vestramque erga me perpetuam benevolentiam, prosecutus sum, et, dum viuam, prosequar, amoris testimonium certissimumque pignus esse haberi cupiam. Scr. Halae Saxonum, d. VI. Sept. a. C. 1765.

INDEX

INDEX LIBELLORVM

QVI

HOC VOLV MINE CONTINENTVR.

- I. Acroasis de Lipsii dicendi genere. - p. 1.
- II. Oratio de dignitate, iucunditate et vtilitate studiorum humanitatis. - p. 38.
- III. Oratio die natali Serenissimae Principis Vinar. habita. - p. 62.
- IV. Oratio de viris Graec. et Latin. litterarum peritis, qui academiam Ienensem ornauerunt. p. 81.
- V. Oratio, cum in Georgia Augusta Professoris munus susciperet, ab auctore habita. - p. 97.
- VI. Libellus de felici audacia Horatii. - p. 114.
- VII. Obseruatio de nemoribus in tectis aedium Romanarum. - p. 174.
- VIII. Epistola de minutiarum studio et rixandi libidine Grammaticorum quorundam. - p. 191.
- IX. Prolusio de populari dicendi genere. - p. 226.
- X. Libellus de verecundia Virgilii. - p. 242.

Excus-

Excursus 1. de moribus pástorum in eclogis
Virgilianis. - - - p. 283.

Excursus 2. de Ecloga Virgilii quarta. p. 290.

Excursus 3. quo Virgilii Eclogae illustrantur.
- - - - - p. 297.

XI. Programma de Friderico M. postgenitis caro.
- - - - - p. 302.

XII. Panegyricus Friderico M. in nuptiis Friderici
Wilhelmi, Boruss. iuventutis principis cum Eli-
sabetha Christina Ulrica dictus. - p. 311.





I.

Acroasis

pro Lipsii dicendi genere in Societate Latina

Ienae 1761. d. XX. April. habita.



tsi ego in optimarum artium studio nul-
los unquam honores, nulla praemia spe-
ctavi; sed cum veri et recti conscientia
bonorumque virorum iudiciis semper sustentatus, re-
creatus vehementer et inflammatus sum, tum immen-
sa illa atque incredibili voluptate, qua me qualescun-
que hae litterulae, suavissimae meae adolescentiae
altrices, perfuderunt, lubenter contentus fui: ma-
gnum tamen omnis adhuc in artibus positi laboris,
magnum totius antea vitae meae fructum hodie
consecutus esse mihi videor Vestra benevolentia, cui
vnicuique debeo, quem inter tot praeclaros viros mihi
dedistis, locum, nomenque, quo me honorastis, So-
cii Latini, exoptatum illud a me dudum, nunc vero
cum non exiguo voluptatis sensu susceptum. Nam
sive honoris, qui mihi habetur, magnitudinem con-
sidero; sive eorum virtutes, qui mihi tam insigne
suae benevolentiae testimonium exhibent, mecum re-
puto; sive me ipsum contemplanque in me quasi de-
scendo, et, quicquid aut ab ingenio, aut a doctrina ha-
beo,

beo, excutio: nihil mihi iucundius atque exoptatius contingere potuisse intelligo.

Primum est haec societas a doctissimis viris nulla alia de causa instituta, quam ut illius linguae in Germania cultus conseruetur, studiumque augeatur, quae maxime necessarium est instrumentum ad comparandam veram et copiosam doctrinam, et cuius contentu omnem elegantem doctrinam, omnemque hominis ingenii studio dignam eruditionem deleri atque exstingui constat. Pulcherrimum vero consilium atque hac praesertim tempestate necessarium, qua sensim bonarum artium splendor obsolescit, tantaeque iisdem perniciēs imminet, ut vehementer viri docti vereantur, ne, extincta hac litterarum luce, omnia foedissimis barbariei tenebris iterum obruantur! Hoc enim agitis, Viri praestantissimi, huc praeclarae Vestrae cogitationes tendunt, ut iis artibus quasi vita et spiritus redeat, quibus nihil suavius, illustrius, fructuosius. Habita igitur semper est haec societas foecundissima hominum insigni doctrinae laude praestantium parens: habita est optimum eiusmodi virorum seminarium, qui imminentem barbariem propellant et decus litterarum tueantur. Quid igitur mihi iucundius esse potest, quam me in praestantissimorum virorum collegium cooptari, mihi-que quasi stimulos addi, ut viam tot clarorum hominum vestigiis signatam, quam antea mea sponte iniueram, nunc omni animi contentione persequar? Quid exoptatius, quam me eorum numero adscribi, quorum ut scripta pulcherrimam praeclarae et verae Latinitatis imaginem referunt, ita omnes labores in conservanda augendaque bonarum artium dignitate versantur?

Deinde

Deinde si non omnis honor viro bono gratus et acceptus est, sed verissime ille apud poetam viri laudati laudem sibi iucundam esse dixit: mirifice laetor, hunc mihi honorem a talibus viris haberi, quibus, neque si cogitatione fingendi fuissent, meliores ac peritiores iudices et arbitri mihi potuissent contingere. Neque vero ita vel dubiae, vel obscurae sunt Vestrae, Viri doctissimi, laudes, ut meo siue testimonio, siue praeconio egeant: neque committam unquam hodie, ut Vobis, quorum tam insignis in me extat beneuolentia, hanc gratiam referam, ut Vobis Vestris laudibus commemorandis molestus sim. Sic tamen sentio, sic mihi persuasi: quo melius Vos de litteris et ingeniis indicatis, eo iucundiores mihi hunc honorem esse debere.

Quid denique de me ipso dicam, quem tanto honore ornatis? Quid dicam, optimi Auditores? aut potius quid non dicam? Cratetis, aiunt, mendici cuiusdam, amore olim Hipparchen, virginem nobilem, flagrasse, illiusque nuptias efflagitasse. Quid Cratetes? hic coram virgine primum baculum et peram deponere: deinde gibbum, et, quicquid esset naeuorum in corpore, ostendere, denique addere: Haec mea sunt, o puella! si talis placeo, ducam te. Sequarne, optimi Viri, Cratetis huius exemplum? denudem me in Vestro conspectu et Vobis ostendam? Faciam profecto. Hoc enim Vestra erga me beneuolentia meretur. Quo attentius vero me ipse inspicio, et quo minus mihi blandior: eo magis me mei piget, pudet et poenitet. Nihil in me insigne, nihil eximium, nihil quod ad antiquorum praestantiam accedat: nulla earum virtutum, quibus veteres illi scientiae procures immortale sibi nomen et decus pepererunt. Ingenuum me, simplicem, rectum, hu-

manum, constantem veritatis atque libertatis studio-
 sum et amantissimum bonorum et doctorum virorum
 esse non inficio, certe, ut talis essem, semper me
 laborasse fateor. Illud etiam addo, me, maiorum
 vestigiis insistentem, non ad inanem aliquam scien-
 tia opinionem, sed ad verae eruditionis gloriam
 contendisse. Verum idem fateor, me longissimo
 intervallo ab eo, quo intenderim, abesse: me iace-
 re, et hastas, ut aiunt, abiicere, quoties illa ad im-
 mortalem omnis posteritatis memoriam consecrata
 nomina intuear: nec esse in me quidquam praeter
 animum fortasse, quo gloriari possim. Quemadmo-
 dum memoriae proditum est, olim eos, qui Cato-
 nem in petitione praeturae superauerint, miratos es-
 se, cur a populo Romano illi viro anteponerentur,
 cuius solum nomen praeclarissimum esset elogium:
 sic etiam me admirari fateor, Vos huic homini, in
 quo omnia sunt mediocria, honorem detulisse, qui
 meliori iure multis aliis deberetur. Quid igitur
 agam? quomodo expectationi Vestrae satisfaciam?
 qua re me non omnino indignum egregiis Vestris de
 me iudiciis ostendam? Frangerer profecto, atque
 animo conciderem, nisi me Vestra, Auditores, humani-
 tas, etj adspectus illorum, quos mihi imprimis faue-
 re credo, recrearet. Novi enim, esse Vestrum quos-
 dam, qui me, in quo nulla, siue a fortuna, siue ab
 ingenio, ornamenta emineant, insigni benevolentia
 complectantur; qui sibi, licet in aliis acutis et pru-
 dentibus, a nimio amore tantas tenebras offundi pa-
 tiantur, ut de me praeclare atque honorifice sentiant
 atque praedicent multa; qui denique auctores Vobis
 fuerunt, ut me Vestro ordini adscriberetis. Quo-
 rum virorum praeclaro in me animo nisi vehemen-
 ter delecter, nae! ego omnes Musas mihi et Gratias
 iratas

iratas esse velim. Atque etsi nihil malim, quam ut
 dignum aliquod eorum beneuolentia gratias agendi
 genus inueniam: tacebo tamen, et, quoniam me illis
 plus debere confiteor, quam soluere queam, qualis
 sit meus erga eos animus, in auditorum potius cogi-
 tatione relinquam, quam in mea ponam oratione.
 Denique Vestrum in me studium, Vos reliqui nobi-
 lissimi, doctissimi et clarissimi Viri, etsi nulli meo
 merito, sed Vestrae tantummodo humanitati tribuo:
 magnas tamen Vobis gratias pro hoc, siue iudicio,
 siue amore, ago, semperque habebo. Ingratissimus
 omnium forem, omniumque, ita me Musae ament!
 iniquissimus, nisi obseruantiae, atque grati animi
 Vobisque obstricti partibus, quoquo modo hoc prae-
 stare possim, satisfacere conarer. Nescio equidem,
 quomodo Vestrae expectationi respondeam, Vestra-
 que de me iudicia sustineam: omnes tamen ingenii
 atque industriae nervos intendam, atque enitar, ne
 Vestra de me opinio Vos fefellisse videatur. Polli-
 ceor Vobis, atque etiam praestabo omnia, quae a stu-
 diosissimo homine expectari possunt et debent offi-
 cia, neque committam vnquam, ut Vos Vestrae erga
 me beneuolentiae poeniteat. Habebitis sodalem can-
 didum, impigrum, humanum, ab omni contentione
 et rixa remotum, modeste Vestras admonitiones au-
 diturum, Vobiscum lubenter et strenue in his Musa-
 rum castris militaturum, atque, quandocunque opus
 fuerit, Vestrum nomen intrepido et forti animo con-
 tra maleuolorum impetus defensurum: habebitis so-
 dalem, quem nunquam quidem, a quouis Vestrum
 doctrinae et ingenii elegantia vinci, pudeat, qui ve-
 ro idem a nemine humanitate, beneuolentia erga vos,
 candore et fide se superari patietur. Recepistis in
 Societatem vestram Klotzium hunc, et certissime cre-
 dere

dere potestis, Vos recepisse hominem, qui, ubicunque erit, Vestri amantissimus, Vobis deditissimus, et, quibuscunque poterit modis, Vestris commodis inferuire paratus erit; qui ea omnia, quae ex se Vobis iucunda accidere posse videbit, lubentissime praestabit; cuius ex animo Vestram insignem beneuolentiam nullum tempus delebit, et qui summa semper cum voluptate hunc suum diem memoria repetet. Non sine moerore Lipsia abii: tristis reliqui pulcherrimam urbem, in qua per tres annos iucunde vixi, et vbi etiam nunc viuerem, si aut animus meus vllomodo armorum strepitum tolerare, aut luctum patriae hi oculi adspicere possent: non sine lacrimis ex amplexibus amicorum discessi: non ficcis oculis vltima oscula iis fixi, quibus nunquam terra candidiores animas tulit. Neque tamen meo dolori nimis indulgeo, neque de Vestro in me animo dubito. Spero, Viri optimi, et hanc dulcissimam spem vos impleturos esse certissime mihi persuadeo, spero igitur, fore, vt Lipsiensium amicorum desiderium, nisi tollatur, (hoc enim plane fieri nequit) certe leniatur Vestra amicitia, quam sic exosculor, sic amplector, vt ipsam Amicitiam, amabilem illam Deam, si se mortalium oculis conspiciendam praeberet, vellem. Et quidni mihi de Vestra beneuolentia omnia ea pollicear, quae ad dulcem amicitiam gignendam, firmandam et conseruandam pertineant? Video enim Vos Vestrae in me voluntatis eum interpretem delegisse, quem mihi beneuolum esse audiuiſtis, quem me ob summas et animi et ingenii virtutes admirari nostis, quem, cum nobilissimo genere natum, tum virtute sua maximum splendorem veteri suorum gloriae allaturum, suspicitis omnes atque in deliciis habetis, et cuius de laudibus quae dicere constitueram, nunc prae-

praeter opinionem et spem omittere cogor. Nam modeste iam illum oculos deicere, et blandas illas genas amabili rubore suffundi video (a). Conseruate mihi, quaeso, optimi Sodales, (liceat mihi nunc primum Vos his iucundissimis mihi verbis compellare,) hunc Vestrum animum, cuius hodie non obscura documenta edidistis: conseruate mihi illam erga me, non doctum quidem, sed Vobis tamen deditissimum hominem, beneuolentiam. Quod cum dignum est Vestra humanitate, tum mihi semper erit periucundum.

Atque ita quidem peracta essent omnia. Verum quoniam consuetudine receptum atque legibus huius doctissimae societatis prudentissime sancitum est, ut illi adscribendus specimen aliquod ingenii edat: neque ego his partibus deesse volui, neque debui. Cogitanti autem mihi, quam potissimum materiam explicandam mihi sumerem, quae et Vestris auribus digna esset, neque aut a studiis Vestris, aut ab hoc loco abhorreret, visum est de Iusti Lipsii dicendi genere pauca disserere, atque illud, Vobis arbitris, aduersus eos defendere, qui illud tanquam asperum, infuave, spinosum, barbarum, obscurum, atque, si Dis placet, parum Latinum contemnant atque irrideant. Nam cum ipse Lipsius *se Ienae paullo plus annum mansisse, docuisse, ad meliores artes iuuentuti praeiuisse, et haec sibi primordia ad professorium munus fuisse fatetur* (b), et alio loco *se beate in hoc Ger-*

A 4

ma-

(a) Erat is Perillustris Baro de Burgsdorff, qui nunc in Saxonia iis honoribus fruitur, quos tum omnes admirabili eruditioni, pietati et honestati illius pollicebantur.

(b) *Cent. II. ep. 28. et C. Misc. ep. 87.*

maniae tractu vixisse dicit (c), tum hæc res non aliena erit a studiis Vestris, quæ in intelligenda vera Latini sermonis indole versantur. Dignus porro erit Lipsius ob acumen ingenii et admirandam doctrinae copiam, cuius causa aures et mentes attentas adhibeatis. Habebit denique oratio nostra fortasse aliquam a nouitate commendationem, quoniam, quantum equidem scio, nemo adhuc accuratam Lipsii defensionem suscepit.

Orò tamen, ut, si quid forte praeiudicatae opinionis de Lipsio attuleritis, si minus honorifice de animo et vita viri docti sentiat, illud paullisper obliuiscamini, neque eruditionem cum vita, neque ingenii virtutes cum animi vitis commisceatis. Mortali sanguine et propagine nascimur. Fuit Lipsius homo natus, quamuis doctus, acutus, elegans, homo tamen, neque nostrae naturae imbecillitate immunis. Mittamus igitur diuas illas virgines, quibuscum ipse nollem vnquam rem habuisset (d); mittamus furta, quorum a P. Fabro (e), Scaligero (f), Scioppio (g), Mure

(c) C. I. ep. 28.

(d) Domin. Baudius, quem humanis virginibus non infensum fuisse aiunt, in *Cent. I. ep. 59.* *Lipsius integrior fama discessisset, si nunquam rem habuisset cum diuis illis suis virginibus:* in *C. II. ep. 14.* *L. cuius quidem diuam sanos omnes pudet pigetque:* in *C. III. ep. 41.* *Miseret me hominis, alias optime de seculo et re litteraria meriti etc.* et *ib. ep. 50.* *Saepe ex animo vovi, ut prius iuisset ad superos, quam suas diuas limine prothlisset.*

(e) *L. II. Agonist. c. extr.* et *Lips. C. I. ad Belg. ep. 10.*

(f) *Scaligeran. p. 245.*

(g) *in not. ad Priap. carm. 8.*

Mureto (*b*), aliis, reus postulatur; mittantur desultoriam viri leuitatem (*i*). Non enim illud nunc quaerimus, an probus, bonus, pius et constans vir Lipsius fuerit? non quaerimus, vtrum sapienter paulo ante obitum vestem pelliceam Mariae dicauerit, an virgini virilem vestem donans in ipsa morte soloecismum fecerit acutissimus Grammaticus (*k*)? de Latinitate illius quaestio instituta est.

Atque etiam verèor, ne auctoritas eorum, qui Lipsium accusent, Vestros animos a me abalienet, atque impediat, quo minus mea oratio in sensus Vestros influat, assensumque eliciat. Qui enim, et qua-

A 5

les

(*b*) *Var. Lect. XI. 1. et Lips. Elect. II. c. extr. vide tota de re copiose agentem Thomassium de plag. litter. §. 92. 80. 487.*

(*i*) v. Dornii *biblioth. theol. crit. P. I. p. 589.* et Sagittarius in libro, *Lipsius Proteus*, a. 1614. Francof. edito.

(*k*) Prodierunt tria in hoc Lipsii factum epigrammata Rostochii a. 1610. inde repetita in Schelhornii *Amenit. Liter. T. V. p. 48.* exhibentur. Alterum, non illepidum, nobis valde placuit. En! tibi illud:

Politiorum amator ille verborum
In breuia maluisset incidere et fyrtes,
Quam dictionem protulisse non rectam,
Peccans in actu Mimus ecce vt extremo,
Ridetur et proscenio exulat toto.
Nempe is virilem virgini dedit vestem
Tabulis supremis, marmorì titulum inscribere:
In morte fecit Lipsius soloecismum.

de Lipsii erga Mariam cultu v. Hippol. Marracci *bi-
blioth. Marian. P. I. p. 807. et 842.* de ipsa hac re
lege, quae dicant Casaubonus *in ep. ad Scaliger. 513.*
p. 614. et in *Casaubonian. p. 6.* et Grenius in *Anim.
Ph. P. VII. p. 15.*

les sunt ii, qui Lipsio diem violatae Latinitatis dicant? qui illum in ius vocent? num patellarii quidam dii? num imperiti Latini sermonis et indocti homunciones? imo viri optimis ingeniis et praeclarae doctrinae copiis instructi. Quis enim vnquam Scioppium, Henr. Stephanum, Rol. Marefium, Gerh. Io. Vossium, Morhofium doctos et eruditos esse negavit? Tunc igitur, dixerit quispiam, hos accusatores reiicis? tunc tibi melius de litteris iudicare posse videris? vide, quid agas. Vidi dudum, o bone, quid agerem, quid susciperem. Nam quemadmodum his ingenii et doctrinae, quam consecuti sunt, famam minime dubiam facere cupio: ita vehementer opto, vt, quam docti et assidui in scribendis libris atque bonis artibus tradendis fuerunt, tam liberi a partium studiis fuissent, atque tam acute in iudiciis de Latinitate ferendis, quam in aliis rebus vidissent. Nam quid de Scioppio dicam? Recitem Vobis legem horrendi carminis, a *Dominico Baudio* promulgatam? *Vespillionis atque exoleti scorti progenies, plagiarius, fur, delator, crucis candidatus et escapibuli: monstrum in ultimas terrarum oras deportandum, ex ipsis humanae naturae finibus exterminandum* (l). Repetamne alia eiusdem verba: *Monstrum ex omni spurcitiarum et scelerum colluione concretum* (m). Nihil amplius addam. Vereor, ne illud

(l) *In orat. in obitum Scaligeri* affix. epist. p. 674.

(m) *Cent. III. ep. 60. add. C. II. ep. 66. S. quo foedius monstrum sol non videt, exterminari debet e finibus humanae naturae, aut culeo insuendus est, tanquam publicus optimi virorum (Scaligeri) parricida.* v. Heinf. *ad Ouid. L. II. A. A. v. 660.* Marville *Melang. d'hist. et litter. T. I. p. 223.* Balfac l. 18. ep. 12. Broukh. *ad Propert. IV. 1. 124* et multos alios.

illud puellae apud poetam inih occinatis: *asperum hoc est, aliud lenius fodes vide.* Sed, oro Vos, quomodo ille, qui Ciceroni barbarismos, qui Varroni archaismos et nouitates, qui Vitruuio vocabula ad transmarini sermonis consuetudinem ineptiuscule conformata, qui Prisciano exiguum iudicium tribuit, qui non Manutio, non Scäligeris, non Casaubono, non Thuano, non Heinſio, non aliis doctis viris percipit, quomodo igitur ille Lipsio (*n*) parcere potuisset? Nimis hoc fuisset humanum, nimis modestum, neque dignum satis canina Scioppii facundia. Quod autem ad Rol. Maresium (*o*), Gerh. Ioan. Vossium (*p*) et Morhofium (*q*) attinet, sunt illi quidem non contemnendi, eorumque in libris magnam per omne litterarum genus diffusam eruditionem saepius admiratus sum, verum iidem nunquam sunt mihi satis idonei Latinitatis censores visi. Quare etiam miror, vulgo homines, quoties de antiquo aliquo scriptore dicant, Morhofii verba, tanquam Delphica oracula, recitare. De Henrico Stephano, neque satis docto eo Latinitatis existimatore, nihil attinet quidquam dicere. Non enim de bello Turcis indicendo cogitandum est hoc tempore, quo Germania in sua viscera saeuit, omniaque bello ciuili et intestino ardent (*r*). Sunt complures, iique non indocti viri

(*n*) *de stilo histor.* p. 10. et alibi.

(*o*) *L. I. ep.* 7. et 49.

(*p*) *in instit. Orat.* L. 4. c. 6. f. 7.

(*q*) *in Polyhist.* p. 301. et in libello: *de Patauinitate Liuii.*

(*r*) Stephani liber inscribitur: *de Latinitate Lipsii*, in quo quia multa de bello Turcis inferendo dicta sunt, facete quidam dixerunt, inscribendum fuisse, *de Latinitate Lipsiana aduersus Turcam.*

viri, atque in his Velferus, Scaliger, Pareus, Pontanus, alii, quibus Lipsii stilus parum probatur. Non quidem hic curo Heineccium (s), qui etiam, quod nescio an alius dixerit, histrionicum dicendi genus Lipsio tribuit. Neque enim eam apud me illius *Fundamenta stili*, quod nomen, certe neque Latinum, neque ingeniosum, suis de oratione formanda praeceptis imposuit, auctoritatem habent, quam nimis diu in scholis plurimis tenuerunt. Plus apud me valet iudicium Petri Burmanni (t), quem, ex voluntate Secundi, posthac Primum appellabimus, quem paullo tamen iniquiorem erga Lipsium esse dicit Gesnerus (u) odio Iesuitarum, quorum ille sub finem vitae mancipium fuit. Sed semper ego sapientis viri esse iudicaui, potius quid, quam a quo dicatur, considerare. Plurimis enim de causis docti etiam viri peruerse et male iudicant. Lipsius leuitate animi sui multorum iram atque odium accenderat. Alii summam illius gloriam inique tulerunt, atque inuidia et insania occoecati in eum fecerunt impetum. Hinc nemine, paucis certe, iisque timidiuscule rem agentibus, eum defendente, Lipsii stilus quasi in proverbium abiit, et affectatae, barbarae et ineptae orationis audiuit exemplum. Hinc etiam multos doctos homines, nec male de Lipsiano dicendi genere sentientes, tacere, quam intempestiua et temeraria in propugnanda veritate pertinacia plebeculam irritare maluisse arbitror. Sed de plurimis mihi persuasum habeo, eos nunquam Lipsii aureola scripta legisse: quae a magistris, ipsis non sapientioribus multo, accepe-

(s) in *Fundam. stili*. P. I. c. 2. §. 10.

(t) in praefat. *Sylog. Epistol.* T. I. add. *orat. parent. Graevii*.

(u) ad Heinecc. p. 109. ed. 1761.

ceperint, repetiisse, atque sic eorum voces iterasse et verba cadentia sustulisse. Nam in *collegiis stili*, ut appellant quidam satis belle scholas, in quibus multa mercede nihil iuvenes discunt, quaeque hunc solum usum habent, ut praebent hominibus locum, ubi placide obdormiscere possint, quid saepius auditur querelis de Lipsio? Alii legerunt quidem Lipsium, sed ad quidvis potius, quam ad suffragia de eo ferenda apti sunt. *Neque enim tam facilis est censura Romani sermonis*, verissime vir quidam doctus ait (x), *ut sibi Nizoliani fratres persuadent, cum eruditissimos etiam viros et huius prouinciae praecipuos dynastas hic errasse compertum sit.* Quid igitur hosce morer? Ipse Lipsius *de Apellaeis lineis Protogenem aliquem iudicare iubet, non, qui auersi sint ab hac arte, aut Musa* (y).

Iacta mihi videntur huius defensionis fundamenta. Nunc propius accedamus, atque primum quidem in causam inquiramus, cur tot viri Lipsii stilum improbauerint. Aut vehementer erro, aut nulla alia re tantum odium sibi vir doctus contraxit, quam quod ab illa ridicula Ciceronianorum familia discessionem fecerat. Non latuit hoc ipsum. *Istae, dicit, iaculationes; isti lapides in nos pluunt ab vna hac causa, quod fortiter et feliciter deseruimus illam causam.* Non expedit, Lipsium in admiratione esse, qui tacitus et exemplo partes eas damnat; tacitus? imo nuper aperta professione et scriptis. Hoc mordet, hoc pungit, hoc excitat voces languentes et fractas, et quae in medio spacio deficiant, priusquam metangant (z). Incidit enim, Auditores, Lipsii aetas in eam

(x) Philippus Carol. ad Gell. V. 21.

(y) Cent. II. ep. 27.

(z) C. III. ad Belg. ep. 28.

tempora, quibus nefas putabant, aliquod verbum in oratione ponere, quod non Nizolii Ciceronianarum vocularum index exhiberet, et quibus germani Ciceronis fraterculi tum demum sibi homines videbantur, si verba et syllabas curiose numerarent, ne fortasse vno membro plura, quam Cicero fecisset, verba comprehenderent; si semper illud bellissimum: *esse videatur*, in ore haberent; vno verbo, si ex optimis Ciceronianis verbis pessimas orationes, aut, si inauultis, e purpura Tulliana centonem mendici contexerent. Ipse etiam Lipsius primum in hac haeresi fuit, sed deinde se sensim paullatimque e contubernio horum hominum subduxit. Euoluite, quaeso, orationes ab eo iuvene in hac potissimum vrbe habitas, atque a Kromayero editas, quae mihi quidem semper Ciceronis imitationem redolere visae sunt. Atque etiam ipse in Orationum illarum vna (a) persuadere iuuentuti voluit, non esse aliam ad eloquentiam viam, quem si ad vnius Ciceronis diuinam et admirabilem eloquentiam exprimendam, omissis reliquis, studium suum diligentiamque referret. Audite porro ipsum aliis locis de eadem re loquentem: *Ciceronem*, ait, *amo, olim etiam imitatus sum, alius mihi sensus nunc viro. Asianae dapes non ad meum gustum, Atticae magis* (b). Idem alio loco (c) de epistolis suis dicit: *Alia quaedam a prioribus meis haec scriptio. Nitor ille abest, et luxuria et Tulliani cincinni. Quid multa? Ciceronianis se olim adhaesisse paullo iuuenilius dicit, donec repressisset et reuocasset maturioris iudicii fraenum* (d). Ipsam quidem Cice-

(a) Orat. VI. p. 99.

(b) C. II. ep. 10.

(c) C. I. ep. 13.

(d) Epist. Instit. c. 9.

Ciceronis lectionem et aptam imitationem nunquam Lipsius reiecit et improbavit, (quomodo enim vir tam doctus et prudens illam improbare potuisset?) imo ad Raphelengium suum scribit: *stilum meo iudicio Plautus et Cicero tibi perficient, apta quadam mixtura* (e), et alio loco monet, perutile futurum, Ciceronem legi quotidie et relegi, vespertinis horis, et, si opportunitas ferat, sub ipsum somni tempus (f), sed illam servilem, illam ineptam imitationem semper suaviter irrisit. Quam acuta et iucunda haec: O seculum, in quo iacentia et languida quaedam probantur, et hoc vocant Tullianos esse (g). O Italia, ubi Politiani tui aut Barbari? defecisti, et hoc seculum ambitionis et fuci aliquid fortasse plus habeat, re deseritur et seria illa doctrina (h). O quam indignetur et colorem non teneat, si resurgat ille Tullius, et haec cernat, ille altus; ille excitatus et alacer, plenus spirituum et sanguinis probet hos tabidos, iacentes et vere χαμαιπετεῖς λόγους? Stuporem! ad unius illam imitationem nunc nos vocari, quod nemo veterum aut priorum somniavit (i). Credo intelligere Vos ex his, Auditores quid Lipsius de Ciceronis imitatione senserit. At quid senserit, dicitis, dudum novimus. Verum illum recte sensisse, nobis probare debebas. Nihil mea quidem opinione facilius. Non dicam, ipsum Ciceronem saepius eloquentiae studiosis praecipere, ut omne scriptorum genus evoluant et legant: non attingam, Ciceronem non solum Demosthenem, sed et Demosthenem et Xen-

(e) C. I. ep. 77.

(f) Epist. Inst. c. 10.

(g) C. ad Germ. et Gall. ep. 15.

(h) Cent. I. ep. 28.

(i) C. Misc. ep. 100.

Xenophontem et Isocratem imitatum esse: non ostendam, multa Ciceronis opera desiderari, non eum omnibus de rebus scripsisse, nec dicendi occasionem habuisse, quae Plinius in historia naturali, Varro in agricultura, Celsus in arte medendi dixerint: neque illud addam, Brutum, Calpurnium et Pollionem, homines, et Romae natos, et, si quid video, non adeo insulsos, ut vulgo putant, multa in Cicerone improbasse. Monuerunt haec iam alii, quibus illa hominum somnia stomachum excitauerunt. Vulgari et populari ratione agam. Nostis, Aud. quanta dicendi vis et copia fuerit nuper in Mosheimio, viro docto et in posteritatis exemplum nato. Sunt enim in omnium manibus egregia illius scripta, in quibus quem non aitor et flos orationis, puritas et elegantia verborum, grauitas sententiarum magnopere delectet? Quis enim illo peritior in deligendis aptissimis verbis? quis sine fastidio suauior? quis grauior sine molestia? quis in sententiis concinnandis politior? Si vero post mille annos Nizolius aliquis omnia Mosheimiana verba exciperet, colligeret, eorumque indicem conficeret: si porro febriculosi aliquot homines, qui ad Theoticam eloquentiam adspirarent, nullum, nisi Mosheimianum, verbum probarent, illius formulas et particulas edicerent, syllabas ad calculum vocarent, atque nulla *Rabeneri*, *Gellerti*, *Kleistii*, *Lessingii*, *Rammlexi* ratione habita, nunc se disertos putarent, nunc in sinu gauderent, nunc se coelum digito attingere crederent, per fidem Vestram! Aud. quales hi homines vobis viderentur? an docti? an eloquentes? an digni, quorum partes sequeremur? immo qui a pueris irriderentur et exhibilarentur; certe, si humani esse velletis, diligenti periti medici curae illos commendare.

daretis. Estne vero Ciceronianorum alia ratio? mihi quidem non videtur. Quis igitur Lipsium reprehendendum esse censeat, aut quis illi irascatur? Libere dicam, quid sentiam: equidem vnam Lipsii, quam omnes Bembi, Longolii et aliorum epistolas, scripisse malim, licet has ex Ciceronianis verbis compositas esse lubenter fatear. Atque etiam vehementer miror et doleo, iterum hanc insaniam nostra aetate per multorum animos, quasi contagionem, ferpere, quos ita sentire et dicere dictator, nescio, quis, certe non perpetuus, iussit, forte, ut bibliopolarum gratiam colligeret, iisque nouam aliquam Ciceronis editionem venderet. Hoc vero deerat afflictis rebus nostris! Vestrum erit, Viri doctissimi, illam lubidinem coercere, praecidere atque extinguere. Vestram opem implorant optimae litterae, quibus labentibus iam et ad interitum vergentibus capitale vulnus infligitur, implorat ipsa eloquentia, implorat veri, pulchri et recti sensus, quem iam multorum in animis emori videmus.

Satis mihi multa dixisse videor de Ciceroniana imitatione, atque illud effecisse, ut recte Lipsius illas partes deseruisse censendus sit. Hoc mihi quidem vere videor dicere. Si Lipsius cum *Bembo* Christum *heroa*, et fidem *persuasionem* vocasset, annos non a Christo nato, sed *ab urbe condita* numerasset, atque pro peccata morituro remittere, *deos superos manesque illi placare* dixisset (k), si, ne quid Romanae elegantiae deesset, cum Iulio Pomponio Laeto nomen patrium mutasset, sibi domum in Quirinali emisset, atque natalem urbis et urbis conditorem quotannis cele-

(k) vid. Lipsii elegantissima ep. ad Doufam, C. II. 57. Menag. in Antibaill. p. 36. Lansf. c. Ital. p. 736.

celebraffet (1), si sexcentas alias ineptias cum Longolio, Manutio, Sadoletto, Bonamico, Bunello committere voluisset: omnes has turbas euitare, et acerrimos, quos homines certatim in eum fecerunt, impetus, nisi declinare, certe potuisset lenire. (*)

At, aiunt, neque nobis illae Ciceronianorum ineptiae probantur. Dabimus tibi, ex omnium auctorum flosculis quasi fauos scriptorem construere debere. Verum quid de eo dices, quod Lipsius nullum veterum auctorum imitatus est, sed singulare sibi quoddam genus scribendi finxit? Sit. Non Cicero-nem expressit. Verum neque in eius scriptis quidquam occurrit, quod ad Liuii, ad Caesaris, ad Salustii, ad Nepotis similitudinem accedat. Primum, si necesse esset, facili opera ostenderem, Lipsium in primis Senecam in deliciis habuisse, atque huius imitationem aliquam in illius libris apparere. Eadem enim est breuitas, idem acumen sententiarum, eadem prope facies orationis, immo, ne Lipsium tanquam humana forte exemptum et omnibus partibus absolutum laudare velle videamur, eadem argutiarum affectatio (m). Huius etiam laudibus vehementer delectatur, iisque commemorandis vix fatiari atque expleri potest. Hunc virum ita suos amare iubet, vt ipsam Sapi-

(1) v. Voss. de histor. lat. L. III. c. 8. et Freher in theatr. P. IV. p. 1427.

(*) Omne illud certamen facete exposuit V. Cl. Buirgny sur la querelle, qui s' eleva dans le XVI. Siecle, au sujet de l'estime, qui étoit due à Cicéron, dans l'histoire de l'Academie Royal. des Inscript. et bell. lettr. Tom. XXVII. p. 195.

(m) Lecturus Senecae et Lipsii scripta semper ante oculos habeat, velim, verba Balsaci: *l'eclat ne suppose pas toujours la solidité, et les paroles, qui brillent le plus, sont souvent celles, qui pesent le moins. diss. Crit. T. II. p. 520.*

Sapientiam: hunc acrem in scriptis esse, et verba ex animo, non a summis labris, profundere ait: huic stimulos et subitos ictus sententiarum tribuit, quibus qui non excitetur, eum non inter frigidos, sed mortuos habet (n): huius scriptis post sacras litteras nihil in vlla lingua scriptum vtilius meliusque dicit (o). Traxit etiam oratio Lipsii aliquem colorem e Taciti lectione, quem non tam legit, quam prope edidicit et deuorauit (p). Verum vbique liber apparebit Noster, vbique suus, vbique Lipsius. Quae cum ita sint, faciendum mihi esse video, vt meam de recto scribendi genere sententiam libere exponam, atque eadem opera singulare Lipsii dicendi genus defendam. Sic igitur habetote.

Romanae linguae vsu dudum extincto et prope sepulto, quicunque bene Latine scribendi et loquendi laudem aucupetur, illi nullam aliam viam comparandae sibi huius facultatis relictam esse dico, quam diligentem veterum auctorum lectionem et imitationem. Nullius autem in verba magistri ita iurandum esse existimo, vt vnus voces admittamus, vnus vestigia premamus, vnum in toto corpore orationis formando atque in membris sermonis fingendis exprimamus. Nam, si auctoritatibus hoc confirmandum, in nullo veterum scriptorum, qui ad nos peruenerunt, anxiam eiusmodi curam animaduertimus. Alio quodam scribendi genere Liuius, alio Cicero, alii alio vtuntur. Hic pressus est, ille copiosus, alius dulcis, alius asper, vt cuiusque tulit ingenium. *Vt palati inclinationes*, ait verissime Lipsius, *quaedam sunt, quas haud mutes, sic iudicii. Nec in probando*

B 2

do

(n) C. II. ad Belg. ep. 82.

(o) C. I. ad Belg. ep. 42.

(p) Nic. Erythr. Pinac.

do magis differimus, quam in agendo. Age, qui inter veteres et inter novos eadem ratione scribit aut scripsit? Similes fortasse aliquos reperies, et id aegre: nullos pares. Natura in corporibus raro hoc commenta est, ut vel ab eadem parente foetus assimilent: vis tu a diuersissimis ingeniis stilum (q). Deinde etiam, mihi credite, Audit. non fieri potest, quin, si seruili imitatione veteres exprimamus, hiulca fiat oratio, languida, maculosa, male cohaerens, frigida, vno verbo, inepta. Nunquam natura duobus hominibus idem plane ingenium, eundem vel ardorem vel languorem, eandem vel feueritatem vel hilaritatem dedit. Quomodo igitur fieri potest, ut duo, eique diuersi eodem modo scribant? idem dicendi genus adament? Sint verba pura, sint Latina, sint e Romanis scriptoribus repetita, nihil infit peregrinum, nihil barbarum: probabitur meo animo oratio, siue sit adstricta verbis, siue diffusa, et licet neque Ciceronis neque Liuii imitationem prae se ferat. Atque ita etiam Lipsius mihi sensisse videtur. Legit veteres auctores: hos magistros Latinae linguae habuit: ab his verba et dicendi formulas didicit. Quid tum? conuertit haec quidem omnia in vsum suum, et Latinis verbis suas cogitationes explicuit, sed pro sui ingenii indole, pro sua natura. In bellissima quoque satyra Menippea ipse gloriatur, se inspersas orationes proxime ad stilum cuiusque effinxisse, et, si attentius eas legatis, inuenietis, mirifice Nostrum Ciceronem, Sallustium, Ouidium, Varro-nem imitatum esse. Vnde patet, Lipsio non facultatem, non ingenium, sed voluntatem defuisse aliorum vestigia premendi. Scripsit Latine, verum non Caesarem, non Liuium, non Ciceronem, sed Lipsium, illum Lipsium, qui breuia, qui acuta amaret, ex-

(q) Cent. II. ep. 27. pres-

pressit. In eo enim praefertim imitationem veterum collocavit, ut acumina et elegantias eorum in scriptis suis referret. Et quae tandem est illa veterum scriptorum imitatio, quae digna liberalis hominis ingenio, non puerilis, non servilis, sed nobilis, docta et recta censenda? Nonne haec, si rationem scribendi cogitandique, si felicem indolem eorum scriptorum, quibus summam bene dicendi laudem omnis aetas tribuit, et in quibus omnes suas vires eloquentia experta est, tam familiarem et quasi propriam nobis reddamus, ut, etsi non pueriliter illorum vestigiis inhaerentes, neque eos inepta diligentia describentes, eodem tamen, quo illi, modo scribere videamur? nonne, si iisdem leporibus, facetiis, figuris orationem nostram distinguamus, quas in illis admiramur et suspicimus? si e poetarum carminibus non centones confarcinemus, sed dulcissimum harum lusciniarum cantum imitemur? si non minus subtiles in probando, vehementes in flectendo, in delectando suaves sumus? si optimorum horum magistrorum splendorem, ornatum, copiam, gravitatem, dulcedinem, urbanitatem, hasce igitur virtutes si quasi nostras faciamus (r)? Atque nunc Lipsii sententiam audiamus. *Supereſt, inquit, imitatio ultima ſive virilis: in qua haec praecipio; non tam exteriorem illum ornatum ſpectari debere, quam virtutes et cultum internum: id eſt, figuras, imagines, acumina et ea, quae appellavi ornamenta (s).* Haec Lipsius eleganter et vere. Licuit Salluſtio, licuit Liuvio, li-

B 3

cuit

(r) Pertinet huc liber *Henrici Feltoni de legendis auctoribus classicis et formando stilo*, Anglico sermone Londini a. 1712. editus, omnino egregius et bonae frugis plenissimus. Legantur imprimis, quae p. 125. 176. 191. monentur.

(s) *Epist. Inst. c. 13.*

cuit **Tacito** non ad exactam normam, non ad praescriptum aliorum, sed pro ingenio suo scribere: cur idem non **Lipſio** liceat, modo Latina ſit illius oratio? Nihil vero barbarum aut minus Latinum illius ſcriptis ineſſe, eo facilius mihi credetis, ſi eos ipſos, qui **Lipſii** ſtilum perſtrinxerint, neque hoc crimen in eum ieciſſe, neque incorruptis iudicibus probaſſe, videatis. Equidem, etſi nunquam diuam **Monetam** adeo blandam expertus ſum, ut multa temere poſſem profundere, quouis tamen pignore interpoſito contendere velim, nullum eſſe a **Lipſio** peregrinum, nullum barbarum verbum poſitum, nullam formulam adhibitam, quae non apte bonorum auctorum exemplo, ex uſu loquendi, e legibus Latini ſermonis deſendi poſſit. Quanquam quid, ubi plura nitent, nos, tanquam acerbi et ferocientes Grammatici, paucis maculis offendamur, quas aut incuria commiſit, aut humanae naturae imbecillitas parum cauit? Mihi placuit ſemper viri ſummi, **Moshemii**, ſententia, quam eo minus vobis recitare piget, quo magis noſtra aetate cenſoribus quibusdam talia inculcanda ſunt: *Barbarismos, ait, et ſoloecismos, ut vocant, nonnullos, quos et viris Latine doctiſſimis excidiſſe nouimus, uniuerſam deformare orationem, etſi plurimis ita videtur, non ſentio. Facile fero hominem, qui gratitudo et certitudo, pro eo, quod certum eſt et grato animo, ſcripſerit, modo neruis ſuis reliqua non deſtituatur oratio, ſed apta, commoda et argumento conueniens ſit. Laudo enim, qui in his quoque nihil ſibi indulget, verum ut alios, quorum in reliquis multae ſunt virtutes, idcirco reprehendam, quod a vocibus quibusdam, minus Latinis, perſpicuitatis forte cauſa, non abſtinuerint, a me nullo modo impetro (t).* Quid

(t) v. praefat. ad **Vb.** Foliet. p. 10.

Quid vero de re minime dubia tot verba facio? Sentio, occurrendum esse satietati aurium et animorum Vestrorum, Auditores, atque ad reliqua crimina diluenda properandum.

Tria enim sunt, quae delicatis hominibus in libris Lipsii displicent. Nimiam breuitatem, antiquas voces et obscuritatem culpant. De singulis pauca dicam. Primum breuitatem Lipsius adamauit. Magnum vero crimen! grauissimum scelus! cur non victimas adducimus, iisque immolatis iratum Ciceronianorum animum placamus? Scelestus hercle! Lipsius, qui membra orationis non ad Ciceronis mensuram exegerit! Quomodo tantum scelus expiabimus? Pontificem Maximum Ciceronianorum, Petrum Bembum, accedamus, praefati tamen: *Si uales, bene est, ego valeo.* Hoc enim illos deperire noui. Heus igitur, bone vir, album taurum, an vitulum mactemus? Sed, ut serio agamus, audire lubet, quod ii breue dicendi genus appellent, aut quale culpent? an illud, cui nihil superuacuum admixtum? a quo luxuries absit? in quo fucus et pigmenta desiderentur? non puto. Ideo igitur, ni fallor, Lipsium nimium breuem esse clamitant, quoniam sedulo omnem longiorem verborum ambitum euitauit, paucis multa complexus. Haec enim breuitas illud quasi signum est, quo orationem Lipsianam a quauis alia facile distinguas: haec propria est illius indoles. Paucis verbis ea inclusit, quibus alius loquacior multas chartas impleret: saepe vnum verbum acutam sententiam habet: nihil adest inane, nihil redundans. Verum quis vnquam hoc vituperauit? Quis illum reprehendat, qui apto loco et tempore contracta et breui verborum comprehensione utatur? Iam Lipsius

non orationes scripsit, in concione populi habendas, non de bellis inferendis, de pace componenda, vel aliis magni momenti rebus ad Senatum Populumque Romanum dixit, sed vel cum amicis sermones mifcet, vel de antiquitatibus et rebus ad litteras pertinentibus disputat. Hic vero si floridum, pictum et copiosum dicendi genus adhibuisset, quam turpiter egisset! Aliis enim, si quid sapio, verbis de amphitheatro, de armis et vestibus Romanorum, de varietate lectionis et codicum auctoritate, aliis de hostibus reipublicae propellendis, de tumultu compescendo, de finibus imperii proferendis dicimus. Aliter cum populo, cum auditoribus, aliter cum amicis, cum viris doctis loquimur. Aliter Tityrus sub fago recubans, aliter immanibus coeptis effera, aciem sanguineam voluens, et morte futura pallida Dido loquitur: aliis verbis Flaccus Claudium ferrata barbarorum agmina vasto impetu diruentem, aliis praelia virginum et vultum nimium lubricum adspici, canit: non iisdem modis Naso pulchritudinem Romae et dulcissimam coniugem desiderat, quibus Hercules, iam iam periturus, furiisque accensus, coelum et terras accusat (u). Ipse Cicero, (arrigite aures, mei Ciceroniani!) ille vester Cicero, qui omnibus ornamentis suas orationes expoliuit, cuius laetam et copiosam orationem tantopere deperitis, quam brevis, quam pressus, quam parcus est in epistolis ad Atticum, quam dissimilis illi exultanti et luxurianti Ciceroni. Idem nonne alio modo de natura deorum, alio pro lege Manilia, aliter contra Epicurum, aliter contra Catilinam dixit? Iamne illa huius magistri vestri exciderunt? *quid tibi ego in epistolis videor? nonne* ple-

(u) Est pulcher de hac re locus apud Werenfelsium de meteoris orationis, p. 292.

plebeio sermone agere tecum? nec enim semper eodem modo. Quid enim simile habet epistola aut iudicio aut concioni (x)? Iamne haec obliti estis? indecorum esse, de stillicidiis cum dicas apud iudicem, amplissimis verbis et locis uti communibus (y). Iuvat vero ex ipso Lipsio audire, quid de breuitatis studio sentiat. Nihil magis, dicit, breuitate amo, sed si simplex, nihil magis breuitate odi, sed si adfectata (z). Timanthem pictorem celebrant, quod in eius operibus plus semper aliquid intelligeretur, quam pingeretur: velim in mea scriptione (a). Breuitas mihi amata et iis, qui sapiunt, si tamen cum iudicio ea usurpata et modo (b). Apparebit ex his, apte et erudite Lipsium breuitatem adhibuisse, neque esse aliquam causam, cur hoc nomine a censoribus istis notetur.

Venio ad alterum crimen. Aiunt, Lipsium nimis obsoleta et antiqua verba adamasse, voces oblitteratas multis seculis in lucem retulisse, et cum praesentibus, quasi cum matre Euandri, locutum esse. Quod cum dicunt, aut Lipsii scripta nunquam legisse, aut valde exigua Latini sermonis cognitione imbuti esse videntur. Primum quoties et quam vehementer in eos inuehitur, qui antiquario hoc scribendi genere delectentur! Recitabo Vobis, Auditores, ex multis duo loca: *Voces illae rariores et priscae, mihi crede, eloquentiam non faciunt, et quanquam lectionis aut doctrinae aliquod specimen praeferunt,*
B 5
tamen

(x) L. IX. ad div. ep. 21. add. L. X. ep. 24. L. VI. ep. 15.

(y) in orat. c. 21.

(z) C. II. ep. 10.

(a) C. I. ep. 13.

(b) Ep. Inst. c. 8.

tamen iure hanc κακοζηλίαν damnat et appellat Augustus. Me qui in ea classe censent, video. Vide nostra. Adspergi tale aliquid, sed ut salem, videbis, non superfluere aut abundare (c). Quam multi in iuuentute nos aemulantur, et video, quia aut a me procul illi, aut procul certe ego a recto. Nam verba emendicant et abstrusiores aliquot phrasēs, ad quae, non dicam, risum non teneo, vix iram (d). Vera autem Lipsium dixisse, quicumque illius scripta legat, intelliget. Sunt quidem inspersa aliquoties antiqua verba, sed tam apte, ut singularis inde venustas oriatur. Facite periculum et aliud verbum substituite, omnis illa gratia peribit. Conciliare enim verba ex antiquitate repetita et apto loco posita aliquam orationi non sine delectatione maiestatem, quoniam et auctoritatem antiquitatis, et, quia intermissa sint, gratiam nouitati similem habeant, Cicero et Fabius docent (e). Quorum hic addit: *Sed opus est modo, ut neque crebra sint haec, neque manifesta, quia nihil est odiosius adfectatione, nec utique ab ultimis et oblitteratis repetita temporibus.* Haec verba Fabii nunquam non Lipsius ante oculos habuisse videtur. Primum, qui in omnibus rebus optimus est, modum seruauit, atque tam raro antiquas voces admiscuit, ut vix in decem epistolis vnā inueniatis. Saepius eiusmodi verba in iis libris occurrunt, quos de rebus antiquis et criticis scripsit. Nam ibi opportunior illis erat locus. Si vero in epistolis talia inueniatis, illas plerumque ad viros doctos et interioribus litteris deditos scriptas esse videbitis. Nimis vero asper, nimis

(c) C. ad Germ. et G. ep. 3.

(d) C. II. ep. 10. add. C. I. ep. 15.

(e) L. III. de orat. c. 38. L. I. Inst. c. 6. add. Gell. L. XI. 7.

mis durus esset, qui postularet, ut lectorum aliorum potius, quam amicorum Lipsius rationem habuisset. Denique non existimandum est, Lipsium ad Gracchos et Coruncanum redire, duodecim tabulas loqui, et verbis e Pacuuii, Ennii, Lucilii reliquiis repetitis orationem distinguere. Legi equidem saepius non sine risu antiquariorum (quidni enim eos hoc nomine appellemus, quod ipsi sibi arrogare videntur?) scripta, eosque Sisennae apud Ciceronem simillimos deprehendi (f). Quae enim sunt illa ornamenta, quibus orationem expoliunt? quae illae deliciae, quas depereunt, quas obscura diligentia inuestigant, quas omni occasione, plaudentes limatulo polituloque suo ingenio, proferunt et lectori obtrudunt? Lubetne audire ex me bellissima quaedam verba? Vereor profecto, iucundissimi Auditores, ne Vobis stomachum moueam, aut tussim et grauedinem adferam. Obstruite aures, aut ocyus abite. Iterum iterumque moneo, ne quis sibi praedictum esse neget, aut mea culpa aegrotasse se dicat. Audietis enim *cor Pacuuii luctificabile* et *Lucilii monstrificabile*: videbitis *Nerei pecus repandirostrum* et *incuruiceruicum*: adspicietis *Catulli famulum berifugam* et *Martem salisubulum*. Iucundo hoc sonitu delectari Vos video. Quare non committam, ut reliqua Vobis inuideam. Arridentne igitur Vobis haec: *abstirpare*, *andruare*, *baubari*, *brigari*, *exballistare*, *horoscopare*, *puluerizare*, *vaporizare*, *perbitere*, *topper*, *nenu*, et alia, quae Christianum Daumium in libro de causis amissarum linguae Latinae radicum (g) *Spiritus sancti impetu nec sine Iouae numine collegisse*

(f) de clar. orat. c. 34.

(g) v. ap. Graev. in syntagm. Var. dissert. p. 447.

gisse Io. Zechendorffius fatis seuerè scribit (b). At in Lipsii scriptis nemo mihi tales ineptias ostenderit. Pauca sunt e venerandis illis antiquitatis fontibus hausta, eaque non sine idonea causa, plura e Terentio et potissimum Plauto deriuata. Hunc enim merito laudat: hunc commendat iuuenibus et verissimis semper laudibus extollit. Non ignota fortasse Vobis lepidissima haec: *Venus et lepos et comitas a quibus vberius hauriatur, quam a meo comico? Plautum enim hic solum intelligo et praepono (nec impono, quia ex animo ita sentio) omnibus, qui in Latio aut Graecia imbuerunt chartaceum hoc aequor (i)*. Transtulit igitur plura Plautina verba Lipsius in scripta sua, quae si quis obsoleta dicere velit, per me dicat, nihil impedio. Verum eidem ego in aurem insusurrabo, non pueris Lipsium sua scripsisse, non imperitis Latini sermonis, non iis, qui epistolas aliquot Ciceronis, aut orationem pro Archia poeta ita legerint, ut tanquam psittaci, illud: *si quid est in me ingenii*, recitare possint, sed viris gustu aliquo elegantiae imbutis et bona Romanae venustatis scientia instructis. Unde nosti, o chare, illud verbum, quod tu non intellexisti, neque alios intelligere? quomodo nobis persuadebis, eam formulam, quae tibi obsoleta, nemini vulgarem videri? quis tibi Apollo, quae Pythia dixit, illis amicis, ad quos Lipsius epistolas scripsit, eas voces ignotas fuisse, quarum sensum tu non assequeris? Bene enim ait Lipsius: *Quae obsoleta notae duplicis: natura et opinione. Illa dixerim, quae reuera talia sunt, haec, quae sensu dumtaxat vulgi.* Nam

(b) in praef. p. 450. Donec tandem Spiritus s. impetu, non etenim sine numine Iouae auguror hoc factum, incitatus -- Chr. Daumius -- in plura consulendo inquireret.

(i) Ep. Instit. c. 11.

Nam hodie ita inualuit, ut quicquid ignotum nec tritum auribus imperitorum, obsoletum censeatur, quamquam ab optimis auctoribus petatum et ab optimo illo aevo (k). Multa mihi necessario praetermittenda sunt, Auditores, ne Vestra attentione abuti videar.

Sunt enim adhuc pauca de obscuritate dicenda, quam eo diligentius vitandam Lipsio fuisse clamant, quo maior orationis virtus sit perspicuitas. Atque haec quidem accusatio mihi semper perridicula visa est. Memini, me in scholis Philosophorum audire, obscuritatem esse vel *obiectiuam* vel *subiectiuam*. Quod licet inepte et barbaramente dictum, ut mos est nostrorum hominum, qui elegantiam orationis pallio Philosophi indignam existimant, verissimum tamen est. Accidit naturae nostrae peruersitate, ut plerumque quemuis alium, quam se ipsos, homines accusare malint. Inde si ob mediocritatem ingenii scriptoris alicuius verba non statim intelligunt, vehementissime de illius obscuritate queruntur. Quo quid iniquius cogitari potest? Nonne hi sumillimi seni cuidam, quem Seneca narrat, licet aetatis vitio parum commode oculis usum, quodcunque tamen cubiculum intrasset, dixisse, illud non luminosum satis esse? Mihi etiam, quoties in Mathematicorum libros incidi, merae tenebrae obortae sunt ob ignorantiam rerum. Cum autem eosdem libros ab aliis facili opera intelligi et explicari videam, quam inepte agerem, si meam culpam in scriptores illos conferrem? Non alia est eorum ratio, qui Lipsii obscuritatem accusant. Audiamus, quid ipse illis respondeat: *Atqui nos obscura et intricata scribimus. Nescio: dicam libere, mihi de me non videri: immo*
hoc

(k) *Ep. Instit. c. 13.*

hoc in laudibus meis vel maxime censeo, quod in breuitate nubes vito. Dicant et iudicent, qui Latine modice intelligunt: dicant, qui vel leuem gustum habent politioris litteraturae (1). Equidem, Auditores, polliceor Vobis atque sancte in me recipio, me cuius, qui periculum facere velit, quamcunque formulam, quodcunque verbum, non caput scalpentem, non ungues rodentem, non sudantem, sed facillimo negotio esse expliciturum. Quod si ego, qui in Latinis litteris non longissime progressus sum, illas vero priscorum monumentorum reliquias aut nunquam, aut certe aliud agens, attigi, sperare audeo, atque me praestiturum esse confido: quid tandem ab illis expectemus, qui in antiquitatis cognitione habitent, qui prisca illa monimenta diligenter excusserint, qui in illis intelligendis et explicandis omne studium atque operam posuerint? Non opus est plura addere. Res ipsa loquitur.

Restant aliqua, Auditores, quae accusatores Lipsio obiecerunt, quasi grauissima crimina, sed paucis tantummodo attingenda. Quid enim multa de eo dicamus, quod Nostrum suis scriptis sententias Graecas atque poetarum versus inspersisse indignantur? Conciliauit profecto Lipsius hisce ornamentis magnam orationi pulchritudinem, eamque harum elegantiarum idoneis iudicibus non iniucundam. Non dubitabo equidem, quae veterum auctorum exemplis, quorum vestigiis in dicendo semper insistendum esse putavi, edoctus, de versibus interponendis sentiam, libere dicere. Nullum ex omni scriptorum genere ab his deliciis abhorruisse dico, si oratores et historicos excipias, qui cur tantam in hac re verecundiam et religio-

(1) C. III. ad Belg. ep. 28.

gionem adhibuerint, facile intelligitur. Nam quia in oratione omnia ad fidem faciendam referuntur, atque orator in nulla re magis elaborare debet, quam ut apto et accommodato ad persuadendum dicendi genere utatur, diligenter eidem omnia euitanda sunt, quae artis affectatae, delectationis quaesitae, et, ut verius dicamus, mendacii speciem habeant. Inde Ciceronis non nisi in perpaucis orationibus versus inculcatos reperimus; Demosthenem omnino hunc ornatum, non dignum satis oratoris gravitate, neglexisse videmus. Historicos autem ea de causa versus repudiasse arbitror, quoniam, cum summa et prima historiae lex sit, ne quid falsi dicatur, maximopere sibi omnia euitanda esse censuerunt, quae mendacii aliquam suspicionem lectori praeberent. Nam si quis nobis Plutarchum et Suetonium nominet, eorumque exemplo nostram sententiam refutari putet, ille hos non historiam, qualem Thucydides, Livius, Sallustius, Tacitus reliquerunt, sed singularem hominum vitas scripsisse consideret, velim. Quod si vero epistolis, si scriptis Criticis, si libris, quibus tantummodo delectatio quaeritur, versus apte intexamus, quis reprehendat nos? Nonne praestantissimorum scriptorum exempla, Aristotelis, Platonis, Xenophontis, Luciani, Ciceronis, Plinii habemus? Nam siue doceamus lectorem, quo magis illa severitas temperabitur, aut qua ratione melius illum tenere possumus, quam suauitate versus? siue delectare velimus, quid est ad delectandum aptius dulcissimis poetarum epulis? Sed non lubet plura de hac re verba facere, ne Vestrae eruditioni, Auditores, diffidere videar. Quare neque multa de Graecis verbis, Latinis admixtis, dicam. Nouimus Ciceronem in orationibus diligenter a Graecis verbis abstinuisse, (causas enim in foro

foro et in senatu egit, ad populum dixit, ideoque populari oratione, et quae ab omnibus intelligeretur, uti debuit), immo meminimus, cum non nisi bis in Verinis (*m*) et semel in Pisoniana (*n*) Graecum verbum ponere. Verum iidem non ignoramus, eundem Tullium epistolas, ad Atticum praesertim, et libros de philosophia Graecorum et Latinorum poetarum sententiis, quasi luminibus et gemmis, distinxisse.

At corripit hoc suo nouo scribendi genere Lipsius multos et iuuenes et viros, eosque adeo cepit, ut nihil propius abesset, quam ut omne verae eloquentiae decus amitteretur. O plumbeum telum! dudum illud praeuidi. Hinc enim clamores illi exorti, hinc odium illud in Lipsium excitatum: hinc classicum viri docti cecinerunt, et bellum Nostro indixerunt acerrimum. Fateor, Auditores, multos fuisse, qui Lipsii exemplo inflammati ad eandem in scribendo breuitatem adspirarent: fateor, plurimis hanc rem male cessisse, et, cum virtutes imitari debuissent, vitia illos imitatos esse. Causae facile patent. Non tam fautricem, quam Lipsius, naturam in tribuendis animi dotibus experti erant: non Lipsianae eruditionis flumine inundatum habebant pectus: plerique etiam immatura fuerunt aetate. Verum ita vulgo accidit, ut, quemadmodum olim balbutiem Aristotelis et incuruos Platonis humeros imitati egregios se Philosophos existimauerunt, ita, quoties vir magni nominis nouum quoddam et singulare in litteris admet, omne imitatorum seruum pecus idem sibi licere putet. Reuocate illud tempus in memoriam, quo vir

diser-

(*m*) *Verr. II. c. 52. dies εξαίρεσις, et Verr. V. 57. ἐδενώθησαν, pro ἐδικαιώθησαν.*

(*n*) *c. 25. argentum ὀίχεται.*

disertus, Io. Guil. Bergerus, Viteinbergae litteras et eloquentiam docuit. Videbant homines virum doctum in fine membrorum illud distinctionis signum, quod punctum appellamus, omittere. Quid multa? Statim omnium animos libido atque cupiditas inuasit, eundem scribendi morem imitandi. Quicunque igitur nullum punctum in fine membrorum appingerent, mirifice sibi plaudebant, et hanc leuem ob causam eandem elegantiam chartis suis tribuebant, quam in nitidissimis Bergeri scriptis admiramur. Quantum etiam, ne longius abeamus, hominibus, licet nulla sua culpa, insaniam iniecit Io. Fridericus Christianus, cuius funus nuper Lipsienses Musae non sine lacrimis extulerunt! Adamabat vir beatus, ut erat ingenium illius quasi receptaculum antiquarum litterarum, doctum et eruditum scribendi genus, cui multa e priscis Latinis scriptoribus admixta, sed paullo asperum, durum, nec, mihi certe, iucundum lectu. Neque hoc virum optimum ideo fecisse credo, ut exemplum ederet, ad quod alii orationem conformarent. Non pauci tamen ad prisca illa verba, tanquam ad Sirenios scopulos, adhaeserunt, sibi que egregie docti et elegantes visi sunt, quoties verbi causa pro magno Philosopho *Alpha Philosophorum* dixerant. Sed, ut ad Lipsium redeamus, ipse huic crimini respondit. *Quae hic mea culpa est? non magis quam Sallustii, si quis Arruntius varo pedem est secutus. Sua cuique laus aut culpa a se esto: aliena nemo surgat, aut cadat (o).* Utinam quoque iuvenes Lipsii admonitiones audiissent! Saepe enim monuit, ne nimiam in oratione breuitatem adfectarent. *Habes, inquit, de breuitate, quae*

(o) C. ad Germ. et Gall. ep. 15.

viris mihi dicta, non iuventuti, sunt. Adeo enim hanc ad eam non voco, ut etiam absterream, siue quia tuto adsumere vix potest, et breuitatis imitatio facillime aetatem hanc decipit, siue quia nec utiliter potest, et iuuenili illo breuitatis studio (saepe vidimus) aridus plerumque et exsuccus stilus euadit (p). Ad Raphelengium vero scribit: Etsi breuitas mihi amica, tamen in adolescentiae isto aeuo maior quaedam vbertas mihi haud displiceat, quae ipsa etiam esse potest, sine fraude vlla breuitatis (q). Neque ego, Auditores, haec ideo pro Lipsio dixi, ut quemquam ad eiusdem dicendi generis imitationem adhortarer, sed ut appareret, quam immerito et falso, ne quid grauius dicam, vir, quicquid alii contra dicant, doctus perstringatur. Totam vero si nostram defensionem paucis complecti velimus, aptissime hoc Tullii verbis fiet: Non omnis fortuna, non omnis honos, non omnis auctoritas, non omnis aetas, nec vero locus aut tempus, aut auditor omnis eodem aut verborum genere tractandus est, aut sententiarum, semperque in omni parte orationis et vitae, quid deceat, est considerandum, quod et in re, de qua agitur, positum est, et in personis et eorum, qui dicunt, et eorum, qui audiunt (r). Haec enim sunt illa verba, quae nos praecipue Lipsium defensuri ante oculos habuimus, sic, ut quae a Tullio paucis traduntur, nos copiosius exponeremus. Haec verba cuius, Lipsii stilum, ut fit, accusanti et irridenti bis terue recite- tis, velim.

Si vero nunc postulet quispiam, ut, qualis tandem Lipsii stilus sit, declarem, ei ipsius verbis respondere

iunua-

(p) *Epist. Inst. c. 7.*

(q) *C. II. ep. 52.*

(r.) *de orat. c. 21. add. c. 35.*

iuuabit. *Conscientia*, inquit, *ipsos quoque conuincit, testor eam et apello, stilum nostrum aliquid uiuum, alacre, sed et eruditum habere* (s). Et alio loco: *Mea dictio aliquid et eruditum et acre et non calcatum habeat: sensus praeferat et ingenii non lumen solum et calorem* (t). Ita se ipse Lipsius verissime depingit. Est enim illius oratio breuis, parca, fortis, virilis, viuuda, doctum aliquid spirat, ab omnibus lenociniis et a fuce remota quidem, sed iucunda tamen et suauis, adstricta verbis, sed plena succi et sanguinis. Membra sunt crebra et abrupta: interrogationes et exclamationes frequentes: structura verborum arcta et pressa, sed facilis eadem atque illaborata, illaboratae certe speciem habet: sententiae sunt nouae, acutae et inexpectatae: pauca saepe verba praeclaras sententias continent: verba ipsa Latina, pura, casta, interdum, ubi locus eis aptus, prisca et antiqua: adpersi subinde versiculi, sententiae veterum, proueria: ex antiquis dictis et priscis ritibus orationis Veneres saepe deriuatae: lepores adsunt permulti et amabilis quaedam venustas: breuitas est simplex, non arida, non frigida, non elumbis, non adfectata, et iucunda et fortis: nulla obscuritas, nullae tenebrae: nullus apparet ornatus nimium quaesitus, nullus cultus, nulla pompa aut eloquentiae ostentatio. Denique magis mouet oratio, quam delectat: citius opinione lectorem capit, et stimulos in animo relinquit: similis illa ingenuae et castae matronae, quae sibi, non aliis ornatur: qua non, tanquam lacte, pueri, sed, quasi solido cibo, grandiores nutrantur. Haec mea est de Lipsii stilo sententia, quam si Vobis probauerim, vehementer laetabor.

C 2

Scito.

(s) C. III. ad Belg. ep. 28.

(t) C. ad Germ. et G. ep. 15.

Scitote tamen, me non de orationibus, sed de epistolis, de libris Criticis, et aliis scriptis dixisse. Sit etiam, vt mihi meum, sic suum cuique liberum iudicium. Mihi quidem nihil ineptius videtur, quam aliorum dissensum ferre non posse, et de tam leuibus rebus magnas tragoedias excitare. Satis mihi placebo, si paucis, si Vobis, Viri doctissimi, oratio mea non displicuerit. *Satis*, ait Lipsius noster, *triumphat veritas, si apud paucos bonosque accepta, nec indoles eius est, placere multis* (u).

Vellem ipse Lipsius accusatoribus suis respondisset et accuratam sui suscepisset defensionem. Saepius eum amici adhortati sunt, vt aduersariorum clamores compesceret. Verum retinuit pulcherrimum, quod ceperat semel, consilium tacendi, nihilque magis viro docto cauendum esse censuit, quam ne, vt dicere solebat, *Critice haec ludus et arena bestiariorum fieret* (x). Erat in eo amabilis quaedam modestia et humanitas, quam etiam Lipsiani diuinitus matri praedictam esse putant (y). Ex illo animo diuina haec et egregia prouenerunt: *In me aut in mea incurrant, quicquid ego aut illa sumus, tempus*

(u) L. I. *Manud. ad Stoic. Philos. def. XV.*

(x) C. *ad Germ. et G. ep. 51.*

(y) Res ita se habet. Lipsius in *cent. Misc. ep. 87.* narrat matrem superiori proxima nocte, quam editus fuisset, vidisse vigilantem et exsomnia duo pueros mire candidos per cubiculum inambulantes et se inuicem complexos. Sapienter autem addit: *Interpretatio (si tamen vlla) ipsi nobisque incerta.* At Franc. Sweertius in *vita Lipsii*, affixa *Iusti Lipsii Floribus ex eius operibus discerptis* p. 146. Doctrinam ac Modestiam hac imagine praesignificatas esse ait. *Credat, cui volupe est, talia credere.*

pus aperiet, et tunc magis, cum non ero, suum cuique decus posteritas rependet. Turpe nobis, commoueri et conuerti ad eiusmodi inclamantiunculas, et, si fecero, quid euincam (z)? Non stringet unquam haec manus, ne in Germanos quidem proteruos, qui stilo me laceffunt (a). Mibi crede, arenarum telae sunt omnes isti calumniarum contextus: minuta animalia inhaerent, fortiora spernunt et perrumpunt. Et quid dicam? me et mea laudem? hoc necessum est, neque aliter excussem. Atque nisi acuum et tacitus iudiciorum consensus hoc facit, frustra omnis conatus huius sim ego, loquar, fileam: si Genium et Venerem scripta mea habent, viuent, si non, eant iam nunc, quo Volusi olim annales (b). Abite caniculae, ego ad vestros latratus exciter aut mouear (c)? Ob haec quidem leuia et verba et litteras quid alteri alteros flagellamus? Melioris sententiae testis et arbitra semper erit haec aut alia aetas (d). Atque eiusmodi plures sententiae (e) Lipsii scripta legentibus occurrent, testes humani et modesti animi.

Imitemur, Optimi Auditores, amabilem hanc modestiam, nobisque persuadeamus, nihil magis humanitate eos decere, qui se illis litteris, quae ab humanitate nomen nactae sunt, deditos esse profiteantur.

(z) C. II. ad B. ep. 6.

(a) Ibid. ep. 37.

(b) Ibid. ep. 16.

(c) C. ad Germ. et G. ep. 15.

(d) Ibid. ep. 6.

(e) v. c. C. III. ad B. ep. 9. 31. 69. C. Misc. ep. 96.
C. I. ep. 28. C. III. ep. 81. C. ad G. et G. ep. 10

II.

Oratio

de dignitate, iucunditate et vtilitate studiorum
humanitatis Ienae die natali Societatis Latinae
recitata a. C. 1761.

Viro summe reuerendo, Gottlob Hermannno,
philosophiae Doctore, in vrbe Loebauia sacrorum An-
tistiti Primario, et scholarum Inspectori S. P. D.
Christianus Adolphus Klotzius.

Mitto ad Te, Vir summe reuerende, orationem
magna doctorum virorum frequentia a me
die XXIX. Augusti recitatam, eamque, et mei Tibi
deditissimi animi testimonium, et summae obseruan-
tiae meae pignus, esse volo. Nam etsi Te de meo erga
Te animo minime dubitare noui, gestio tamen palam
illum declarare, meique studii testem et nostram et
posteram,

(Si quis tamen haec quoque, si quis
legat)

aetatem constituere. Et qui possum aliter? Singula-
ris semper fuit Tuus erga me amor et eximia bene-
uolentia. Nam primum, ex quo Tu in patria mea
sacrorum curam suscepisti, atque cum nostra familia
necessitudinem coniunxisti, nihil omisisti profecto,
optime Hermanne, quo, Te mei amantissimum esse,
ostenderes. Laetari Tu progressibus, quos me in stu-
diis fecisse, nimis fortasse benigne iudicans, dicebas:
admonere me, hortari, orare, ut pergerem tenere
istam viam, quam instituissem: me prudentissimis
consiliis iuuare: mihi neque pauca, neque exigua
munuscula ex instructissima Tua bibliotheca offerre:
nul-

nullum denique humanitatis officium praetermittere.
 Quale vero extiterit Tuum erga patrem meum stu-
 dium, quam iucunda fuerit optimo seni amicitia
 Tua, quantum ille Tua consuetudine, Tuisque ser-
 monibus delectatus sit, nihil attinet dicere. Accidit
 deinde, ut Tu, a popularibus Tuis Loebauiam voca-
 tus, campum nanciscereris, in quo excellentes Tuae vir-
 tutes exercere se magis atque commodius cum ad
 Tui nominis gloriam, tum ad ciuium utilitatem,
 possent. Memini, memini, nec unquam obliuiscar
 illius diei, quo Tu Bischoffswerdensibus meis vale di-
 xisti. Tum tota vrbe fletus gemitusque fieri: la-
 mentationes lugubres in templo audiri: Tu ipse non
 lacrimas tenere. Eo die clarissime apparuit, et quam
 charus Tu esses Bischoffswerdensibus, et quanto Tu
 illos amore prosequereris. Dulcissimus vero Pater Te
 non aliter ex sinu suo dimisit, non aliter votis preci-
 busque prosecutus est, quam si filius esses. Atque et-
 iam amauit Te ille amore vere paterno. Sed Tu,
 Vir summe reuerende, mutasti tantum locum, non
 ingenium, non animum Tuum illum erga me beneuo-
 lum. Id quod, cum nuper Patrem meum viseres, opti-
 me intellexi. Accipies igitur eo, quo mea omnia soles,
 animo hoc munusculum, si rem ipsam spectes, exiguum
 (nisi fortasse eorum, qui me dicentem audiuerunt,
 praestantia, atque ipsius diei solemnitas aliquem splen-
 dorem adferant) si animum donantis consideres, ma-
 ximum. Hoc certe vnum et polliceri et profiteri non
 dubito, memorem me Tuae eximiae erga me beneuo-
 lentiae omni tempore futurum, nihilque Tuo amore
 (vereor enim, ne, si, ut illum mihi conserues, Te ro-
 gem, constantiae Tuae diffidere aut Te ignorare vi-
 dear) mihi unquam iucundius et gratius fore. Va-
 le, Vir summe reuerende, et me Patri Tuo, vene-
 rabili

rabili seni, etiam atque etiam commenda. Script
Ienae, Kal. Sept. a. C. 1761.

Si, quantum voluptatis ex iucundissimo Vestro conspectu capio, quantumque me egregia optimorum Collegarum in me voluntate delectari sentio, qui me eum esse voluerunt, qui in hoc ad dicendum amplissimo loco hodie verba facerem, atque in doctissimorum virorum concione in memoriam illius diei, quo ante septem et viginti annos nostrum Collegium a viris doctis conditum est, renouarem oratione atque celebrarem; tantum ingenii atque facultatis ad dicendum afferrem, tantumque omnibus vel naturae, vel doctrinae praesidiis instructus accederem: efficerem profecto, ut neminem unquam maiori orationis suauitate aures Vestras delectasse, animos allexisse, tenuisse, et iucundiori voluptate perfudisse existinaretis. Nam si cuius, honesta laudis cupiditate accenso, iucundum est, ad viros doctos dicere, eosdemque cum iudices, cum testes, sui ingenii habere: nihil profecto mihi, ex diuturno optimarum artium studio nullum alium fructum, quam bonorum doctorumque virorum laudem et amorem appetenti, optabilius esse potest hoc, tacito quidem, sed honorificentissimo nostri Collegii iudicio, esse me eum, qui non plane indignam tanta auditorum praestantia, maximoque huius diei splendore orationem fin habiturus. Cum vero eos, qui ad me audiendum conuerunt, oculis perlustro, et unumquemque Vestrum, Auditores, intueor atque contemplor, qua laetitia perfruar, quibus gaudiis exultem, quanta voluptate afficiar, vix verbis exprimi potest. Video enim omnium virtutum et artium praeclarissima lumina: video ad-

esse

esse celeberrimos huius Academiae doctores, diuinarum atque humanarum litterarum peritissimos: video conuenisse huc viros, qui egregiis ingenii monimentis editis maximam famam atque immortalem gloriam consecuti sunt, et quorum nomina per vniuersum terrarum orbem celebrata aeterna in laude versantur: video denique optimos huius Academiae cives, quos bonarum artium studiis deditissimos in spem patriae et reipublicae ornaamentum efflorescere laetatur optimus quisque, sua frequentia hunc diem nostrum ornare et celebrare. Quanti me haec aestimare censetis? Tanti profecto, quanti, quae iucundissima nobis sunt, aestimare solemus. Illa vero, quam in vnius cuiusque Vestrum vultu agnosco, humanitas audaciorem profecto me reddit, quam pudor ille et timor pati videtur, quem mihi et mea natura tribuit, et praestantissimorum virorum conspectus iniicit. Quare non tam cogito, quomodo expectationi Vestrae sim satisfactorius, quam laetor, me et auditorum eruditionem atque ingenium admirari, et insignem erga nostrum Collegium beneuolentiam egregiamque humanitatem amare debere et posse. Quid denique de re ipsa dicam, de qua mihi hodie dicendum esse intelligo? Renouanda mihi est oratione illius diei memoria, quo nostrum Collegium institutum, publicaue auctoritate confirmatum fuit: indicendus dies omnibus, qui litteris bene cupiunt, laetus et festus: Vos, Auditores, ad eum celebrandum inuitandi: vota pro Collegii salute facienda: immo mihi illud negotii datum esse video, vt praeceam verba, quibus a Deo immortalis, vt nobis ea res fauste, feliciter prospereque eueniat, precemini. O pulcherrimum hunc diem animoque meo exoptatum! Quid enim mihi, qui ab ineunte aetate in harum littera-

terarum studiis omne tempus, omnemque operam con-
 sumsi, iucundius esse potest, quam de earum prae-
 stantia dicere, atque tali modo aliquam gratiam Mu-
 sis referre, quae dulcissimae totius vitae nutrices fue-
 runt, quae incredibilem suauitate sua mihi volupta-
 tem semper attulerunt, e quibus maximos fructus et
 summam vtilitatem cepi? Quid mihi exoptatius,
 quam harum litterarum suauitatem, splendorem at-
 que ad omnes vitae partes vtilitatem ostendere atque
 praedicare? Neque enim Vos, optimi Auditores,
 subtilem aliquam aut doctam a me orationem exspe-
 ctabitis, neque ego comittam vnquam hodie, vt
 proposita certa re atque explicata, Vos et a natura ex-
 cellentibus ingeniis praeditos, et diuturno artium li-
 beralium studio magnam eruditionem consecutos, ali-
 quid docere voluisse videar. Conuenistis huc nulla
 alia de causa, quam vt et studium Vestrum erga nos
 animumque beneuolum ostenderetis, et minime ob-
 scure testificaremini, coli a Vobis atque magni aesti-
 mari humanitatis litteras. Praeterea non patitur hu-
 ius diei sollemnitas scholasticam, atque, vt ita dicam,
 umbraticam orationem: non decet illum splendorem
 subtilitate disputationis siue extinguere, siue minuere
 conari: non fas est, de vlla alia re dicere, quam quae
 ad sacra sollemnia nostra pertineat. Faciam igitur
 illud, quod ipsa demandati mihi muneris ratio postu-
 lat, atque hunc diem omnibus iis laetum, festum et
 sacrum esse debere ostendam, qui non plane auersi
 sint a Musis, omnisque humanitatis expertes. Quod
 quomodo facilius meliusque efficiam, quam si de ea-
 rum artium atque litterarum praestantia dicam, in
 quibus colendis, conseruandis, augendisque, consocia-
 tis velut animis et iunctis viribus elaboramus? Nam
 quo maiorem rempublicam ex nostris laboribus utili-
 tatem

tatem percipere videbitis; quo honestius, iucundius atque vtilius litterarum nostrarum studium esse intel- ligetis; immo quo magis necessarios hac tempestate nostros labores esse cognoscetis: eo maiori animi lae- titia hunc diem celebrandum, eo ardentius vota pro nostri collegii salute suscipienda esse iudicabitis. Nul- la de re me hodie aptius dicere posse arbitror. Hoc igitur agamus.

Iam primum si dignitas quaeratur, AA. non le- vem illam, tenuem aut obscuram operam, quam in humanitatis studiis ponimus, sed praeclaram, hone- stam, magnificam, et splendidam esse dico. Maius profecto est hoc quiddam, quam homines opinantur, et pluribus ex artibus studiisque collectum. Nolite enim existimare, ut imperiti aut maleuoli quidam ca- lumniantur, versari operam nostram in folis verbis, in syllabis, in minutis ex angustis concertationibus. Nullius artis, nullius disciplinae fines latius patent, nullius rei doctori tanta rerum varietas et copia sub- iecta est, quanta humanitatis in magistro. Quem enim hoc verbo appellamus? quis dignus est tam graui no- mine? nempe is, qui et Graecam et Latinam lin- guam bene calleat, omnem antiquitatis memoriam cognitam habeat, terrarum urbiumque veteris aevi situs memoria comprehenderit, veterum Philosopho- rum sententias teneat, iuris cum Attici tum Romani rationem sciat, orationem veterum felici imitatione exprimat, eloquentiae atque poetices studiis excultus sit, non ingenium tantum elegans, sed oculos quo- que eruditos habeat, et de liberalibus artibus, de sta- tuis, de tabulis pictis, de caelatorum, aliorumque ar- tificum virtutibus recte iudicet, qui denique, quae Gal- lia, Italia, Anglia, (nam de patria nostra ideo ni- hil

hil dicam, quia quam turpe sit, alienas quidem curare regiones, in patria vero, quasi hospitem, errare, facile quisque intelligit,) quae igitur exterae nationes praeclara ingenia et antiquae elegantiae aemula opera extulerint, curiose cognouerit, eorumque virtutes intellexerit. Nostra est antiqua historia, nostra rituum priscorum cognitio, quicquid in poetis lepidum, apud oratores graue, inter Grammaticos eruditum, in artibus admirabile, id nostrum est: noster est ille, quem haec aetas tantopere iactat, sensus pulchri et venusti. E tanta eruditionis varietate, ex tot artibus exundant atque exuberant humanitatis studia! Hanc igitur disciplinam, tam grauem, tam variam, tam copiosam, ex tot difficillimis artibus compositam dignitate carere dicamus? Has litteras, ad quas percipiendas felicissima ingenia, maxima diligentia et diuturnus labor requiruntur, non omni laude, et admiratione dignas esse fateamur? Si vero, AA. consideretis, quid tandem illud sit, quod plurimi lubenter vsurpant, pauci intelligunt, humanitatis studia colere, non possunt non Vobis nostri labores honesti, nobiles atque magnifici videri. Nam si omnes in gloria ducunt, versari in aulis, viuere cum regibus et imperatoribus, atque consuetudine aut amicitia virorum, aut honorum splendore, aut rerum gestarum gloria illustrium frui, quam vt sibi comparent, multi cursitant, sudant, frigent et maximos labores sustinent: quibus tandem verbis eorum felicitatem praedicabimus, quibus inter maximos omnis aevi viros quotidie versari liceat? Neque enim existimandum est, illos veteres scriptores, quorum admiramur ingenia, quorum immortalia scripta legimus et imitamur, nullis rebus gestis claros, nullis muneribus in republica functos, sicut fere omnes nostrae aetatis scriptores, in vmbra
confe-

confenuisse. Plurimos eorum viros summa dignitate, maximis honoribus, et praeclarissimarum rerum gestarum fama florentissimos, omnes vero honesto loco et nobili genere natos, atque cum summis in orbe terrarum viris familiariter vixisse, accepimus. Quis enim, ut e Graecis quatuor tantummodo in medium producam, Thucydides fuit? quis Xenophon? quis Polybius? Nonne horum aures non magis suauissimis Musarum concentibus, quam formidoloso Martis tumultu et strepitu personuerunt? nonne eadem dextra, qua res maximi momenti memoriae prodiderunt, arma tenuerunt atque hostium copias profligauerunt? nonne totum terrarum orbem immortalium factorum fama impleuerunt? Quis Dio Cassius? nonne bis Consul, atque Africae, Asiae, Smyrnae, Pergami, Dalmatiae atque superioris Pannoniae praeses (*)? Quid vero de Romanis scriptoribus dicam, qui non tantum omnes summum, quod habet immortalitas, fastigium fortunarum assecuti erant? Ponite Vobis, Auditores, solum Ciceronem ante oculos, cuius famam quem eorum, qui nunc viuunt, regum aequare, cuius dignitatem a quo principe superari, putatis? Non capiunt profecto multorum animorum angustiae magnitudinem nominis huius: non assequuntur plurimi splendorem Ciceronis. Magnum nomen est, magna species, magna dignitas, magna maiestas huius nominis. Quem enim Ciceronem fuisse dicamus? Consulem Romanum, id est, primarium illius populi virum, cuius curiam reges obsidebant, cuius nutus complures nationes horrebant, cuius imperium iisdem, quibus solis cursus, regionibus ac terminis continebatur. Nos vero lectionem librorum a tanto viro immortalitati consecratorum leuem censeamus? nos, qui hunc virum,

(*) v. Ernest. praefat. ad Cicer.

virum, cuius imperio neque Romani Imperatoris dignitatem parem esse fateamur necesse est, de magnis rebus dicentem audiat, nihil agere existimemus? Cogitate reliquos, quorum egregia scripta benignioris fati indulgentia ad nos peruenerunt: cogitate Catullum, Ovidium, Sallustium, Tibullum, Propertium, Plinius. Omnes generis splendore illustres et equestri ordine nati sunt: plerique magnis in republica muneribus functi. Si porro saepissime accidit, ut ad eorum, quibuscum viuamus, exemplum nos componamus atque formemus, quam etiam ob causam homini ingenuo nihil optabilius contingere potest amicitia et consuetudine clarorum virorum: beatissimi profecto illi censendi sunt, quibus quotidie inter principes totius terrarum orbis et reges (nam quo eos alio nomine appellem?) versari licet. Ita enim profecto est. Quemadmodum, quando in sole ambulamus frequenter, etiamsi ob aliam causam ambulemus, non fieri potest, quin coloremur: sic etiam ingenium nostrum et mores a studiis, quibus operam damus, ab hominibus, quibuscum versamur, a libris, quos legimus, colorem aliquem trahunt. Quare ingenium optimorum scriptorum frequenti usu formatum et bene subactum, non potest non urbanitate aliqua, comitate, hilaritate, facilitate, elegantia, et festiuitate quasi colorari, quarum virtutum nostra imprimis aetate eo praestantior est laus, quo magis politiores homines omnem asperitatem morum rusticitatemque detestantur. Quis igitur honestissimum esse nostrarum litterarum studium neget? quis non illud potius summa cum dignitate coniunctum esse fateatur? Atque hoc clarius etiam, si, quid in veterum libris tradatur, cogitaueritis, apparebit. Grauiissime alii de deo, de virtutibus, de constantia ac fortitudine

dine, de amore patriae, de immortalitate animi, de contentu mortis ac diuitiarum, de honestate omniumque officiorum ratione disputant: alii prudentissime de belli et pacis artibus, de iure ciuili, de legum et iudiciorum auctoritate, de administratione reipublicae exponunt: maiori alii suauitate, elaborationi compositione, dulciori concinnitate siue deorum herouumque laudes et egregia facta celebrant, siue mentem bonis praeceptis instruunt atque ad honestam viuendi rationem adducunt: alii denique omnem temporum memoriam peruagati, causis euentuum sagaciter indagatis, virtutibus et vitiis principum libere et vere commemoratis, sapientissimis sententiis adpersis, res memorabiles tam apte, tam eleganter memoriae prodiderunt, nihil vt prudentius aut venustius legi possit. Haec vero laenia aliquis, tenuia, aut nullius pretii esse putet? Nunquam, mihi credite, AA. nunquam Ciceronis epistolas lego, quin animus meus, non dico, iucundissimo voluptatis sensu afficiatur, sed summa quasi religione impleatur: imino vt verius dicam, nunquam illum librum, quem pueris scriptum esse vulgo imperiti homines putant, euoluo, quin effedior excelsiorque quodammodo fiat. Intellego enim, me eum librum legere, quo familiares sermones maximorum virorum contineantur: qui expressas eorum imagines exhibeat, qui tot tantaque olim effecerint, et quorum ad voluntatem totus orbis terrarum compositus fuerit: qui sapientissimas de salute ciuium, de causis regum et prouinciarum, de magistratibus, de rebus belli et pacis disputationes habeat. Si vnusquisque nostrum, si fieri posset per rerum naturam, Catonem, Pompeium, Iulium Caesarem, Octavianum, Atticum, Plancum, Brutum, alios, quorum nomina

nomina per omnium seculorum memoriam viuent, videre cuperet, eorumque si sermonibus interesse posset: magno hoc sibi honori duceret. Quidni etiam honorificum esse censeamus, non tam oris et vultus, quam ipsius potius animi pectorisque formam in his epistolis adspicere, eosdemque de maximis rebus humanissime inter se colloquentes audire? Quis non horrore quodam sacro perfundatur, quoties animo non solum, sed paene oculis sese inferunt manes illi magni? et quando ingentia illa pectora nudata adspicias, quis non commoueatur? Restat vnum, quod magnificentiam et splendorem nostrarum litterarum maxime ostendit. Nam si eo plaris res quaeque aestimanda est, eoque illustrior eadem est, quo magis illa a summis regibus atque viris colitur, amatur et celebratur: quanti, per Deum! nostras litteras aestimandas esse dicam? Nulla profecto ars, nulla scientia tot reges amatores habuit, quot humanitatis studia: nullae disciplinae maiores honores habiti sunt, quam nostrae: nullius doctores maiori honore et dignitate ornati et amplioribus praemiis decorati sunt. Cogitate, quaeso, quantis in deliciis habuerit Archelaus Euripidem, Hiero Pindarum, Virgilium et Horatium Augustus. Quale vero hoc, quantumque est, quod, recitatis in theatro versibus Virgilii, populus Romanus, ille victor dominusque omnium gentium, confurrexit vniuersus, et forte praesentem Virgilium non aliter veneratus est, quam ipsum Augustum? Sed non lubet plura huius rei exempla ex antiquis temporibus repetere. Habuit enim omnis aetas plures nostrarum litterarum patronos. Petrarcham accepimus magna apud Italiae principes gratia floruisse, et vno die a duobus disiunctissimis et illustrissimis locis, Roma et Parisiis, ad capiendam lauream poeticam inuitatum esse,

esse, atque adeo duas maximas vrbes de hoc honore certasse. E Medicea familia, cui bonae litterae plurimum debent, et Laurentium, principem Florentinum, et Leonem X. Pontificem Romanum, Angelum Politianum, Marsilium Ficinum, Ioannem Picum, Petrum Bembum, Iacobum Sadoletum, alios humanitatis doctores coluisse et adamasse, legimus. Quis ignorat, quantis praemiis Sannazarius a Veneta republica ornatus sit, quantum Franciscus I. Rex Galliae et parens litterarum, his studiis deditus fuerit, quantum Regina Angliae, Elisabetha, Ioannem Sturmiu coluerit, quamque humanas ad eum scripserit litteras? quis nescit, quam charum habuerit Iacobus, Rex Angliae, Buchananum, quantis sumtibus Christina, Sueciae Regina, Vossium, Freinshemium, Salmasium, Heinsium, Meibomium, Boeclerum, alios accersuerit? quam amicis eosdem litteris compellauerit? Nihil dicam de amore Caroli IX. Regis Galliae erga Petrum Ronfardum: nihil de multorum Italiae principum studio erga Torquatum Tassum: nihil de honoribus a Batauis Scaligero et Salmasio habitis: nihil de complurium principum favore et studio erga Iustum Lipsium: nihil de Ludouico XIV. qui, cum omnium artium, tum inprimis humanitatis litterarum doctores mirifico favore et amplissimis praemiis prosecutus est. Nam quid externa exempla conqueramus? Ipse Fridericus Augustus, optimus meae patriae pater, cum in Italia versaretur, cuius sermonibus magis delectatus est, quam elegantissimi Auerniani, quicum saepissime collocutus est? Quid? quod ipsa Maria Antonia, spes et amor Saxoniae, se in nobilissimum, quod Romae floret, Arcadum collegium cooptari non inuita passa est, quale hoc quantumque Vobis videtur? Plurima dicere possem, si de illo Rege,

D

quem

quem olim aequa posteritas summis omnis aetatis principibus adnumerabit, quemque nos toti fere Europae inuicta virtute resistere mirabundi videmus, exponere liceret. Verum non puto rerum clarissimarum toto orbe, nullique mortalium ignotarum a me commemorationem vos expectare. Quid multa? nulli disciplinae aliquid detrahere cupio: sit sua cuique laus, suus splendor, sua dignitas. Hoc mihi tamen vere videor esse dicturus, nullas unquam tanta apud viros summos, reges, et principes auctoritate et gratia floruisse, quam humanitatis, litteras. Efficisse mihi videor, AA. ut nostrarum litterarum studium a nemine, tanquam humile et indignum ingenui hominis et liberaliter educati ingenio, contemni debeat. Honestissimi nostri sunt labores, summaque cum dignitate coniuncti: versamur in artibus, quibus nihil illustrius, quaeque maximo suis cultoribus sunt ornameto. Neque etiam multos de litterarum nostrarum dignitate dubitare existimo. Minime enim obscurus est illarum splendor. Plures esse audio, qui haec studia aspera, molesta, et inuicunda esse dicant, eaque aut nihil, aut certe parum, delectationis habere putent. VIX Cum his igitur, quoniam eos non malo consilio et animo maleuolo, sed inscitia atque ignorantia, peccare noui, non acerbius, sed amice et placide agam, atque breuiter de litterarum nostrarum suauitate exponam. Nam si omnia dicere vellem, et dies et vox me deficeret. Quare poeticam tantummodo et historiam attingam.

Atque de illa quidem cum dicimus, de re omnium suauissima et iucundissima dicimus. Quae concinnae compositionis suauitas! quam dulcis modulatio! qui verborum splendor! quae sententiarum venustas! quod

acumen

acumen inuentionis! Gestit aliquis magna et immortalia heroum facta audire? Homerum, Pindarum, Virgilium, Claudianum, Statium, Silium adeat. Virtutis alius praecepta, cum ex magno atque excelso animo profecta, tum summa cum suauitate tradita cognoscere cupit? Horatium accedat, Lucretium et reliquos omnes. Amoeniora aliquis amat, liquores pellucidos amnium, virides riparum vestitus, fontium gelidas perennitates, apricos colles, segetes flauas atque vestita floribus, herbis, arboribus rura? Theocritum, Hesiodum, et Virgilium euoluat. Vbi denique iucundius ad laetitiam excitamur? vbi grauiorres de omni virtutum genere sententias legimus, quam in eorundem poetarum carminibus? O felices, quibus suauissimis his epulis animum explere et pascere liceat! o beatos, quibus quotidie iucundissimos hos virtutum magistros accedere detur! Historia vero cum omnium populorum magnam iucunditatem habet, tum Romani eo est praestantior, quo longius ille omnibus reliquis maiestate et potestate antecelluit. Nulla alia gens, ne Graeca quidem, tantam summorum virorum copiam, tantam eximiorum exemplorum praestantiam, tantam tamque admirabilem rerum varietatem habet, quam Romana. Quam obscura et tenuia illius primordia! quam admirabiles progressus! quae bella! quae praelia! quae victoriae! quae fortitudo, quae constantia, quod robur in bellis! quae in pace moderatio atque prudentia! quae turbae intestinae! quae omnium rerum confusio atque perturbatio! quam repentina pristinae maiestatis iactura! quam insignia et illustria omnium virtutum et vitiorum exempla! Hanc vero varietatem et magnitudinem rerum si quis attente consideret, de historiae Romanae suauitate nullo modo dubitare potest.

potest. Praeterea res Romanae, tam magnae, tam praeclarae, ab eiusmodi viris memoriae proditae sunt, qui rebus vel tenuissimis et obscurissimis maximum splendorem addere potuissent. Fato profecto quodam accidisse videtur, ut et res illustrissimae, omnique memoria dignissimae a praestantissimis scriptoribus posteritati traderentur, et praeclara ingenia dignissimum sua praestantia scribendi argumentum haberent. O magnam litterarum nostrarum suauitatem! o voluptatem incredibilem! Videntur prope reliquarum artium doctores inter sentes et vepres, certe non in tam iucundis locis versari, quam nos, qui in amoenissimis Musarum hortulis viuentes tot suauitatibus oculos pascimus animumque exsaturamus. Hic aures nostrae iucundissimis carminibus mulcentur; hic animus grauissimis sententiis et sapientissimis praeceptis instruitur: hic immortalia facta intuentes ardore quodam honesto aemulationis inflammamur. Hic Brutum, maximum illum libertatis defensorem, reges expellere, cum Tarquinio filio manum conserere, atque utrumque hasta transfixum et moribundum ex equis labi: hic Horatium Coclitem hostium impetum suo vnus corpore excipere, armatumque in Tiberim desilire: hic C. Mucium illam dextram, quae a Porfennae corpore aberrauerat, alienato ab sensu animo torrere: hic M. Curtium equo maxime ornato infidentem armatumque se in specum immittere et Decios se pro suis deuouere: hic Valerium Coruum, C. Sulpicium, T. Manlium Torquatum, L. Papirium Cursorem, Q. Fabium Maximum, Aemilium Paullum, et illa fulmina belli, Scipiones: hic, (vereor enim, ne, si omnia admiratione digna facta vel verbo attingam, beneuolentia Vestra, qui me tam attente auditis, abutar) hic

hic igitur heroa illum, Catonem, praeclara morte ostendere intuemur, posse virum fortem inuita fortuna viuere, inuita mori. Quantum vero ex iucundissimo hoc spectaculo voluptatis percipiatur, nemo ignorabit, nemo non sentiet, qui monimenta historiae Romanae diligenter legerit. Defixus in maximarum rerum contemplatione animus, incredibile est, quam suauis pastu expleatur.

Verum cum solam neque dignitatem neque iucunditatem in vita spectare debeamus, (quanquam vtramque optimus quisque spectat, atque, ut assequatur, vehementer laborat): vtilitas etiam litterarum et laborum nostrorum mihi demonstranda est. Atque hic mihi patentissimus aperitur campus, in quo excurram, vbi exultem, vbi eloquentiam, si qua in nobis est, ostentare possim: hic amplissimam rerum segetem ac materiam se mihi offerre animaduerto. Est enim magna nostrarum litterarum vis, magna ad omnes vitae partes vtilitas. In omnia studiorum genera, in artes cum liberales, tum illiberales, in omnes vitae ordines admirabiles vtilitates longe lateque illae diffundunt: sunt illae disciplinis reliquis, quod fulcra et fundamenta aedificio. Nam quantum studia nostra ad prudentiam ciuilem conferant, vel ex eo patet, quoniam summi viri in litteris nostris, quicquid a publicis priuatisque negotiis dabatur otii, id omne consumserunt. Memoriae proditum est, Alphonsum, Arragoniae Regem, suauissime Curtii, et Guilielmum Fridericum, Nassouiae principem, Taciti lectione delectatum fuisse. Regis alicuius Sinensis iussu Curtii historiam in Sinensem linguam translata esse, qui eo tempore in regionibus illis versati sunt, commemorant. Eugenium vero, illum terro-

rem Turcarum, propugnaculum illud Christiani nominis, Iulii Caesaris commentarios in deliciis habuisse accepimus. Quis vero credat, tantos viros verborum, aut Latinae linguae addiscendae causa hos libros legisse? quis contra non intelligit, illos hanc lectionem sibi in administranda republica, in gerendis bellis, in aliis magnis rebus agendis iudicasse utilem fore? Atque etiam si, quod imperiti quidam dicunt, praeter Latine loquendi dicendique facultatem, nulla ex veterum auctorum lectione utilitas percipi potest: quomodo factum est, ut maiores nostri, prudentissimi homines, eorum lectionem iuventuti commenderent, nec potius iuventuti Terentios et Virgilios Christianos, quibus nihil ineptius cogitari potest, traderent? Facilius enim isti et intelligi possunt, et explicari, quam veneranda prisci aevi monimenta. Sed nimis multa dicenda essent, si eo descenderet mea oratio, unde non facile exitum inueniret. Tot enim mihi in mentem veniunt, ut mihi non tam orationis copia quaerenda, quam videndum potius sit, quomodo Vestrae satietati occurram. Satis mihi, satis litterarum nostrarum praestantiam ostendisse videbor, si quam arcto sint cum Philosophia et Theologia, quae praestantissimae disciplinarum habentur, vinculo coniunctae, ostenderim, atque has illarum auxilio minime carere posse docuerim. De hoc igitur pauca dicam.

Primum equidem mihi persuasi, eam esse nobilissimam Philosophiae partem, quae non in umbra vanam subtilitatem exerceat, sed quae nos in solem, in conspectum hominum producat,¹ quae nos bonos et reipublicae utiles ciues praestet, quae nos rebus gerendis idoneos reddat. Iam quo exercitior quisque

que sit maximis in rebus agendis et sustinendis, eo melius illam ab eo doctrinam tradi posse patet. Quos vero, Auditores, exercitatiores nostis veteribus Philosophis? quos maioribus vnquam in republica muneribus functos esse putatis? Non enim tum Philosophia rostris pulsa, curia eiecta, concione exclusa, in umbram et scholam, tanquam in aliquod pistrinum, detrusa erat. Versabatur tum illa in sole, in foro, in castris: non otiosa erat, non inutilibus quaestiunculis tempus consumebat, sed maximis muneribus admovebatur. Si igitur Aristoteles, si Plato, qui regum familiaritate vti fuerunt, si praeclarus imperator, Xenophon, si ille Consul Romanus, Cicero, de iustitia, de aequitate, de officiis, de republica disputant, nonne lubentius eos audiamus, quam istos, qui, nunquam in luce versati, in umbra et schola consueverunt? Habent etiam hoc veterum Philosophorum scripta, ut non solum nos bene et recte, sed pulchre quoque cogitare atque cogitata eleganter eloqui doceant. Nam cum illi, quorum ad nos peruenerunt libri, nulla in disciplina rudes essent, et verissime sibi persuaderent, neminem vna in arte excellere posse, nisi idem omnes attigisset, neque eloquentiam a subtilitate disiungendam esse crederent: quid mirum, si tantam ex historia rerum varietatem attulerint, tot insignibus poetarum locis disputationes suas distinxerint, tam eleganter et diserte de omnibus rebus scripserint? Verum nostra aetate hanc multos philosophos animo sententiam imbibisse audiui, indignam esse elegantiae et puri sermonis curam grauitate et pallio Philosophi, atque, quo quisque horridius et impurius scribat, eo maiori illum laude dignum esse. Qui profecto aliter sentirent, si corruptum et vitiosum sermonem ipsarum artium et disciplinarum corruptionem

ruptionem maiorum nostrorum aetate secutam esse recordarentur. Nam eloquentiae studio neglecto et his litteris contentis abiectisque, nonne paullo post vera et recta philosophandi ratio sensim extincta est? At illis reuocatis, haec etiam reuocata fuit. Si porro totam Philosophiae historiam attente perlustratis, quos inuenitis magnos Philosophos fuisse, nisi qui veteres scriptores diligenter legerint? Viunt viuntque per omnium seculorum memoriam Petrarcha, Baco Verulamius, Gassendus, Neutonus, Cartesius, Lockius, Leibnitius. Iacent omnes, quos seculum duodecimum tulit, Petri: Abaelardus, Lombardus, Comestor, Cluniacensis, Rigenis: iacent cum Sententiariis Scotistae atque Thomistae omnes. Iacebunt etiam post quinquaginta aut centum annos multi, qui sibi nunc compendiis suis monimenta exstruxisse videntur, nulla oblitteranda obliuione, nullaque temporis iniuria aut diuturnitate conuellenda. Nemo profecto curabit posterorum, quibus sub signis ii militauerint, quos de angusta cathedra fulminantes tonantesque miratur nunc imperita iuuentus, quosque omnes, qui dissentiant, indignis probris lacerantes et rauco gutture atque vulturina specie damnantes laetabunda audit, atque rustico pedum strepitu et ridiculo calceorum iudicio laudat et probat iuuenilis leuitas. Quid denique de ipsa veterum Philosophorum doctrina dicam? Non tam ieiuna illa est, tam tenuis, vt multi Vobis persuadere cupiunt, qui eorum auctoritati ideo detrahare conantur, ne, cognita illorum praestantia, ipsi soli relinquantur in scholis. Quis enim illis in dialecticis subtilior? quis in officiis tradendis acutior? quis in moribus regundis elegantior seueriorque? Plurimae profecto sententiae, ne dicam omnes, plurimae opiniones, quas se primum protulisse

protulisse recentiores Philosophi gloriantur, dudum a veteribus prolatae, dudum in eorum libris lectae sunt. Verum neque loci, neque temporis huius est, copiosius hoc atque exemplis allatis ostendere velle. Sunt enim, quae de hac re dici possint, innumera.

Quid denique praestantius aut ad laudem litterarum magnificentius dici potest, quam illarum ope integritatem sanctissimae nostrae religionis, misere commaculatae turpissimis sordibus, neque ullum praeae, siue maiestatis, siue pulchritudinis, vestigium retinentis, redditam patribus nostris atque restitutam fuisse? Dicam, quod magnorum virorum auctoritate adductus sentio, libere. Si a diuino Numine disceserimus, causae instauratae purioris religionis ab instauratis ante litteris repetendae sunt. Mirum videbitur hoc quibusdam, qui metaphysicis suis armis induti, nec impudentia exigua instructi, quiduis se efficere posse existiment, neque aliis auxiliis se indigere credant. Vera tamen iis dixisse videbor, qui recte de his rebus iudicare sciant. Primum est incredibilis quaedam et singularis nostrarum litterarum vis in acuendis ingeniis hominum, iisque ad sentiendi dicendique libertatem defendendam excitandis. Non patitur animus iis politus se adstringi atque alligari erroribus, licet nobilissimorum hominum auctoritate confirmatis: non sustinet, carcere quasi inclusus, in tenebris diu versari et feruilibus vinculis constringi: non ille auctoritatibus, non praeiudicatis, quibus verum iudicium tollitur, opinionibus, non superstitione anili mouetur: sed veri reperiendi studio inflammatus, suo omnia momento ponderans, et, quid in quaque re veri sit, sollerter indagans, erroribus profligandis,

gandis, superstitioni extinguendae, veritati tradendae, omnique modo propugnandae intentus est. Iam considerate paullulum, AA. illa tempora, quibus Romani episcopi summam sibi in terris auctoritatem arrogauerant. Lux litterarum fuit extincta: omnium liberalium artium honos erat sepultus: superstitio, fusa per gentes, omnium animos oppresserat atque hominum imbecillitatem occupauerat: domina omnium et regina, lux lumenque vitae, ratio, de fastigio suo erat deturbata: dicendi sentiendique libertas e medio sublata. Posteaquam autem humanitatis studia a Petrarcha in Italia restaurata, a Bessarione, Gaza, Musuro, Poggio, Valla, Iouiano Pontano, Leonardo Aretino, Perrotto, Philelpho, Calepino, Politiano, aliis corroborata, atque inde cum in omnes terras a viris doctis, tum in Germaniam a Rudolpho Agricola, Io. Trithemio, Conrado Celte, Ioanne Regiomontano, reliquis erant translata, incredibile est, quam repente episcopi Romani auctoritas imminuta sit. Affulsit ingeniis hominum noua quaedam veritatis lux: complures, Latinarum et Graecarum litterarum studiis politi, superstitionem illam et intellexerunt et mox irriserunt: paullo post veritati, deterso pristino situ et squalore, dignitas sua suumque decus restitutum fuit. Nam, vt Petrarcham omittam, quem recte Flacius inter testes veritatis refert, mihi credite, AA. vnus ille Erasmi libellus, qui festiuissimos dialogos continet, quibus monachorum inscitia, ignauia, auaritia, stupor, scelera perstringuntur, eorumque temporum superstitio irridetur, plus ad acuendos hominum animos, ad deprimendam sacrificulorum auctoritatem, ad purgandam religionem, ad detergendas, quibus deformata erat, maculas profuit, quam multa Theologorum volumina. Deinde, si

si ipsam religionis naturam contemplemur, omnem
 illam sacris libris contineri fateamur necesse est. Erit
 igitur cognitio illius ab horum interpretatione repe-
 tenda, et quo melius haec instituetur, eo illa certior,
 verior et purior erit. Quem vero meliorem sacro-
 rum librorum interpretem esse putatis eo, qui He-
 braicas, Graecas et Latinas litteras bene calleat, anti-
 quitatum priscorumque rituum rationem cognitam
 habeat, qui Critices leges bene intelligat, atque ad
 eas aetatem librorum, codicum scripturam, indolem
 et scribendi genus auctoris exigat, vno verbo, qui
 nostrarum litterarum scientia instructus sit? Quid igi-
 tur clarius, quam humanitatis disciplinam plurimum
 verae religionis doctrinae adiumenti adferre? quid
 certius, quam Musarum domiciliis subrutis ipsa Dei
 templa euerti atque corruere? Quare etiam quo do-
 ctior quisque praestantiorque sacrarum litterarum do-
 ctor fuit, eo maius his litteris pretium statuit, eoque
 vehementius ad earum studium iuventutem adhorta-
 tus est. Cogitate Lutherum, qui, quantum illis tri-
 bueret, saepius ostendit, cogitate Melanchthonem,
 Flacium, Martinum Chemnitium, Davidem Chy-
 traenum, Gerhardum, Glassium, Dillherrum, Raphe-
 lium, Cyprianum, Olearios, Loescherum, Ianum,
 Deylingium, Mosheimium, cogitate illum, cuius vo-
 ce toties hi parietes personuerunt, illum magnum, il-
 lum immortalem Buddeum. Non hi ipsi solum in
 illis addiscendis multum operae temporisque posue-
 runt, sed etiam summo opere illarum amorem sacra-
 rum litterarum studiosis commendauerunt, earumque
 doctores merissimis semper laudibus celebrauerunt.
 O magnificam nostrarum litterarum laudem! O egre-
 gios nostros labores dignissimosque, quibus bonam
 fortunam apprecemini, AA.

Quid

Quid denique, (non enim diutius tenendi estis) de eo dicam, quod quo tristior hac tempestate nostrarum litterarum est facies, eo pluris nostri labores sunt aestimandi? Languent plerisque in locis liberalium artium studia: illi ipsi, qui litterarum magistri dici haberique cupiunt, incomto et barbaro sermone vtuntur: Philosophi tot quotidie sordibus ingenuam pulcherrimamque Philosophiae faciem conspurcant, tot verborum monstra euomunt, vt vix homines loqui putemus. Inuasit multorum animos languor somnusque, ac somno et languore turpior peiorque malarum rerum industria: non seuera lege proficere, non maiorum vestigiis insistere volumus. Verentur boni et docti viri, ne, fugientibus Musis, quae a paucis retinentur, ex nostris regionibus, noua adepta vires obrepant sensim foedissima barbaries, omniaque occupet. Vbi nunc antiquae disciplinae ratio viget? Vbi nunc litterati illi heroes? vbi Scaligeri, Cuiacii, Heinsii, Reinesii, Lipsii, Conringii? vbi similes illorum, qui maiorum nostrorum aetatem illustrauerunt? Est praeterea hic annus, nescio quo fato, rei litterariae maxime fatalis, doctissimis viris praematura et luctuosissima morte nobis ereptis. Abstulit enim hoc anno, abstulit inexorabilis fati acerbitas quosdam, quos non sine acerbo animi sensu ac dolore nomino: Oudendorpium, Hoadleium, Buonamicum, Augustum Fridericum Mullerum, Mazzolenum, Mascouios, Freytagium, Wollium. Lugent, lugent Musae primum suum decus: luget vniuersus, qua cultioribus litteris pretium statuitur, orbis, suum ornamentum: luget Germania communem suum praeceptorem: lugemus etiam nos optimum collegam, Io. Matthiam Gesnerum, placide nuper pieque defunctum, cuius de laudibus eo minus opus est aliquid dicere, quo clarius

rius tot immortalia illius scripta, tot, qui ex ipsius scholis prodierunt, viri docti, ingenium et doctrinam viri summi testantur. Quid vero in tanta doctorum virorum iactura aliud agendum nobis est, quam ut decus litterarum maxima ope tueamur et barbariae resistamus?

Cum igitur tanta sit nostrarum litterarum praestantia, cum nihil aut maiorem nobis honorem et dignitatem, aut suaviorem voluptatem afferat, cum nulla eruditionis pars illarum ope carere possit, cum Philosophiae plurimum et splendoris et elegantiae concilient, cum magno purioris religionis doctrinae praesidio sint: quid viro bono maiori curae esse debet, quam ut illae florentissimae semper sint? in quo nos acrius elaborare debemus, quam ut decus earum conseruetur? qui vero magis laudandi, quam qui fugientes iam ex his terris Musas summa ope nitantur retinere? Iam nobis, AA. (dicam enim, non reuerens ostentationis suspicionem) nihil aliud propositum est, quam ut humanitatis disciplinae in dies magis magisque efflorescant, ut excitentur ad earum studia ingenia liberalia, ut gloriam a maioribus acceptam tueamur, ut omnibus viribus barbariae resistamus, ut res pulcherrimae utilissimaeque in his terris conseruentur. Huc enim cogitationes nostrae tendunt: hoc in conuentibus nostris spectamus: hoc Acta nostra loquuntur: hoc consilio nostrum collegium institutum est. Nihil igitur aequius, quam ut hic dies laetus nobis, facer, festus et sollemnis sit: nihil grato et ingenuo homine dignius, quam ut memoriam optimorum nostri collegii conditorum, Herzogii, Kromayeri, Halbaueri, grata recordatione renouemus: nihil quod ab humanitate Vestra, Vestroque

que erga liberales artes atque ipsam rempublicam animo certius expectemus, quam ut nostro instituto faueatis, pro nostra salute vota nuncupetis atque haec gaudia Musis Ienensibus perpetua esse precemini.

Nunc ego te, Deus, Optime Maxime, cuius nutu et arbitrio coelum, terra mariaque reguntur, et qui has litteras omnemque sapientiam hominum generi dedisti, oro atque obsecro, ut, si eo, qui tibi probatur, animo in studiis humanitatis versamur, si non vana ambitione adducti, non quaestus nostri et commodi causa, sed tuae gloriae, quantum mortalium imbecillitati licet, propagandae intenti, conuenimus atque litterarum studia exercemus, si nostri labores religioni, reipublicae, atque huic Academiae utiles sunt, ut tu tuo numine atque auxilio nostra studia adiuues, nostros labores fortunes atque nostrum collegium quam diutissime florentissimum esse iubeas!

III.

Oratio

die natali Sereniss. Principis Vinariensis Annae
Amaliae Ienae, a. C. 1761. habita.

Dicturus hodie de laudibus Serenissimae Principis
ac Dominae, Annae Amaliae, primum Deo
optimo maximo, rerum omnium auctori et modera-
tori, quantas maximas animus noster capere potest,
gratias ago, qui felicissimum hunc diem illucere no-
bis, iucundissimaque luce animos nostros, communi
Germaniae calamitate prostratos, praeteritorum me-
moria

moria perculsos et futurorum metu suspensos, exhi-
 larari iussit et recreari, atque omnibus ciuibus, toti
 Vinariae et Isenaco, aulae, huic academiae, nobis
 summum gaudium et incredibilem voluptatem attulit.
 Nam quemadmodum nautis diu iactatis commoto
 mari, diu fulminum igne et ventorum ira territis,
 diu inter spem metuunque dubiis, nihil iucundius ac-
 cidere potest, quam si subito astra caelo enitescere
 aut ipsum solem, obductum ante nubibus, caput ex-
 ferere videant: ita etiam nobis, horrida belli tempe-
 state perterritis, tanta circumcirca fulminum vi ca-
 dente, hunc diem novas spes donare, nouaque laeti-
 tia animum nostrum perfundere sentimus. Arsit
 iam per quinque annos tota Germania tam funesto
 et atroci bello, vt nulla illius pars salua et integra es-
 set, vt multae pulcherrimae vrbes dirutae, multae
 opulentissimae villae incensae, multa millia hominum
 occisa, agri vastati, aeraria exhausta, opes consum-
 tae, atque nemo vsque eo Germani nominis hostis
 reperiretur, qui hanc calamitatem sine lacrimis ad-
 spicere possit. Hoc vero die, qui summis, infimis,
 mediocribus valde exoptatus et iucundus aduenit, qui
 Vinariae praestantissimam Principem, ciuibus aman-
 tissimam matrem, Germaniae atque omni Europae
 illustre praeclarissimarum virtutum exemplum dedit,
 nos omnis tristitiae obliuiscimur, omnem dolorem
 corde expellimus, omnium malorum memoriam de-
 ponimus, festum diem agimus, exultamus, atque ore,
 oculis, manibus illam, quae pectore contineri nequit,
 quae foras gestit erumpere, laetitiam testificamur.
 Celebremus, celebremus diem ad immortalem omnium
 temporis totiusque posteritatis memoriam aureis litte-
 ris in fastis consignandum: gratias Deo pro tam di-
 uino beneficio agamus, eundemque oremus, vt, qua
 nobis

nobis benignitate optimam Principem concesserit, eadem illam conseruet, diuque ciuium delictum, afflictorum perfugium, innocentium praesidium, miserorum solatium esse iubeat. In hac igitur omnium bonorum laetitia, in plausu terrae Vinariensis et Isenacensis, in faustis ciuium acclamationibus, quibus omnia personant, etsi facile intelligam lubenterque fatear, quemuis alium copiosius et melius, non dico diuinas Amaliae virtutes laudare et commemorare, (nam earum magnitudo vel excellentissimi oratoris ingenium fatigat, omnemque eloquentiam superat) sed pium et laetum ciuium sensum exponere posse, idem tamen nullum, qui easdem virtutes me magis admiretur et veneretur, qui, quod omnium pietas agere gessit, lubentius verbis praeceat faustisque omnibus, qui, ut hoc gaudium perpetuum sit his terris, ardentius optet, reperiri posse arbitror. Quare cum tantus sit virtutum Amaliae splendor, ut omnium animos excitet et extollat, neque mirari debetis, AA. cum tot eruditissimi viri sedeant, me peregrinum hominem, neque aetate, quae valde tenera est, neque ingenio, quod exiguum esse intelligo, neque dicendi usu aut eloquentia, cuius exercendae perpauca habui occasiones, cum illis comparandum, hodie in hunc locum adscendisse, neque, cum idem splendor omnium oculos praestingat, exspectare a me, ut orationis sublimitate earum virtutum praestantiam exaequem, quas etiam cogitatione assequi difficillimum est. Licet huius ingenii imbecillitati summa tantum rerum capita attingere, licet non perfectam imaginem Amaliae exhibere, sed diuinas virtutes adumbrare tantummodo. Vos vero tacita cogitatione atque animo reliqua prosequimini, atque ita iudicabitis, quod pauciora a me dicantur, eo plura restare, et quo exilius

lius ego tenuiusque ea percurram, eo maiora illa esse, quam ut a quoquam, si quis deus illi vel maximam dicendi vim atque facultatem concedat, explicari dicendo et commemorari possint,

Vnde vero exordium meae orationis repetam? aut qua de re primo loco dicam? Tanta se mihi copia offert, tantam materiam laudum conspicio, ut ipsa hac copia non mediocriter me perturbare atque inter ipsas diuitias pauperem esse animaduertam. Tot illustres atque eximias res video, ut, quid primo loco ponam, quid ultimo, plane nesciam. Plerique quidem oratorum laudum initium a natalibus arcessunt, dicendique capiunt primordia a generis vetustate, nobilitate, splendore. Constat enim, magnam esse vim sanguinis et originis, ac plerumque praeclaris maioribus ortos eorum vestigia persequi videmus. Inde liberos semper aliquid ex indole maiorum cum ipso sanguine trahere, atque iam in iis semina quaedam magnarum virtutum inesse arbitrantur homines, quae efflorescant deinde, et fructus ferant amplissimos. Quorum quidem si institutum imitari vellem, quantum exultare possem, quot, non horas, sed dies et menses dicendo consumere? Nam, si in veterum temporum memoriam redire vellemus, singuli maiorum Amaliae oratione laudandi et celebrandi essent. Quis ignorat antiquissimam domum Guelficam, illam tot sapientissimorum principum, rerumque gestarum gloria insignium foecundissimam genetricem, illam cum summis Germaniae atque Europae principibus sanguine et adfinitate coniunctam domum? Quis tot illustres Guelficos principes adspicit, quin incredibilem illorum fortitudinem, fidem, constantiam, magnitudinem animi, reliquasque virtutes admiretur, quae

E

principe

principe dignae sunt? Est domui illustri gloriae, duces, qui plurima pericula adierint, magnis copiis praefuerint, maiores hostium profligauerint, et maximis bellis gestis suo sanguine sibi nunquam intermorituram gloriam acquisuerint, ostendere? ostendit domus Guelfica. In laude ducitur, principes, qui sapientissimas leges tulerint, libidinem et scelus constrinxerint, luxum et licentiam expulerint, omnibusque modis optime ciuium saluti prospexerint, habuisse? habuit domus Guelfica. Gloriosum censeatur, absoluta et perfecta fidei, integritatis atque pietatis exempla exhibere? exhibet domus Guelfica. Magnum aliquid est et eximium, defensores sanctissimae nostrae religionis et Germanae libertatis vindices commemorare? commemorat domus Guelfica. Intelligetis, AA. quam largam dicendi materiam, quam amplam copiam genus et maiores Amaliae oratori praebeant. Quis enim nescit illum Georgium, qui in fatali illo et pernicioso bello praeclaram Germaniae operam nauauit? quis Wilhelmos? quis Ernestos? quis Carolos? Neque vero domus Guelfica antiquis tantum temporibus ferax fuit virtutis et magnanimitatis, sed habuit etiam recentiori aetate, habet nostro tempore principes, quorum fortitudinem et sapientiam omnis posteritas praedicabit, quorum virtutes per omnium seculorum memoriam vigeant. Quo vero maiores in ipsa Amalia virtutes splendent, eo lubentius de illis taceo. Laudare enim me video Principem, quae laudibus praeclarissimae domus ipsa suis virtutibus magnum splendorem affert, quae generis nobilitatem nunquam aliter, quam incitamentum virtutum, considerauit, quae auitam et paternam felicitatem insignem stimulum et perpetuum hortamen esse voluit, ut ipsa positam ante oculos gloriam adseque-

adsequeretur. Satis fit nobis, si in Amalia indolem Guelficam agnoscamus; satis fit, si Amalia non aliter, quam illustres maiores, ad gloriam, ad virtutem adspirat, atque hoc in summis laudibus ponit, si de humano genere bene mereatur.

Rapit praeterea ad se animum oculosque, neque diutius me de his dicere patitur diuina illa Amaliae facies, in qua virtutem animi, amorem patriae, praeclarissimarum artium studium tanquam litteris descriptum et consignatum videmus: rapit ad se illa corporis maiestas et pulchritudo, quam natura ideo effinxisse videtur, ut dignum tot virtutibus sacrarium et delubrum pararet. Nam etsi corporis forma neque addit quidquam, neque detrahit animi virtutibus: multo tamen iucundius laetiusque animus nobilis et generosus in pulchro domicilio habitare videtur. Iam vero si maiestatem corporis, si pulchritudinem Amaliae pingere vellem, idem profecto agerem, quod pictor, qui radios solis coloribus atque penicillo exprimere conaretur. Quis enim audeat illam pulchritudinem, in qua formanda ipsa natura omnes suas vires experta esse videtur, describere? illum oris frontisque splendorem, qui ipsarum gemmarum nitorem, nisi exstinguat, certe obscurat et minuat, commemorare? illius maiestatem corporis laudare, quod ab ipsarum Gratiarum manibus, quae diu dignam suam venustate sedem quaesierant, formatum compactumque esse videtur? Hic vero clarissimus quidam antiquitatis pictor imitandus est, qui, quae coloribus exprimi posse desperavit, velamine obtexit, atque sic liberam cuique spectatorum iudicandi copiam fecit, quale tandem quantumque illud esset, quod se exprimere posse desperaret. Ita etiam ego nunc faciam,

E 2

atque

atque rem, quae nullis coloribus pingi, nulla oratione commemorari potest, silentio meo laudabo. Quoniam etiam natura, si formae pulchritudinem donat, inchoare tantummodo videtur magnum opus, et eximii aedificii fundamenta iacere, virtus adfit oportet et ingenium, quod animet illud, quod ei spiritum et splendorem addat. Inde etiam hanc maiestatem corporis, quam solam in aliis principibus admiramur, laudamus et celebramus, non magni Amalia nostra facit. Magni enim hoc est animi, nobilis, sibi que maiorum virtutum conscii proprium, non contemnere quidem, quae liberali manu in se contulerit natura, dona, sed meminisse tamen semper, alia esse, quae admirationem et cultum hominum atque omnium seculorum praedicationem concilient. Laudemus igitur generis splendorem, laudemus formae pulchritudinem in iis, qui nobis nullam aliam rem laudandam praebeant, in quibus celebrandis omnia nobis anxie et curiose conquirenda sunt. In Amalia, quae nos copia laudum obruit, attingamus talia, et quasi praetereuntes adspiciamus. Nam quem fauorem naturae Amalia in formando corpore habuit, eundem etiam in tribuendis ingenii dotibus experta est. Non elegantem magis formam, quam venustissimum ingenium admiramur, quod, non dico principum, sed vulgarem etiam hominum conditionem superat. Illa accurata in cogitando celeritas, illa elegans in iudicando subtilitas, illud acumen ingenii, illa in dicendo suauitas animum nostrum primum in admirationem, mox in stuporem adducit. Rarissime profecto accidit, ut natura, quae parca saepius, quam larga, opum suarum dispensatrix est, tota se effundat, atque ad vnum mortalem ornandum omnia conferat. Ideo alios diuitiis quidem abundare, sed nulla generis nobilitate
conspi-

conspicuos esse videmus: alii, et claris maioribus orti et opibus instructi, omni tamen formae pulchritudine destituti sunt: aliis denique frontis et oris honorem decusque afflavit, sed quoties eosdem ea parte, qua maxime homines sumus, qua ad diuinam naturam accedimus, parum intelligimus valere? Atque etiam in ipso tribuendo formandoque ingenio quam parcam, morosam et difficilem se natura praebet! Huic subtilitas, illi venustas, aliis celeritas, aliis tarditas, illis suauitas in loquendo, his iniucundum et difficile dicendi genus conceditur. Qua igitur admiratione Amaliam prosequamur, in qua omnes eas virtutes coniunctas esse videmus, quas singulas in aliis miramur? Celeriter cogitare, acute et subtiliter iudicare, accurate quamque rem intelligere, summa cum iucunditate cogitata eloqui: omnia haec propria sunt Amaliae. Vos ego testes appello, qui illam aut vernaculo aut Gallico sermone loquentem audiistis. Nonne vobis Deam aliquam audire videbamini? Tanta est verborum elegantia, tantus nitor orationis, tanta suauitas oris et vocis. Ipsi Galli mirabundi Amaliam sua lingua loqui audiunt, atque ipso, quo perfunduntur, rubore, elegantiam orationis fatentur. Et quid de venustate dicam, qua Princeps nostra de omnibus artibus iudicat? Quis artificum est, cui non dicat, quid pulchrum et venustum sit? quam eleganter de musicis, de tabulis pictis, de statuis, de aliis dignitate principali dignis ornamentis iudicat? Hic pulchri et venusti sensus inprimis ex aedibus, ex hortis atque praecipue ex amoenissimo illo Amaliae secessu, *Belvedere*, elucet. Nemo vestrum erit, AA. qui ignoret pulcherrimum locum, exteris quoque celebratum, et in quo natura et ars certasse videntur, quae praestantissimum opus posset efficere. Illa quidem

dem amoenissimum illum sensimque surgentem collem, vnde visus occurrentibus syluis modo coarctatur, modo latissimis pratis diffunditur: illa serenum et benignum caelum, fontium gelidas perennitates, omniaque, quae oculum pascere, creauit. Haec omnia expromsit, quibus naturae, aduersariae suae, victoriam dubiam redderet. Quae descriptio et pulchritudo aedificiorum! quae nitentes marmore columnae! quae pictura parietum! qui porticus! qui ordines arborum! quam iucundum profusientium e marmoreis labris murmur fontium! Ipsi profecto parietes, xyphi, et horti, splendidiores multo venustioresque redditi, elegantissimum Amaliae ingenium spirare videntur. Huc accedit singularis historiae scientia atque perfecta rerum in orbe gestarum, omniumque Europae aularum cognitio. Haec vero studia, quibus doctrina ciuilis et bene regnandi scientia comparatur, maximi in principe aestimari debere, quis nescit? Haec enim animum erudiunt, prudentiam alunt, mentem exemplis et praeceptis instruunt: haec docent, quibus artibus regna ad summum fastigium euecta, quibusue vitiis alia euerfa sint et deleta: haec omnium seculorum res maxime dispersas et distractas complectuntur, et exempla in illustri monumento posita exhibent, vnde, quid foedum inceptu, quid foedum exitu, cognoscamus. Hac igitur doctrina instructa Amalia illam praesentium intelligentiam, illam prouidentiam futurorum hausit. Deplorare profecto hoc loco lubet vestram sortem, o! miseri principes, qui alienis auribus audiatis, aliena lingua loquamini, alieno ingenio cogitetis. Adspicite Amaliam: considerate prudentiam sapientiamque: audite suauitatem orationis, atque hinc discite, non dignitate tantum et potestate, sed ingenio quoque et prudentia

dentia superiores ciuibus suis esse debere principes. Etsi vero hae ingenii virtutes omni laude et admiratione dignissimae sint: sunt tamen aliae huius ingenii dotes, quae nescio quomodo magis animum alligant, omnium amorem Amaliae concilient, illamque non venerabilem magis, quam amabilem reddant.

Facile intelligetis, AA. me de clementia Principis nostrae dicere. Etsi enim illa nihil, nisi quod magnum, quod nobile, quod dignum tanta Principe sit, cogitat: tanta tamen suauitate, tanta humanitate, tanta clementia illam grauitatem condire, illam magnitudinem lenire didicit, ut ipsi nesciamus, utrum venerari, an amare magis illam debeamus. Tanta comitate maiestatem temperauit, ut suavis ex utraque concentus existeret. Traxisse videtur etiam hoc Amalia nostra e caelo, unde originem ducit, cuius signa maximam in omnes orbis partes utilitatem diffundunt. Cogitate eam comitatem, qua summos et infimos excipit, qua cum ciuibus loquitur, qua sibi omnes ordines deuinxit. Non ignorat quidem, in quo se fastigio rerum humanarum summus moderator collocauerit, neque tamen se hominem esse obliuiscitur, cuius summa virtus est humanitas. Nihil prius sanctiusque ciuium salute habet, nihil magis optat, quam ut omnes felicissimos possit reddere. Huc praeclarae illius cogitationes tendunt, de hoc dies noctesque cogitat. Inde cuius ciuium Amaliam suam non procul admirari, sed coram etiam venerari licet: inde omnium preces audit, omnes admittit. Vestram fidem appello, diuinae humanaeque sapientiae in hac academia Doctores, vos testes facio, quos non semel Amalia alloquio suo dignata est. Vos commemorabit, qua humanitate vos exceperit, qua benignitate audiuerit,

audiuerit, qua comitate responderit, qua clementia desideriiis vestris satisfecerit. Quae tum in ore et vultu serenitas! quae in oratione ac gestu humanitas! Cuius civium eadem libertate, eadem fiducia, qua filiis parentum, Principis nostrae auxilium et opem implorare licet. Sic enim sibi persuasit: non debere quemquam tristem a principe dimitti, et quo plura aliquo die maioraque beneficia tribuit, eo feliciorum hunc existimat. Haec, haec est illa virtus, qua Amalia ad similitudinem deorum accedit, qui, licet potentissimi, simul tamen benignissimi sunt. Vtantur alii principes potestate sua ad opprimendas respublicas: Amalia ad recreandos miseros et sustentandos pauperes utitur. Proferant longe lateque multo civium sanguine profuso imperii fines: Amalia suos placido imperio fortunat. Misceant sacra et profana atque bacchentur in publicis ruinis: Amalia suorum salute nihil iucundius habet. Tempora cingant cruenta lauro, agant triumphos, trophaea sibi constituent: Amalia in animis omnium praeclarissimum trophaeum constituit.

Verum AA. adsit principi imperium, floreat ille maiorum fama, ingenio valeat; benignus etiam sit et comis: non perficient, non absolvent haec principem. Viderunt antiqua tempora humanam quidem, sed fallacem Cleopatram. Prudens fuit Semiramis et improba. Ex quo vero Amalia imperium suscepit, illam summam pietatem, iustitiam, prudentiam, et perpetuam pro salute civium curam coniunxisse nostis.

Adductus enim meritissima et summa fama huius omni laude omnique virtutis genere ornatissimae Principis, nullam digniorem iudicavit Divus Princeps ac Dominus, Ernestus Augustus Constantinus, quam in
matrimo-

matrimonium duceret. Priuauit igitur Brunsvicenses terras praecipuo ornamento atque Vinariensibus nouum quasi solem intulit. Aduentu Amaliae omnia bonis ominibus et acclamationibus personare: omnes sublatis in caelum manibus Deo gratias agere, plaudere, omnibusque modis infinitam laetitiam testificari. Quid vero auspicius, quid amabilius hoc coniugio cogitari potest? Tanta fuit voluntatis amica conspiratio, tam arcta animarum copulatio, tam iucunda concordia, tam mutuus amor, tanta virtutum aequalitas! Atque iam tum Amalia se nulla alia de causa Vinariam peruenisse iudicauit, quam ut de quam plurimis bene mereretur, ut serenissimi mariti onus leuaret, ut simul cum ipso salutem ciuium curaret. Verum non multo post tristi exemplo comprobari vidimus, quod iam toties comprobatum est: nihil esse in rebus humanis perpetuum, nihil diuturnum, nihil stabile.

Recrudescit, recrudescit vulnus, quod amantissimi principis praematura morte omnium bonorum animis inflictum est: commoueri vos sentio memoria optimi Patris patriae, magnoque et acerbo dolore affici. Ille vester Ernestus Augustus Constantinus, cuius ex ipsius oculis generosus animus elucebat, quem omnes ciues certatim amabant, omnibusque horis oculis, auribus, complexu tenebant, cui vitam quisque suis annis, discerpta aliqua parte ex constituto sibi viuendi tempore, prorogare cupiebat, ille igitur Augustus Constantinus in ipso flore aetatis exstinctus est. Quid ego nunc lacrimas numerem, quibus omnium oculi madebant? quid querelas repetam, quae undique exaudiebantur? quid gemitus, quid planctus commemorem, quibus omnia plena erant?

Quemadmodum olim Romae, morte Titi, qui humani generis delictum appellabatur, nuntiata, tanta perturbatio excitata est, tantus terror omnium animos occupavit, ut Senatus nocte etiam se in curiam conferret, maximasque mortuo laudes et gratias diceret: ita etiam Constantini morte omnes prostrati et perculsi sunt. Lugebat religio suum defensorem, iustitia vindicem, veritas amatorem: plangebant ciues patrem suum, pauperes certissimum auxilium, afflicti dulce solatium: dolebant Musae decus suum et praesidium: dolebat haec Academia magnificentissimum Rectorem et nutritorem. Ipsi exteri non sine lacrimis audiebant, extinctum esse illum oculorum ignem, deletum illum animi vigorem, excelsum et magnum animum terram deseruisse: omnes vero ita iudicabant: ostendere hunc tantum terris Deum voluisse, atque ad aliquod tempus perfectum boni principis et absolutum exemplum inter homines versatum esse. In hoc vero omnium luctu nihil fuit, quod perculosos et tristes civium animos erigeret, quam iucundissimus Amaliae aspectus, quo se vehementer recreabant, et e quo spem capiebant certissimam. Amalia se consolabantur ciues, afflicti, pauperes: Amaliae vultu se oblectabat iustitia, iustitiaeque soror, veritas: in Amaliae aspectu luctuosissimum dolorem deponebant Musae. Immo tota Vinaria saepe eiusmodi vocem et orationem emittere videbatur: Quo luctu Augusti Constantini mors me affecerit, vides, Princeps Serenissima: vides dolorem meum, vides lacrimas, quas gratus et pius animus illi consecrat. Frangerer profecto, conciderem et desperarem, nisi aspectus tuus me consolaretur. Teneram video aetatem Optimi Principis Iuventutis, Caroli Augusti, qui ob annorum imbecillitatem ne-

que

que mihi consulere potest, neque sibi. Ad te igitur confugio: tibi me trado, dico, addico. Memini, memini, quo adhuc in me animo fueris: recordor amorem, quo me complexa es: noui maternum animum, cuius neque pauca, neque dubia documenta edidisti: te igitur oro, te supplex precor, ut primum mei Caroli Augusti curam suscipias, deinde me ipsam eo amore, quo coepisti, prosequi pergas. A nemine aut rectius Carolum meum institui posse arbitror, quam a te, quae et natura et animo illi mater es, aut me sapientius et felicius curari, mihi persuasi. Tibi obtemperabo, tibi summum obsequium praestabo, tua iussa maxima semper cum voluptate exsequar. En dextra fidesque! Haec et eiusmodi plura verba videbatur quotidie Vinaria dicere, ad quae quid Amaliam fecisse vidimus? Lugebat illa quidem Constantinum suum: dolebat iucundissimum maritum, sed nunquam obliuiscébatur, quid sibi, quid Carolo, quid ciuibz deberet. Cleopatram legimus se Marco Antonio viuenti et mortuo comitem addidisse. Artemisa, Mausoli, Cariae regis, vxor, mortui ossa bibisse fertur. O humiles et abiectos animos! o imbecillitatem hominum! Vtinam vobis per rerum naturam ad viuos redire atque Amaliam videre licuisset, quanta constantia, quanta animi fortitudine Constantini mortem tulerit! Recordatur illa quidem Constantinum, sed recordatur ita, ut simul virtutes illius sibi ante oculos ponat: retinet amantissimi mariti memoriam, sed ita retinet, ut simul, quantum ille ciues suos amauerit, cogitet: sentit et intelligit, quantum amiserit Vinaria, quam fidum patrem, quam bonum principem, sed ita sentit, ut simul se haeredem non tantum tot praestantissimarum virtutum, sed ipsius paterni amoris esse, sibi persua-

persuadeat. Quibus igitur verbis de imperio Amaliae dicam? Hebetari sentio animi mei aciem, tot diuinarum virtutum adspectu, quasi splendidissimo lumine. Sed quemadmodum de amplitudine et splendore solis ex illius radiis iudicare licet, etsi ipsum solem intueri nequeamus rectis oculis: ita ego quoque, quamuis ad ipsarum virtutum splendorem animi oculos intendere non possim, me tamen, quantae illae sint, ex optimis praeclarissimisque actionibus demonstraturum esse spero. Testantur enim afflicti aequitatem et iustitiam: loquuntur pauperes liberalitatem: praedicant summi et infimi benignitatem: Musae benignissimam nutricem in caelum laudibus extollunt: pietatem ipsa templa testantur, testatur ipsa religio.

Primum igitur pietas, regina atque parens omnium virtutum ab ineunte aetate ab Amalia adamata fuit et culta. Persuasit sibi verissime, tum demum ciues bene regi, tum terram felicem esse, si principes pietatis studio ducantur. In hac videt sitam esse omnem publicae felicitatis spem: hac spreta, maxima imperia corruisse, hac culta, et domi et foris prosperrime res gestas esse intelligit. Nonne, secum inquit, ego Dei benignitati omnia debeo? nonne mihi haec omnia concessit? Ille Constantinum mihi dederat: ille Vinariam et Isenacum mihi donauit: ille me tot hominum principem et dominam esse voluit. Iam me Deus illius terrae principem constituit, in qua sapientissimis optimorum Principum institutis maxime religionis cultus viguit et floruit. Me igitur, aequum est, vestigia tot piorum principum persequi: meum est, providere, ne labatur sensim aut corrumpatur sacra disciplina: meum est, prospicere, ne quid detrimenti respublica, neglecto Dei cultu, capiat. Haec
igitur

igitur saepius Amalia secum dicere videtur. Hinc etiam, quidquid agit, quidquid suscipit, quidquid cogitat, ad pietatis normam exigit: hinc ut religionis cultus quam maxime purus sit et in terris suis floreat, omnem curam adhibet. Et quid dicam de pietatis ardore, quo plena templa Dei inuisit, quo publicis sacris interest? quid de veneratione, qua se diuinas res prosequi palam ostendit? quid de honoribus, quos piis et doctis sacerdotibus habet? quid de sumtibus, quos ad hos alendos atque ad templa sustentanda praebet? quid de seueris legibus, quibus disciplinam sacram emendat et regit? O felices ciues, quibus Domina et exemplum et norma pietatis est! o beatam Vinariam, quae Amaliae precibus adiuuaris, et piis institutis fortunata et felix seruaris! Verum etsi satis hic pietatis sensus in oculos incurrat: maxima tamen pars animo et pectore flagrat, a nemine, nisi a Deo, aestimanda et cognoscenda.

Pietati adiunxit iustitiam, quae nisi a principibus colitur, omnia corrumpuntur, mores deprauantur, ciues per fas nefasque ruunt, ipsa respublica euertitur. Est quidem in Amalia tanta comitas, ut maior esse nequeat, sed ita eam temperare didicit, ut iustitiae nihil detraheretur. Quam sapientibus legibus fori disciplina ordinata, quanta prudentia iudiciorum ratio definita est! quanta aequitate ius dicitur! quanta seueritate licentia constringitur et punitur! quanta alacritate innocentes et integri iuuantur! Constituit Amalia prudentissimos viros, quorum fides saepius spectata et cognita est, qui non solum incorrupte ius dicant, sed bene quoque et strenue exsequantur, qui luxum, certissimum rerum publicarum malum, compri- mant, innocentiam recreent, audaciam puniant, sce-
lus

lus expellant. Neque tamen ille rigor est iustitiae, quem in multis antiquorum temporum legum scriptoribus exhorrescimus, sed Amalia ius, non sicut princeps, sed sicut mater, administrat. Ipsae poenae ciuibus iucundae sunt, quas sibi multo plus emolumenti afferre vident, quam indulgentiam quamuis. Nihil enim sibi magis persuasum habent, quam hoc: optime Amaliam suorum saluti consulere. Hoc etiam inde perspiciunt, quoniam Principem suam viros usu rerum, fide et integritate praestantissimos in consilium adhibere conspiciunt. Malis consiliariis saepe atrocissima bella excitata, multa millia hominum caesa, ciues ad incitas redactos, florentissimas respublicas corruisse legimus. Quare non satis laudari potest Amaliae patriae amor et sapientia in deligendis fidissimis prudentissimisque amicis. Qui dum se ad Principis imitationem componere student, quid mirum, si leges valent, si mercatura viget, si affluentia rerum regnat, si suum religioni decus est? Deinde quoque grati praedicant ciues prudentiam Amaliae in temperandis sumtibus. Si in antiquorum temporum memoriam redimus, atque etiam, quae nuper acciderunt, non plane ignoramus, multos inuenimus reges et principes non tam, quos ferre possent ciues sumtus, sed potius, quomodo suae siue ambitioni, siue voluptati satisfacerent, cogitasse. Inde aeraria exhausta, opes ciuium attenuatae, diuitiae consumtae, opulentia rerum e medio fuit sublata. Iam vero Amaliae magnificentiam ante oculos vobis ponite. Magnus est aulae splendor, magna aedificiorum species, magnus in omnibus rebus ornatus. Prodeat vero, prodeat ille, quisquis sit, Amaliae ciuium, qui se ad hunc splendorem sustinendum nimis oneribus premi, qui se exhauriri, qui sibi sua vel vi vel precario

rio erepta esse, iure dicere possit. Tanta est illius prudentia, tam sapiens parsimonia! Quascunque civium opes non magis suas, quam civium esse arbitrat: si civium bona consumat, se sua consumere: si his parcat, se sibi parcere: si illa augeat, se ipsam ditiores fieri credit: dispensatricem se plurimorum bonorum, benignamque civium nutricem esse debere, non eam, quae ipsa pecunias profundat, et rempublicam perdat. Videte, Auditores, amorem patriae, amorem civium!

Atque haec quidem etsi summa sint atque praeclara laude dignissima habenda, nescio tamen an maior sit cura, quam Amalia dies noctesque pro civium salute gerit. Amauit, amatque illa suos, ut liberos, ut oculos, ut viscera sua, eorumque flore nihil habet prius, nihil antiquius. Quocunque oculos convertimus, ibi testes prudentiae, ibi documenta amoris Dominae videmus. Conspicitis mercaturam vigere? se Amaliae cura vigere fatetur. Conspicitis opulentiam civium? se haec Amaliae auspiciis collegisse praedicant. Conspicitis innocentes tutos et securos? hanc securitatem se Amaliae debere agnoscunt. Conspicitis pauperes sustentatos? haec alimenta se ex Amaliae benignissima manu cepisse lacrimantes prae gaudio commemorant. Quid denique de sapientissimis curis dicam, quibus in hac omnium rerum perturbatione terras suas complexa est? Diuinam profecto et singularem prudentiam ostendit. Saeuiat bellum; commineturque illius tempestas tristissima fata: Amalia gubernacula imperii tenet, atque, illa gubernante, nulla reipublicae nauim tempestas subuertet.

Sed haec mihi pluraque alia dicere cupienti inanimi iniicit ipsa haec Academia, me voce increpat, atque

atque, quae in se contulerit beneficia Amalia, commemorare iubet. Meminisse se dicit, quantum illi debeat: recordari se ait amorem singularem, quo has Musas semper prosecuta sit: ante oculos sibi versari praedicat illas curas, quas pro sua tranquillitate et securitate gesserit. Tota profecto Academia, vna si voce uti posset, ita hodie loqueretur. Beatam me atque felicem, quae Amaliae auspiciis floream! Adflixit plurimas Germaniae Academias atrocissimus belli furor: quasdam eheu! dissipauit: viris doctis studia ex manibus excussit. Ego quiete fruor et securitate: mei filii tuti litterarum studiis operam dant. Cui autem hanc quietem debeo? Amaliae meae. Haec enim nihil omisit, quo mihi hanc securitatem pararet: haec omnia fecit, quibus me tutam praestaret. Haec etiam doctores meos maxima semper humanitate excepit, multisque honoribus ornauit. Haec, quod ad famam meam seruandam augendamque pertineret, omisit nihil. Quid benignae huic meae nutrici reddam? quomodo gratam me ostendam? Preces fundam, Deumque immortalem orabo, ut sospitet, seruet, omnique felicitatis genere cumulet Amaliam.

Audiamus hanc vocem, AA, atque piae adhortationi obtemperemus. Quantis virtutibus Serenissima Princeps abundet, quantam ciuium curam gerat, quam perfectum et amabile bonae Principis exemplum sit, nostis. Celebremus igitur hunc diem, qui tantum bonum terris concessit. O dies XXIV, Octobris! o pulcherrime dies! tu Amaliam in lucem edidisti: tu Vinariae tantam laetandi materiam praebuisti: tu ciuibus tantam felicitatem attulisti. O dies, qui nobis gaudia, plausus, lacrimas, et ardentissimas preces exprimis! Agamus igitur, AA, agamus illi, qui tanti
boni

boni auctor est, gratias, utque haec gaudia perpetua his terris sint, precemur.

O Deus immortalis, cuius summum numen initio orationis imploravi, nunc etiam fine illius precor. Te tota Vinaria, tota Isenacensis terra precibus adorat: Tibi religio, iustitia et aequitas supplices manus tendunt: Tuum numen tot miseri, inopes et afflicti implorant: Te tota haec Academia obtestatur: serua nobis huius diei laetitiam atque felicitatem. Tuere Principem nostram, tuere communem omnium matrem, Amaliam: fortuna et sospita Dominam. Ad sis tuo numine consiliis illius, eorumque euentus prosperrimos semper esse iube. Tuo auxilio felicitas civium seruetur, servata stabiliatur, stabilita augeatur. Protege etiam serenissimos Principes iuventutis, teneramque illorum aetatem custodi. Protege Carolum Augustum, atque in eo omnes virtutes Augusti Constantini, qui nunc tecum est, atque ipse laetitia nostra exhilaratur, nobis redde. O tota Domus Saxonica, tu tot heroum, tot generosissimorum Principum mater, floreas semper, vigeas, et nunquam non inconcussae fortunae et perpetuae felicitatis sis exemplum; omni vero posteritati augustum semper laetitiae et admirationis sis argumentum!

IV.

Oratio

Ienae d. 11. Sept. a. C. 1762. recitata.

Quaquam ego semper maxima cum alacritate atque laetitia hunc locum escendi, quoties in doctorum hominum concione siue publicae laetitiae inter-

terpres fui, siue de litterulis nostris differui: hodie tamen me non solum cum languore quodam, sed etiam dolore animi non exiguo ad dicendum accedere sentio, atque etiam Vos ex ore ac vultu meo facile intelligetis. Nam quantum voluptatis e frequenti Vestro conspectu, mihi multo iucundissimo, capio, quantum gaudeo, me eum esse voluisse Sodales meos, qui pulcherrimum illum diem, quo haec Societas condita fuit et instituta, oratione renouarem et votis precibusque celebrarem: tantum etiam commoueor animo et doleo, si me hodie vltimum Ienae verba facere cogito, nec vnquam facturum posthac esse. Ego igitur nunquam has aedes repetam, vbi et doctos viros, saepe non sine fructu, semper cum magna delectatione, audiui, et veteris doctrinae atque elegantiae studiosis iuuenibus mei copiam feci? ego nunquam illum meum in istis subselliis locum occupabo? quae me coniunxerunt Vobiscum, optimi Sodales, vincula non dissoluentur, sed rumpentur? tanta me inter atque Te, o iucundissima mihi semper Societas, locorum interualla erunt interiecta? Quae quidem omnia si mecum cogito, non mediocriter animo perturbor, atque, quem citius opinione aduenisse non sine tacito religionis sensu et venerabunda diuinae prouidentiae admiratione, video, ex hac Academia discessum meum tristiores mihi esse intelligo, quam ipse antea putabam. Quis igitur Vestrum est, qui, si me non dignum satis huius diei celebritate oratorem esse animaduertat, miretur? quis non potius, si orationem non cum lenitate aequabiliter fluentem, non dulcem concinnitate, non sententiarum verborumque floribus conspersam, audiat, animum et pietatem dicentis spectet, doctrinam et elegantiam non requirat? Atque cum mihi hodie duo
pro-

proposita sint, ut et bene de me meritis gratias agam
 meique memoriam amicis commendem, et de re,
 quae cum Societatis Latinae institutis coniuncta sit,
 verba faciam: quomodo melius aut me gratum erga
 hanc Academiam ostendam, aut Sodaliū meorum
 voluntati satisfaciam, quam si hac mea oratione prae-
 stantissimos, quos huc non sine voluptate video con-
 venisse, iuvenes ad nostrarum litterarum studium ad-
 horter? Egi idem ex hoc loco superiori anno, at-
 que de dignitate, iucunditate, & utilitate humanitatis
 litterarum quaedam dixi, quae viris eruditis non di-
 splicuisse cognoui. Verum cum maxima sit vis et
 auctoritas exemplorum, quibus excitamur, accendi-
 mur, abripimur, quibusque interdum plus efficitur,
 quam subtilissimorum argumentorum multitudine:
 gestit animus, ex illis, qui hanc litterariam vniuersita-
 tem ornauerunt, eos eligere, qui Graecarum et Lati-
 narum litterarum scientia instructi, hac doctrina ma-
 gnā Academiae gloriam, iuventuti summam utili-
 tatem, sibi aeternam laudem pepererunt, eorumque
 exempla in illustri loco posita paucis commemorare.
 Vobis quidem, diuinæ humanaeque sapientiae con-
 sultissimi in hac Academia Doctores, iucundum erit,
 redire in antiquorum temporum memoriam, reco-
 gnoscere maiorum Vestrorum ornamenta, et laudes
 illorum audire. Vos vero, optimi Commilitones,
 intelligetis, semper hanc Academiam peritissimis no-
 strarum litterarum viris floruisse, quorum vestigiis
 quis insistere dubitet? atque etiam illud animaduer-
 tetis, eosdem claros et doctos viros maximam par-
 tem eruditionis et famae suae debere diligenti, quod
 in illis posuerunt, studio, neque eos, si aut neglexis-
 sent illas, aut leuiter tantummodo attigissent, tales
 futuros fuisse, quales et ex libris cognoscuntur et con-

stanti tot annorum fama feruntur. Neque enim existimare debetis, paucos tantum, aut eos solos, qui se illarum magistros professi, et ad eas docendas publico stipendio conducti essent, in Graecis Latinisque litteris laudabilem operam consumsisse. Illam tum opinionem viros optimos imbibisse animo apparebit, nullam eruditionis ingenui et liberalis hominis studio dignae partem, his, siue ornamentis, siue adiumentis, carere posse, atque maiora ex antiquis scriptoribus disci, quam, quod vulgo putant, verba, dicendi formulas, et antiquorum rituum cognitionem.

Atque primum Vos, qui ad sanctissimae nostrae religionis doctrinam discendam et olim docendam animum applicuistis, habetis in hac Academia sub ipsa illius initia, quos intueamini, de quibus cogitatis, quorum ad imitationem Vos conferatis. Infixae tum mentibus haerebant prudentissimae voces et optima consilia magni Lutheri, qui non solum litterarum luce tenebras barbariei et superstitionis depelli intellexit, sed etiam nunquam non suos vehementer adhortatus est, ut haec arma, quibus optime aduersarios vincere possent, tractare discerent, ut vanae subtilitati et canoris nugis interpretationem librorum sacrorum recte institutam, id est, Grammaticam, anteponerent, qui licet minime in his litteris tyro ac rudis, aut peregrinus et hospes esset, tamen non semel doluit, per eorum temporum stultitiam sibi non eos, quos vellet, progressus facere licuisse (*). Tam
necessa-

(*) E multis vnum eundemque insignem locum afferam, nec sine causa. Alioquin in notis constipatam lectionis copiam non amo, atque huius eruditionis gloriam odi. Sicigitur Lutherus T. II. Altenb. 812. *Wie leid ist mirs ietzt, daß ich nicht mehr Poëten*

necessarium esse putavit bono librorum sacrorum interpreti litterarum studium. Adeo intellexerat, antiquarum artium renouationem ita adiunxisse sacrorum instaurationem, ut, nisi illa facta esset, neque haec potuisset locum habere. Praeterea habuerunt eo tempore iuuenes, quem adirent, ubi sitim restinguerent, ubi accuratae doctrinae copias colligerent. Quantum enim Lutherus in repurganda a superstitionis sordibus religionis doctrina, afferendaque animorum libertate, tantum communis ille Germaniae praeceptor, Philippus Melanchthon in dignitate pristina litteris reddenda, et liberali doctrina instauranda, laborauit. Huius vero ex schola quis ignorat praestantissimos prodiisse viros, qui omnibus ingenuis artibus exculsi ad docendas litteras accederent? quis nescit, bellissime conspirasse diuinas humanasque litteras, mutuoque se adiunxisse? nihil vero infelicius fuisse visum magistris, qui, nullis antiquis scriptoribus lectis, nulla oratorum et poetarum lectione imbuti, in arte Critica misere coecutientes, tamen hermeneutici esse vellent, quale nomen etiam nunc quosdam sibi arrogare notum est, qui metaphysica sua eruditione, quasi Achilles clypeo, armati in cathedris regnant et bona iuuentutis credulitate praue abutuntur. Illa vero cum ita essent, quid mirum, fuisse iis temporibus in hac Academia Theologos, quos graui et augusto hoc nomine dignos fuisse, illorum scripta testantur? Nonne Victorinus Strigelius, Simon Musaeus, Io. Wigandus, Nicol. Selneccerus, Dav. Voitus, in Vitembergenfi Academia atque in schola Melanchthonis doctrinae

F 3

tyrocinium

ten und Historien gelesen habe, und mich auch diese niemand gelehret hat. Habe dafür müssen lesen des Teufels Dreck, die Philosophos und Sophisten mit großer Kost und Schaden, daß ich gnug dran habe auszufeger.

tyrocinium posuerunt, illius consilio steterunt, illius disciplina ingenium finxerunt, comparaueruntque illa, quibus altius eniterentur, sibi praesidia? Quid dicam de Iusto Iona, in quo tanta fuit rerum diuinarum scientia, quanta in praestantem Theologum cadere potest? Et eundem magnum Theologum ille Ovidianae suauitatis poeta, Eobanus Hessus, vatem bonum, sophum disertum, lingua nobilem, ore fulminatorem appellat. Quid de Matthia Flacio, qui incensus doctrinae liberalis studio ex ultimis Illyriae partibus Venetias commigrauit, vbi eruditissimo viro Ioanni Baptistae Egnatio operam dedit? Docuit vero hic Egnatius magna laude eo tempore humanitatis litteras, et complures docti viri e regionibus longissime dissitis confluxerunt, vt illo magistro vterentur. Quid igitur mirum, Flacium nostrum, postea etiam a Melanchthone eruditum, eas collegisse eruditionis copias, quas in aeternis scriptis explicuit? Nihil dicam de testium veritatis, quam contexuit, historia, multi laboris opere, nec minoris utilitatis. Qua vero Clavis scripturae diligentia composita, qua varietate eruditionis distincta est? quam utilis sacrorum librorum interpreti? Huic adiungimus Gerhardos illos, Ioannem et Ioannem Ernestum, viros copiosiori eruditione ornatos, quam nostrae aetatis hominum ignauia cum cogitatione, tum imitatione, assequi potest, viros de nostra religione optime meritos, quorumque gloriam quae vnquam tam immemor posteritas, quae tam ingratae litterae reperientur, quae non immortalitatis memoria prosequantur? Paucis tantummodo inuat attingere ingenium Ioannis Maioris, cuius exstant probabilia carmina, atque Christiani Chemnitii, qui et scholae hac in vrbe praefuit, et de ratione Latinarum epistolarum scribendarum praecepta reliquit.

Properat

Properat animus et gestit admirari illam amplissimam
 vberriamque omnium laudandarum artium segetem,
 quae in Salomone Glassio effloruit. Ecquis enim,
 non eorum tantum, qui sacrarum litterarum doctri-
 nam profiteantur, sed omnium, qui sacros libros le-
 gere recte et intelligere cupiant, quis igitur eruditissi-
 mum librum, quem de Philologia sacra scripsit, igno-
 rat? Hoc opus, quemadmodum Phidiae signum,
 simul aspectum et probatum est: hoc magistro, qui-
 cunque in diuinis libris interpretandis et vero verbo-
 rum sententiarumque sensu indagando rite versari ve-
 lint, non carere posse, semper doctissimi viri iudi-
 cauerunt: hoc libro vix melius quidquam in hoc ge-
 nere scriptum esse equidem existimo; nam et subtili-
 tatem aliorum, etsi ostentatione acuminis fallere et
 ingenii opinione blandiri velit, et aliorum ignoran-
 tiam, quae se inepte somniantis pietatis specie tueri
 cupit, parum semper curavi curaboque. Verum ni-
 hil attinet plura de praestantia huius libri dicere, cu-
 ius utilitas vel ex eo intelligitur, quod quotidie com-
 plures e limpidissimo hoc fonte hortulos suos irrigare
 videmus, quorum alii aut omnino, cui sua bona de-
 beant, tacent, alii laudato Glassio vel sic docti in-
 terpretes videri volunt. Earundem artium studium
 fuit in Io. Dillherro, cuius scripta non vulgarem an-
 tiquitatis cognitionem testantur. Quid? quod idem
 non solum de satyra erudite in libello quodam expo-
 suit, sed etiam Persium et minores de corruptis se-
 culi moribus satyricos edidit, atque hoc exemplo
 ostendit ipse Theologus, de quo omnes sapientes,
 nullius morbi sibi conscii, neque ideo medicos, non
 aduocandos, metuentes, consentiunt, bene de ho-
 minum genere mereri, qui ea, quae rigida legum vi-
 durius coerceri nequeant, vitia blandiori medicina,

id est, leni et iucundo risu, tollere studeant. Atque his praeclarissimis exemplis liceat vnum tantum addere. Nam de illis, qui nunc Academiam hanc ornant, nihil dicam, ne aut egregias illorum virtutes meae orationis testimonio egere existimasse, aut assentationibus cuiusquam benevolentiam colligere voluisse videar. Laudabit praestantissimos viros, laudabit eorum doctrinam aliquando posteritas, quae coaequius veriusque iudicat, quo minus aut spe ad laudandum, aut odio ad vituperandum adducitur. Ipse hic locus, ubi nunc dico, in memoriam mihi reuocat immortale nomen Io. Francisci Buddei, cuius divinam vocem per multos annos quotidie fere innummerabilis iuuenum multitudo de hac cathedra audiuit. Quanta vero, per Deum! in illo viro Graecarum et Latinarum litterarum scientia! quanta omnis antiquitatis memoria! quae in dicendo scribendoque elegantia! qui nitor orationis, quae ornamenta! Proponite vobis, Commilitones, proponite vobis hoc illustre doctrinae exemplum, et, cuius scripta legitis et admiramini, eiusdem vestigiis insistite, eademque, qua ille, via ad veri Theologi nomen et gloriam contendite.

Pergamus nunc atque Themidis templum ingrediamur, ibique immortalis Iurisconsultorum imagines intueamur. Adspicietis vero complures, qui contentis riuulis ipsos fontes adierunt, pectus plurimarum rerum, atque inprimis historiae scientia implere, diligenter Graecos et Latinos scriptores legere, tum non in compendioli alicuius angustiis acquiescere, aut obdormiscere potius, sed ipsa veneranda Iuris monimenta legere atque interpretari, veri Icti esse voce atque exemplo docuerunt. Cogitate Matthaeum Wesenbeccium, qui non solum Graecas
et

et Latinas litteras bene calluit, sed etiam, ut Cato Graecam, senex Hebraicam linguam didicit, eosque Christianae religionis doctores, quos Patres appellamus, diligenter legit. Cogitate Henr. Musanum, qui auditis in Gallia Italiaque eruditissimis viris, eorundem exemplo incitatus, rigorem, si quis est, Iurisprudentiae Musarum suauitate mitigauit, duoque libros Elegiarum edidit, et cuius tumulo praeter alia haec inscripta sunt: AB. INEVNTE. AETATE. IN. GERMANIA. ITALIA. GALLIA. BONIS. LITTERIS. ET. LINGVIS. EXCVLTO. ET. MOX. SVPER. AETATEM. EGREGIO. ORATORI. POLITICO. ET. ICTO. Cogitate illum, quo iure Germania, quo Iena gloriari potest, Nicolaum Reusnerum, quo nemo felicius arctiusque Iurisprudentiam et elegantiores litteras coniunxit. Illum adhuc puerum multis signis editis, qualis quantusque futurus esset, ostendisse, vix vndecim annos natum versus scripsisse, qui maturiorem quoque aetatem decerent, cum Lauringae, tum Augustae veteres scriptores complures per annos interpretatum fuisse, neque maiori boni poetae, quam docti ICTi fama floruisse, quale hoc tandem quantumque est? Exstant illius carmina, si numerum spectetis, plurima: si virtutem, elegantissima: exstant orationes, grauissimis verbis sententiisque plenae, et antiquorum oratorum lectionem omni ex parte redolentes. Verum non licet in vno Reusnero diutius haerere atque morari. Quare ipsi velim tacite Vobiscum recordemini praeclaram doctrinam, quam in Dominico Arumaeo, Ge. Adamo Strunio, Io. Strauchio, Nic. Christoph. Lynkero, illo nescio vtrum honorum splendore maximisque, quibus egregie functus est, muneribus, an ingenii praestantia et multitudine scriptorum magis conspicuo,

Petro Mullero, qui et Senecae librum de animi tranquillitate, et Io. Casae, elegantissimi hominis, libellos quosdam suis animaduersionibus illustrauit, quam, inquam, in his aliisque fuisse, erudita illorum scripta testantur. Vnum tantummodo addamus Io. Salom. Brunquellum, quem nobis tantum ostendebant fata, qui si diutius vixisset, ad Cuiaciorum, Fabrorum, et Hottomannorum gloriam accessurus fuisset. Quanto ille ingenio de retractationibus veterum Ictorum, qua elegantia de sectis et controuersis Glossatorum aliisque exposuit? Quid dicam de historia Iuris ab eo composita, quae non magis ob industriam et eruditionem, quam ob nitorem sermonis doctis viris probatur? Sed illum in ipso aetatis flore dura fati inclementia extinxit, magnoque cum Georgiam Augustam, tum omnes, qui elegantiori Iuris scientia delectantur, dolore mors doctissimi viri affecit. Videtis hinc, Commilitones, multis hanc Academiam exemplis abundare, (atque ego pauca tantummodo elegi nomina, eaque attigi magis, quam commemoravi) quibus accendi debet legum cupida iuuentus ad nobilioris, multo splendidoque ingenuarum artium comitatu ornatae, atque liberalis hominis ingenio dignae Iurisprudentiae studium.

Quid de reliquarum artium doctoribus dicam? quid, vt e medicis quosdam producam, de Iano Cornario, in quo incredibilis fuit Graecarum litterarum peritia, cuique praeter Galeni, Artemidori, Dioscoridis, aliorum, Hippocratis versionem Latinam debemus, multa industria elaboratam? quid de Michaele Neandro, qui satis accurate de mensurarum et ponderum apud veteres populos ratione exposuit? quid de Andrea Ellingero, qui de Hippocratis Aphorismis
non

non vno modo bene meritus est? quid de Io. Frid. Schroetero, qui cum artis medicae tum Iurisprudentiae doctor erudite Hippocratis librum de natura hominis interpretatus est?

Multa, Auditores, multa habeo, de quibus, si longior esse vellem, dicere possem. Multa de Io. Stigelio, qui in optimis Latinis poetis numeratur, quos produxit vnquam Germania, illa olim optimorum, nunc plurimorum poetarum genitrix, quorum copia laborat, inconditisque clamoribus enecatur: multa de Iohanne Langero, Fr. Widebramo, Hier. Osio, Paulo Didymo, Wolfg. Heidero, Elia Reusnero, Thoma Sagittario, quorum omnium exstant Latina carmina, quae licet non ad Stigelianae Musae elegantiam et suauitatem accedant, minime tamen contemnenda sunt: multa de triumviris eruditissimis, Iusto Lipsio, Laurentio Rhodomanno, Io. Andrea Bosio. Certe in Rhodomanno (nam de Lipsio nihil dicam, ne, si, quantum ornauerit hanc Academiam, commemorare velim, simul de illius inconstantia et leuitate dicendum, mihi que adeo ipsi vis facienda sit, qui viri docti ingenium vehementer amo) in Rhodomanno igitur nunquam satis mirari potui, quanta fuerit Graecarum litterarum scientia. Erudita profecto sunt, antiquitatis colore imbuta, elegantissima, quae scripsit, Graeca carmina, quae, si auctoris nomen reticeas, complures a veterum poetarum aliquo scripta esse existimauerint, praesertim hac aetate, qua Graecarum litterarum studium adeo negligitur, vt vix, (pudet dicere, sed dicam tamen) vt vix in singulis Germaniae Academiis singuli nauiter illarum periti inueniantur. Sed neque temporis neque loci huius sunt acerbiores querelae. Bosium igitur, illum
Nepotis

Nepotis fospitorem, et cum variarum rerum, tum artis Criticae, praeclara cognitione instructum fuisse; neque magis quidquam dolendum esse, quam quod morte praepeditus, quae inchoauerat, absolueri non potuerit, ille tantum negabit, qui aut recte de litteris iudicare nesciat, aut illius scripta non legerit. Neque dedecori sunt litteris nostris nomina scriptaque Casp. Sagittarii, Io. Andreae Schmidii, Burcardi Gotth. Struuii, atque inprimis Georgii Schubarti, viri in tantum laudandi, in quantum varia et accurata doctrina, antiquarum elegantiarum rectus sensus, et probabile dicendi genus intelligi potest.

Quis nunc Vestrum, Auditores, non intelligit, nunquam defuisse in hac Academia eruditos viros, qui et summam vtilitatem, quae ex humanitatis studiis in omnes eruditionis partes dimanat, cognoscerent, et ad eorum cultum exemplo, scriptis, voce, iuuentutem cohortarentur. Vobis igitur, ne gloria a maioribus vobis tradita aut obscuretur, aut minuatur, omni modo prouidendum, atque in eo diligentissime elaborandum est, ut augeatur potius illa et amplificetur. Hoc etiam consilio Societas Latina instituta est a doctissimis viris: hoc spectauerunt praestantissimi viri Hertzogius, Kromayerus, Hallbauerus, Eccardus, quorum non praeteriissem laudes, nisi veritus essem, ne Societas ornamenta sua ipsa gloriose enumerare videretur. Habetis, Commilitones, palaestram, in qua vos exerceatis: adsunt, qui vos et consiliis adiuent, et exemplo excitent: opportuna, et quam alibi frustra quaeritis, laudis occasio vobis offertur, quam si omiseritis, videte, ne vobis ipsi defuisse atque rem pulcherrimam neglexisse videamini. Quare Vos, omnes, quicunque adestis, et fauebitis instituto nostro, et

et hunc diem piis votis et omnibus celebrabitis. Nam si litterae, quarum in studio, quantum possumus, laboramus, non solum plurimum commodi, suauitatis et dignitatis nobis afferunt, sed etiam magno sunt ornamento academiis, ubi, si illae exulant, barbaries ventosa et garrula, ridiculaeque de rebus nullius momenti contentiones regnant: quid, inquam, aequius est, quam Vos omnes optare, ut hoc collegium quam maxime et diutissime floreat atque vigeat?

Atque ita quidem partes mihi a Sodalibus datas egisse videor. Tristes sunt, quae restant, meae, a grato animo atque ab amicitia mihi impositae. His igitur me satisfacere laborantem ut attente audiat, oro.

Duo prope anni sunt, celeberrimi huius Academiae Professores, ex quo me e sinu Lipsiae, meae dulcissimae nutricis, cui Deus faueat! ad Vos venientem benigne excepistis. Reliqui enim optimam matrem, non, ut quosdam in hac urbe, siue quod inimici mihi sunt, siue quod parum acute de rebus iudicant, dicere audio, non igitur (dicam, qua possum, clarissima voce) ullius hominis imperio, odio aut inimicitia coactus Lipsiam reliqui, ubi non paucos esse, qui et nomen nostrum honorifice usurpent, nobisque faueant, vere et lubenter glorior. Sed non ferre poteram adspectum grauitate afflictæ urbis: non placebat inter arma et milites viuere: tranquillior locum quaerebam, atque migrabam huc eo consilio, ut olim fortasse redirem ad Lipsienses meos. Veni igitur Ienam, atque ab eo inde tempore omnium vestrum comitatem et humanitatem, quorundam etiam beneuolentiam atque amicitiam expertus sum. Quemadmodum ego illos nunquam non praedicabo, et his (neminem certas ob causas nomino; intelligant

gent ipsi, de quibus dico, ad se hanc orationem pertinere,) his igitur maximas gratias ago habeoque. Inprimis vero Tibi, Senex Venerabilis, Rector Academiae, me tantum debere, quantum persolvere difficile est, lubenter agnosco et fateor. Nam pro ea, quam in Te omnes amant et colunt, comitate, etiam me in Tuorum numerum recepisti, mihiq; quibuscunque potuisti modis, Tuam benevolentiam praestitisti. His tuis erga me meritis hoc vnum, quaeso, Venerabilis Walchi, adde. Quem adhuc erga me animum habuisti, eundem ut absens etiam cognoscam, oro. Quam Tuam voluntatem si nulla alia re, pietate certe perpetuaque Tuae benevolentiae memoria ut mereri videar, diligenter operam dabo. Idem de me Vobis, Vos reliqui eruditissimi Doctores, polliceor ac spondeo. Propensa Vestra erga me voluntate nullum erit tempus quo non vehementer delecter. Vestram vero amicitiam semper amabo, memoriaque prosequar sempiterna. Deus Vos omnibus bonis florentissimos conseruet, atque ut quam diutissime huic Academiae utilitati et honori sitis, efficiat. Mihi vero, si non indignus videar Vestra benevolentia, fauere pergite, atque, si studium voluntatemque meam quocunque tempore cognoscere volueritis, Vos me semper promptum et paratum habituros esse credite.

Venio nunc ad Te, Societas Latina, a qua quanto cum dolore auellar, omnium optime sentio. Nullae mihi prope suauiores horae fuerunt illis, quibus Vestris concionibus interfui: o! mei, nullum negotium iucundius iis, quae Vestro nomine mihi agenda fuerunt. Tantam ex aliorum alacritate, aliorum elegantia voluptatem capiebam! O iucundissimi dies, quoties

quoties vos recordabor! o suaues horae, quoties vos desiderabo! Solam vero praeteriti temporis memoriam videbo mihi relictam esse. Heu! tristem speciem, et acerbam cogitationem. — Sed colligam me, fortiterque, quae supersunt, agam. Primum igitur Vobis, Director atque Ephore, Societatis, singulares gratias ago habeboque, dum viuam. De vestra erga me beneuolentia non opus est, vt multa dicam. Saepe enim illam declarauistis multisque modis testati estis. Hanc mihi porro praestate, Vobisque persuadete, me illum semper fore, qui eruditioni Vestrae cultum, humanitati laudem, beneuolentiae amorem habeat. Eandem officiorum memoriam in me Tu quoque, celeberrime Senior Societatis, experieris, cuius amicitia non magis utilis mihi fuit, quam iucunda. Dabis hoc voluntati meae, in qua vis desiderii inest, vt absenti faueas, quem adhuc amicitia Tua, quam mihi valde gratulor, dignum iudicasti. Quid dicam de Vobis, Sodales et honoribus, et doctrina, et genere excellentes? Alios Vestrum mihi beneuolos fuisse noui: aliis amicis usus sum, meque amari ab iis non obscure cognoui: alii — sed absit omen! omnes mihi beneuolos et esse et fore cupio, atque ideo etiam lubenter credo. Certe testatum apud omnes, qui me nunc audiunt, relinquam: nulum Vestrum esse, cui non bene cupiam, a quo non amari velim. Illud etiam addo: si quem Vestrum, vt sumus homines, offenderim, (fateor autem ipse, veritatis amorem interdum me longius abripere, atque, vt liberius loquar et vehementius causam iustam defendam, efficere, quam multi ferre possint, quamque etiam ego ipse, vbi deferbuit ille aestus, velim) si igitur quemquam offenderim, doleo, illud a me factum esse, et oro, vt quisquis ille sit, antequam hinc

hinc discefferim, me adeat, sibi que a me satisfieri
 patiatur. Mortales inimicitias, immortales amicitias
 me exercere vt intelligat, efficiam. Detrahat mihi
 quisque, quod velit. Detrahat ingenii et elegantiae
 laudem: dabo. Detrahat seuerum verae doctrinae
 studium: dabo, licet inuitus, sed dabo tamen. So-
 lum vero viri boni, amici fidelis, officiosi, simplicis,
 amicorumque studiosissimi nomen relinquat, quod
 et semper mereri studui, et dum viuam, studebo. Hic
 animus, hi mores si Vobis placent, fauebitis mihi,
 aut potius me amabitis. Si quid fuerit, in quo ope-
 ra nostra Vobis aut voluptati aut vtilitati esse possit,
 eadem alacritate Vestro honori inseruiam, quam vt
 in me cognosceretis adhuc laboraui. Meum nomen
 ne Vobis dedecori sit, a me opera dabitur, atque ve-
 hementius me etiam ad nomen Sodalis Latini tuen-
 dum adhortabitur in Academia Georgia Augusta me-
 moria ornamentum perpetui Vestrae Societatis, Gesneri,
 quem etsi viuum me admirari et complecti dura fati
 acerbitas noluit, (heu! pater, heu! decus vnicum
 litterarum nostrarum!) mox tamen illius cinerem,
 sacro tumulo assidens, piis lacrimis spargam. Deus
 vero immortalis et Praesidem Vestrum, Illustrissimum
 Comitem Ruthenum, splendidum et gentis suae et lit-
 terarum decus, et omnes Sodales, cum qui adsunt,
 tum qui in aliis locis viuunt, honore, ingenio, doctri-
 na, omnibus bonis florentissimos seruet. Ita Tu va-
 le, o iucundissima mihi Societas Latina!

Denique priusquam loquendi finem faciam, ad
 Vos etiam, optimi Commilitones, quaedam dicenda
 sunt. Si qui Vestrum studiis nostris fauerint, grata
 mente hanc beneuolentiam reponam: si qui bene de
 nobis senserint, efficiam, ne in hoc de nobis iudicio
 errasse

errasse videantur: si qui me dilexerint, atque etiam hunc animum qualicumque modo testati sint, quorum non paucos esse gloriari possum, iis nunquam non amore, beneuolentia, officiis respondere conabor. Qui igitur hoc animo erga me estis, illum mihi seruate, atque ita de me iudicare et sentire pergite, ut et Vestra humanitate dignum est, et ego maxinope-re cupio. Ita Vos reipublicae vtilitati, parentibus voluptati, litteris ornamento estote. Ita, quocunque tempore Dei sapientiae visum fuerit, amplissima diligentiae et virtutis praemia accipitote.

At Tu, Deus aeternae, complectere prouida benignitate Tua totam hanc Academiam, cum Serenissimos Principes, quorum munificentia illa fouetur, et nutritur, tum omnes, qui et docendi munere funguntur et litterarum discendarum causa hic viuunt, et Ienam semper florentissimam optimarum litterarum sedem et publicam bonae mentis officinam esse iube.

V.

Oratio

in Academia Gottingensi d. 15. Nouemb. a. C. 1762.
habita.

Quod precatus sum semper a Deo Opt. Max. ut, si iis litteris, quibus nihil praestantius humano generi donasset, quarum studio animus moresque formarentur, ingeniumque mirifice poliretur atque aleretur, quibusque reliquarum artium vita quasi contineretur et spiritus, ita ab ineunte aetate operam de-

dissem, vt, neque honorum, neque laudis, neque vilius praemii ratione habita, solam illius gloriam, et publicam vtilitatem spectassem, atque in hac totam mentem infixam habuissem, aliquando me illam qualemunque harum litterarum scientiam expromere, et illa iuuentuti prodesse pateretur: illud me ita impetrauisse, vt simul ea, quae, neque optare, neque sperare, ausus eram, mihi obtingerent, maximopere laetor. E multis profecto diebus, quos in vita iucundos et honorificos vidi, hic multo iucundissimus mihi est atque illustrissimus, quo immortalis Dei beneficio, diuina Augustissimi Regis benignitate, praeclarissimo maximorum virorum iudicio, amplissimos honores, summum praemium, et optimam de litteris atque iuuentute bene merendi occasionem nactus sum. Nam si, quale munus a quanto Rege et in qua Academia mihi mandatum sit, considero, quocunque me animo et cogitatione conuerto, nihil neque ad nominis famam gloriosius, neque ad muneris dignitatem honorificentius, neque ad animi voluptatem iucundius mihi accidere potuisse iudico.

Primum quod a Rege, Georgio III. hoc beneficio ornatus sum, quale hoc quantumque est? at a quo Rege? non dico, potentissimo, magnis terra marique rebus gestis clarissimo, cuique ad pacandum orbem terrarum, ad seruandam Germaniae libertatem, ad reddendam afflictæ patriæ pacem et tranquillitatem diuinitus adiuncta fortuna sit. Ab illo dico Rege, qui, licet breue tempus, si dies, multos vero annos, si res gestas spectes, regnasse videatur, totum orbem diuinarum virtutum admiratione impleuit: qui, quo nullum felicius auspiciū est, neque pulchrius neque melius initium imperii se ponere posse

posse putavit, quam si rem diuinam bene constitue-
 ret, quique nullum diem omittit, quin se paterno
 animo ciuium salutem complecti testificetur. Talis
 igitur tantique Principis si nemo se ciuem esse cogi-
 tat, quin suam agnoscat atque sentiat felicitatem,
 qua tandem laetitia efferantur ii, qui in litterarum
 studiis versantur, si eundem Georgium suscipere ar-
 tes, fouere litteras, ornare ingenia videant? Nem-
 pe tum demum magnus et parem fortunae suae vir-
 tutem nactus Rex se omnes boni principis et patris
 patriae partes implere sibi persuasit, tum se dignissi-
 mum Georgio II. nepotem esse arbitratur, si illius ex-
 emplo non solum legibus et disciplina rempublicam
 ordinet, sed litteris quoque et doctrina ciuium ani-
 mos excolat, atque sic de toto hominum genere prae-
 clarissime mereatur. Etenim pro admirabili sua sa-
 pientia intelligit, magnam partem publicae salutis
 seruandae, stabiliendae, augendaeque sitam esse in
 doctrinae studiis: his ciuium animos perpoliri, ne-
 que minus ingeniorum, quam omnis virtutis vberta-
 tem, inde efflorescere: his pacis bellicae artes conti-
 neri: qui et scribenda faciant et facienda scribant,
 formari, atque ab his ipsorum principum digna im-
 mortalitate facta et nomina amplissimis monumentis
 consecrari, omnique aeternitati tradi: Academias ve-
 ro florentissima esse doctrinae domicilia, esse bonae
 mentis publicas officinas, vbi sapientiae doctrinaeque
 opes colligantur, eaeque inde, quasi coloniis dedu-
 ctis, non solum in patriam, sed in omnes etiam ter-
 rae partes transferantur, atque ideo iis constituendis
 et fouendis liberaliter principem non magis suae glo-
 riae, quam ciuium saluti et vtilitati consulere. Hinc
 verus patriae Pater etiam Georgiae suae Augustae pa-
 ter appellari amat: hinc eruditionem eruditosque ho-
 mines

mines in fidem et clientelam suam recipit: hos iis honoribus ornat, iis stipendis fouet, ut, si vel cogitatione fuisset fingendus, neque munificentior potuisset rex inueniri, neque sapientior litterarum patronus. Quibus igitur praemiis magis aut ornari aut excitari possunt eruditi homines, quae ardentius exoptare, quibus acceptis magis et iustius gaudere, quam iis, quae augusta illa et nata sceptris Georgii III. manus distribuit? Licet ego tantam beneficii honorisque mihi ab optimo Rege habiti magnitudinem esse intelligam, ut eam oratione nequeam complecti: tamen, nisi haec omnia maxima esse faterer, nisi me intimis sensibus his affici sentirem, indignus profecto forem, in quem talia conferantur.

Verum non solum Regis erga litteras amor et liberalitas, sed summorum quoque, quos in consilio habet, virorum fama, gloria et virtutes efficiunt, ut non maiorem hoc honorem mihi haberi potuisse existimare debeam. Nam si, quo quisque melius de litteris iudicat, eo verius atque illustrius, quod de viris eruditis facit, iudicium videri debet, atque si, quo maiori ipse splendore et gloria conspicuus est, eo plus, quos ornat, ab illo accipiunt: nonne gaudeam atque exultem, illum Virum, quem in exemplum, in ornamentum seculi, in solatium litterarum natum esse vno omnes viri boni ore fatentur, eum esse, quem sapientissimus Rex Academiae suae praefecerit, cuique ego huius honoris magnitudinem debeam? Atque etsi Munchhusius vester vniuersum, qua bonis litteris pretium statuitur, orbem laudum suarum theatrum effecerit, illiusque gloria ab huius orationis tenuitate nullum splendorem capiat, per sese omnium seculorum memoria victura, et tot tanque illustribus
moni-

monimentis ad immortalitatem commendata: boni tamen consuletis prorumpentem hunc grato et laeto pectore sensum, et quas mente concepit pietas, et admiratio tacite continere nequit, ingenuas voces. Est enim haec non tam mea, quam omnium eruditorum oratio, non vnius hominis, sed optimi cuiusque sententia, diuinitus ad litteras ornandas, salutari Germaniae fato, missum esse Munchhusium, quem si complures populos huic seculo, his terris, huic Academiae gratulari dixero, profecto verissime sum dicturus. Quibus enim, quantisque putatis laudibus exteras nationes Maecenatem vestrum extollere? Quae existimatis illas narrare de benignitate, de comitate, qua ille homines eruditos excipit, audit, compellat? quantum praedicare insignem liberalitatem, qua eosdem excitat, illorumque studia et instituta prouocat, iuuat, sustentat? quantum admirari prouidam curam et amabilissimum amorem, quo Georgiam Augustam complectitur? His vero laudibus ab exteris profectis, nullaue aut spe, aut adulatione expressis, quae possunt certiores esse? Non dubitabo profecto, quod saepius vidi cum in patria mea, tum in aliis regionibus, libere commemorare. Tanta est eruditorum hominum de Maecenate vestro opinio, tanta Munchhusiani nominis veneratio, ut illius, quasi tutelaris cuiusdam litterarum numinis, veneranda imagine complura musea exornata viderim. Nempe homines sensisse credo, hoc teste, huius augusti vultus adspectu excitari animum, atque ad egregium aliquid, et quod plures in annos viuatur, scribendum accendi. Atque etiam, si demum is verus honor est, qui nobis a sapienti rerum iudice habetur, quo maiori iure gloriari possumus, quam qui nobis ab illo tribuitur, qui, quos ornare debeat, acutissime intelligit?

git? Iam vero Maecenatis vestri eruditionem non in honorem generis et dignitatis laudari, illiusque de ingeniis omnique doctrina iudicium magni fieri debere, plurimis iisque clarissimis documentis dudum cognitum est et perspectum.

Quae quidem omnia si mecum reputo, si me a maximo litterarumque amantissimo Rege, per verissimum Maecenatem dignissimumque altero Octaviano Caesare amicum, his honoribus ornari cogito: non possum non mihi maximis praemiis condecoratus atque beatissimus videri. Quam meam felicitatem, si ipsam illam litterarum vniuersitatem, vbi posthac literas docturus sum, considero, magis etiam sentio. Etsi enim vir bonus illud potissimum spectare debeat, vt bene agat, neque aut loci dignitatem aut laudis magnitudinem magnopere curare: ipse tamen locus saepe peropportunam occasionem, de quam plurimis melius merendi, offert, nos ad partes nostras alacrius agendas excitat, atque, vt totum animum, curam cogitationemque nostram in omnium laude vndique colligenda ponamus, hortatur. Quemadmodum latens in obscuro angulo virtus facile elanguescit, etiam conuiuet interdum atque obdormiscit, certe, et laudis stimulis destituta et vituperationis metu exempta, minus diligenter omnium officiorum momenta perpendit: ita eadem in illustri loco posita non solum quotidie sibi noua incitamenta admoueri sentit, sed etiam, cum in luce vel leuissima macula appareat, diligentissime curat, ne committat quidquam, quod splendore loci impositaque sibi persona indignum sit. Certe illud mihi vere videor esse dicturus, neque repugnantibus, vt opinor, doctrinae paullo seueriori et duriori, quam natura hominum pati-

patitur, deditis, nisi loci celebritas, si desit, vehementius desiderari debeat, eandem tamen, si adsit, magna in felicitatis parte ponendam esse. Iam vero qualicumque meo ingenio et doctrinae theatrum dari video, amplissimum magnitudine, eruditissimum iudicio, gloria et fama florentissimum. Est enim vestra, Viri celeberrimi, Academia, (nam dicam, quod omnium bonorum testimonio confirmatur, non reuerens assentandi suspensionem) etsi non multis abhinc annis condita, eam tamen Dei immortalis benignitate, diuina Georgiorum munificentia, incredibili Munchhusii cura, famam consecuta, ut, quod difficillimum est, cum antiquissimis de gloria contendere queat. Nihil dicam de praestantissimis viris, qui in hac Academia docuerunt, docent, et doceant opto diu feliciter! quique famam Gottingae et doctrina et scriptis longe lateque disseminauerunt, atque ad sempiternam memoriam temporis propagaauerunt: nihil de honoribus, quibus sapientissimus Rex doctores suae Academiae ornatos esse voluit, deque honestissimis, quae illis proposuit, stipendiis: nihil de humanitate et modestia, quam in iuuentute, quae litterarum causa huc veniat, laudari saepius memini. Vereor enim, ne, si de his omnibus plura dicere velim, licet illa verissima et nemini ignota sint, modestiae vestrae atque verecundiae vim faciam. Illud certe hinc apparebit, me beneficii Regii magnitudinem perspicere, meamque felicitatem intelligere. Neque enumeravi omnia, quae mihi obtigerunt, bona; nihil dixi de augusto Mineruae templo, illo delubro sapientiae, illo magnarum animarum domicilio, quod omnis aevi monumentis condecoratum, regia exornatum magnificentia, in ornamentis Germaniae, in miraculis huius aetatis, ut olim illa a Ptolomaeo

maeo Musis dedicata eruditionis sedes, numerabitur. Excitatur profecto animus et inflammatur vehementer, quoties illa immortalitati consecrata nomina adspicit, et, quibus liberale ingenium nutritur et delectatur, aeternitatis praemia considerat. Vtilitas vero et voluptas, quam ex hoc sapientiae sinu reportamus, ubi, quoscunque et antiqua et recentior aetas tulit, praestantissimos viros et quocunque doctrinae genere excellentes, consulere licet, ubi, ut in Apollinis aliquo oraculo, maximis de rebus cum praeclarissimis ingeniis suauiter et libere colloqui datur, maxima est, neque cum vlla alia oblectatione conferenda. Quid dicam de aliis, quibus negatis humana natura dolet? quid de aëris temperie, et coeli salubritate? quid de adfluentia rerum, quibus suauior et iucundior vita redditur? quid ea enumerem, quibus animus laboribus fatigatus mirifice recreatur: opacas illas montium altitudines, immensitates illas amoenissimorum camporum, illum placidis, moresque accolarum suorum lenes imitantibus, fluctibus urbem secantem fluvium, illas riparum, amoenitate arborum distinctarum, virides vestitus?

Hac in vrbe si nemo non lubenter et iucunde viuit, quam felicem et beatum me existinem, necesse est, quem honesto loco in illa esse voluit Regis benignitas, qui amplo stipendio proposito huc vocatus sum, qui denique me in hac vrbe iucundissimis, utilissimis, honorificentissimisque laboribus operam datum esse video. Hic enim, hic cumulus est felicitatis meae: hoc perficit Regium beneficium. Quid tandem mihi iucundius esse potest, quam quotidie in maximorum omnis aetatis hominum societate vivere? inter Thucydides, Xenophontes, Caesares, Cicerones.

cerones versari, et cum illis amicitiam a prima pueritia contractam confirmare, qui maximis rebus gestis, ingenio et doctrina clarissimi sunt? Gestit animus antiquorum sapientiam, non elinguem illam aut garrulam, sed splendido liberalium artium comitatu ornata, cognoscere, quae illi de virtute, de officiis, de bene viuendi disciplina praeceperint, et quo, licet destituti, qua nostri animi collustrantur, coelesti luce, progressi sint, intelligere? accedemus viros, magnis in republica muneribus functos, in celebritate versatos atque luce, multoque rerum usu instructos, illos imprimis Socratica doctrina ornatos atque suauitate iucundos. Lubet eandem prudentiam e rebus gestis haurire, quaeque illi docuerunt, nunc in vita hominum perspicere, maximaque virtutum et vitiorum exempla intueri? audiemus Xenophontes, Polybios, Liuios, Sallustios, tanta prudentia, tanta etiam elegantia atque varietate rerum, regnorum et hominum fata enarrantes, ut nihil supra sit. Intelligere cupimus artes, quibus imperare totis populis, eosque, quo vellent, flectere potuerunt magni viri, quibus, ut tonare et fulgurare dicerentur, effecerunt? Mirabundi vim Demosthenis et Ciceronis cognoscemus, et leni atque iucundo Isocratis dicendi genere delectabimur. Ad amoeniora diuertere cupimus, atque praestantissimorum hominum carminibus nos recreare, quae cum virtutis amorem inspirant, tum incredibili animos suauitate perfundunt? Mirabimur Homeros, Pindaros, Horatios, Theocritum autem, Anacreontem et dulciores Musarum alumnos amabimus. Iuuat denique harum virtutum, quas in illis omnis aetas laudauit, intelligendarum et diiudicandarum artem discere, atque sensum veri ac pulchri formare et acuerere? Aderunt Longini, Dionysii, Quin-

Quintiliani. Quae vero voluptas cum ea comparari potest, quam animus meus quotidie ex his libris legendis et explicandis percipiet? quae felicitas maior ea, quae mihi contigit, quem nunquam non iis litteris delectatum iri intelligo, in quarum sinum alii, si quando recreare animum velint defatigatum, confugiunt? Neque vero maiorem iucunditatem, quam, (si Deus, quod oro et spero, operam nostram fortunauerit!) vtilitatem horum laborum fore, si copiosius ostendere velim, ne Vestrum, AA. de his litteris iudicium ignorasse videar, vereor. Nam vestro erga illas amore, nonne clare testamini, assentiri vos eruditissimis viris, qui his humanitatis studiis nullam vniuersae eruditionis partem carere posse: qui eorum ope sacrorum, a pristina barbarie atque superstitione purgatorum et restorationem mirifice adiutam esse, et integritatem firme seruari: his subnixos ad summum in omni doctrina fastigium et contendisse et peruenisse viros praestantes: his cum animum multarum magnarumque rerum scientia impleri, tum poliri ingenium, ali, eodemque humanitatis, modestiae, suauitatis colore imbui, quo praeclara, quibus hae litterae contineantur, monimenta colorata sint, verissime docent? Hisce igitur artibus docendis operam daturus nonne praeclarissimam de republica, de litteris bene merendi occasionem nactus sum? De dignitate vero quid dicam? quasi vero de illa dubitare quisquam debeat, cum ipse diuus Georgius in legibus, quibus hanc Academiam condidit, ne, quae elegantiores humanioresque vocantur, litteras negligant, suos admonuit. Diuina vero vox, quaeque et vere paternum, quo suos complectebatur diuus Rex, animum testatur, et litteras nostras ab omni contemptu vindicat! Non opus est, ut illustribus exemplis semper

per haec studia abundasse doceam, ut eis maximos principes singularem honorem habuisse narrem, ut optima ingenia iisdem operam dedisse ostendam, ut immortalia nomina, Melanchthonis, Camerarii, Caselii, Sturinii, Bergeri, et quem nuper non sine lacrimis sepeleuistis, immortalitate digni, Gesneri, commemorem, qui harum litterarum cultu et Germaniae insignem operam praestiterunt, et sibi gloriam pepererunt nunquam interituram. Satis est Regem, satis Regem magnum, Georgium, sua voce litterarum studium commendasse, atque hac commendatione illi insigne decus et praeclaram dignitatem conciliaffe.

Hanc igitur insignem felicitatem, hunc praeclarum honorem cum ad animi mei fructum atque laetitiam permagnum, tum ad curam sollicitudinemque multo maiorem duco. Versantur in animo meo multae et graues cogitationes: quid tantis iudiciis, tanto honori, tantae liberalitati debeam, intelligo, atque haec cogitatio hanc vim habet, ut quantum in hoc munere tuendo mihi elaborandum sit, nunquam me obliuisci patiatur. Magnitudo Regis, Munchusii sapientia, gloria Academiae, ipsius, quod adeo, muneris dignitas, haec omnia mihi ante oculos versantur.

Age igitur mea (nam voluisti me tuum esse, quem tam liberaliter vocasti et excepisti) age, Georgia Augusta, accipe, quam tibi ita adstringo fidem, ut illam magis re semper et factis, quam nunc oratione et verbis tibi probaturus sim. Quantum mihi enitendum sit, ut me plurimum tibi debere tota vita ostendam, pulchre sentio. Illud vero non solum
votis

votis pro Rege, pro Munchhusio tuo, pro tua tuorumque salute, faciendis, sed etiam cum doctrina, tum perpetua virtutum, quas in tuis laudant et amant exteri, imitatione mihi declarandum esse existimo. Animaduertisse enim mihi videor, in laudibus tuis poni inprimis humanitatem, modestiam, urbanitatem doctorum tuorum, quorum ad exemplum me nunquam non componam. Et a quo tu etiam illas virtutes maiori iure postulabis, quam ab eo, qui eas litteras profitetur, quae ipso nomine indicant, se humaniores elegantioresque suos cultores reddere? Si etiam exemplorum magna vis in animis hominum est, vehementius illis, quibus flores, virtutum imaginibus, ad earum amorem me excitatum iri spero, quas iam ipsarum pulchritudo et benigna natura mihi commendauit. In munere autem mihi demandato ita versabor, ut, quicquid in me ingenii, quicquid doctrinae, quicquid industriae, eo conferam, ut et prosum ciuibus tuis docendo, et scribendo cum exteris utilitati sim, tum tuae famae inseruiam. Quaidem in tota ratione sequar ego, quantum diuersitas ingeniorum patiatur, illum, quo tu iure gloriaris, quem communem suum praeceptorem fuisse, Germania, si grata esse velit, fateatur necesse est, quem mortuum et priuatim veris lacrimis, homo non ambitiosus in lacrimis, prosecutus sum, et in doctorum hominum concione ita ex animi sententia laudaui, ut dirutum esse dicerem atque euersum delubrum, quod sibi Musae extruxisse et elegisse visae essent: elatam funere eloquentiam et poeticam, terrae mandatam animam litterarum, obscuratum splendorem eruditionis, rem litterariam acerbissimo vulnere fauiatam. Atque, dum me nunc eo loco dicere video, ubi Gesnerus tuus saepe concionem tenuit, eandem-

que

que semper suauiter delectatam dimisit, me sacro quodam horrore perfundi, magnique nominis memoria excitari sentio. Immo mihi ab ipso admoneri atque his verbis compellari videor: magnum onus tu sustines, quem sapientissimus Georgius in hac dulcissima mea Academia tantis honoribus ornauit: ipsius loci celebritas atque fama te commonent, ut, quantum eniti possis, labores, ne tot praeclaris virtutum et doctrinae exemplis dissimilis videare. Habes duces, quos sequaris, optimos: habes, quae imiteris, praestantissima exempla. Haec intueri: de his cogita. Ostende te gratum erga illos, quos tuae fortunae auctores habes: qua vero poteris ratione melius, quam assiduitate, fide, et dexteritate? Hae igitur virtutes ne in te desiderentur vnquam, omni studio providebis. Referes omnia, quae agis et doces, ad publicam vtilitatem, et ad fructum eorum, qui te audiant: nihil ad ostentationem, quae, si vel fallat primum et blandiatur, mox ad eas, quas meretur, tenebras detruditur. Cogitabis etiam illud: summum hunc esse fructum e veterum lectione petendum, ut sapere discant homines, quod Graeuum suis inculcasse aiunt. Hinc et illud videbis, ut acuas ingenia tuorum, formes, atque ad elegantiam in iudicando, dicendo, scribendoque adducas, neque omittes, quae ad prudentiam, ad rerum humanarum cognitionem, ad virtutis amorem pertineant. Hoc si, Deo bene iuante, feceris, neque pudebit vnquam sapientissimos Regis amicos sui de te iudicii, neque te Gottinagam venisse poenitebit. Haec igitur aliaque, quae, si viueret, loqueretur mecum Gesnerus, (nam daret, credo, hanc orationem precibus meis) semper infixae animo erunt. Etsi etiam in hanc aetatis infirmitatem neque sapientia illa neque eruditio cadat, quae

mul

multo usu longaue annorum serie comparatur: habet tamen illa duo alia, quae tibi, Georgia Augusta, non minus probabuntur. Primum enim adolescentiam meam ut simplicitas, modestia, et pudor ingenuus semper comitentur, operam dabo; unde accidit hoc commodi, ut cum ferior aetas interdum sit morosior minusque facilis in receptis semel sententiis mutandis, aut dissensu aliorum ferendo, haec contra sit inollior promptiorque futura ad morem viris bonis gerendum. Deinde quo magis haec aetas robore et viribus pollet, eo maiorem laborem et diligentiam acriorem sustinere valet, quibus ita utar, ut a quoquam superari aegerrime sim laturus. Denique, ut omnia paucis complectar, nihil mihi probabitur, quod tibi improbari animaduertèrim, neque mihi ipse placebo diutius, quam me tibi viderim placere.

Qua mea professione, quam sanctissimi iurisiurandi vim habere volo atque denuntio, facta, eo maiore spe atque fiducia vos, celeberrimi huius Academiae Doctores, alloquor. Quomodo enim vos eum aspernari poteritis, quem, vestris exemplis excitatum, omne suum studium, quidquid in se aut ab ingenio aut a doctrina est, immo se ipsum vestrae Academiae dicasse modo audiistis? Quantum autem mihi hanc felicitatem gratuler, quod vobiscum in eiusdem honoris societatem vocatus sum, cum optime intelligo, tum vix eloqui audeo. Nam licet, si, me vos omnes dudum ob virtutis et eruditionis praestantiam admiratum esse, dicerem, si compluribus vestrum, quorum libros me magna cum utilitate et voluptate legisse nunquam me fateri pudebit, multum debere adderem, si meam tantorum in virorum collegium cooptationem non magis me honorificam, quam ob

mul-

multas causas iucundam existimare profiterer, licet igitur, si haec omnia commemorarem, ex animo loquerer: vereor tamen, ne, aut vobis, qui recte factorum conscientia magis, quam laude vestra delectamini, molestior sim, aut tralaticium honoris habendi genus et tempori, et spei alicui, dedisse videar. Atque etiam ipsam naturam me ad hanc siue humanitatem, siue artem, minus aptum finxisse fateor. Simplicitate potius, vera virtutum vestrarum admiratione, et, qui inde nascitur, omnium vestrum ingenuo cultu vobis placere cupio. De ingenio meo aliquid vobis promittere neque volo, neque possum: de animo candido et liberali plura audeo polliceri. Video vestrum plures iam prouectos aetate, et, quae comes est eruditionis, prudentia vsuque rerum insignes. Hi se a me tanquam patres coli patientur. Video reliquos omnes meritis, dignitate, gloria, eruditione ornatos. Cuique horum hunc cultum habeo, ut, quantum illum venerer, perpetua harum virtutum imitatione testificer. Quid multa? si vos eos, qui collegii necessitudine vobiscum coniunguntur, virtutis etiam, beneuolentiae, atque humanitatis societate vobiscum coniungi velitis, nullo officii genere omisso, enitar, et, ut spero, efficiam, ut voluntati vestrae respondere, nec vnquam beneuolentia vestra indignus esse, videar. Quod meum consilium si vobis probatur, at scio illud viris tam sapientibus non posse non placere: non solum illud oro, ut me lubenter in collegium vestrum recipiatis, sed etiam si illius perficiendi studium in me semper cognoueritis, ut me omni reliquo tempore fauore vestro completamini, beneuolentia ornetis, consiliis iuuetis, ita rogo, ut maiore studio magisque ex animo orare nihil possim. Quod ut mihi vos daturos esse sperem,

illa,

illa, cuius laude maxime floretis, quamque iam per paucos hos dies, quos in hac vrbe egi, fatis expertus sum, humanitas efficit. Quid autem ego de te dicam (patere, quaeso, illustris Michaelis, me verum de te dicere, et paullisper modestiae tuae vim adfer) quid de te dicam, Vir illustris, in quo colendo mihi patriam sanctitatem constitui, aut quibus verbis tuae erga me beneuolentiae gratias agam? Quod erit vnquam tempus, quo meam felicitatem cogitem, quin vna, quantum tibi debeam, recorder? Sed singulari huic tuo in me studio cum verbis respondere non liceat, non deceat, quam possum meliorem gratiam referre, quam si de hac Academia, cuius causa tu omnia illa fecisti, bene mereri studeam? Ego vero, quantum me tibi obstrictum existimem, vel inde omnes iudicare cupio, quod nihil amplius de tuis in me officiis addam, cuius mei silentii hanc vim esse volo, vt maiora tua de me merita ii, qui me nunc audiunt, existiment, quam quae me oratione affecuturum esse, sperem.

Venio nunc ad vos, Commilitones, et genere, et ingenio, praestantissimi, quos non sine voluptatis sensu adspicio. Recordor enim illud, quod non semel audini, et quo etiam nomine mihi Gottingam iucundam fore arbitror, vos non maiore doctrinae, quam modestiae et humanitatis, amore duci. Maesti hac virtute, hac pulcherrima laude estote, carissimi Commilitones. Me quidem hodie vestris studiis totum consecro, nihilque mihi iucundius fore profiteor, quam si plurimorum commodis inferuire potuerim. Habebunt me, quicunque voluerint, siue ducem et doctorem, siue comitem et adiutorem laborum suorum. Aperiemus muniemusque vobis viam
ad

ad pulcherrimarum rerum scientiam, quae diligenti et apta Graecorum Latinorumque scriptorum lectione sternitur. Incedemus vero via doctissimorum hominum vestigiis signata: omnem, quae inutilis ostentationis speciem habeat, rationem remouebimus, atque in eo solum elaborabimus, quod vobis vtile esse, summorum virorum auctoritate adducti, nobis persuasimus. Illud dabimus inprimis operam, ut intelligatis, veterum auctorum lectionem non, quod in Aca-
demiis agimus, temporis spatio terminisque coerceri, sed summa cum voluptate et utilitate per totam vitam continuari et posse, et debere. Denique nunquam commitemus, ut obliti videamur, sitam in vobis esse spem atque expectationem patriae, sita vota reipublicae et parentum, neque melius nos de republ. mereri posse, quam si vobis ad virtutem et sapientiam voce et exemplo praeiuerimus.

Reliquum est grauiissimum pietatis in Deum immortalem officium, quod dum praestamus, vos omnes, quotquot adestis, animis nostrae pietati fauebitis.

Tibi igitur, summe Deus, quem propter beneficia optimum, propter vim ac potestatem maximum appellamus, quibus verbis gratias agam, non reperio. Innumerabilibus enim beneficiis, plurimisque vitae meae adiumentis et ornamentis addidisti huius diei felicitatem et laetitiam, conciliato mihi summorum virorum fauore et patrocinio, mandato mihi exoptatissimo munere. Faue, o pater, huic beneficio tuo, perfice illud, atque ita semper hanc meam infirmitatem spiritus tui consilio et sapientia erige et confirma, ut gratus erga Regem, reipublicae utilis, in hac litterarum vniuersitate bonus et honestus ciuis,
H his

his honoribus nunquam non dignus videar et iudicem. Patere etiam, me, quae omnes conspirantibus precibus exoptant, quae quotidie ad te faciam, nunc publice vota concipere. Tuere Georgium nostrum, qui tuam in his terris personam sustinet, eumque, pacato terra marique orbe, diu virtutum suarum gloria, diu votis nostris, diu voluptate e ciuium suorum amore et salute percipienda, frui iube. Salus fortunaque Augusta, qua nostra continetur, salus Georgii, a quo tot ciuium seiuncta esse nequit, tibi sit commendata. Serua etiam sapientissimos, quos in consilio habet, viros, benigno consilio ad reipublicae fortunam stabiliendam et litteras fouendas nobis concessos, atque, quem clementissime Academiae huic donasti, Munchlufium, tantoque tuo muneri perpetuitatem adde. Complectere prouida cura totam hanc Academiam, quaeque illi hospitium praebet, urbem, atque hanc dedicatam tibi sapientiae bonaeque mentis officinam ita tuere, ut tu omnis sapientiae origo es, illiusque studio totum hominum genus fortunatum vivere cupis.

VI.

Libellus

de felici audacia Horatii.

Praefatio.

Cum mihi nunc more institutoque maiorum specimen aliquod ingenii et doctrinae edendum sit: neque inutilem rem neque a studiis meis alienam facturum mihi esse videor, si poetices atque humanitatis studiosos ad poetarum artes carminumque elegantias intelligendas examinandas-

dasque acuerre studeam. Sunt enim *Ars critica*
 duae artis criticae partes. Altera, sub- *duplex.*
 tilior illa et quae plus laboris, quam ostentationis, ha-
 bet, in verbis constituendis atque vera locorum le-
 ctione confirmanda versatur: altera, nescio an nobi-
 lior illa, certe iucundior, ipsam poetarum artem exa-
 minat, de ingenio scriptoris iudicat, venustatem et
 elegantiam carminis explicat, sententias, figuras et
 verba ad leges veri et recti iudicii exigit. Haec est
 illa ars, quae magis a natura donatur, quam doctrina
 et diligentia acquiritur, sed quae polienda tamen est
 et conformanda doctrina et praeceptis, quam in mul-
 tis, etsi hi altera illa bene instructi sint, desidera-
 mus, quae sensum pulchri et venusti acuit, et quae
 merito laudatur commendaturque a Daniele Heinio
 in *Aristarcho* p. 685. Etsi vero plurimi poetae ante
 oculos versentur, animumque meum alliciant: nullius
 tamen in carminibus examinandis mearum virium
 periculum facere malo, quam in Horatii. Nam et
 ab ineunte aetate me huius inprimis poetae suauitas
 mirifice cepit et delectauit, et si viris quibusdam do-
 ctis (nisi fortasse illi nimis amanter de me iudicaue-
 rint) fides habenda, non infeliciter illum imitatus
 sum. Certe me secutum hunc poetam, quantum di-
 uersitas ingeniorum, maximi et minimi, passa sit, at-
 que aemulatum esse, noui et fateor.

Iam cogitanti mihi varia criticorum de Horatio
 iudicia, et perpendenti egregias laudes, quibus certa-
 tim viri docti illum extulerint, probatur inprimis iu-
 dicium optimi dicendi magistri, Quintiliani. Hic
 enim in recensendis Graecis et Latinis scriptoribus:
At Lyricorum, dicit, idem Horatius Quintiliani
fere solus legi dignus. Nam et insur- iudicium de
git aliquando et plenus est iucunditatis Horatio.

et gratiae, et variis figuris et verbis felicissime audax. Inst. Orat. X. 1. Elegans vero iudicium et praeclaro Quintiliani ingenio dignum! Sed videamus primum de verbis, deinde ipsam sententiam copiosius explicemus.

Barthii emendatio. Displicuit vehementer in hoc loco Barthio verbum *aliquando*, nam in *commentario ad Statii Theb. X. v. 700.* indecoram et incitiam Horatii laudem esse putat, *si aliquando insurgat*: Quintilianum Horatium omnibus reliquis praeferentem, insigni aliquo encomio eum vulgo et omnibus eximere debuisse: sibi quidem Quintilianum scripsisse videri: nam *et assurgit aquilae modo et plenus &c.* Equidem, ut libere meam de hac Barthii coniectura sententiam dicam, nihil malim, quam ut ea codicis alicuius auctoritate confirmetur. Est enim ingeniosissima, et pulchrum sensum efficit. Burmannus in animaduersionibus ad Quintilianum, ut locum nulla emendatione egere ostendat, sic illum explicat: et insurgere aliquando Horatium, si deos, Augustum, heroas et alios illustres viros canat, et aliquando tenuem esse, cum conuiuia virginum aliaque amoeniora memoret. Videtur vero mihi nescio quomodo coacta, difficilis et intricata haec interpretatio. Quod ipsum Burmannum non ignorasse, inde apparet, quoniam in altero membro *τὸ aliquando* repetit, quod tantummodo semel a Quintiliano positum fuit. Miror etiam, quomodo *τὸ aquilae modo* tanquam a nemine dictum Burmannum offendere potuerit. Nam sic ipse Horatius, *IV, 2. ego apis Matinae more modoque*, et Tacitus *An. IV, 25. pecorum modo trahi, occidi, capi*, atque *Hist. IV, 15. vagos et pacis modo effusos lixas*; et sic saepius. Ipse Horatius dum in
opti-

optima illa atque ad verbum ediscenda epistola ad Pionones, quam vulgo *Artem poeticam* dicunt, poetae lyrici partes commemorat, sicut Quintilianus hoc loco, duplicem ei materiam subiectam esse docet.

*Musa dedit fidibus diuos puerosque decorum,
Et pugilem victorem, et equum certamine primum,
Et iuuenum curas, et libera vina referre.*

Haec sunt iucunditatis et gratiae, illa sublimitatis.

Porro audaciam et felicitatem saepe poetis et oratoribus a scriptoribus bonis tribui meminimus. Sic optat Lyricorum princeps, *Ol. IX.* εἴην εὐρησιεπὴς ἀναγείσθαι πρόσφορος ἐν Μοισᾶν δίφρῳ τόλμα δὲ καὶ ἀμφιλαφὴς δύναμις ἔσποιτο. *atque Ol. XIII.* ἔχω καλὰ τε φράσαι, τόλμα τέ μοι εὐθεῖα γλῶσσαν ὀρνύει λέγειν et Longinus de Euripide aliquoties: *S. 15.* ὅμως ἑαυτὸν ὁ Ευριπίδης κακείοις ὑπὸ φιλοτιμίας τοῖς κινδύνοις προσβιβάζει. - ἔμην ἄλλα καὶ ταῖς ἄλλαις ἐπιτίθεσθαι φαντασίαις ἐκ ἀτολμος, et de Aeschilo, τῷ δ' Ἀισχύλῳ φαντασίαις ἐπιτολμῶντος ἡρωϊκώταταις, *atque S. 28.* legimus τόλμην μεταφορῶν et εἰ δεῖ παρακινδυνευτικώτερον λέξαι. Notante etiam Dacierio ad *IV, 2. Horat.* apud Eustathium διθυραμβικὸν φράσος occurrit. Atque ipse Horatius noster de Romanis suis Graecos imitantibus, *Epist. II. 1, 166.*

Audacia et felicitas saepe scriptoribus tributa.

Nam spirat tragicum satis et feliciter audet,
et IV, 2.

*Seu per audaces noua Dithyrambos
Verba deuoluit.*

Statius vero Capanei pugnam cum Ioue cantaturus, sic incipit: X, 824.

*Non mihi iam solito vatum de more canendum,
Maior ab Aoniis sumenda audacia lucis.*

Mecum omnes audete Deae,

et idem L. IV. Silv. c. 7. ad Maximum:

— — *Nostra*

Thebais multa cruciata lima

Tentat audaci fide Mantuanae

gaudia famae.

Sic etiam Cicero *de Orat.* III, 9. Isocratem ait Theopompum *exsultantem verborum audacia repressisse*, et in *Orat.* 60. *Nam et transferunt verba cum crebrius tum etiam audacius.* Denique Quint. de Aeschine, XII, 10. *nonne his laetior et audentior et excel-sior?* et X, 5. *nam et sublimis spiritus attollere orationem potest et verba poetica libertate audaciora.* IX, 2. *Illa adhuc audaciora, et maiorum (ut Cicero existimat) laterum, fictiones personarum.* X, 1. *Sed elatum abunde spiritum et audaces sententias deprehendas etiam in iis etc.* XI, 1. *In iuuenibus etiam uberiora paullo et pene periclitantia feruntur:* et ibid. *Ipsam etiam eloquentiae genus alios aliud decet:* *Nam neque tam plenum et erectum, et audax, et praecultum senibus conuenerit, quam pressum, et mite, et limatum,* add. Eumenii Paneg. in Constantium c. 8. *quanquam illa regio - (ut cum verbi periculo loquar) terra non est.* vide praecclare de his agentem beatum Gesnerum ad *Quintilian.* II, 11, 3. Hanc audaciam Pindaro plerumque tribuunt Critici. Ita enim praeter Tanaqu. Fabrum in vitis poet. Graec. p. 64. iudicat Borrichius: *figurae eius, ut magnificae, ita aliquando dithyrambicae et praecipites.* Haec audacia nostris moribus inter vitia censetur, Pindarico

rico aeuo et succedentibus illis seculis haud dubie inter virtutes numerata fuit. v. diff. de poetis Graecis II, §. 60. Felicitatem vero Quintilianus non semel in scriptoribus laudat. Sic I, 5. feliciores fingendis nominibus Graeci: IX, 4. Felicissimus tamen sermo est, cui et rectus ordo, et apta iunctura - - contingit: X, 1. de Cicerone: oratio prae se fert felicissimam facilitatem.

Simili fere ratione extollit Horatium Petronius c. 118. et in eo curiosam felicitatem obseruat: quo loco addit: *caeteri enim aut non viderunt viam, qua iretur ad carmen, aut visam timuerunt calare.* Nonne his docet, Horatium eminere audacia ingenii, reliquos autem nimio timore repressos, non potuisse eandem carminum vim et praestantiam assequi?

Duo igitur in Horatii carminibus Quintilianus laudat, iucunditatem et dulcedinem, atque nobilem quandam et audacem sublimitatem. Atque etiam his duobus virtutibus ingenium nostri poetae omnium sibi admirationem et laudem conciliauit. Nam quod III, 29. de flumine dicit:

Horatii ingenium.

— — *Caetera fluminis*

Ritu feruntur, nunc medio alueo

Cum pace delabentis Etruscum

In mare, nunc lapides adesos,

Stirpesque raptas, et pecus, et domos

Voluentis una,

idem de ipso dici potest. Modo enim lento et molli gressu incedit; modo incalescit subito et ore profundo ruit. Vides eum nunc tanquam apem circa riuos et flores volitare, nunc vt aquilam magnis alis

in sublimē ferri. Modo dulcibus numeris et mollibus Leuconoem, Maecenatem, Telephum ad laetitiā excitat: modo amores suos et praelia virginum cantat: modo seueriori carmine optima virtutis praecepta tradit: modo abreptus, sacro quodam ardore coelum petit, posteritatem spectat, deos animo contemplatur, aeternitatem intuetur. Quae tum spiritus magnificentia! quae sententiarum nobilitas! quae verba! quae figurae! Tum vero plenus ille magnarum rerum contemplatione animus, omnia humana contemnit, diuitias spernit, honorum titulos ridet, ipsius fortunae iram minasque negligit, atque cuncta infra se posita esse existimat. Tum proueniunt illae magnae, illae admirabiles sententiae, quas cum legimus, ipsi incendimur amore virtutis, ipsi res humanas et fragiles spernimus, quidquid euenerit securi, pectus constantia munimus, diuitias et opes oculo irretorto adspicimus, atque eam lauram et coronam, quam sapientia imponit, adhamamus. Hinc verissime et elegantissime Lipsius noster de Horatio iudicat: *Horatio in lyricis merito illud Homericum dabimus: εἰς νόλκας ἔσω. nemo illi proximus, nemo secundus, Quaesit. Epist. II, 20.* Quas in singulis Graecorum poetarum admiramur, in nostro coniunctas atque consociatas videmus virtutes. — Est in illius carminibus dulcedo Anacreontis, nobilitas Stesichori et Alcaei, sublimitas et magnificentia Pindari, et vigor Sapphus. Neque tamen ut Sappho et Anacreon solum vinum et amorem, neque ut Pindarus solos victores, neque praelia tantummodo, ut Alcaeus, canit. Nam et magnorum virorum laudes, et amorem, et virtutis decus carminibus suis immortalitati consecrauit. Praeterea in nostro est profunditas sine obscuritate, simplicitas sine negligentia, ele-

elegantia sine affectatione, iucunditas sine arte, copia sine redundantia, sublimitas sine tumore. In sententiis est nobilis et magnus: in figuris iucundus modo, modo audax: in verbis aptis, magnis et valde mouentibus deligendis, felicissimus. Haec quidem imago Horatii, haec indoles carminum illius esse videtur, quam in parua tabula depingere conati sumus. Nam immensas etiam regiones, immo totius orbis ambitum exigua charta saepe exhiberi videmus. Nunc dicamus de felici audacia poetarum in vniuersum.

Poetas lyricos a reliquis sublimitate sententiarum verborumque splendore maxime differre, atque quo sublimior quisque sit, eo maiorem admirationem mereri, non opus est multis docere. Quod de alia re Terentius ait: *non fit sine periculo facinus magnum et memorabile*, idem etiam de illis dici potest. *Non potest grande aliquid et supra caeteros loqui, nisi mota mens. Cum vulgaria et solita contempsit, instinctuque sacro surrexit excelsior, tunc demum aliquid acinuit grandius ore mortali.* — Desciscat oportet a solito et efferatur et mordeat fraenos, et rectorem rapiat suum, eoque ferat, quo per se ipsum timuisset escendere: optime dicit Seneca de Tranquill. c. 7. Non proferet ille admirabile aliquid, non componet aeternitate dignum carmen, qui vel natura timidus sit, vel sibi ipse vim faciat, ardoremque restringat. Humiles aliquos scribet versiculos, tenues, omni vigore destitutos.

Serpit humi tutus nimium timidusque procellae.
Cui vero maior vigor est, cui mens diuinior, cui illud os magna sonaturum, quod cui fit, eum denum

Horatius poetae nomen mereri dicit, *S. I, 4, 44.* ille se altius tollit, relinquit humum, praecipitia adit

Viamque affectat olympo.

Recordatur ille nobilissimam Senecae sententiam: *Humilis et inertis est tuta sectari, per alta virtus it. de Prov. c. 5.* Inde etiam Boilavius malle se ait Pindari audaciam imitatum, quasi Icarum aliquem, labi, quam cum Perralto humi serpere. Versus notissimi sunt.

Iam si animus poetae contemplatione alicuius rei vehementer mouetur, si vel laetitia excitatur, vel dolore percellitur, vel ira exacerbatur, vel admiratione impletur, tum vero verba non diu et anxie quaerit et sententias, quibus sensum animi exprimat. Vulgaria verba illi non sufficiunt, ad res magnas exhaustiendas, inde non tam ex legibus linguae loquitur, quam potius, sicut animus ardens et viuudum ingenium dicere iubet. Eleganter Seneca, *ubi se animus, dicit, cogitationis magnitudine beavit, ambitiosus in verba est, altiusque ut spirare, ita eloqui gestit, et ad dignitatem rerum exit oratio: oblitus tum legis pressiorisque iudicii, sublimis feror et ore iam non meo; de Tranquill. c. 1.* Haec vltima verba pingunt nobis quasi poetam, qui sibi ipse amplius imperare nequeat, qui iam non suus sit, sed quodcunque ingenium dictet, eloquatur aut scribat. Maiorem se tum putat, quam qui legibus Grammaticorum aut Philosophorum adstringi possit:

Iura negat sibi nata, nihil non arrogat:

audacter progreditur, noua verba fingit, communia et vulgaria transfert, rebus sensu carentibus actum et animos dat, a recepto verba collocandi ordine recedit,

dit, dat vela irae, dat indignationi, dat dolori: tum
totum spirant praecordia Phoebum.

Ipse sentiens ardorem, et conscius sibi coelestis huius
 vigoris, sibi temperare nequit: exclamat cum optimo
 poeta:

Dicam insigne, recens, adhuc

Indictum ore alio — —

Nil paruum aut humili modo,

Nil mortale loquar:

nos audaces, figuras, nobiles comparationes, abruptas
 sententias, verba grauias, plena, sonantia, translata, gran-
 dia, quae ex inflammato tantum pectore prouenire
 possint, videmus coniuncta. Tum vero iure accla-
 mari debet: Deus ecce Deus! tum existit carmen, in
 quo exhorrescimus, quod stupefacti legimus aut au-
 dimus, in quo exclamamus, cuius auctorem deum, ut
 ita dicam, inter homines putamus. Quod Caussin
 in *Eloquent. sacr. et humana l. I, c. 22.* de Platone
 dicit, optime ad talem poetam transferetur: *Aquilam*
diceres, quae supra niues, pluuias et grandines, su-
pra nubes et tonitrua, et supra id omne, quod morta-
le est, pennarum remigiis euecta, in illo puriori ae-
there suspensa conquiescit, et nunc solem defixis in-
tuetur oculis, nunc ad Iouis alludit fulmina. Haec
 nobilis audacia poetis et oratoribus commendatur a
 Plinio *L. IX, ep. 26.* quae epistola bonae frugis ple-
 nissima est et e qua praecipua excerpamus: *nihil pec-*
cat, nisi quod nihil peccat: debet enim orator erigi,
attolli, interdum etiam efferuescere, efferri ac saepe
accedere ad praeceps. Nam plerumque altis et ex-
 celsis adiacent abrupta: tutius per plana, sed humi-
 lius et depressius iter: — Nam ut quasdam artes,
 ita eloquentiam nihil magis, quam ancipitia commen-
 dant. — Sunt enim maxime mirabilia, quae ma-
 xime

xime insperata, maxime periculosa, utque Graeci magis exprimunt παράβολα. His Plinii verbis nostram de hac re disputationem egregie illustrari arbitror.

Verum est haec audacia maxime periculosa. Nam scriptor aut ob pusillum animum sublimitatem assequi nequit, aut altius progreditur, quam par est. Nihil est difficilius, quam vere sublimem esse. Non semel hoc monuit Longinus, quem audiamus. (quis enim eo melius rectiusque de sublimitate iudicat?) Hic vero S. 3. dicit, ὅλως δ' ἔοικεν εἶναι τὸ οἰδεῖν, ἐν τοῖς μάλιστα, δυσφυλακτότατον, et S. 29. monet, τὰ μεγάλα ἐπισφαλῇ δι' αὐτὸ γίνεσθαι τὸ μέγεθος. Sunt vitia, in quae scriptor audax et sublimitatem affectans facillime potest incidere. Vicinum est sublimitati τὸ μειρακιῶδες, vicina ἡ ψυχρότης, vicinus ὁ παρηνθύρσος, de quibus, quoniam iam Longinus in S. 2. doctissime disputavit, non opus est quidquam addere. Nam qui accuratius haec orationis vitia cognoscere cupiant, petant hanc doctrinam ex vberissimo illo et limpidissimo fonte. Poeta igitur primum naturam in tribuendis animi dotibus faultricem nactus sit, atque ab illa motus, illos ingenii et ad excogitandum celeres et ad explicandam vberes acceperit, oportet. Haec illi donauerit, necesse est, quasi alas, quibus se humo tollere, atque alta petere valeat: haec ei dederit animum nobilem et magnarum cogitationum capacem. Ad eximiam hanc et illustrem naturam accedat ratio quaedam conformatioque doctrinae. Verissime enim Longinus in S. 2. docet: ὅτι ἡ φύσις, ὥσπερ τὰ πολλὰ ἐν τοῖς παιθητικοῖς καὶ διηρμένοις αὐτόνομον, ἔτως ἐκ εἰκαῖόν τι καὶ παντός ἀμέθοδον εἶναι φιλεῖ, quae sententia doctissimorum viro-

virorum auctoritatibus confirmatur. vid. Langbaine ad Long. p. 29. Nota sunt aurea verba nostri:

— *Ego nec studium sine diuite vena,
Nec rude quid possit video ingenium: alterius sic
Altera poscit opem res et coniurat amice.*

Natura dat animum, qui attenta alicuius rei contemplatione facile moueatur, inardescat et deinde grandia et sublimia cogitet, eaque audacter eloquatur. Doctrina vero fines praescribit, quos si egrediamur, peccamus, ostendit vitia, a quibus nobis caueamus, viam docet, quam inire debeamus. Est igitur attentione opus, ne nimium indulgeamus ingenio, ut temperemus calori, quantum liceat, ut, quamuis poetice, humane tamen etiam loquamur. Sed quidni, totam rem Longini verbis explicemus? Non poenitet certe memorabilem locum ex S. 2. adscribere, e quo, quam audaciam felicem dicere debeamus, optime apparebit. Est vero locus hic: ὡς ἐπικινδυνότερα αὐτὰ ἐφ' ἑαυτῶν δίχα ἐπισήμης ἀσύρρικτα καὶ ἀνερμάτιζα ἐαθόντα, ἔτω τὰ μεγάλα ἐπὶ μόνῃ τῇ φροσίνῃ καὶ ἀμαθεῖ τὸ λμῆ λειπόμενα. δεῖ γὰρ αὐτοῖς, ὡς κέντρα πολλάκις, ἔτω δὴ καὶ χαλινῷ. Ὅπερ γὰρ ὁ Δημοθένης ἐπὶ τῇ κοινῇ τῶν ἀνθρώπων ἀποφαίνεται βίῃ, μέγιστον μὲν εἶναι τῶν ἀγαθῶν τὸ εὐτυχεῖν. δεύτερον δὲ καὶ ἐκ ἑλάττον, τὸ εὖ βλεῦεσθαι, ὅπερ οἷς ἂν μὴ παρῇ, συναναιρεῖ πάντως καὶ δάτερον, τῷτ' ἂν καὶ ἐπὶ τῶν λόγων εἴποιμεν κ. λ.

Quem igitur feliciter audacem dicemus? nempe eum, qui cum a natura optimo ingenio instructus, tum doctrina conformatus, in magnis et sublimibus sententiis proferendis, in figuris audacibus excogitandis, in verbis fingendis audacter et ordinandis, ita versetur, ut vitia his virtutibus opposita feliciter euitet.

Quae

Quae iam de felici audacia poetarum in vniuersum diximus, nunc ad Horatium transferamus. Et si vero Quintilianus, nostrum tantum *variis figuris et verbis felicissime audacem* esse, dicat, nobis tamen

Instituti ratio.

haec audacia multo latius extendenda, atque in tota Horatii poesi quaerenda esse videtur. Dicemus igitur primum de ipso carminum genere, audacter a nostro e Graecia in Latium translato, atque audaci, qua in scribendis multis versatus est, ratione: deinde audaces sententias excerpemus et explicabimus: vbi etiam de imaginibus, quas vocant, agemus: denique quae in ipsa elocutione sit audacia, exponemus.

Horatius et Lyricorum Latinorum primus, et in Lyricis carminibus scribendis audacter versatus est.

Atque primum quidem in ipso carminum genere, quod elegit Horatius, nobilis audacia apparet. Magnum est aliquid, magnorumque et nobilium ingeniorum proprium, non aliorum vestigia premere, non trita via incedere, non leges accipere, sed dare aliis. His illud poetae perpetuo ante oculos versatur:

*Iuvat ire iugis, qua nulla priorum
Castalium molli deuertitur orbita cliuo.*

Iam nullum diuinæ poetices genus neglectum magis est a Romanis, ex quo se ad imitationem Graecorum dederunt, quam lyricum. Inde usque a primo bellico Punico (nam hoc erat illud tempus, quo se literis dederunt: *post Punica bella quietus quaerere coepit, quid Sophocles et Thespis et Aeschylus utile ferrent*, aut vt Porcius Licinius apud Gellium N. A. XVII, cap. extr. dicit: *Poenico bello secundo, Musa pinnato gradu intulit sese bellicosam in Romuli gentem*

tem feram.) vsque ad Augusti seculum nullum probabilem habuerunt poetam lyricum, nisi fortasse Sallios velis poetas lyricos appellare, qui *canentes carmina*, vt Liuius ait, *I, 20. cum tripudiis solemnique saltatu* per urbem ibant, et de quibus Quintilianus *Inst. Orat. I, 10. Versus quoque saliorum habent carmen*, aut huc ea carmina referre, quae de virtutibus clarorum virorum ad tibicinis modos in epulis cantabant. Nam sic Varro apud *Non. II, 70. v. Assa. In conuiujs pueri modesti vt cantarent carmina antiqua, in quibus laudes erant maiorum, et assa voce et cum tibicine.* add. Cicer. *Tusc. Quaest. I, 2. et IV, 2.* atque Valer. Max. *II, 1.* Catulli enim nullam prope in hoc carminum genere rationem habendam esse, arbitror. Primum pauca scripsit carmina lyrica, et deinde, quemadmodum vnum totum e Graeco Sapphus in Latinum sermonem transtulit, ita etiam tria reliqua aut Sapphici sunt generis, aut non eiusdem cum Horatianis indolis. Tandem vero aureo illo Augusti seculo exstitit is, qui felicissimo ingenio instructus Graecorumque poetarum lectione nutritus et excitatus, vulgarem viam deseruit:

Pindarici fontis qui non expalluit haustum.

Hic Alcaeï carminibus delectatus, hoc carminum genus Romam transtulit, princeps lyricorum Latinorum et primus. Hunc

Iuuat integros accedere fontes

Atque haurire: iuuatque nouos decerpere flores,

Insignemque suo capiti petere inde coronam.

Raro accidit, vt, qui primus aliquid incipiat, ei haec res feliciter succedat: rarius vero eundem et incipere et perficere rem videmus. Noster autem incepit atque perfecit etiam. Quare non semel gloriatur, se primum Graecorum modos Romanos docuisse, Latio-
que

que intulisse: Sic ait *III, 30. Dicar — princeps Aeo-*
lium carmen ad Italos deduxisse modos: IV, 9. Non
ante vulgatas per artes verba loquor, socianda chor-
dis: VI, 6. Spiritum Phoebus mihi, Phoebus artem
carminis nomenque dedit poetae; et docilis modorum
vatis Horati: IV, 4. Quod monstror digito praeter-
euntium Romanae fidicen lyrae: II, 16. Spiritum
Graiae tenuem camoenae Parca non mendax dedit.
 Neque mirari aut indignari quisquam debet, saepius
 gloriatum esse de hac re poetam. Nam et cuius no-
 uarum rerum inuentori hoc licere arbitror, et noster
 non ignorare poterat, non solum quantam rem su-
 sceperat, sed quam feliciter etiam eandem perfe-
 cisset.

Cur Latini
paucos habue-
runt poetas ly-
ricos?

Hic vero saepius miratus sum,
 cum Horatius Romanis suis praeclaris-
 simum, quod imitarentur, proposuerit
 exemplum, paucissimos tamen fuisse
 poetas lyricos. Peruenerunt ad nos vix nomina,
 nedum carmina eorum (si pauca Statii exceperis) at-
 que si attente varia loca Quintiliani consideramus,
 vix plures quatuor lyricis Latium habuisse videtur.
 Nonne vero miretur aliquis, tanto temporis spatio,
 populum et magno nobilique animo praeditum et ea
 lingua usum, cui neque magnificentia, neque dulce-
 do deesset, tam paucos ostentare posse poetas lyri-
 cos? Mihi vero in hanc causam saepe inquirenti, vi-
 detur illa, si a perpetua in omnibus et maligna fati
 lege discefferim, ut ad summum perducta rursus ad
 infimum relabantur, praesertim ab extincta libertate,
 repetenda esse. Libertas profecto sum-
 ma semper ingenia protulit, seruitus
 depressit. Illa nobis Demosthenem, illa Ciceronem
 dedit:

dedit: haec multa fortasse ingenia, quae ad illorum laudem peruenissent, exstinxit. Liber animus et ingenuus nescio quomodo attollitur semper: nobiliores sententias parit, atque eiusmodi opera edit, quae non imitari, sed admirari possis. Seruitus sensim homines ad adulationem et timorem adducit, quae ubi vitia semel animum occupauerunt, tum ille iacet, tum nihil magnum et admirabile profert. Praeclara est de hac re Philosophi cuiusdam sententia apud Longinum in *cap. extr.* ὥς ἡ δημοκρατία τῶν μεγάλων ἀγαθῶν τιθηνός, ἢ μόνη σχεδὸν καὶ συνήκμασαν οἱ περὶ λόγους δεινοὶ καὶ συναπέθανον. Θρέψαι τε γὰρ, φασὶν, ἱκανὴ τὰ φρονήματα τῶν μεγαλοφρόνων ἢ ἐλευθερία καὶ ἐφελκύσαι κ. λ. Atque etiam ipse Plinius, non recordatus tum, se quoque non liberum esse, se quoque magis egregium adulatorem, quam verum oratorem et praeconem laudum Traiani sui esse, *L. VIII, ep. 14.* ingenia *hebetata, fracta, et contusa* esse ait, sublata e medio dicendi libertate. Nam quanquam natura nunquam sterilis est, sed semper se munificam, semper liberalem in dotibus tribuendis atque in formandis ingeniis benignam praebet: tamen si quando egregium ingenium existit, primum non libere, quae sentiat, loquitur, mox ad adulationem, blanditias, assentationem delabitur. Hac labe infectus animus nihil egregium parit. Non extinguuntur quidem indita a natura semina, sed corrumpuntur tamen: ideoque homines potius *μεγαλοφρεῖς κόλακες*, ut Longinus dicit, quam nobiles poetae et magnifici oratores fiunt. Cogita scriptores illos, qui sub Caesaribus vixerunt, et me vera dixisse inuenies. At, inquires, ipse tuus Horatius, quem principem poetarum existimas, cui magnum et generosum animum tribuis, nonne sub Augusto vixit?

Augustus dicendi libertatem non sustulit.

Non ignoro, verum idem etiam scio, eum fuisse Augustum principem, cuius de duritie aut fera natura non queri debebant viri docti et poetae, quorum consuetudine et amicitia delectabatur. Nonne Noster in eodem carmine, quo Augustum laudat, *I, 12. Tarquini superbos fasces et Catonis nobile lethum* memorat? (Nam Benteianum *anne Curti nobile lethum* auctori suo relinquemus) nonne potius debebat sedulo effugere nomen viri, qui libertatem Romanam usque ad vitae finem defenderat, et liber vixerat, mortuus erat liber. vid. Gesnerus, heu! non noster, in *Addend. ad Horat. p. 637.* Eadem libertate poeta *II, 13. exactos tyrannos* nominat. Sed in viam redeamus. Neque enim solum prius Romanorum lyrica carmina scripsit, sed ad imitationem Alcaei aliorumque Graecorum adhibuit etiam in iis magna cum audacia licentiam omnem, lyricis praeter aliis poetis concessam. Nam et abrupta amat initia, et longius euagatur, et summa celeritate a proposita re ad aliam transit, et a communi et recepto collocandorum verborum ordine recedit. Videamus de singulis.

I. Abrupta carminum initia.

Lyricum poetam non eo, quo orator aut Philosophus, ordine procedere, nec sensum praeparare animum lectoris, siue auditoris, ad ea, quae dicturus est, nemini mirum videri debet. Poeta aut gaudio elatus, aut dolore, aut ira, aut amore excitatus, diutius illum igneum vigorem compescere nequit. Arripit lyram, nec quaerens verba, quibus ordiatur carmen, non sollicitus, quam formulam primo loco ponat, quod-

cun-

cunque il, quibus excitatur, motus verbum suggerunt, eloquitur. Quo vehementiores igitur illi sunt, eo vehementius erit carminis initium; quo illi leniores et molliores, eo dulcius leniusque hoc. Possis illum vehementiori animi motu accensum comparare cum fluuio, qui grauius intumescens summa vi aggerem dirumpit. Non aliter enim ille incensus ardentia verba effundit: non aliter vis, non iam amplius comprimenda, e pectore erumpit. Sic poeta admiratus egregia facta Augusti, atque plenus hac cogitatione, Augustique magnitudine excitatus sibi a Baccho abripi videtur. *III, 25.* Hoc oestro percitus exclamat: *Quo me Bacche rapis tui plenum?* Atque etiam alio tempore, quasi plenus numine, eundem deum, quem etiam musices deum antiquitas esse voluit, sibi videtur in remotis rupibus vidisse. Obstupescit hac re animus et recens ab augusto spectaculo tranquillitatem omnem abiicit, statimque erumpit: *Bacchum in remotis carmina rupibus Vidi docentem: II, 19.* mox rem tam magnam elocutus atque rara hominis felicitate commemorata, ad ipsam posteritatem conuertitur, eamque alloquitur: *credite posteri;* statim ad Bacchum redit, cuius numen sentit: *Euoe, recenti mens trepidat metu:* sed nondum quietus, nondum illum furorem pectore demittens vehementem, dicit: *Euoe! parce Liber, parce.* Incidunt saepe tempora et felicissima quaedam momenta, quibus facillime animus poetae inflammatur, quibus videre credit, quae nullus alius, immo quae ipse alio tempore quietus videre nequit. Hae si temporis opportunitate poeta utitur, non potest non magnificum aliquid et nobile prouenire. Conferat lector cum duobus his Horatii carminibus hymnum Callimachi in lauacrum Palladis et in Apollinem, ubi eodem

dem calore incensus, esse videtur. Qualia enim videntur haec?

Οἶον ὁ τῷ πολλῶνος ἐσεῖσατο θάφνιος ὄρπηξ,
 Οἷα δ' ὅλον μέλαθρον. ἑκάς, ἑκάς ὅσις ἀλιτρός.
 Καὶ δὴ περ τὰ θύρετρα καλῶ ποδὶ Φοῖβος ἀράσσει.
 Οὐχ ὀράας; — ὁ γὰρ Θεὸς ἐκέτι μακρὰν.

Transeamus ad alia. Quintilius mortuus erat. Horatius, audita morte, considerat, quantam iacturam fecerit, reputat, quantum amicum amiserit. Videt sibi virum iustum, veritatis studiosum et fidum obiisse. Hac cogitatione plenus incipit: *Quis desiderio sit pudor aut modus Tam chari capitis. I, 24.* Si brevitatem vitae considerat, et cuius moriendum esse videt, graue et queribundum ponit verbum: *Eheu fugaces, Posthume, Posthume, Labuntur anni, II, 14.* Vbi etiam repetitioni verbi, *Posthume*, magna vis inest, sed quae sentiri magis, quam explicari potest. At ubi post Actiacam Augusti victoriam plenus gaudii atque laetitiae quasi exsultat, alloquitur sodales: *Nunc est bibendum, nunc etc. I, 37.* Similiter Alcaeus p. 14. (edit. Stephan. a. 1600. qua editione lyricorum poetarum in hoc libello scribendo vti sumus.) Πίνωμεν. τί τὸν λύχνον ἀμμένομεν. et ibidem: Νῦν χρὴ μεθύσκειν καὶ τινὰ πρὸς βίαν πίνειν, atque Anacreon, p. 174. Ἰλαροὶ πίνωμεν οἶνον, ἀναμέλψομεν δὲ Βάκχον. Vbi porro Augusti res gestas atque de Romano populo merita intuetur, tanta haec esse videt, ut nulli honores, nulla eis digna praemia decerni atque excogitari possint. Admirabundus igitur quaerit: *Quae cura Patrum, quaeue Quiritium Plenis honorum muneribus etc. IV, 14.* Quando se iam pertaesum amorum, iam ea aetate virum, quae lusus renuat, tamen amore tentari sentit, quasi et miretur et

et timeat, canit: *Intermissa diu Venus Rursus bella moues? parce, precor, precor, etc.* IV, 1. quod eleganter imitatus est mollissimus poeta, Marullus, p. 56.

Quo me saeue rapis puer?

Intermissa diu bella iterum moues

Et truces renouas minas? etc.

Vnde vero animus laetus et simul inimicissimus magis apparet, quam e carmine, quo Lycen, vetulam meretricem, irridet? IV, 13. *Audiuere, Lyce, Di mea vota, Di Audiuere, Lyce, sis anus et tamen Vis formosa videri etc.* Haec profecto ipsius laetitiae verba sunt. Videt Horatius eam Lycen, a qua olim spretus erat, et cui vindictam et poenam imprecatus erat, vetulam. Abiit venustas et pulchritudo pristina, et, quod peius est, ea deformis et vetula Lyce more tamen puellarum lasciuit. Laetatur poeta, deos preces suas audiuisse: hoc illi primum in mentem venit, hoc primum eloquitur: neque semel dicit, sed, quod, quando nimium laetamur, facimus, eadem verba repetit: et denique duobus verbis omnem laetitiae suae causam exprimit: *sis anus*. Magna est huius loci pulchritudo. Denique cum omnia bello ciuili et intestino arderent, cum Cleopatra et Antonius omnia miscerent, indignabundus et iratus poeta in populum Romanum vehementer inuehitur. *Epod. 7.* Videtur sibi totum Romanum populum praesentem, gladios vagina extrahentem atque ruentem in bella, in praelia, videre. Quid igitur poeta? num mollire conatur ciuium furorem leni oratione? num placido dicendi genere utitur? immo vero vehementissimo. *Quo, quo, scelesti, ruitis? aut cur dexteris aptantur enses conditi? etc.* Hic primum magna est vis interrogationis, et maior

etiam repetiti *Quo, quo?* maxima vero verbi, *scelesti*. Nihil praecefferat, nulla increpatio, nulla accusatio: repente e pectore poetae erumpit verissima vox: *scelesti*: in mediam rem lectorem adducit: nos ipsi populum furibundum et tumultuantem cernimus et acclamamus: *Quo quo scelesti?* Admirabile profecto totum est carmen et summo ardore conscriptum. Sic ubi multum populum interrogavit, tandem non tam verba fundit, sed fulmina vibrat. Totus populus poetam audire videtur: hic quaerit: *Furorne coccus, an rapit vis acrior? An culpa? responsum date.* Attende repetitionem verbi *an*, quae orationis vehementiam auget: attende imperatoriam et nobilem brevitatem: *responsum date.* Quid populus? quid respondet? *Tacent: et ora pallor albus inficit, mentesque percussae stupent.* Hic primum audaciam poetae nota, qui populum Romanum circumstantem atque illam accusationem audientem fingit. Deinde hoc silentium, hic pallor et stupor quam admirabilem vim habent! Conscientia sceleris percellit ac perturbat animos: ne verbum quidem proferre valent: non audent se defendere: immo pallent, quemadmodum scelesti solent, et stupent: hoc silentio, pallore, et stupore scelus suum fatentur. Silentium vero quavis eloquentia saepe superius esse non ignorabunt, qui e Longini doctrina de virtutibus scriptorum iudicare didicerunt. (vid. *Sect. IX.*) Ad- damus etiam hoc. Vix facta hac territi populi descriptione, poeta etiam relinquit: non cum eo loqui pergit: sed inciso quasi filo orationis breuibus addit, Remum mortem suam vlcisci. *Sic est, acerba fata Romanos agunt. etc.* Longius in hoc loco morati sumus, quam nobis initio erat propositum. Sed retinuit nos summa huius carminis praestantia, quam
sicut

sicut nos primos obseruasse laetamur, ita aliis explicare volumus. Praeterea non opus iudicamus, reliqua exempla copiosius exponere. Digito tantum praecipua ostendere lubet. Euoluant igitur poetices studiosi *I*, 8. 32. *II*, 13. 17. *III*, 20. 28. *Epod.* 5. 8. 9. 17. Haec vero inexpectata et abrupta orationis initia proueniunt, vt Longinus ait: τῆς ἐκβολῆς τῆ δαιμονίᾳ πνεύματος ὁρμῇ, ἣν ὑπὸ νόμον τάξαι δύσκολον.

Altera pars audaciae in scribendo *II. Longae digressiones.* earmine lyrico est, quod poeta saepe propositam rem relinquere videtur; de rebus, quae ad argumentum non pertinent, multa verba facit: longius euagatur, descriptiones et imagines coniunctas quidem aliquo modo cum materia, sed non necessitudine propiori, intexit. Exemplis rem illustrabimus. Horatius *I*, 9. Thaliarchum aliquem ad laetitiam adhortatur, additque *Permitte diuis caetera.* Hic desinere poterat poeta. Ad sensum nihil requirebatur amplius. Poetae vero viuidum ingenium, dum deos cogitat, statim descriptionem aliquam immensae potestatis deorum praebet: *qui simul strauere ventos aequore feruido depraeliantes, nec cupressi nec veteres agitantur orni.* Malumus enim hunc locum sic interpretari, quam cum Dacierio mysteria nescio quae quaerere. Nam quod hic dicit, irridere Flaccum doctrinam Stoicorum, qui deos vel minutissimarum rerum curam agere putarent, mihi non probatur. In sermonibus et epistolis, non in carmine eoque laetioris argumenti, in Stoicos satyram quaero. Et quid, vbi omnia facillima sunt, ipsa difficultates excogitem? Sed multi, qui poetae nostri interpretationem aggressi sunt, saepe nodum quaerunt

runt in scirpo, et allegorias, Philosophiam Stoicam et Epicuream somniant, vbi nihil opus est, similes illius, qui in Homeri carminibus Chymiam latere sibi aliisque persuadere voluit. Nobis sententia huius loci videtur esse haec: Dei mari et vento imperant: si iubent, tum omnia tranquilla et quieta sunt, vt Virgilius de Neptuno dicit: *Haec ait, et dicto citius tumida aequora placat.* Idem peccatum commisisse nobis videtur Dacierius ad I, 34. vbi magnificos versus: *Quo bruta tellus — concutitur:* ad Stoicorum sententias irridendas a poeta positos esse dicit. Sed illuc redeamus, vnde digressi sumus, I, 2. vbi diluuii Deucalionis mentionem facit, per quinque versus illud describit: *Piscium et summa genus haesit ulmo etc.* vbi vetus Scholiastes notat: *Leuiter in re tam atroci et piscium et palumborum meminit, nisi quod hi excessus lyricis concessi sint.* Sic I, 34. vbi currum Iouis memorat; I, 22. vbi lupum, qui ipsi pepercerat, nominat: IV, 2. vbi se recepto Caesare vitulum immolaturum esse dicit, omnia haec per tres pluresue versus describit. Porro IV, 4. comparat Drusum cum aquila, et cum satis fuisset, illa tantum posuisse: *ministerium fulminis alitem:* vagatur tamen latius, additque: *Cui rex deorum regnum in aues vagas Permisit etc.* De aquila similiter, vt Horatius, Callimachus *hymn. in Iou. v. 68.* *Θήκαιο δ' οἰωνόν μιν ὑπείροχον ἀγγελώτην Σῶν τεράων,* et Aeschylus in *Prometh. 1920.* *Διὸς δὲ τοι πτηνὸς κύων θαφονὸς αἰετός,* et Pindarus *Pyth. I. ἀρχὸς οἰονῶν, III, 17.* postquam Lamiam allocutus est: *Aeli vetusto nobilis ab Lamo:* per octo versus euagatur, maioresque Lamiae commemorat: *Quando et priores etc.* quos versus non refecare debebant nimis delicati homines; non profecto magis, quam IV, 4. 18. vbi cum Vin-

deli-

delicos nominat, addit se nescire, vnde dextra securim gestent: *Quibus mos vnde deductus etc.* Huc etiam referatur: *III, 4. 60.* descriptio Apollinis: *I, 7.* oratio Teucris *III, 4.* descriptio victoriae, quam dei a gigantibus reportauerunt: *I, 16.* commemoratio malorum, quae ab ira oriantur, atque orationes *III, 5.* Reguli, et *III, 11.* Hypermnestrae ad Lynceum suum: talis etiam est *III, 27.* historia Europae et *I, 3.* execratio primae navis inuentoris. Est vero haec nostra observatio necessaria et perutilis ad aliquot loca Horatii a Criticorum quorundam importunitate defendenda.

Porro quando animus poetae inflammatus est, incredibile est, quot res simul in mentem veniant. Iam prae festinatione nequit omnia, quae in animo versantur, exprimere, atque, omiſſis multis, praecipua tantum eloquitur, reliqua tacet. Sunt quidem sententiae illae inter se coniunctae, sed vincula, ut ita dicam, quibus connectantur, non apparent. Facile tamen lector, qui poetico ingenio instructus est, ea, quae poeta omisit, assequitur. Ita etiam Horatius (noluit enim methodo mathematica, aut, quod pulchrius, *scientifica*, scribere hic philosophus et magnus quidem, licet eheu! nullum compendiolum scripserit, philosophus) ille igitur saepe ab aliqua re ad aliam tam celeriter transit, nulla ut inter sententias coniunctio esse videatur. Quam tamen, si recte attendimus, facile inuenimus. Videtur poeta propositam rem relinquere velle, et nouum carmen ordiri. At si accuratius rem tecum consideres, optimus ordo, nempe talis ordo, qui in inflammati potest poetae animum cadere, adest. Sic. *I, 7.* postquam

III. Saltus in carmine ab alia re ad aliam.

quam varias vrbes memorauerat, easque dixerat aliis, non sibi placere, addit tandem, nullum sibi locum magis arridere, quam villam Tiburtinam: *Quam domus Albunae resonantis. Et praeceps Anio et Tiburni lucus et vda Mobilibus pomaria riuus.* Nunc vero vide saltum poetae! *Albus ut obscuro deterget nubila coelo Saepe notus: Sic tu sapiens finire memento Tristitiam vitaeque labores Molli, Plance, mero.* Nulla videtur esse huius sententiae cum praecedenti coniunctio, atque etiam nouum hic carmen quidam incipiunt. Verum omnia bene cohaerent. Tu, mi Plance, ait poeta, in exilium abire vis, teque in Graeciam conferre? Crede, neque Rhodos, neque Mytilene, neque aliae vrbes tantas suauitates habent, quantas Tiburtina tua villa. Hic igitur maneas, velim, atque curas et aegritudines vino pellas. Nam quemadmodum notus non semper pluuius est, sed coelum etiam serenat, sic quoque etc. Hic quidem ordo est sententiarum, quem secutus fuisset Horatius, si epistolam scripsisset aut orationem. Verum lyricus poeta has leges reiicit liberiusque exsultat. Longum foret, pluribus exemplis hoc illustrare, praesertim cum, nisi totum carmen perlegamus, res recte intelligi nequeat. Notabimus igitur loca. II, 16. inter v. 16. et 17. et v. 27. 29. III, 1. 17. III, 3. III, 5. 5. et 27. III, 29. 29. 49. III, 4. 35. etc. Huc etiam refer III, 5. vbi Regulus (nam antea poeta locutus est,) praeter opinionem, ipse nobilem orationem pronunciat, ad quem locum vide Dacierium. add. III, 2. *illum ex moenibus hosticis Matrona etc.* Transeamus ad reliqua.

Meminimus enim, nos supra in *IV. Turbatus* iis, quae felicem Horatii in contexen- *verborum* dis carminibus lyricis audaciam indi- *ordo.*

cent, etiam ponere turbatum verborum ordinem, de quo praeclara sunt, quae monet Longinus in *S. 29*. Turbatus animus cogitationes suas frustra eo ordine proferre laborat, quem leges Grammaticae postulant. Quotidie in iis, qui aut irati, aut laeti, aut tristes sunt, animaduertimus, eos verborum ordinem saepe negligere atque inuertere. Ita etiam Lyrici poetae. Illustre exemplum est apud nostrum *IV, 15*. *Phoebus volentem praelia me loqui Victas et vrbes increpuit lyra*. Nam verborum ordo est: Phoebus me, volentem lyra loqui praelia et victas vrbes, increpuit. Interpretatio atque explicatio Dacierii valde iucunda est. In versione posuit: *Apollon me donna un coup de sa lire*, atque suauius etiam in notis: *Apollon lui donna un coup avec sa lire, et ce coup etoit pour le rendre attentif à ce, qu'il lui disoit*. Nempe Apollo, tanquam morosus aliquis ludimagister aut saeuus Orbilius, lyram manu tenens Horatio adstitit. Poeta incipit praelia, pugnas et victorias dicere. Tum Apollo iratus bono poetae lyram capiti impingit, vt mirum sit, ni, vt isti apud comicum, colapho tuber sit totum caput. Elegantem vero Apollinem, elegantiozem Horatium, qui tam bellam historiolum exco- gitauerit, elegantissimum vero Dacierium! Eiusdem prope arguementi carmen est apud Propert. *III, 2*. vbi, posteaquam narrauit, se heroici carminis fontes attigisse, addit. *v. 13*.

Cum me Castalia specularis ex arbore Phoebus,

Sic ait aurata nixus ad antra lyra:

Quid tibi cum tali, demens, est flumine? quis te

Carminis heroi tangere iussit opus?

Addamus alia exempla: *I, 15*. *Pastor cum traheret etc. III, 3*. *Iustum et tenacem etc. I, 17*. *Sic tibi copia etc. I, 24*. *Cui pudor etc. III, 24*. *Intactis*
opu-

opulentior etc. III, 29. Tyrrhena regum etc. IV, 4. Qualem ministrum etc. ubi in tota comparatione Drusi cum aquila verborum ordo a communi consuetudine recedit. De his notanda sunt verba Longini, S. 17. ἐν τάξει τὸ ἡρεμῆν, ἐν ἀταξία δὲ τὸ πᾶθος, ἐπεὶ φορὰ ψυχῆς καὶ συγκίνησις ἐστίν. et Demetrii Phalerei de eloc. S. 266. καὶ νῆ τῆς θεῆς σχεδὸν αὖν καὶ ἡ αἰσάφεια πολλαχῶς δεινότης ἐστίν, atque S. 257. Ποιεῖ δὲ τινα καὶ ἡ βία κατὰ τὴν σύνθεσιν δεινότητα. δεινὸν γὰρ πολλαχῶς καὶ τὸ δύσφθογγον, ὥσπερ αἱ ἀνώμαλοι ὁδοί. Atque hanc observationem aut ignorasse aut potius non meminisse videtur Heinecius, qui in *Fundam. Stili* p. m. 152. illum Horatii locum, quem contra Dacierium vindicauimus modo, non recte cepisse videtur. Vbi, et erro fortasse, sed dicam tamen, licet timidiuscule dicam, ubi mihi in addita nota summus Gesnerus non satisfacit. Meliora docere videtur praeclarus vir, Doruillus ad *Chariton*. p. 271.

V. Sensus per plures strophas extenditur.

Addamusne his aliud praeterea audaciae genus, quod in carminibus Horatii obseruamus? Si poetae animus tranquillus est, quietus, nullisque vehementioribus motibus excitatus: tum singulae strophae perfectum sensum continent. Certe Grammaticorum filii hanc legem tulerunt, qualibet strophae sensum esse absoluendum. Poeta vero similis est fluuio monte decurrenti. Hunc nihil retinet, nihil moratur; summa vi praecipitat. Sic etiam poeta per duas tresue strophas sensum extendit: atque tum demum subsistit et quasi quiescit. Audax noster Horatius, IV, 4. per quinque strophas abripitur, atque demum in v. 18. subsistit, mox iterum abreptus in v. 28.

v. 28. moratur. Pari modo I, 14. I, 35. duas strophas connectit, et, IV, 15. a. v. 4. vsque ad 16. excurret. Quid denique dicas de IV, 14. vbi prope omnes strophae aliis sunt intextae, sensusque per multos versus continuatus? Sed horum exemplorum magna est copia. Facile talia, quibus volupe est, inuenient. Omnia quasi coniuncta sunt, quae adhuc de audaciae huius genere diximus in IV, 3. *Qualem ministrum etc.* de quo carmine vere Scaliger, pater, iudicauit: *Quarta nec Pindaro cedit*, et, vt Dacierius adnotat: *Tota vero cantione hac et se ipsum et omnem Graeciam superauit.* Haec nobis de ipso carminum habitu et compositione dicta sunt. Veniamus ad alterum felicitis audaciae genus, ad sententias sublimes, nobiles, magnificas.

Alterum audaciae genus: nobilissimae sententiae.

Audaces sententias maxime carmen commendare et ornare, satis notum est. Quis ignorat haec Longini, S. 8. *πρῶτον μὲν καὶ κράτιστον τὸ περὶ τὰς νοήσεις ἀδρεπήβολον*, aut illud Quintiliani, *Sententiarum optimam quamque a periculo peti?* Quas vero dicimus audaces sententias? nempe eas, quae humanae naturae imbecillitatem quasi superare videntur, quae ex animo magno et nobili profectae ne capi quidem possunt ab abiecto et humili, quae auditorem aut lectorem attollunt, vt sese quasi grandior fiat, quae non tam nobis persuadent, quam potius in admirationem nos rapiunt. Optimi magistri Longini verba adscribamus. Hic et in S. 1. *οὐ γὰρ εἰς πειθῶ τῆς ἀκροωμένους, ἀλλ' εἰς ἐκστάσιν ἄγει τὰ ὑπερφυῶ*, et in S. 7. inquit: *πρὸς μεγαλοφροσύνην τὴν ψυχὴν συνδιατιθῇ, καὶ ἐγκαταλείπη τῇ διανοίᾳ πλεῖον τῶ λεγομένῳ τὸ ἀναθεωρούμενον.* Dicamus illud audax esse,

esse, de quo idem dicere possis quod Seneca *Suar. I. 1. Id demum magnificum esse in oratione, quod diu contempleris, neque tamen in maius attollere possis.* Eiusmodi nobiles sententias a magnis viris pronunciatas historiarum monumentis consignatas legimus multas. Graecia inprimis olim et Roma audiuit tales complures. Quis non extollitur animo, si Mucium illum ad Porlennam dicere: *Et facere et pati fortia Romanum est*, aut Alexandrum Parmenioni de defendendis impedimentis sciscitanti respondere audit: *Me et Philippo patre dignum est, contempto sarcinarum damno fortiter dimicare.* Vide, quam humili verbo vtatur. *Sarcinas* appellat impedimenta omnemque supellectilem. Sed exscribendi essent veteres auctores, si exempla cumulare vellemus. Maneamus in Horatii carminibus. Hic vero animum nostrum ad se rapit nobilis illa sententia, *III, 3. de viro iusto et virtute praedito: Si fractus illabatur orbis Impavidum ferient ruinae*; quae sublimitas! quae imago! Vir iustus et constans non mouetur furore ciuium, non minis faeui tyranni: turbet et misceat auster mare, tranquillus erit: tonet et fulminet coelum, idem erit: nutet denique coelum et ruinam minetur, concutiat terra, impavidus hanc ruinam intuebitur, impavidus et suus obruetur. Quid vero magnificentius dici potest? quae sententia potest esse audacior? Imitatus est hunc locum ex recentioribus Hier. Angerianus in *Erotopaegn. p. 217.*

Conscia mens recti fida est custodia, dumque

Nil obsum mea quo membra pauore trement?

Tota ruat coeli moles, non terreor: ipsa,

Ipsa ruant in me fulmina, lactus ero.

Oratione vero eandem sententiam expressit Dan. Heinsius, cuius orationes, quae maximam sententiarum

rum

rum nobilitatem cum summo verborum splendore
coniunctam exhibent, etiam atque etiam eloquentiae
studiosis commendamus, in *orat. de Stoica Philos.*
p. 373. *Calamitates omnes undique inuadant, pau-*
pertas opprimat, opes deficient, dolor machinas ad-
moueat, terra coelo misceatur, coelum sibi aut in ca-
put sapientis cadat, immotus animo et inconcussus,
suae voluntatis conscius ac potens, diuina autem fre-
tus, vitam, quam in summa semper egit tranquill-
tate Deo suo vel donabit, vel reddet. Nec poenitet
similem locum adscribere ex Aeschilo, quo poeta ita
delecto, ut nullo alio, *Prometh. v. 991.* ἔμπτεθω
μὲν αἰθαλῆσα φλόξ, λευκοπτέρω δὲ νιφάδι καὶ βρον-
τήμασι χθονίοις κυκᾶτω πάντα καὶ ταρασσέτω.
Γνάμψει γὰρ ἔδὲν τῶν δὲ μ᾽ ὥστε κ. λ. Qualia vero
tibi videntur haec apud Achillem Tatium, I, VI, 405.
Τὰς βασάνους παράστησον. Φερέτω τροχὸν. ἰδὲ χεῖ-
ρες. τεινέτω. Φερέτω μάστιγας. ἰδὲ νῶτος. τυπτέ-
τω. κοιμίζετω πῦρ. ἰδὲ σῶμα. καίετω. Φερέτω καὶ
σίδηρον. ἰδὲ δέξη. σφαζέτω. Quid potest praestan-
tius dici? non inutile profecto erit, comparare inter
se similia veterum loca. Quare nos etiam adscribe-
mus et indicabimus loca, quae in veterum atque re-
centiorum auctorum libris obseruauimus. Porro idem
magnus animus, eadem in magnis cogitationibus au-
dacia apparet e I, 22. ubi integrum vitae scelerisque
purum sine telis, arcu et iaculis per fyrtes et Cauca-
sum iturum esse dicit, et III, 29. ubi fortunae quasi
bellum indicit, et leuem hanc meretriculam vincit:
Si celeres quatit pennas, resigno, quae dedit, et mea
Virtute me inuoluo. Parui se ait aestimare munera
et fauorem fortunae; fin, quae dederit, iterum sibi ve-
lit eripere, se lubenter esse omnia redditurum: reti-
nere se tamen semper virtutem: huius conscientiam
sibi

fibi a fortuna eripi non posse: hac se se tanquam veste munire, qua inuolutum se fortunae lusus irridere. Videtur fere mihi traxisse hoc *inuoluo virtute* Horatius e Graeco fermone. Memini certe Aristidem T. I. p. 72. dicere: ἀμφιεσαμένη πολλὴν αἰδῶ, et Aelianum V. H. VII, 9. dicere: ἡμπείχετο τῇ σωφροσύνῃ. Etiam pater poetarum aliquoties: ἀναιδείην ἐπιειμένε. Quam loquendi rationem etiam Latini adoptauerunt, vt Tacitus *Annal.* XI, 45. *animum bonis artibus induerat.* Sed video, iam plura e Latinis scriptoribus exempla attulisse Burmannum ad Petron. p. 25. edit. alter. Eodem animo, quo illa, I, 31. reiiicit Horatius omnes opes et diuitias, non orat Apollinem Sardiniae segetes, non aurum aut ebur Indicum, non magna rura. Libere fatetur II, 18. *Non ebur neque aureum Mea renidet in domo lacunar — At fides et ingeni Benigna vena est.* Quae fortasse expressit ex Bachylide p. 285. Οὐ βοῶν πάρεστι σώματ' ἔτε χρυσὸς, ἔτε πορφύρεοι τάπητες, ἀλλὰ θυμὸς εὐμενῆς, μέσῃ τε γλυκεῖα κ. λ. Diuitias etiam et splendorem III, 1. nihil ait conferre ad dolorem animi minuendum. Se malle ea contemnere: nolle se, qua delectetur, vallem Sabinam relinquere, vt maiores opes consequatur. Tum III, 3. vbi digna illa Romano ciue sententia occurrit: *dulce et decorum est pro patria mori*, tam vere, quam sublimiter dicit: virtutem non repulsam pati, eamque non honoribus fulgere, qui a voluntate plebis dependant: dignitatem illius non contaminari posse, sed esse semper puram: virtutem suis coelum aperire et immortalitatem donare: vbi obiter notamus, illos versus: *Vetabo, qui Cereris sacrum Vulgarit arcanae, sub iisdem sit trabibus etc.* videri mihi ductos e Callimacho, *hymn. in Cerer.* v. 117. Δάμοιτερ, μὴ τῆνος ἐμὴν

ἐμὴν φίλος, ὅς τοι ἀπεχθὴς εἴη, μηδ' ὁμότοιχος
 ἐμοὶ κακογείτονες ἔχθροὶ, adde Aeschylum in *Sept.*
c. Theb. v. 605. vbi Horatianum: *solvat phaselium*
 bene illustrari potest illo: ἢ γὰρ ξυνεισβάς πλοῖον
 εὐσεβὴς ἀνὴρ Ναύτησι θερμοῖς δὲ πανουργία τινὶ,
 ὅλωλεν ἀνδρῶν σὺν θεοπτύστῳ γένει. Denique
 quam magnifica haec: *III, 16.* se diuitias non cura-
 re, seque, dum illas contemnat, ditiozem sibi videri
 maioremque, quam, si quicquid Appulus aret, suis hor-
 reis occultare dicatur: *III, 24.* auaritiā esse omnium
 malorum fontem: dimittendam esse illam pectore:
 amorem opum eiurandum, et diuitias abiiciendas,
nos in mare proximum Gemmas, et lapides, aurum et
inutile Mittamus: III, 29. non suum esse, precari, si
 procellae oriantur, vt dii nauibus suis parcant: se ta-
 lia non curare: illum tantum laetum viuere et sui
 potentem, cui liceat quotidie dicere: Hunc diem be-
 ne transegi: fortuna in transacta nullum ius habet,
 non irrita facere potest praeclara mea facta: nihil
 amplius desidero: moliatur et machinetur fortuna,
 quodcunque velit: *Vixi. IV, 9.* dicit Lollium esse
 consulem, sed non consulem vnius anni, verum omni
 tempore, quo virtutem suam exerceat: consulatum
 vnius anni spatio terminari: Lollium consulem esse,
 quoties vtili honestum praeferat: neque enim ab ho-
 noribus virtutis dignitatem dependere: solum illum
 esse consulem, qui contemnat opes et diuitias et ef-
 frenatas cupiditates coerceat: hunc esse consulari ani-
 mo praeditum. Recte enim sic, si quid iudico, ex-
 plicarunt viri docti hunc locum, a quibus male dis-
 sentit Dacierius. *II, 2.* nobilis est descriptio viri, qui
 libidinem et cupiditates, immo qui se ipsum vincat.
 Hunc praeponit poeta totius orbis terrarum victori,
 huius imperium maximo regno maius esse dicit.

Latius regnes auidum domando spiritum, quam si Lybiam remotis Gadibus iungas et uterque Poenus seruiat uni: virtutem, quae non, vt stulta plebs, sentiat, minime Phrahaten, pessimum tyrannum, ad beatos et felices referre, sed hoc nomine eos ornare, qui magno animo diuitias spreuerint. *Quisquis ingentes oculo irretorto spectat acervos,* quorum in interpretatione quoniam dissentire videmus viros doctos, nostram quoque dicemus sententiam. Clericus quidem in *Arte Critica*, I, 2. 11. interpretatur locum per oculos abstinentes et qui omnino nihil intelligant. Heumannus vero in *Parergis Criticis* cum aliis Horatium dixisse censet, quisquis ingentes aliorum opes sine inuidia intuetur. Insunt in his quaedam, sed non insunt omnia. Horatius pingit hominem, tanta constantia atque fortitudine animi, vt magnum auri argentique acervum adspiciens, ne oculos quidem detorqueat. Nam ad magnum splendorem, vt solis, aut conuiuemus, aut deiicimus oculos, et ab adspectu rei, quam horremus aut timemus, auertimus oculos. Hic vero vir ne timet quidem, ne, si adspiciat aurum, cupiditate illius accendatur: ideo magno animo illud intuetur: non deiicit oculos, non detorquet, quo minus hoc splendore perstringantur. Hac fortitudine nulla maior cogitari potest. Quemadmodum, qui pulchram mulierculam rectis oculis adspicit atque amorem, blanditias et illecebras toruo vultu contemnit, fortior est eo, qui non aliter ex hoc certamine superiorem se diceffurum esse sentit, quam si aut abeat, aut certe non intueatur illam pulchritudinem: ita etiam ille, qui opes videns non tamen earum splendore percellitur, maior est eo, qui ad sustinendum hunc contemptum animumque firmandum eas ab oculis remoueat. Haec mihi vera videntur

tur huius loci interpretatio. Eiusmodi igitur sententiae nobiles sunt, magnae, et dignae Romano, qui se victorem totius orbis terrarum meminit, qui diuitias a se contemni debere, non amari, sibi persuasit. Hae nobis sublimem et nobilem Romani poetae animum depingunt. Nam ut fere dicit Longinus S. 9. τὸ τοῖστον ὕψος μεγαλοφροσύνης ἀπήχημα. Quem admodum enim praeclarae et sublimes sententiae ab animo humili, admiratore diuitiarum, opum amatore, adulate, ne capi quidem possunt: ita neque ab ullo alio, nisi magno animo proficiscuntur. Recte monet, quem nunquam satis laudare possumus, Longinus, S. 9. ὥς ἔχειν δεῖ τὸν ἀληθῆ ῥήτορα μὴ ταπεινὸν φρόνημα, et eodem loco: εἰς τὰς μάλιστα φρονηματίας ἐμπίπτει τὰ ὑπερφυᾶ. Non minus elegans dicendi magister Quintilianus, *Maxima, ait, pars eloquentiae constat animo, — qui quo generosior celsiorque est, hoc maioribus velut organis commouetur.*

Ad audaces has sententias refero etiam ea loca, ubi Horatius plenus furore ipsam aeternitatem spectat, suum nomen aureis litteris omnis aevi annalibus impressum intuetur, suaque carmina ab omni posteritate, ab omnibus populis legi videt. His cogitationibus plenus dicit III, 30. *Exegi monumentum aere perennius — Dicar, qua violens obstrepit Aufidus etc. usque ego postera Crescam laude recens.* Et II, 20. se quasi cygnum, non usitata nec tenui ferri per aethera penna videt, atque vaticinans addit: *Me Colchus et qui dissimulat metum Marsae cohortis Dacus et ultimi Noscent Geloni: me peritus Discet Iber Rhodanique potor.* Quae quidem Horatiana ita imitatus est Muretus II, 9.

*Non te Parca feret totum, non totus obibis,
 Parsque tui effugiet ferales optima flammæ.
 Musa suos vetat ipsa mori, dat vivere Musa
 Perpetuo, et famam memorem per secula propagat,*
 adde Callim. ep. 2.

Αἱ δὲ τεαὶ ζώουσιν ἀηδόνες ἥσιν ὁ πάντων

Ἀρπαικτὴρ αἰδέσθης ἐκ ἐπὶ χεῖρα βαλεῖ,

quæ sententia apud Pindarum sæpius occurrit. Huc etiam pertinent illa *IV, 9. Ne forte credas interitura etc.* Atque profecto magnum est aliquid, omnem posteritatem suorum operum admiratorem videre, si bique ipsam immortalitatem nominis et perpetuam gloriam spondere. Tales cogitationes non nisi a magnis hominibus concipiuntur, et qui earum capaces sunt, non possunt non praeclara opera et excellentia proferre. Verissime enim ait Longinus, *S. 14. εἰ δὲ τις αὐτόθεν φοβοῖτο, μὴ τῷ ἰδίῳ βίῃ καὶ χρόνῳ φθέγγαιτό τι ὑπερήμερον, ἀνάγκη καὶ τὰ συλλαμβανόμενα ὑπὸ τῆς τέττῃ ψυχῆς ἀτελεῖ καὶ τυφλὰ, ὥσπερ ἀμβλεῖσθαι, πρὸς τὸν τῆς ὑπεροφημίας ὅλης μὴ τελεσφορούμενα χρόνον.* adde, quæ copiose et præclare de hac re disputat Dacierius ad *II, 20.* Conscius sibi est præclarus auctor præstantiæ suæ, et quas se mereri laudes iudicat, a sapienti posteritate sibi quoque tribui videt. Eandem nobilem de se opinionem declarat *I, 1.* vbi gelidum nemus iactat, seque dis misceri superis ait; *I, 17.* vbi Musam suam dis cordi esse dicit: *II, 7.* vbi ipsum Mercurium fingit, defensorem doctorum virorum et poetarum, se praelio et periculis eripuisse: *II, 17.* vbi, cum ab arbore prope occisus fuisset, narrat sibi Faunum opem tulisse, ictumque leuasse dextra: adde *III, 4.* et *18.* atque *IV, 6.* *Nupta iam dices: ego Dis amicum Reddidi*

didi carmen docilis modorum Vatis Horati, quem locum pulchre imitatus est Huetius p. 122. ed. Oliv.

Servabunt numeros nostraque concinent

Mistae cum pueris carmina virgines,

Formoso dociles reddere pollice

Cantus vatis Huetii.

Sunt vero apud utriusque linguae poetas multa loca, his simillima, ubi ipsi suas laudes praedicant, sibi que gloriam et famam praedicunt. Plurima exempla leguntur in carminibus Pindari, ut: *Ol. I. Ἐμὲ σέ τε τῶτον ὑψὲ χρόνον πατεῖν, ἐμέ τε τοσσάδε νικαφόροις ὁμιλεῖν, πρόφαντον σοφίας καθ' Ἑλλαντας ἔοντα παντᾶ. III. Μοῖσα δ' ἔγω τοι παρέσα μοι νεοσίγαλον εὐρόντι τρόπον Δωρίῳ φωνᾶν ἐναρμόξαι πεδίλῳ ἀγλαόκωμον. IV. Ζεῦ, τεαὶ γὰρ ὦραι — μ' ἐπεμψαν ὑψηλοτάτων μάρτυρ' ἀέθλων. VI. Δόξαν ἔχων τιν' ἐπὶ γλώσσαις ἀκόνας λιγυρᾶς κ. λ. et minime obscure VII. καὶ ἐγὼ νέκταρ χυτὸν Μοισᾶν δόσιν ἀθλοφόροις ἀνδράσιν πέμπων, atque X. μέλιτι δ' εὐάνορα πόλιν καταβρέχων — αἰνήσα. Et sic ille saepius. Neque haec exscripsissem, nisi optimi poetae lectionem nostra aetate negligi scirem. Quam magnifice Statius de se senserit et locutus sit, multis exemplis ostendit Barthius *ad Theb. IV, 37*. Et qualia tibi videntur haec Propertii, *III, 1*.*

Neque inter seros laudabit Roma nepotes:

Illum post cineres auguror esse diem.

Ne mea contempto lapis indicet ossa sepulchro,

Prouisum est Lycio vota probante deo.

aut illa Ouidii, *Tr. III, 7. 19*.

Quilibet hanc saeuo vitam nūbi finiat ense;

Me tamen extincto fama superstes erit.

Dumque suis victrix omnem de montibus orbem

Prospiciet domitum Martia Roma, legar.

aut ista *Tr. II, 115.*

*Sit quoque nostra domus vel censu parua, vel ortu,
Ingenio certe non latet illa meo.*

*Quo videar quamuis nimium iuueniliter usus,
Grande tamen toto nomen ab orbe fero.*

*Turbaque doctorum Nasonem nouit et audet
Non fastiditis adnumerare viris.*

Et *Amor. III, 15.*

Pelignae dicar gloria gentis ego.

— *Atque aliquis spectans hospes Sulmonis aquosi
Moenia, quae campi iugera pauca tenent,
Quae tantum, dicet, potuistis ferre poetam,
Quatulacumque estis, vos ego magna voco.*

et *Amor. I, 15. 41.*

*Ergo etiam, cum me supremus adederit ignis,
Viuiam: parsque mei multa superstes erit.*

Talia exempla occurrunt plura apud poetas, quae facile potuissemus in medium proferre, si libuisset. Erat enim nobis olim persuasum, eum, qui se humanitatis litteris operam dare dicat, non legere, sed ediscere debere veteres poetas.

Sed reliqua videamus. Audax inprimis noster est in laudando Augusto et Romani populi maiestate describenda. Sic, vt bene Dacierius obseruauit, audacter *I, 2.* dicit, morte Caesaris totam naturam commotam fuisse: inde Iouem fulminasse: inde grandinem et niuem venisse. Mercurium demissum esse coelo ad vlciscendam Caesaris necem, tantumque scelus vlciscendum: atque hunc Mercurium esse Augustum. Inde addit: *Serus in coelum redeas:* nempe, tu, Auguste, non homo, non mortalis es, sed deus, sed Mercurius, qui coelo ad aliquod tempus tantum descendisti. Eandem sublimitatem recte
idein

idem Dacierius tribuit *I*, 12. vbi poeta dicit, fata destinasse, vt Iupiter Augusti curam gereret: hunc Augustum cum Ioue diuisum imperium habiturum esse: Augustum solo Ioue secundum in terra esse regnaturum, Iouique relicturum fulmen et tonitru. Magnificentius profecto et sublimius princeps laudari non poterat. Quantum enim hoc est? hunc regem solo Ioue minorem esse: cum hoc Iouem totius orbis imperium diuifisse, sibi que coeli tantummodo imperium retinuisse? Idem dicit *III*, 5. duo esse deos et Ioues: vnum coelo tonantem regnare, alterum praesentem in terris esse Augustum, et *IV*, 14. vbi Augustum ait quasi terrestrem deum a Romanis coli: *Te multa prece, te prosequitur mero etc.* Porro *IV*, 2. ita laudat Augustum, vt nihil maius cogitari possit. Nam licet aurea aetate, quam poetae fingeant, omnia excellentissima fuerint, ipsa tamen illa aurea tempora non praestantiorum principem donare posse dicit. Si nobiscum reputamus, quam de aurea aetate veteres habuerint opinionem, quam perfecta et absoluta omnia ea fuisse existimauerint, tum vero videbimus, quam audacter dicta sint haec:

Quo nihil maius meliusue terris

Fata donauere, bonique diui.

Nec dabunt, quamuis redeant in aurum

Tempora, priscum.

Vbi etiam notabis: non solum maximum principem vocari Augustum, sed etiam optimum, quae duae virtutes coniunctae summum principem omnibusque partibus absolutum reddunt. Quam sententiam ita expressit Iohannes Secundus, p. 152.

Quo mitius elementiusque

Nil dederuntue dabantue secla:

*Non si recurrant tempora, quae Iouis
Ferunt parentem falciferum senem
Rexisse, cum fides sororque
Iusta pio superesset orbi.*

Hicce enim versibus elegantissimus poeta, cuius lectionem commendamus etiam atque etiam, idem indicat, quod Horatius. Paulo aliter Eumenius paneg. pro restaur. Schol. c. 18. adeo, ut res est, aurea illa secula, quae non diu quondam Saturno rege vixerunt, nunc aeternis auspiciis Iouis et Herculis renascuntur. Eadem sententia est IV, 5. ubi Augusti vultum, quasi solem, omnia exhilarare et noctis tenebras dispellere ait. Illius absentia tristem quasi hiemem esse Romae: si redeat Augustus, redire ver et coeli serenitatem.

*Lucem redde tuae, dux bone, patriae:
Instar veris enim vultus ubi tuus
Affulsit populo, gratior it dies
Et soles melius nitent.*

Haec ultima praesertim plena sunt venustatis. Ita etiam mulier apud Aeschylum Persf. 300. postquam Xerxem adhuc vivere audiuit, ait: ἐμοῖς μὲν εἴπας δώμασιν Φάος μέγα καὶ λευκὸν ἥμαρ νυκτὸς ἐκ μεγαλυχίμῃ, et Euripid. Orest. 243. de Menelao adveniente: ἥκει Φᾶς ἐμοῖς καὶ σοῖς κακοῖς. Hunc locum idem Secundus imitatus est sic p. 156.

— *Serena est reddita patriae
Vultu tuo lux et videntur
Ire dies meliore sole etc.*

Magnificis his Augusti laudibus adde IV, 14. Inter audaces vero de Romano imperio sententias eminet, II, 1.

*Iuno et deorum quisquis amicior
Afris, inulta cesserat impotens
Tellure.*

Iuno, Neptunus, Pallas amabant prae aliis terris Africam, atque inprimis Iuno Carthaginem *terris magis omnibus unam* colebat et amabat. Iam Romani hanc urbem euertebant et destruebant. Impotens Iuno dilectam urbem non potuit defendere, immo ne tum quidem vlcisci hanc iniuriam, euerfione urbis sibi illatam. Scipio igitur maior deis, Romani potentiores erant Iunone. Sed quo magis hanc sententiam considero, eo minus mihi illa probanda videtur. Nam dum poeta Romanorum potestatem ipsis diis superiorem esse dicit, dum Iunonem cedere debuisse inquit, impius videtur erga deos. Tum vero haec sententia non magis probanda est, quam illa Lucani:

Victrix causa deis placuit, sed victa Catoni,
de qua quid viri docti sentiant, notum est. Verum iudicent de hoc alii. Non minus audacter *III, 3.* ipsam Iunonis orationem ponit de Romani imperii maiestate. Quam magnifica haec:

Stet Capitolium fulgens:
fore, ut Roma cum terrore maximo nomen in ultimas orbis regiones extendat: illam armis victuram esse omnes populos:

*Quicumque mundi terminus obstitit,
Hunc tangat armis etc.*

Sunt denique plurimae audaces sententiae in carminibus Horatii, quibus cum depingantur quasi res, ossis etiam eas *imagines* dicere; nos *Imagines.* eas referemus ad sententias. Sic magnifica sunt, quae *III, 5.* de Regulo dicit. Regulus in senatu suavit, ne captiui redderentur, et tum ad

Carthaginienſes redire cupit. Nouit, quae ſibi parata ſint, neque tamen mutat conſilium. Amici et propinqui illum retinere cupiunt: populus obſtat et retinet. Regulus obſtantiſſimam cateruam *dimouet* abique, et quidem eo vultu, quaſi moleſta clientis aliquius lite tranſacta in villam abiret, quaſi animi oblectandi cauſa et recreandi *Tenderet Venafranos in agros*. Tanta ex vultu laetitia eminet, tanta eſt frontis ſerenitas. Non poterat proſecto vir fortis et Romanus melius depingi. Similiter Ouidius de Hercule in rogo poſito: *Met. IX, 236.*

*Haud alio vultu, quam ſi conuiua iaceret
Inter plena meri redimitus pocula ſertis.*
II, 1. de Catone dicit:

*Et cuncta terrarum ſubacta
Praeter atrocem animum Catonis.*

Vnus homo vinci non potuit. Caefar totum terrarum orbem ſuperauerat, copias hoſtium proſtigauerat, vicerat omnia: ſolus Cato humana ſorte exemptus eſt: liber vixit, liber animam reddidit. *IV, 13.* dum pulchritudinem deſcribere cupit, audaci ſententia Cupidinem in genis virginis ſedem ſibi collocaffe ait:

*Ille virentis et
Doctae pſallere Chiae
Pulchris excubat in genis.*

Similem formulam ex Sophocle attulerunt interpretes: nos laudabimus aliquot ex aliis. In Anthol. vet. Epigr. T. I. p. 646.

*O blandos oculos et inquietos,
Et quadam propria nota loquaces,
Illic et Venus et leues Amores
Atque ipſa in medio ſedet Voluptas,*
vbi vide Burmannum, et in *Addend. p. 746.* Similiter Iohannes Secundus p. III.

Quot

*Quot blandae Veneres, quotque Cupidines,
Et labella pererrant,
Et genas roseas tuas.*

et Marullus p. 88.

*Amorem ocellis insidentem fulgidis
Vidi —*

*Charitesque circum et Dionem auream
Spretis Cytheris dulcibus.*

Paria habet dulcissimus Anacreon, p. 152. Τρυφε-
ροῦ δ' ἔσω γενείου περὶ λυγδίνῳ τραχήλῳ χάριτες
πέτοντο πᾶσαι. Et quomodo placent illa Pindari
Nem. VIII. ὦρα πότνια - ἄτε παρθενίοισε παίδων
τ' ἐφίξοισα βλεφάροισ. Alio quidem modo, mol-
lissime tamen atque, ut nihil venustius esse possit, Iby-
cus dicit p. 90. Εὐρύαλε γλαυκέων χαρίτων θάλος
καλλικόμων μελέδῃμα σέ μεν κύπρις αὐτ' ἀγανοβλέ-
φαρος πειθῶ ῥοδέοισιν ἐν ἄνθεσι θρέψαν. Non mi-
nus iucunda et audax sententia est I, 2. Erycina ri-
dens, *Quam Iocus circumvolat et Cupido.* Pulchrum
est certe, Ioco et Cupidini alas tributas esse. Locum
imitatus est Marullus p. 35.

Tuque o quae Cnidon incolis Paphumque,

Pischo dea procreata ponto,

Quam circumfiliunt Iocusque Amorque

Et passis Charites comis decentes etc.

Illud vero videns ductum est a Graecorum φιλομει-
νῆς Ἀφροδίτη. vide Spanhem. ad Callim. p. 225. add.
appho p. 37. ad Venerem: τὸ δ' ὦ μάκαιρα Μειδεί-
ας ἀθανάτῳ προσώπῳ, et sic saepius poetae latini.
Ioster infra III, 27. *Perfidum videns;* et Ouid. Met.
I, 329. de iudicio Paridis: *tum pueris dulce arri-
ens.* Plura habet Heinsius ad Ov. Met. X, 558. Ve-
rum quemadmodum Ioco et Cupidini Horatium alas
tribuisse vidimus, ita etiam audacius eas fato II, 17.
volue-

volucrisque fati tardauit alas, et curis datas esse videmus. II, 16. curas laqueata circum tecta volantes; quem locum belle suum fecit Iohannes Secundus in descriptione regiae pecuniae, p. 244.

*At circum auratasque trabes aurataque tecta,
Aureaque insomnes circum laquearia curae
Stridentes agitant pennas examine longo.*

Quid vero de eo dicas, quod poeta curam quasi deam inducit, quae semper hominem comitetur, quae eundem locum petat, quem ille, quae cum illo nauim ascendat, quae, si equo vehatur, post tergum sedeat. *Post equitem sedet atra cura. III, 2. Poenae, quasi homini, dat pedes: Deseruit pede Poena claudo,* atque etiam morti: *I, 4. Pallida mors aequo pulsat pede pauperum tabernas Regumque turres: I, 3.* morbos vt exercitum describit, qui terram aliquam occupet atque castra ibi ponat: *Macies et noua febrium Terris incubuit cohors.* Sic Aeschylus *Suppl. 692. ὄσων δ' ἐσμὸς ἀπ' αἰσῶν ἵζοι κρείτους ἀτερπῆς. I, 35.* dicit gladios bellis ciuilibus retusos, eorumque aciem corporibus ciuium hebetatam esse: inde orat fortunam, cuius comitatum magnifice describit *I, 35.* vt illos iterum acuat, vt Romani iis contra hostes imperii vti possint.

— O vtinam noua

Incude diffingas retusum in

Massagetis Arabasque ferrum.

Similiter Aeschylus in *Choeph. 646. τροχαλκεύει δ' αἰῶσα Φαργαννεγὸς*, et Noster *IV, 5. de ira: non ira quae procudit Ensēs Et miseras inimicat vrbes.* Si amorem, quo accensus est, exprimere conatur, duabus vtitur audacissimis sententiis. *I, 19. In me tota ruens Venus Cyprum deseruit. Quae sententia! Venus reliquit dilectam sibi insulam, in qua sedem sibi collo-*

collocavit, atque meum pectus intrauit: in meo corpore domicilium posuit: me delubrum suum fecit. At IV, 13. indicat amorem, quo olim Lycen persecutus erat sic: *Quae spirabat amores, quae me surpuerat mihi.* Se dicit non amplius suum, sed Lyces fuisse, atque ab hac se sibi ipsum subreptum. Hoc ex fonte multi summum leporem in carmina sua deriuauerunt, ut exemplis laudatis docet Burmannus ad Anthol. I. p. 670. Nos similia aliquot adscribemus e Graecis poetis. Apollon. *Argon.* III. de Medea, cum Iasonem vidisset: ἐκ δ' ἄρα καρδίη σηθέων πέσεν, vid. Tollius ad Longin. p. 81. Archilochus p. 380. Τοῖος γὰρ φιλότητος ἔρος ὑπὸ καρδίην ἐλυθεῖς πολλὴν κατ' ἀχλὺν ὁμμάτων ἔχευε κλέψας ἐκ σηθέων ἀπαλαῖς φρένας. Callimachus ep. 32. ἔγνων, Εὐξίθεός σε συνήρπασε, et ep. 43. Ἡμισὺ μευ ψυχῆς ἔτι τὸ πνέον ἡμισυ δ' ἐκ οἴδ' ἔϊτ' ἔρος, ἔϊτ' Αἰδῆς ἤρπασε πλὴν ἀφανὲς κ. λ. Longius enim carmen est, quam ut totum huc transferri possit. Verum haec quidem ferenda erant, sed, quaeso te, quid dicas de hoc Anacreontis p. 212. Ὡ παῖ παρθέτιον βλέπων δίξημάι σε Σὺ δ' ἐκ αἰεῖς, ἐκ εἰδῶς ὅτι τῆς ἐμῆς ψυχῆς ἠνηοχεύεις. Multo profecto verecundius Alcin. p. 336. ἔρος με δ' αὖτε κύπριδος ἑκάτι γλυκὺς κατεῖβων καρδίαν ἰαίνει. Sed sublimius et audacius Euripides *Orest.* 1289. Ἄρ' εἰς τὸ κάλλος ἐκκεκώκωται ξίφῃ, nisi hoc loco interpreteris gladios per viros gladiis armatos, et ibidem 1023. ὥς ἰδῆσά σ' ὁμμασι — ἐξέστην φρενῶν. Denique bellissimum est hoc loco *spirare amores*, quod sic interpretor, ut apud Anacreontem, aut incerti potius nominis poetam, p. 208. Ἀπαλὴν παῖδα κατέχων κύπριν ὅλην πνέουσας. Eodem verbo utitur Aeschylus *Eumen.* 876. πνέω τοι μένος ἀπαντὰ τε κότον, et *Agamemn.* 1244. αἰσπονδὸν τ' ἄραν.

τ' αἰεὶ φίλοις πνέουσιν, de Latinorum formula *spirare* v. Drakenb. *ad Sil. Ital. XVII*, 536 et Heinſ. *ad Ov. Met. V*, 348. Sed nescio, quomodo longius in hoc loco explicando commorati ſimus, quam nobis initio fuit propositum. Cupimus certe laudatis pulcherrimis Graecorum poetarum locis, et ſenſum pulchri acuere, et iuventutem ad lectionem venustifſimorum ſcriptorum excitare. Nunc ad alia pergamus, *III*, 1. Iouis imperium et poteſtatem paucis verbis tam magnifice exprimit, vt auguſtius aliquid maiusque dici nequeat. *Cuncta ſupercilio mouentis*, quem verſum ductum eſſe e notiffimo loco Homeri *κυανέησιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε κρονίων — μέγαν δ' ἐλέλιξεν ὀλύμπον*, alii iam notauerunt. Sed Horatianae ſententiae maior eſt vis; nam Iouem nutu non coelum tantum, ſed totum terrarum orbem, ſed omnia concutere et mouere dicit. Eadem ſententia eſt apud Virgilium, *Aen. X*, 115. *Adnuit et totum nutu tremefecit Olympum*: Ouidium, *Met. II*, 849. *qui nutu concutit orbem*: Statium *Theb. III*, 308. *terras coelumque fretumque Attremere oranti* — *vidi*, *IV*, 3. *Iupiter* — *Concuſſitque caput, motu quo celfa laborant ſidera, proclamatque adici ceruicibus Atlas*, *VIII*, 82. *non fortius aethera vultu Torquet et aſtriferos inclinat Iupiter axes*, atque ſimiliter prope *IX*, 250. *leuiterque oculos ad moenia Cadmi Rettulit et viſo ſederunt flumina* (antea turbida) *nutu*. Sic etiam Mamertinus in *Paneg. Maximiniani*, c. 7. de Diocletiano: *verum hoc Iouis ſui more, nutu illo patrio quo omnia contremiſcunt*, — *conſecutus eſt*, et Eumenius in *Paneg. pro reſtaur. Schol. c. 15*. *ſummi patris, cuius nutum promiſſionemque firmantis totius mundi tremor ſentit*. Non poſſum non excellentiſſimum etiam Arriani locum adſcribere: *ὅταν ἐκεῖ-*

vos (nempe Deus) εἶπη τοῖς Φυτοῖς ἀνθεῖν, ἀνθεῖ
 ὅταν εἶπη βλασάνειν, βλασάνει, ὅταν ἐκφέρειν τὸν
 καρπὸν, ἐκφέρει. *L. I, c. 14. II. 1.* tantas editas fuisse
 dicit strages, ut ipsa maria suum colorem amiserint
 atque sanguine infecta et colorata sint, et aqua
 rubeat. Si attentius hoc tecum consideres, audacter
 dictum esse inuenies. *Quod mare Dauniae non decolorauere caedes?* ita ut *II, 12. Siculum mare Poeno
 purpureum sanguine.* Plura similia ex aliis exempla
 collegit Burmannus ad Anthologiam, *I, p. 74.* adde
 Latinum Pacatum in *Paneg. c. 34. spumat decolor
 cruore fluius, et cunctantes meatus vix eluctatis ca-*
daueribus euoluit etc. *Epod. 9. cui super Carthagi-*
nem Virtus sepulchrum condidit. Scipio, qui Car-
 thaginem vicerat, hoc fortitudinis suae praemium
 consecutus est, ut ipsa Virtus ei monumentum in rui-
 nis euerfae urbis poneret. Addamus duo. Magnifica
 et sublimis est imago Iouis fulminantis *I, 2. rubente
 Dextera sacras iaculatus arces.* Inprimis illud ru-
 bente pingit nobis Deum, qui dextra fuluum fulmen
 teneat, cuiusque dextra huius ignis splendore rubeat.
 Hanc imaginem videas etiam apud Pindarum *Ol. IX.*
Δία τε Φοινικοσερόπαιον et *Nem. X, 2. Ζεὺς δ' ἐπ' Ἰδα-*
πυρφόρον πλάξε ψολόεντα κεραυνόν, atque Aeschyl-
 lum *Prometh. 668. πυρῶπὸν ἐκ Διὸς μολεῖν κεραυνόν,*
 et *916. τινάσσων τ' ἐν χερσὶν πυρνόον βέλος.* Non mi-
 nus nobilis Iouis imago est *I, 34. per purum tonan-*
tes egit equos volucremque currum; quae pictori pul-
 cherrimae picturae argumentum praebet, quemad-
 modum iam olim Phidias ex Homericis versibus
 exemplum effigiei Iouis petiit. Sublimia etiam sunt,
 quae dicit Horatius de poetis magni spiritus. Sic et
 Pindarum *IV, 2. Dircaeum cygnum,* et Varium *I, 6.*
Maeonii carminis alitem appellat. Possemus, si
 lice-

liceret, plura afferre multisque exemplis docere, quam audacter Graeci poetae poeticum ingenium atque carminum vim exprimant et describant. Sed ad alia properamus *I, 3.* fingit noster illi, qui primam nauim fabricauerit, pectus ferreum et robore circumdatum fuisse. *Illi robur et aes triplex circa pectus erat.* Addam similia loca ex Aeschilo meo *Prometh. 242.* Σιδηρόφρων δὲ καὶ πέτρας ἐργασμένος ὅσις προμήδευ σοῖσιν ἔξυνασχαλᾷ μόχθοις, *Sept. c. Theb. 52.* Σιδηρόφρων γὰρ θυμὸς ἀνδρεία φλέγων ἔπνει, λεόντων ὡς ἄρην δεδορκότων. *Statius Theb. III, 200.* *scopulos et aena precando Flectere corda paro,* vide alia exempla apud Broukhufium *ad Tibull. I, 1. 64.* De hac igitur felicitis audaciae parte, quae magnis sententiis continetur, nihil amplius addam. Nam et si plura exempla restant, facile tamen ea attenti lectores obseruabunt.

Tertium Audaciae genus elocutio.

Paucis nunc docebimus, quae sit in elocutione audacia. Nempe si poeta a communi loquendi usu recedit, si verba audacter transfert a communi significatione ad nouam, magnis figuris utitur, noua verba fingit, antiqua renouat, inusitatas verborum construendorum rationes adhibet. Si Horatii carmina legas, videbis primum multas audaces figuras; obseruabis deinde rara aut noua etiam verba; denique Graecae verborum constructionis multa exempla animaduertes. De singulis his agamus.

I. Audaces figurae.

Iam in audacibus figuris recensendis, quibus Horatius carminibus suis magnam laudem conciliauit, moneo, ne quis a nobis figurarum catalogum e Grammaticorum praeceptis con-

contextum expectet. Non curabo, non quaeram, vtrum figura sit Anaphora an Metaphora, vtrum Metonymia an Synecdoche, aut Hyperbole. Haec nos quidem Grammaticorum filiis relinquamus. Satis sit nobis, verba a vulgari ratione audacter translata commemorasse. Hic vero primum nobis occurrit illa figura, quae rebus omni sensu destitutis quasi vitam donat, et de qua Quintilianus dicit *VIII, 6. praecipue ex his oritur mira sublimitas, quae audaci et proxime periculum translatione tolluntur, cum rebus sensu carentibus actum quendam et animos damus*; adde, quae monet Demetrius *de elocutione 81. Ἀρίστη δὲ δοκεῖ μεταφορὰ, τῷ Ἀριστοτέλει ἢ κατ' ἐνέργειαν καλεσμένη, ὅταν τὰ ἄψυχα ἐνεργῶντα εἰσάγῃται καὶ θάπερ ἔμψυχα*. Talia apud nostrum poetam occurrunt perinulta. Sic mari et fluminibus frequenter sensus tribuitur. Nam *I, 14. imperiosius aequor. III, 1. tumultuosum aequor. III, 4. insaniens Bosporus, III, 9. improbo iracundior Adria. Epod. 2. iratum mare III, 27. Aequoris nigri fremitus*, occurrit. Non aliter Graeci poetae, vt Simonides; et saepe Homerus. Audacius Aeschylus in duobus locis: *Prometh. 725. τραχεῖα πόντος Σαλμυθησσία γνάθος ἐχθρόζενος ναύτησι, μητρὶα νεῶν*, et *Persf. 71. πολύγομφον ὃ δισμαζυγὸν ἀμφιβαλὼν αὐχένε πόντος*. De fluminibus vero inprimis notanda sunt haec: *III, 29. Cum fera diluuias quietos Irritat amnes: I, 2. de Tiberi: Iliae dum se nimium querenti Iaculat ultorem — uxorius amnis: II, 9. et rigidum Niphaten Medumque flumen gentibus additum Victis minores voluere vortices*. Fingit poeta, ipsa flumina sentire, suos accolas victos esse, atque se lenius currere debere, et debitum victori cultum et honorem praestare. Similiter Plinius *Paneg. 82. satis*

L

poeti-

poetice: *Danubius ac Rhenus tantum illud nostri decoris vehere gaudebant*; haec sententia non semel quoque occurrit in duodecim veteribus Panegyricis, de quibus alio tempore dicemus. Eleganter etiam Iohannes Secundus p. 239.

*Maxima quem dominum suspirat Roma, Tagoque
Iam pridem Tiberis liuentibus inuidet vndis;*
vbi τὸ *liuentibus vndis* pulcherrime positum est a poeta. Pariter de Aufido noster IV, 4. *Cum saeuit horrendamque cultis Diluuiem meditatur agris*; hoc *meditatur* pulcherrimam imaginem habet, et alteri lectioni: *minitatur*, quam Baxterus ex Glossemate ortam fuisse recte dicit, omnino praeferendum. Sed plura Horatius fluminibus tribuit, quae hominum sunt. Sic III, 13. *rivum ob molle, quod edat, murmur*, appellat *loquacem*, et III, 29. *ripam, quae nullis vehementioribus fluctibus alluitur, quaeque igitur nullo strepitu resonet, taciturnam*: (sic etiam Statius *Theb.* III, 256. *imbelli recubant ubi littora somno*, et 259. *tacent exhausti solibus amnes*, et Propertius IV, 4. 48. *quippe tacentes Fallaci semper limite celat aquas*, vide plura apud Heinsum ad *Claudian. Conf. Mall.* 233. Burmannum ad *Valer. Flacc.* III, 730. Oudendorpium ad *Lucan.* I, 260. et X, 328.) Quemadmodum IV, 6. *bipenni, mordaci velut ic̄ta ferro Pinus*, ita etiam dentes tribuit fluuio, I, 31. *quae Liris quieta Mordet aqua*. Immo audacius etiam Aeschylus *Prometh.* 367. ἐνθεν ἐκράγῃσονται ποταμοὶ πρὸς δάπτοντες ἀγρίας γνάθας τῆς καλλικάρπης Σικελίας λευρὰς γύας. Sic etiam de fluuio dicit, illum *lambere* terras, I, 22. quam formulam pluribus exemplis illustrat Burmannulus ad *Anthologiam* T. I. p. 89. Eodem modo versatur noster in describenda ventorum vi, quos quasi iratos, quasi bella geren-

gerentes inducit. *I, 9. ventos aequore feruido* (simile illud Herodoti ζεσάσης δὲ τῆς θαλάσσης) depraeliantes *I, 25. Thracio bacchante vento*, et *28. quodcunque minabitur Euris Fluctibus Hesperiiis, I, 3. praecipitem Africum decertantem Aquilonibus*, atque eodem carmine *rabiem Noti*, quo non arbiter *Adriae Maior tollere seu ponere vult freta: I, 1. luctantem Icaris fluctibus Africum*. Eandem etiam apud Graecos legimus figuram. Aeschyl. *Prom. 1084. σκιετᾶ δ' ἀνέμων πνεύματα πάντων εἰς ἀλλήλα σάειν ἀντίπνευ ἀποδεικνύμενα*. Atque hic etiam nobis in mentem venit locus ille, in quo explicando et defendendo multi elaborauerunt. *IV, 4.*

Dirus per urbes Afer ut Italas,

Ceu flamma per taedas vel Euris

Per Siculas equitavit undas.

Non ignoro, quid dicant de hoc loco viri docti, verum idem, attentius re considerata, non negari posse arbitror, poetam Euro quoque equitandi notionem tribuisse. Neque me offendit haec locutio, quam illam audacissimam esse, facile largior et fateor. Non repetam locum Euripidis iam ab aliis laudatum, lubet tantummodo exemplis aliquot ostendere, non minus audacter poetas alios de ventis dixisse. Pin-darus ventos quasi exercitum proponit: *Pynth. IV. βαρυγδούπων ἀνέμων εἵλες*, et *VI. χειμέριος ὄμβρος ἐπακτὸς ἐλθὼν ἐριβρόμος νέφελας στρατὸς ἀμείλιχος*: et si Aeschylus ea, quae ventorum et aequoris sunt, militibus tribuere potuit: *Sept. c. Theb. 63. φράξαι πόλιν κατὰ γίγαι πνοᾶς Ἄρεος. βοᾷ γὰρ κῦμα χερσαῖον στρατῶ*, atque *v. 116. Κῦμα γὰρ περὶ πτόλιν δοχμαλόφων ἀνδρῶν κἀχλάζει πνοαῖς Ἄρεος ὀρόμενον*, cur non liceat etiam Horatio, ea, quae militum sunt, tribuere vento? Si dici potest, Eurum bella

bella gerere et praelium committere cum aliis ventis, pugnare cum fluctibus, furere, quidni etiam dicatur Eurum equitare per vndas? Adde, Horatium III, 3. dicere: *Auster Dux inquieti turbidus Adriae*, cui ducis notioni bene conuenit τὸ equitare. Consule etiam Oudendorpium ad *Lucan.* IX, 454. vbi docet, passim fingere poetas, ventos Aeolio antro emissos per campos, sicut equos effusos, ruere. Ipse enim ibi Lucanus dicit:

Liberque meatu

Aeoliam rabiem totis exercet habenis.

Qui poetas Graecos diligenter legerit, et quam audacter saepe rem aliquam describant, meminerit, ei haec locutio non tam insolita videbitur, quam iis, qui nondum his mysteriis initiati sunt. Horatium enim, quanquam idem etiam de reliquis omnibus dici potest, sed in proposito maneamus, Horatium igitur non nisi ab eo bene explicari posse arbitramur, qui, ingenium et nobilem animum a natura nactus, iudicium legendis Graecis poetis bene subegerit et formauerit, minime vero a famelicis et mercenariis hominibus, qui profanis manibus augusta veteris aevi monimenta attrectantes, Musarum sibi et Apollinis iram conciliant, nullaue alia re freti, quam quod vnquam alteramue epistolam Ouidii ex Ponto legerint, ad interpretandos poetas accedunt, quos irato suo Genio relinquemus. De ventis etiam memorandus est locus I, 26. vbi iis curas animi deportandas se traditurum esse dicit: *Tristitiam et metus Tradam proteruis in mare Ponticum portare ventis.* Similiter Anacreon, aut incertus potius, Ἐμῶν Φρενῶν μὲν αὖ-
ραις Φέρειν ἔδωκα λύπας., p. 202. Paulo aliter Tibullus, I, 5. 35.

Haec mihi fingebam, quae nunc Eurusque Notusque

lactat odoratos vota per Armenios.

I, 3.

I, 3. alloquitur nauim, quasi debitorem suum, cui amicum crediderit, atque vt saluum sibi hoc charum pignus reddat, postulat: *quae tibi creditum debes Virgilium etc.* cui similis locus est apud Callinachum in *Fragm.* p. 564. Ἄ ναῦς ἃ τὸ μόνον φέγγος ἐμὴν τὸ γλυκὺ τὰς ζωῶν ἀρπάξας, ποτὶ τε Ζανὸς ἱκνεῖμαι λιμενοσκοπῶ. Eodem carmine fulmina dicuntur *iracunda*, quoniam a Ioue irato mittuntur, iraeque illius ministrae sunt, sicut c. 12. *inimica*. I, 14. de malo, quasi corpore, cui vulnera infligi possint; *malus saucius Africo*, et de stridore antennarum: *Antennaeque gemant*. Apud Senecam, qui saepe Horatium imitatur, *Hipp.* 886. legitur: *ne pressae graui spiritu antennae tremant*, quod mihi bene mutasse videtur Cl. Rhoer in *Feriis Daventr.* p. 45. in *gemant*. Non aliter etiam poeta de mari dicit: II, 20. *gementis littora Bospori*. Sic etiam Statius *Theb.* III, 597. *Quantus Tyrrheni gemitus salis*; et Florus IV, 11. licet contra historici leges: *non sine gemitu maris et labore ventorum*. vide Burmannum ad *Ouid. Met.* IV, 449. Aesch. *Prom.* 430. βοῶ δὲ πόντιος κλύδων συμπιτνῶν τέλει βυθός. Et quid de eo dicamus, quod eodem carmine pinum *syluae filiam nobilem* appellat: Vtitur Pindarus etiam hac filii filiaeque notione de pluuia *Ol.* XI. ἔραινίων ὑδάτων ὀμβρίων, παίδων, νεφέλας. *Nem.* IV. de carminibus: αἱ δὲ σοφαὶ Μοισᾶν θυγατέρες αἰοῖται, et IX, de vino: ἀργυρέαισι δὲ νομάτω φιάλαισι βιατὰν ἀμπέλῃ παῖδα. I, 15. crines Paridis appellat *adulteros*, siue ita dixerit pro crinibus adulteri, siue indicauerit crines ad adulterium allicientes. Pellucidam aquam dicit *vitream*, vt IV, 2. *vitreus pontus*, et III, 13. *fontis splendidior vitro*. Callimach, *hymn. in Cerer.* 29. τὸ δ' ὥς ἀλέκτρινον ὕδωρ ἐξ ἀμαρᾶν ἀνέθυσεν. Sic

Apuleius *Met.* I. *Fluuius ignauus ibat argento vel vitro aemulus in colorem.* vid. Heins. ad *Ouid. Epist.* XV, 157. *Est nitidus vitreoque magis perlucidus amni Fons sacer.* Obseruauimus etiam non semel de arboribus poetam, tanquam de hominibus, loqui. Nam quemadmodum marito orbata mulier vidua dicitur: ita de arboribus frondibus nudatis dicit, eas *viduatas* esse. II, 9. *Et foliis viduantur orni.* Contra dicit *maritare*, quando vites cum populo coniunguntur, *Epod.* 2. *adultum vitium propagine altas maritat populos,* IV, 5. *et vitem viduas ducit ad arbores,* et II, 15. *platanus coelebs audit.* V. arboribusque dat (sicut. *Stat. Theb.* I, 361. *brachia: rapiunt antiqua procellae brachia sylvarum*) *comas,* IV, 7. *redeunt iam gramina campis Arboribusque comae,* atque IV, 3. *Spissae nemorum comae,* ideo etiam dixit *tondere* arborem, IV, 4. *Duris ut ilex tonsa bipennibus,* vide Burmannum ad *Quintil. Inst. Orat.* VIII, 3. p. 680. et plura apud Spanhemium ad *Callim.* p. 65. etc. IV, 14. de cladibus utitur verbo, quo de messe alioquin utimur: *Primosque et extremos metendo Strauit humum sine clade victor.* vid. et *Obseruat. Miscell.* V. 1. T. I. p. 29. Sic etiam Aeschyl. *Suppl.* 673. ἀρότοις θερίζοντα βρότῃς ἐν ἄλλοις, de Marte. Latinam formulam docte illustrat Heinsius ad *Ouid. Met.* V, 104. Copiose poeta in *Anthol.* p. 96.

Namque velut densas prosternens messor aristas

Sole sub ardenti flauentia demetit arua

Troiugenum infesto prosternit corpora ferro.

I, 37. Cleopatra fortunae secundae fauore elata dicitur *fortuna dulci ebria*: similiter prope Demosthenes in laudato a Plinio IX, 26. loco: ἐκείνον μεθύειν τῷ μεγέθει τῶν πεπραγμένων. I, 72. quercus, secutae Orphei cantum, appellantur *auritae*, vbi vetus Schol.

Schol. notat: *audacter dictum*: I, 10. Apollinem, cui pharetra subducta, appellat *viduum pharetra*, et pharetram plenam telis, *gravidam sagittis*, I, 22. quam formulam aliis exemplis illustrat Heinſius ad Ouid. Met. I, 443. et Zinzerlingius in *Promuſſ. crit.* c. 51. IV, 11. de ſplendore argenti in aedibus radiantis canit: *Ridet argento domus*. Bachylides p. 256. χρυσῶ δ' ἐλέφαντί τε μαρμαίρεσσι οἶκοι, vt II, 18. *Non ebur neque aureum Mea renidet in domo lacunar*. Similiter Graecos γελαῖν dicere de ſplendore ostendit praeclare Cl. Weſſeling in *dissert. Horodotea* p. 153. vide Heinſ. ad Ouid. Met. XV, 205. et Burmann. ad Petron. p. 652. III, 30. Imbrem, quoniam multa euertit, atque litteras monumentis inſculptas extinguit, vocat *edacem* IV, 13. canos ob albidum colorem dicit *capitis niues*: *te quia rugae turpant et capitis niues*. Eſſi vero, hanc translationem durum eſſe, lubenter Quintiliano VIII, 17. aſſentiar, malim tamen in Horatio, lyrico poeta, eam cum Baxtero defendere. Recentiores quidem poetae non meminisse videntur Quintiliani admonitionem, qui vel in elegiis niues capites ponunt. Sic Iohannes Secundus p. 62.

*Tempora quam longum iucundo florida vere
Stant, neque nix atris crinibus vlla venit.*
Dan. Heinſius Sylv. p. 282. *purpureis tibi Inobsequentes temporibus niues Spargit ſeneſtus*, et quis non? Vellem tamen cautius et rarius hac translatione vterentur. I, 25. fluuium Thraciae frigidiffimum appellat *hyemis ſodalem*, et III, 18. craterem, *ſodalem Veneris*: *Larga nec deſunt Veneris ſodali Vina craterae*. III, 1. fundus, qui non reſpondet votis agricolae audit *mendax*, vt III, 16. *ſegetis certa fides meae*; de quo nos alio tempore diximus plura, et arborem,

borem, quasi accusatam ut infructuosam ab agricola, fingit culpam in aquam et nimium calorem conferre: *Arbore nunc aquas Culpante, nunc torrentia agros Sidera, nunc hyemes iniquas.* Labet tamen proferre, quod mihi super huius loci lectione in mentem venerit. Nam et tres versus in sibilantes litteras exire moleste fero, quanquam de his caute pronuncian- dum esse scio, sed me ignorasse fateor, an pulchre sit dictum *torrentia agros Sidera.* Quid multa? leui mutatione hoc loco legere malle *agro*: id est, nunc arbore aquas, nunc agro sidera culpante. Si- milis locus est apud *Ouid. Met. V, 483.*

*Et modo sol nimius, nimius modo corripit imber,
Sideraque ventique nocent.*

I, 20. tribuit Echo iocum, quasi voces ultimas per iocum reddat: *simul et iocosa Redderet laudes tibi Vaticani montis imago,* et supra *12. cuius recinet iocosa nomen imago.* *I, 35.* appellat Augustum (quam- vis Dacierius aliter sentiat, et hanc interpretationem irrideat) *columnam*, qua fulciatur quasi salus reipu- blicae, quae ne a fortuna proruatur, pulchre orat, *Iniurioso ne pede proruas stantem columnam*: sic et- iam Pindarus *Ol. II. ὃς ἔκτορ' ἔσφαλε Τρώϊας ἄμα- χον ἀστραβῇ κίονα*, et Lycophron *v. 278. ᾧ Δαῖμον, οἷον κίον' αἰσώσεις δόμων ἔρεισμα πάτρας δυσυχῆς ὑποσπᾶσας.* Alioquin vtuntur poetae verbo *murus*, ut *Ouid. Met. XIII, 281. Graecum murus Achilles* et *Seneca in Troad. 125. Tu praesidium Phrygibus fes- sis, tu murus eras.* vide plura apud Burmannum *ad Anthol. I. p. 84. III, 24.* dum dicit pueros forman- dos esse ad virtutem, atque ab libidine ad honestam gloriam deducendos; ita canit, quasi elementa pecto- ribus eradi debeant: *Eradenda cupidinis Praui sunt elementa, et tenerae nimis mentes, asperioribus For-*
man-

mandae studiis. Sed videntur mihi hunc locum consideranti attentius pulcherrimi hi versus correctione indigere. Displicet certe *τὸ prauī cupidinis.* An vna littera deleta et altera reposita melius legatur *Paruis?* nempe pueris eradenda sunt elementa etc. *Paruos* vero dici pueros satis notum. Cicero *de Fin. V, 15. Parui primo ortu sic iacent, tanquam omnino sine animo sint;* plura dat Barthius ad *Stat. Sylv. p. 152.* Sed nolumus plura afferre et copiosius explicare. Quare, omni longiori disputatione ommissa, ponamus tantummodo exempla figurarum audacium. Lectores singulas velim secum attentius considerent. I, 1. *feruidae rotae:* 3. *impiae rates:* 5. *aspera nigris aequora ventis:* (Sic Virg. *Aen. III, 285. Et glacialis hiems aquilonibus asperat undas,* vid. Oudendorp. ad *Lucan. VIII, 198.* sed non licet plura proferre, ne moles huius libelli augeatur) 9. *nec iam sustineant onus Syluae laborantes:* 10. (de Mercurio) *curvaeque lyrae parentem:* 12. *minax ponto Vnda recumbit:* 28. *Aerias tentasse domos, animoque rotundum Percurrisse polum:* 35. *seuerus uncus:* 36. *lasciuae hederæ.* II, 6. *viridique certat Vacca Venafro:* 7. *morantem saepe diem mero fregi:* 9. *inaequales procellae:* 12. *ducta per vias Regum collaminantium:* 13. *penetralia sparsisse nocturno cruore hospitis.* III, 4. *vires omne nefas animo mouentes:* 6. *Pacori manus non auspicatos contudit impetus:* 9. *vigiles lucernae:* 12. *patruae verbera linguae:* (unde fortasse illustrari potest formula Quinti Fratris Ciceronis non bellissima: *Mirificam mihi verberationem cessationis epistola dedisti.*) 14. *decorae supplice vitta Virginum matres:* 21. *Socraticis madet sermonibus:* 24. *non mortis laqueis expedies caput:* 29. *mundaeque coenae sollicitam explicuere frontem:*

IV, 2. vires animumque moresque aureos educit in astra, nigroque inuidet orco: 8. reiectae retrorsum Annibalis minae: 9. spirat adhuc amor, viuuntque commissi calores Aeoliae fidibus puellae: liuidae obliuiones: 13. tempora quae semel notis condita fastis, Inclusit volucris dies: 14. agmina ferrata vasto diruit impetu: Sed caetera ipsis lectoribus quaerenda relinquemus. Possis huc etiam referre, quod saepius poeta res omni sensu carentes alloquitur, vt I, 3. et 14. nauim, III, 13. fontem, I, 32. et III, 11. lyram: atque III, 21. amphoram. *O nata mecum consule Manlio quocunque lectum nomine Massicum seruas etc.* Quem locum explicare aggressus est Castalio in *Obseru. Decad. V. c. 2.* sed, vt mihi videtur minus recte. Interpretatur enim sic: Quacunque de causa ex eis, vel quas proxime recensui, vel quas non tetigi, quacunque gratia, siue hilaritatis, siue somni causa, vinum conditum asseruas etc. Quale acumen! ergone habebant Romani amphoras, quibus condiderant vinum, quo somnum, alias, quibus amorem, alias, quibus rixas concitari volebant? Atque igitur ea de causa, vt hi motus excitarentur, vinum amphoris mandauerant? Immo sensus, si quid video, hic est: O testa, seu amphora, quae eo anno compacta et fabricata es, qua ego natus, id est, consule Manlio, descende, cuiuscunque anni vinum habeas, quocunque consule lectum etc. Rectene tibi hunc locum explicasse videor? lege, quae alii de hoc loco dicant, et ride. Videtur tamen Dacierius etiam ex aliqua parte verum vidisse.

II. rara vetera et noua verba.

Transeamus ad alia. Diximus enim supra ad felicem Horatii in elocutione audaciam referenda esse rara et

et noua verba. Ad rara etiam vetera verba referimus. Nolumus vero, quantam elegantiam et venustatem poetae et oratores suis scriptis veterum verborum vsu quasi renouato, et nouis excogitatis concilient, copiose exponere. Sunt in omnium manibus, certe esse debent, aureae Quintiliani Institutiones, vnde facile peti haec doctrina poterit. Quare nos quidem commemoratione exemplorum contenti erimus. Ad vetera vero rara et noua verba, quibus Horatius carmina sua, quasi stellis quibusdam, distinxit, referimus: I, 3. *dissociabilis*, pro eo, qui valet dissociare, de quo vide Baxterum et Gesnerum 13. *nota memor*, quae manet: *catus* et *decorae more palaestrae*: II, 1. *motus ciuicus*, vbi Schol. *ciuicum sicut hosticum veteres dixerunt*: et III, 24. *rabiem tollere ciuicam*: 2. *dedocere*: 7. *quis te redonauit Quiritem*, vbi similiter schol. *attende singulari numero dictum, quod non facile apud veteres inuenies*, vbi vide quoque Dacierium. Alias *Quiris* notat quemlibet plebeium vilemque e populo hominem. Vid. Ferrarium *de Re Vestiar.* L. I. c. 6. et Oudendorp. ad *Lucan.* II, 386. Ibidem *nota redde Ioui dapem*, quod recte etiam Scholiastes notauit: 13. *frangere ceruicem*, vbi Schol. *nouo verbo execratus est parricidam*, vt infra *Epod.* 3. *impia manu senile guttur fregerit*: etsi aliter, et vt mihi videtur, rectius sentiat Dacierius, nam haec formula non raro occurrit. vid. Regium et Burmannum ad *Quintil. Inst. Orat.* VIII, 3. p. 692. 5. *praegeſtire* et 7. *deproperare apio coronas* vid. Burmann, ad *Ouid. Trist.* III, 13. 17. III, 11. *ludit exsultim.* 12. *mala vino lauere*, vbi Schol. *antiqua declinatione dixit lauere*: 17. *denominatus*: 20. *inaudax raptor*, vbi vide Baxterum et Lambinum, qui dicit: *Vox a nemine alio, quod sciam, vsurpata.*
23. *Mol-*

23. *Mollibit* pro *molliet* antique. *IV*, 3. *clarare*: 4. *indecorare*: 6. *noctiluca* pro luna: 16. *tutela Deliae* deae passivae pro eo, quem tuctur dea: 9. *obliviones carpere*: 11. *Pegasus terrenum equidem grauat* ut Senec. *Thyest.* v. 106. *iam tuum moestae pedem terrae grauntur.* vbi vid. Gronovius et Drackenb. ad *Sil. Ital.* II, 598. et Oudend. ad *Lucan.* V, 258. 14. *tauriformis Aufidus*: *belluosus oceanus*: 15. *inimicare*, vbi Schol. *inimicat* fictum verbum est, quod deinde a recentioribus aevi scriptoribus frequentius positum fuit, loca indicat Reinesius ad *Petron.* c. 73. extr. *Epod. I.* *hoc et omne militabitur bellum*: *Eois intonata fluctibus hiems.* Non lubet tamen de his copiosius agere. Vidimus enim iam plerosque interpretes Horatiana verba, quae in reliquis scriptoribus aut nunquam, aut rarius occurrant, notasse. Hos igitur una cum antiquis scholiis consulant, qui plura scire cupiant. Nos vero, qui aliorum scrinia compilare nunquam didicimus, breuiter tantummodo haec indicanda nobis fuisse iudicauimus.

III. Graecae constructiones.

Quod denique ad Graecam orationis structuram ab Horatio in Latino sermone expressam attinet, plena sunt omnia carmina plurimis exemplis. Quoniam vero Daniel Vechnerus in *Hellenolexia* siue *Parallenismi Graeco-latini* libris duobus copiosissime de hac re egit, atque cum ex Horatio non tantum omnia, tum complura ex aliis scriptoribus exempla contulit atque explicauit, nos quidem lectores ad illum librum ablegabimus. Ne tamen totam intactam relinquamus hanc partem, atque etiam hoc audaciae genus, quemadmodum priora, exemplis illustremus, e multis adscribamus pauca. *I*, 3. *audax omnia perpeti*: 7. plu-

plurimus in Iunonis honorem. II, 12. lucidum fulgentes oculi, I, 12. animae magnae prodigus: superare pugnis nobilis: 15. furit te reperire atrox: 12. blandum ducere quercus: 27. immane quantum discrepat: 29. doctus sagittas tendere: 19. vultus lubricus aspici. II, 1. notus animi paterni: 3. flores rosae: 4. penna metuens solui: 6. lassus maris et viarum: 9. desine querelarum: 3. umbram consociare amant: 19. turbidum laetatur. III, 4. Iniecta monstris terra dolet suis: 10. animum mitior angibus: me obiicere plorares 16. fallit sorte beator: 27. perfidum ridens. IV, 2. niueus videri: 4. acuta belli: 6. prosper frugum: 8. diues artium: 11. vis ederae. Epod. 5, 74. o multa fleturum caput. Sed taedet plura adscribere. Facile talia inueniri possunt

Atque haec quidem nobis de felici Horatii audacia dicta sunt. Utinam vero hac opera faciliorem iucundioremque illius lectionem reddidissimus iuuentuti! Graeca quidem multas ob causas immiscuimus, etsi ea hoc seculo sperni non ignoraremus. Inprimis vero fecimus hoc ideo, quod similibus veterum locis inter se comparatis incredibile est, quantum sensus pulchri et venusti acuatur, animusque noster ad elegantias poetices intelligendas formetur. Digna sunt verba Stephani in not. ad Anacreont. c. 12. quae a me repetantur: Haec observatione sunt digna, ut et ipsi discamus caute imitari veteres, et si quid apud illos occurrat, quod in rem nostram sit, ita in usum nostrum illud vertere, ut non aliunde tamen petitum ad domi natum videatur.

VII.

De Nemoribus in tectis aedium Romanarum
obseruatio :

edita Ienae, a. C. 1762.

Cum in omnibus rebus Romani olim in maximum splendorem summamque magnificentiam adamauerunt, quae tanta plerumque fuit, ut luxuria appellari deberet, tum in domibus aedificandis, quid et ars excogitare atque efficere, et quo hominum luxus progredi posset, immensis sumptibus profusis, optimisque e Graecia et Asia artificibus arcessitis ostenderunt. Quae quidem omnia si accurate perpendamus, euntes per singulas partes diligenterque quamque rem considerantes, verissime, fateamur necesse est, Lipsium dixisse, periti viri esse, non dicam describere, sed capere, et credere, qualis Roma fuerit. Quis non miretur altitudinem aedium, quae, auctore Seneca patre in *Controuers. II, 9.* tanta fuit, ut, cum etiam essent magnae viarum angustiae, neque aduersus ignem praesidium neque ex ruinis ullum ullam in partem effugium esset, atque etiam Augustus Neroque mensuram altitudinis ad euitandum periculum praescriberent. vid. Strabonem *L. V. p. 395. edit. Almelou.* ibique Xylandrum. Nempe, ut est apud Petronium *c. 120.*

Aedificant auro sedesque in sidera mittunt,
ad quem locum vide quae Burmannus notauit, et adde Brissonium in *Select. ex Iur. Ciu. Antiquit. L. i. c. 1.* atque Heineccium in *Antiquit. Iur. L. III. tit. III, 7.* Non altae vero tantummodo, sed amplae etiam et laxae fuerunt illae aedes, atque anguste se, ut
inge-

ingeniose dicit Valerius Maximus, posteriori tempore habitare putabat, cuius domus tantum patuit, quantum Cincinnati rura patuerunt. Nam sic habitant, ait Plinius in *H. N. XXXVI, 2. qui Imperium hoc fecere, quorum agri quoque minorem modum obtinere, quam cellaria istorum, nec, ut Seneca scribit de Benef. VII, 10. aedificia priuata laxitatem urbium magnarum vincentia* tum conspiciebantur, aut, ut ait alio loco *ep. 91. non habebant domos instar urbium*. Quid dicam de columnis, nihil sustentibus, sed in ornamentum positis, e longinquis regionibus accersitis, praealtis, marmoreis, quibus atria effulta? Seneca quidem, acerrimus omnis luxus reprehensor, in *ep. 56. quantum inquit statuarum, quantum columnarum est nihil sustentium, sed in ornamentum positarum, impensae gratia*, atque Capitolinus in *Gordian. iun. 32. villam Gordianorum via Praenestina ducentas columnas vno peristyllo habuisse*, narrat. Adeo creuerat cum annis splendor et magnificentia Romana, et tantum mutata erat noua Roma ab illa veteri, ubi

*paries circa palea satiatus inani,
Fortuitoque luto, clauos numerabat agrestes,
Et viridi iunco gracilis pendebat arundo.
Praeterea quae fumoso suspensa tigillo,
Conseruabat opes humilis casa.*

Petron. c. 135. conf. Philander ad *Vitruu. II, 1. x.* Nolo, licet in promptu habeam, multa adferre de liminibus marmoreis, de foribus distinctis testudinum Indicarum putaminibus in laminas sectis, de deauratis parietibus, de pauimentis tessellatis, de laquearibus auro inducto caelatis eboreque variegatis, quae fere omnia complectitur Seneca *ep. 114. in ipsas domos impenditur cura, ut in laxitatem ruris excur-*
rant,

rant, ut parietes aduectis trans maria marmoribus fulgeant, ut tecta varientur auro, ut lacunaribus pauimentorum respondeat nitor. (Confer patris Excerpt. Controu. V, 5.) atque Statius in *sylu.* L. I, 3. in descriptione villae Tiburtinae, v. 34.

Quid primum mediumue canam? quo sine quiescam?

Auratasne trabes? an Mauros undique postes?

An picturata lucentia marmora vena

Mirer? an emissas per cuncta cubilia lymphas?

Nempe eo processit quorundam insania, dicam, an ambitio? ut euripos et riuos aquarum tubis et canalibus intra domos, coenationes, tricliniaque ad vsum et voluptatem ducerent. Plinius H. N. III, 17. *In cubili natant*, ait, *pisces et sub ipsa mensa capitur, qui statim transferatur in mensam.* Seneca de Tranquill. I. *quid perlucentes ad imum aquas et circumfluentes ipsa conuiuia loquar*, vid. Fromondum et Lipsium ad Senec. Natur. Quaest. L. I. praef. et epist. C. Verum, ut iam dixi, nolo de his copiosius agere. Euoluat, si quis illa pluraque cognoscere cupiat, Lipsium de magnitudine Romana, inprimis L. III. c. 14. Nic. Bergierium de viis publ. et militar. Imper. Rom. in T. X. Thes. Graeu. inprimis L. V. S. 2-10. Famiani Nardini Romam veterem, ib. T. IV. p. 877. Iulium Minutolum de domibus Romanorum in Thesaur. Salengr. T. I. p. 71. sequ. Stanislaum Kobierzyckium de luxu Roman. L. II. c. 7. 10. Meursium de luxu Roman. in T. VIII. Thes. Graeu. p. 1221. atque alios. Si quis vero velit oculos pascere, atque contemplandis pulchris veteris magnificentiae picturis delectare, ille Athan. Kircheri Latium inspiciat, Alexandri Donati Romam veterem ac recentem in Thes. Graeuiano T. III. p. 475. inprimis L. I. c. 24-27. *Descriptionem*

nem faciei variorum locorum urbis Romae tam antiquae quam nouae, deformatae a Liuiio Cruyllo ib. T. IV. atque dignum illud Roberti Castelli magnificentia Britannorum opus: *The Villa's of the Ancients illustrated. Londini, 1728.* Iuuat vero hoc loco de eo magnificentiae Romanae genere copiosius paullo exponere, quo fecerunt, vt cum ipsa natura rerum certamen Romani instituisse viderentur. Nam in Poëtarum carminibus, aliorumque auctorum scriptis legimus, habuisse illos in aedium tectis arbores nemoraque et hortos. Tanta erat audacia, vt etiam, quae natura denegauerat, per artem tentarent! Nobis haec res, cum ob ipsam magnitudinem, tum quoniam hac disputatiuncula aliquot veterum scriptorum locis lucem accendi censemus, digna visa est, quae et illustraretur et explicaretur. Quod prius quam faciamus, quaedam monenda esse ducimus, quae ad propositam rem melius intelligendam faciant.

Vehementer delectabantur veteres Romani Hortis, in quibus et aedificia habuerunt amoenitatis gratia exstructa, et habitarunt etiam saepe, vt docte ostendit Barn. Brissotius in *Select. ex Iure Ciu. Antiqu. L. III. c. 13.* add. Georg. Greenium de *rusticat. Roman. c. 2. p. 696.* in *T.I. Thes. Sallengr. et de villarum antiquarum structura*, ibid. p. 731. inprimis c. 6. Dresium ad *Ischanum* p. 48. Casaubonum ad *Sueton. Aug. c. 73.* Donatum l. c. *L. III. c. 23. p. 786.* Conueniebant etiam in iis viri docti, disputabant de rebus scitu dignis, legebant aliquid aut meditabantur, de quibus copiose exponit Io. Georg. Guil. Volckhart in *Dissert. de hortis veterum museis*, quae exhibetur in *Vol. III. Act. Soc. Lat. Ienens. p. 182. sequ.* Porro exstruxerunt in hortis gestationes, quibus

bus aut iumentis vehebantur, aut gestabantur lectica. Hic locus circumdatus fuit et clausus arboribus variis, ut apparet clare e Plinio *L. I. ep. 6. ab his gestatio in modum circi, quae buxum multiformem humilesque et retentas manu arbusculas circumit*, atque *II. ep. 17. Gestatio buxo, aut rore marino, ubi deficit buxus, ambitur*. Et de his capiendus est etiam locus Iuuenalis, ut recte ibi Io. Britannicus vidit, *Sat. IV, 5.*

Quid refert igitur, quantis iumenta fatiget

Porticibus, quanta nemorum vectetur in umbra?

quem tamen locum minus recte cepit Gangaeus, notans, *in ipsis beatorum domibus urbanis nemora*, aduocatis locis duobus ex Itinerario Rutilii et Horatii carminibus, quae nos infra dabimus. Sed neque pertinent huc, et locus Iuuenalis longe aliter, ut ostendimus, capiendus est. Rectius huc vocare videtur Kobierzyckius *Horat. Ep. I, X, 22.*

Nempe inter varias nutritur sylua columnas,

Laudaturque domus, longos quae prospicit agros.

qui docet multas fuisse arbores ibi topiario opere modice inflexas, quibus variae effigies, ut hominum, nauium, turrium effictae fuissent. Vide Vitruuium *VII, 5.* et Bernaldini Baldi *Lexicon Vitruuianum*, auctum a Ioanne Laeto *p. 132.* Consule etiam de *Gestatione* Lipsium in *Epist. Misc. Cent. ep. XI.* et Gronouium ad *Senec. de Benef. III, 16, 9.* Tanto pere igitur cum Romani arboribus et hortis delectarentur, tandem in ipsa vrbe, in ipsis aedibus syluam habere velle coeperunt. *Intra aedificia vestra, est in Excerpt. Controu. V, 5.* apud Senecam, *undas et nemora comprehenditis.* Exponamus hac de re accuratius.

Inuentor quis fuerit nemorum in aedibus, non reperio, neque quo tempore primum hoc ausi sint Romani, constat. Plinius quidem in *H. N. IX, 79*. dicit: *Sergius Orata, ut qui primus pensiles inuenerit balneas, et Valerius Maximus IX, 1. C. Sergius Orata pensilia balnea primus facere instituit: quae impensa leuibus initiis coepta ad suspensa calidae aquae tantum non aequora penetravit.* Sed qui primos Romae pensiles hortos exstruxerit, non relatum legi. Posset quidem aliquis e Plinii *H. N. XV, 14*. *Aequae peregrina sunt zizipha et tuberes, quae et ipsa non pridem venere in Italiam. Haec ex Africa, illa ex Syria.* Sex. Papinius, quem consulem vidimus, primus utraque attulit, Diui Augusti nouissimis temporibus, in castris sata, baccis similia, quam malis, sed aggeribus praecipue decora, quoniam et in tecta iam syluae scandunt: posset, inquam, aliquis ex his verbis coniecere, Plinii demum aetate illa nemora in tecta translata fuisse. Sed iam alii ante Plinii aetatem rei mentionem iniecerunt, ut Horatius et Tibullus *III, 3, 15*.

*Quidue domus prodest Phrygiis innixa columnis,
Taenare, siue tuis, siue Caryste, tuis?*

Et nemora in domibus sacros imitantia lucos?

Quare malim Plinium sic interpretari: maxime autem fuisse illius tempore hunc luxum: iam antea habuisse Romanos arbores in tectis: sed non tantos fuisse erogasse, non tam altas amplasque fuisse illas arbores. Credo tamen, Romanos exemplum horum hortorum petisse aut a Thebanis aut a Babylo-
niis. Certe hos iam longe antea hortos pensiles habuisse notum est, de quibus pauca dicamus. De illis quidem Plinius *H. N. XXXVI, 20*. *Legitur et pensilis hortus, immo vero totum oppidum, Aegyptiae*

Thebae, exercitus armatos subter educere solitis regibus, nullo oppidanorum sentiente. Ingens vero opus et admirabile! Et quid dicamus de hortis Babyloniciis? id est, de eo opere, quod, si attente omnia consideras, fere vires humanas et fidem omnem superare videtur. Positis enim tantam molem sustentibus testudinibus in solo, atque aliis impositis aliis, sensim paullatimque excrescente altitudine, admirabile illud opus longorum camporum, sylvarum, vallium, riuulorumque ab ipsa natura factorum habebat speciem. Sed adscribamus duo maxime illustria loca de his hortis, Diodori Siculi alterum, alterum Curtii. Ille legitur L. II. p. 98. ed. Hanon. an. 1604. Ἰππῆρχε δὲ καὶ ὁ κρεμαστὸς καλέμενος κῆπος παρὰ τὴν ἀκρόπολιν, ὃ Σερμιάμιδος, ἀλλὰ τινος ὕπερον Σύρε βασιλέως κατασκευάζοντος χάριν γυναικὸς παλλακῆς. Ταύτην γὰρ φασὶν εἶσαν τὸ γένος Περσίδα, καὶ τὰς ἐν τοῖς ὄρεσι λειμῶνας ἐπιζητῆσαι, ἀξιῶσαι τὸν βασιλέα, μιμήσασθαι διὰ τῆς τῆς φυτεργίας φιλοτεχνίας τὴν τῆς Περσίδος χώρας ιδιότητα. (vide Iosephum Antiquit. Iud. X, 11. p. 538. et contra Apion. I, 19. T. II. p. 451. edit. Haueercamp.) Ἔστι δ' ὁ παράδεισος τὴν μὲν πλευρὰν ἐκάστην παρεκτείνων εἰς τέτταρα πλέθρα, τὴν δὲ πρόσβασιν ὀρεινὴν καὶ ταῖς οἰκοδομίαις, ἀλλὰς ἐξ ἄλλων ἔχων, ὥστε τὴν πρόσοψιν εἶναι θεατροειδῆ. ὑπὸ δὲ ταῖς κατασκευασμέναις ἀναβάσεσιν ἀκοδόμηντο σύριγγες, ἅπαν μὲν ἀναδεχόμεναι τὸ τῆς φυτεργίας βάρος, ἀλλήλων δ' ἐκ τῆς κατ' ὀλίγον αἰεὶ μικρὸν ὑπερέχουσαι κατὰ τὴν πρόσβασιν. Ἡ δ' ἀνωτάτη σύριγγς εἶσα πεντήκοντα πηχῶν τὸ ὕψος, εἶχεν ἐπ' αὐτῇ τῆς παραδείσου τὴν ἀνωτάτην ἐπιφάνειαν συνεξιστμένην τῷ περιβόλῳ τῶν ἐπάλξεων· ἔπειθ' οἱ μὲν τοῖχοι πολυτέλῳς ἡσφαλισμένοι τὸ πάχος εἶχον ποδῶν εἴκοσι δύο.

τῶν

τῶν δ' ἐξόδων ἐκάστη τὸ πλάτος δέκα. Τὰς δ' ὀρο-
 φὰς κατεσέγαζον λίθιναι δοκοί, τὰ μὲν μῆκος σὺν
 ταῖς ἐπιβολαῖς ἔχουσαι ποδῶν 15 τὸ δὲ πλάτος τεσσά-
 ρων. Τὸ δ' ἐπὶ ταῖς δοκοῖς ὀρόφωμα πρῶτον μὲν εἶ-
 χεν ὑπεξωμένον κάλαμον μετὰ πολλῆς ἀσφάλτε,
 μετὰ δὲ τὰυτα πλίνθον ὀπλήν διπλὴν ἐν γύψῳ δεδε-
 μένην. Τρίτην δ' ἐπιβολὴν ἐπεδέχετο μολιβαῖς σέγας
 πρὸς τὸ μὴ διικνεῖσθαι κατὰ βάθος τὸν ἐκ τῆς χώ-
 ματος νοτίδα. Ἐπὶ δὲ τέτοις ἐσεσώρευτο γῆς ἱκανὸν
 βάθος, ἀρκέμενον ταῖς τῶν μεγίστων δένδρων ῥίζαις.
 Τὸ δ' ἔδαφος ἐξωμαλισμένον πλήρες ἦν παντοδαπῶν
 δένδρων τῶν δυναμένων κατὰ τε τὸ μέγεθος καὶ τὴν
 ἄλλην χάριν τῆς θεωμένους ψυχαγωγῆσαι. Αἱ δὲ
 σύριγγες τὰ φῶτα δεχόμεναι ταῖς δι' ἀλλήλων ὑπε-
 ροχαῖς, πολλάς καὶ παντοδαπάς εἶχον διαίτας βα-
 σιλικὰς. Μία δ' ἦν ἐκ τῆς ἀνωτάτης ἐπιφανείας
 διατομαῖς ἔχουσα καὶ πρὸς τὰς ὑπαντλήσεις τῶν ὑδά-
 των ὄργανα, δι' ὧν ἀνεσπᾶτο πλῆθος ὕδατος ἐκ τῆς
 ποταμῆς, μηδενὸς τῶν ἐξωθεν τὸ γεγόμενον συνιδεῖν
 δυναμένων. Haec ille. Nunc audiamus Curtium V,
 1, 32. Super arce vulgatum Graecorum fabulis mira-
 culum, pensiles horti sunt, summam murorum alti-
 tudinem aequantes, multarumque arborum umbra et
 proceritate amoeni. Saxo pilae, quae totum onus su-
 stinent, instructae sunt, super pilas lapide quadrato
 solum stratum est, patiens terrae, quam altam ini-
 ciunt, et humoris, quo rigant terras: adeoque vali-
 das arbores sustinent moles, ut stipites earum VIII,
 cubitorum spatium crassitudine aequent, in L. pedum
 altitudinem emineant, et frugiferae sint, ut si terra
 sua alerentur. Et quum vetustas non opera solum
 manu facta, sed etiam ipsam naturam paullatim ex-
 edendo perimat, haec moles, quae tot arborum radi-
 eibus premitur, tantique nemoris pondere onerata est,

inviolata durat, quippe XX. lati parietes sustinent undecim pedum intervallo distantes, ut procul visentibus sylvae montibus suis imminere videantur. Syriae regem Babylone regnantem hoc opus esse molitum, memoriae proditum est, amore coniugis victum: quae desiderio nemorum sylvarumque in campestribus locis virum compulit, amoenitatem naturae genere huius operis imitari. Non opus esse existimo, plura de his hortis addere, quos merito Io. Seruilius de mirandis antiquorum operibus L. I. c. 73. in *Thes. Salengr.* T. I. p. 1166. inusitatum terris portentum, et plus quam humanarum virium opus, atque monstruissima hortorum pensilium aedificia appellat. Satis ex his duobus locis eorum ratio cognosci poterit. Caeterum consule, si plura desideras, Philonem Byzantinum de septem orbis spectaculis in *Thes. Gronou.* T. VIII. p. 2650. Seruilium l. c. et Cellarium in *Geogr. Ant.* L. III. c. XVI. §. 5. p. 632. ed. nou. et Pridauium in *Connex. Vet. et N. Test.* Fortasse igitur Romani etiam illius operis Babylonici admiratione perculsi atque ad similium hortorum imitationem in aedibus suis adducti sunt. Quid? quod forte etiam pensiles horti vocati sunt. Nam apud Senecam *Nat. Quaest.* L. I. praef. nec potest ante contemnere porticus et lacunaria clare fulgentia, et tonsiles sylvas et deriuata in domos flumina, quam totum circumbeat mundum. Quidam libri habent pensiles, quod pene est, addit Lipsius, ut probem. Gronouius vero intelligit recisas et in pumilionum breuitatem coactas: atque Fromondus urbanas et castigatas ramorum lasciuia tonsiles sylvas, quas in gratia et luxu ditiorum fuisse ait. Certe non flores illos tantummodo aut arbusculas habuisse in tectis ex locis compluribus apparere puto.

Posset

Posset enim putare aliquis, eos in domibus Romanorum hortos fuisse hortos Adonidis, aut flores, herbas, plantasque vasculis humo oppletis inclusas. Tales certe describit hortos Adonidis Eustathius ad *Odyss.* Δ. κήποι Ἀδώνιδος φυτάρια ταχὺ ἀναθάλλοντα ἔσω χύτρας ἢ ἀγγείχῃ καὶ ὅλως κοφίνῃ τινὸς, quorum imaginem in gemma expressam vide apud Gorium in *Thes. Gemmar. astrifer.* T. I. CXVII. et Begerum in *contemplatione quarundam gemmar. Dactylioth. Gorlaei.* p. 20. et 21. Tales hortos Adonidis suspicor ante fenestras, ut nostra quoque aetate, veteres habuisse, eosque indicare et Martialem XI, 19.

Donasti, Lupe, rus sub urbe nobis,

Sed rus est mihi maius in fenestra,

atque Plinium H. N. XIX, 4. p. 579. ed. Hard. *Iam in fenestris suis plebs urbana in imagine hortorum quotidiana oculis rura praebebant, ante quam praefigi prospectus omnis coëgit multitudinis innumerae sacua latrocinatio.* Atque tales fortasse Adonidis horti etiam indicantur ab Alfeno l. 17. Dig. si servit. vindic. Cum in domo Gaii Seii locus quidam aedibus Annii ita serviret, ut in eo loco positum habere ius Seio non esset, et Seius in eo sylvam seuisset: in qua labra et (tenes) cucumellas positas haberet etc. Cuiacius quidem in *Observat. et Emendat.* L. X. c. 15. p. 315. edit. Hal. ubi de hoc loco agit, aduocat primum Horatii locum. Nempe inter — quem tamen huc non pertinere iam supra ostendimus, et e Cicerone contra Verrem L. I. c. 19. Quas iste (nam non recte locum Cuiacius attulit) tabulas illinc, quae signa sustulit — Quae signa nunc Verre ubi sunt? illa quaero, quae apud te nuper ad omnes columnas, omnibus etiam intercolumniis, in sylva denique disposita sub dio vidimus. Sed et hunc locum malim de

gestationibus exponere, quae exornatae talibus tabulis et signis esse poterant. In his igitur a viro summo dissentio. Quod vero auctoritate Seruii *ad Georg. I, 153. subit aspera silua — lappaeque tribulique*, syluam etiam de herbis dici docet, quod locum de vasis quibusdam, qualia pleraque videntur in hortis pensilibus posita, intelligere videtur, lubenter me assentientem habet. Non ad nemora, sed ad flores et arbusculas vasis efflorescentes pertinet locus Iauoleni l. 26. *Dig. de instruct. Dolia fictilia, item plumbea, quibus terra adgesta est, et in his viridaria posita aedium esse Labeo, Trebatius putant: ita id verum puto, si ita illigata sint aedibus, ut ibi perpetuo posita sint.*

Ne igitur tales hortos Adonidis positos in tectis fuisse existimem, eo adducor, quod saepius scriptores *sylvarum*, et *nemorum*, et *viridarium* mentionem faciunt. Sic apud Vitruuium VI, 6. *Et si autem (loquitur de oecis) sint ita longi et lati, uti duo triclinia, cum circuitionibus inter se spectantia possint esse collocata, habeantque dextra ac sinistra lumina fenestrarum valuata, uti viridia de tectis per spatia fenestrarum prospiciantur*, etsi hoc loco Philander legere malit *lectis*, quod tamen nescio an probandum sit. Sic Seneca pater inquit in *Exc. Controu. V, 5. Scilicet ut domus ad coelum omne conuersa brumales aestus habeat, aestiua frigora et non suis viribus intra istorum penates agatur annus, alunt in summis culminibus mentita nemora, et nauigabilium piscinarum freta*, atque in *Controu. II, 9. Quin etiam montes sylvaeque in domibus marcidis et umbra fumoque viridibus reliqua: nam sunt, quae sequuntur, valde corrupta. Et ne ille oratione et verbis*

bis rem augere videatur, dabo alios locos e Seneca Philosopho. *De ira* L. I. extr. *Ebore sustineri vult, (scil. luxuria) purpura vestiri, auro tegi, terras transferre, maria concludere, flumina praecipitare, nemora suspendere, et in ep. CXXII. Non viuunt contra naturam, qui pomaria in summis turribus serunt? quorum syluae in tectis domorum ac fastigiis nutant, inde ortis radicibus, quo improbe cacumina egissent.* Atque pariter Horatius III, 10, 5.

Audis, quo strepitu ianua, quo nemus

Inter pulchra situm tecta remugiat?

vbi nescio, cur Bentleius legere malit *satum* pro *situm*, tantoque studio illam lectionem defendat. Equidem fitas potius arbitror arbores illas, quam fatas, quod hoc longioris temporis est, atque arbores non nisi multis annis ad aliquam altitudinem excrescunt. Male mea sententia huc aduocauit Torrentius alium locum, quem supra laudauimus, cuiusque alium sensum esse diximus, ex epistolis: *Nempe inter varias etc.* Laudat etiam e Cornelii Nepotis *vita Attici*, XIII, 2. *Domum habuit in colle Quirinali — cuius amoenitas non aedificio, sed sylua constabat.* Ipsum enim tectum antiquitus constitutum plus salis quam sumtus habebat. Vltima adscripsimus ideo, quoniam suspicamur, non fuisse syluam illam in tecto, sed aut ante fores fortasse aut in porticu, vbi fuisse arbores supra vidimus. Nam certe sumtuosum fuisse opus nemus in tecto, et satis apparet, et innox clarius ostendemus. Denique pertinet huc locus Iauoleni l. 12, *Dig. de seruitut. praed. vrb. Aedificia, quae seruitutem patiantur, ne quid altius tollatur, viridia supra eam altitudinem habere possunt, at si de prospectu est, eaque obstatura sunt, non possunt.* Nam profecto putes, non loqui de arbusculis Iauolenum:

sed de maioribus arboribus. Huc video trahere quosdam etiam locum Virgilii, *L. VII. Aeneid. v. 170.*

*Tectum augustum, ingens, centum sublime columnis,
Urbe fuit summa, Laurentis regia Pici,
Horrendum silvis et religione parentum.*

Sed primum, non satis clare locutum esse poetam de silvis in tectis, apparere arbitror. Potuerunt arbores ante domum esse, ut laurus ante domum Augusti, de qua Ovidius *Trist. III, 1, 39.*

*Cur tamen adposita velatur ianua lauro,
Cingit et augustas arbor opaca fores?*

Deinde si recte illi mentem Virgilii ceperunt, nescio, an liberari possit Virgilius culpa negligentiae cuiusdam, quam mihi in hoc loco animaduertisse videor. Estne quaeso credibile, regiam Latini illis priscis temporibus tanto splendore illustrem fuisse? Quis credat, antiquo illo aevo regem cum luxum, quo recentior aetas conspicua fuit, adamasse? Non ignoro, et pictores et poëtas similes errores commisisse, et tribuisse antiquis temporibus ea, quae recentiorum propria fuerunt. Praeter alios exempla dedit Stanleius ad *Aeschylum p. 715.* Seneca in *Thyest. v. 464.* aperte respicit ad mores Romanorum,

*nulla culminibus meis
Imposita nutat sylva.*

Loquitur de nemoribus in tectis, de quibus etiam Virgilium in loco memorato loqui existimant. Sed iudicent de hoc eruditiores. adde etiam Ang. van Starcken in *Miscell. Dorvill. T. VIII. p. 812.*

Quas habuerint in tectis arbores, fere coniecere possumus e Valerio Maximo et Plinio, quorum verba adscribemus. Ille igitur *IX, 1, 4. Cn. Domitius L. Crasso*

Crasso collegae suo altercatione orta obiecit, quod columnas Hymettias in porticu domus haberet. Quem continuo Crassus, quanti ipse domum suam aestimaret, interrogavit. Atque ut respondit sexagies sestertio, quanto ergo eam, inquit, minoris fore existimas, si decem arbusculas inde succidero. Ipso tricies sestertio, ait Domitius. Tunc Crassus, uter igitur luxuriosior est? egone, qui decem columnas centum millibus nummum emi? an tu, qui decem arbuscularum umbram tricies sestertium summa compensas? Sermonem oblitum Pyrrhi, immemorem Annibalis, iamque transmarinorum stipendiorum abundantia oscitantem: aliquanto tamen insequentium seculorum aedificiis et nemoribus angustiores. Eandem historiam Plinius in H. N. L. XVII. princ. commemorat. Nobilissimarum, inquit, gentium ambo, Crassus atque Domitius censuram post consulatum simul gessere anno conditae urbis sexcentesimo sexagesimo secundo, frequentem iurgiis propter dissimilitudinem morum. Tunc Cn. Domitius, ut erat vehemens natura, praeterea accensus odio, quod ex aemulatione auidissimum est, graviter increpuit, tanti censorum habitare, pro domo eius centum millia nummorum identidem promittens, et Crassus, ut praesens ingenio semper et faceto lepore solers concedere se respondit, exceptis sex arboribus, ac ne uno quidem denario, si adimerentur, emptam volente Domitio, Crassus utrumne igitur ego sum, inquit, quaeso, Domiti, exemplo gravis, et ab ipsa censura notandus? Qui in domo, quae mihi haereditate obuenit, comiter habitem? an tu, qui tanti sex arbores aestimes? Eae fuerunt loti, parvula ramorum opacitate lascivae. Nolo equidem hariolari, neque sententiam meam oraculi vim habere cupio. Sed suspicor eas lotos,

de

de quibus Plinius loquitur, fuisse in tecto aedium. Volckhart *l. c. p. 242.* ubi paucis de hac re agit, putat etiam platanos fuisse positas in aedibus. Delectabantur quidem veteres hac arbore, amabantque illam cum in porticibus, tum in thermis, atque villis ob latitudinem foliorum et ramorum umbram, platanisque inprimis conferebant loca, ubi se oblectare solebant. vid. praeter Politum ad *Eustath. II. T. I. p. 427.* et Gronovium in *Observ. I, 5.* Kobierzyckium *l. c. p. 184.* et inprimis Burmannum in libro *de vegetigalibus Pop. Rom. c. 12. p. 210.* qui etiam ad *Petron. c. 131. p. 807.* docet, solitos maxime veteres sub platano genio indulgere; vide quoque Erhardum ad eund. *p. 778.* qui praeter alia observarunt, platanum, quae tantis olim apud Romanos in deliciis fuit, ut etiam vino infuso enutriretur, quoniam id maxime prodesse radicibus compertum erat, nunc ignorari. Sed nullo haec coniectura argumento niti videtur. De his sylvis loquitur etiam Rutilius in *Itinerar. v. 111.*

Quid loquar inclusas inter laquearia sylvas,

Vernula quae vario carmine ludat avis?

Sed est hic locus paullum obscurus et fortasse etiam corruptus. Graevius legit: *Vernula quam vario carmine ludat avis*, et interpretatur: Quid loquar, quam vario carmine ludant aves in illis natae nemoribus, quae in ipsis aedium Romanarum fastigiis erant posita? Barthius non bene coniicit: *qua Ismario*, ita ut Attica Thraciaque avis vernula Romae canat: Scriuerius suspicatur: *garrula*. Burmannus ad *Petron. c. 120. p. 733.* nescire se dicit, an intelligatur avis, quae vere canat, et explicat vernulam avem domi natam, atque in notis ad Rutilium *qua* legit. Ita etiam censet Heinsius ad *Petron. c. 46. p. 307.*

nec

nec sollicitandum hunc locum esse dicit, et sic legit Lipsius de *Magnit. R. p. 195.* atque etiam ipse ita legendum esse arbitror, modo *ludat* mutes in *ludit*. Qua vero fumo pro *vbi*, quo sensu saepe occurrit. Horat. II, 3. *Qua pinus ingens albaque populus etc.* vid. Erhardum ad Petron. c. 89. v. 29. *Celsa qua Tenedos mare dorso repellit etc.* nubem exemplorum dat Ciofanus ad Ouid. ex Pont. I, 1, 12. *Qua steterant arces, pars vacat illa tibi.* Id. Ep. XI, 28. *Ponti qua plaga lacus iacet.* Quod vero ad *vernula* attinet, certe prope malim huc trahere illa Ouidii *Trist. III, 12, 8. Indocilique loquax gutture vernat avis,* vbi vide Burmannum, qui aduocat e Paullino C. VII. *vocibus vernare nouis*, etsi plurimis est *vernula* hoc loco ὀνομασμένης. Utut est, certe hoc inde discimus eo processisse voluptatis cupiditate Romanos, ut haberent aues in nemoribus illis. Noluerunt deesse aliquid, quod ruris atque agri speciem referret. Quod vero Barthius in *Aduers. L. VII. c. 10. p. 330.* qui legit *queis*, Nymphaeum hic intelligi putat, nescio quomodo probari possit, Rutilium, intelligere aedes illas amoenas, imaginibus Nympharum ornatas, et aquarum salientium frigore iucundas, de quibus vid. Georg. Fabricius in *descript. Urbis Romae*, in *Thes. Graec. T. III. p. 458.* Pancirollus de eodem argumento, ib. p. 341. et Alex. Donatus *de urbe Roma*, ib. I. III. c. 11. p. 709.

Sed exponendum est etiam de structura talium tectorum, quam cum Lipsio ad *Senec. ep. CXXII.* puto talem fuisse. Tecta primum fuerunt plana et sine fastigio, et deinde terra supra trabes siue etiam fornices latericios aggesta. Certe talia plana tecta fuisse olim in orientis maxime regionibus, constat
inpri;

inprimis e loco classico Eustathii ad *Odyss.* K. 559. p. 1669. διὰ τὸ τὰ δώματα μὴ κεραμωτὰ, ἀλλ' ὅποια καὶ νῦν ὡς εἰκὸς μυριαχθεῖ ὧν ταῖς δοκοῖς γῆ ἐπαμᾶται. ὡς ἐντεῦθεν τὴν τέγην χρήσιμον εἶναι καὶ πρὸς τὸ ἐγκοιμᾶσθαι. Vide prae aliis Erasmi Schmidii ad *Matth.* X, 27. Atque etiam Romanos antiquis temporibus talibus tectis usos fuisse, docetur in *Vitruviano Lexico* p. 51. priuatorum domus tecta habuisse plana, non in altum surgentia: domus Caesarum et procerum cum fastigio fuisse aedificatas, quod proprium fuisset templorum et aedium sacrarum: Primum Caesarem fastigium habere coepisse in domo sua, inter alia diuinitatis insignia: hoc sequentes Caesares imitatos esse, et postea etiam alios proceres usurpasse: ubi simul laudatur Salmasius ad *Solinum* p. 1213. vide Minutolum de *domibus Roman.* l. c. p. 87. Fortasse pertinet quoque huc Martialis *locus* XII, 57.

*Cui plana summos despicit domus montes,
Et rus in urbe est, vinitorque Romanus.*

Etsi non ignorem, hunc locum vulgo aliter explicari. Sed huc illum spectare ut crederem, commouit me mentio *planæ domus*. Verum haec haec tenus.

Nihil certe restare mihi videtur, quod hanc rem aut illustret, aut explicatione quadam indigere videatur. Quare, consideratis immensis Romanorum operibus, consumtis nunc maxima ex parte longa annorum serie, in verbis Lipsii pulcherrimis desinamus. *O spes, et res humanae, quid estis? quo itis? huc flectite.* En potens et superba illa Roma, quae vrbs aeterna audiebat, quae victura cum seculis, quae Deorum opus et cura tota periit, condita in ruinis suis iacet, et laboramus eruere et adstruere magnitudini eius fidem. de *Magnit. Rom.* L. III. c. 2. Atque: *Illa ipsa*

*psa rerum gentiumque domina et falso aeterna vrbs
ibi est? obruta, diruta, incensa, inundata, periit
non uno leto, et ambitiose hodie quaeritur, nec inue-
nitur in suo solo, de Constant. L. I. c. 16. conf. Pog-
gius Florentinus de fortunae varietate urbis Romae
et ruina eiusdem, in Thes. Sallengr. T. I. p. 502.*

VIII.

Epistola ad amicum
de minutiarum studio et rixandi libidine
grammaticorum quorundam.

a. C. 1761.

Vidisti igitur, Vir amicissime, quae in me scripta
sunt. O si pectus quoque meum videres! non
magis haec curo, quam si me puerulus laeserit aut
muliercula. Manet manebitque ille contra omnes
naleuolorum impetus paratus armatusque animus.
Egone ad turbellas hasce commouear? in aciem pro-
leam? manum conferam? non faciam. Immo gra-
tum mihi est, a quibusdam hominibus vituperari.
Nam, ut ille recte dicit: *quid laetaris, quod homi-
nibus iis laudaris, quos non potes ipse laudare?* ita cur
oleam, me ab iis reprehendi, quos nunquam non
se vituperavi? Mordeant, latrent, obstrepant, cla-
ment, scribant, somnient etiam, edant Antiklotzios,
Hypoklotzios centum. ridebo, crede, adfatim ri-
debo.

Neque enim ignoras, quod de Dione Alexandri-
ae, Philosopho, memoriae proditum est. Lepida
circumstantia! est historia. Insecutus erat virum bonum
con-

conuiciator quidam totum per diem, nunquam a latere illius discesserat, euomueratque omnia, quaecunque bilis et mens suggererat improba. Quid Dio? negligere homuncionem et filere. Ille vero misere cruciari, sudare, angi, prope disrumpi. Nihil tandem, inquit, respondes? nihil. Quid multa? misellus conuiciator, hoc audito, tanto dolore adfectus est, ut se repente proriperet atque suspenderet. Poteratne acerbius Dio istum punire? Nullum atrocius supplicium, nullum acerbius tormentum obrectatori adinoueri potest, quam si fileas. Hoc istud hominum genus cruciat, hoc angit, hoc ei furorem et rabiem immittit. Scribunt plerique, ut rescribas, atque ipsis rursus aliquid scribendi occasionem praebes. Conuiciantur, ut respondeas, atque ipsi impune deinde sordibus te commaculare possint. Quid igitur his gladiatoribus facias? fortiter eos contemnas. Hoc eis febris erit. Me vide, saepius in me homines, quorum plerosque ignoro, (en! quam parum curiosus sim, qui, nigri an albi mei aduersarii sint, nesciam!) impetum fecerunt. At, o quietem in his turbis meam et tranquillitatem! Centies eandem cantilenam repetant, citius e pumice aquam, quam a me vocem elicient. Non desunt fortasse huic homini sales et minaces iambi:

*Et nos tela manu ferrumque haud debile dextra
Spargimus, et nostro sequitur de vulnere sanguis.*

Sed haec olim fuerint. Nunc alia mens est: non lubet, non iuvat in arenam descendere. Et quantus foret sapientioribus risus? nec iminerito. Quae enim sunt illa tandem, quae mihi crimini dant?

*Ἄρ' ἄρνα μέλαιναν παῖδες ἐξενέγκατε,
Τυφῶν γὰρ ἐκβαίνειν παρασκευάζεται.*

Alius

Alius clamat, me verbum, quod non in Cicerone legatur, usurpasse: queritur alius, me syllabam, quam Virgilius produxerit, corripuisse. Perii, actum est, ilicet! Dignus sum, qui e republica eiiciar, dignus, qui ex humana societate proscribar. Atque haec crimina fronte graui et voce sonora enarrant: hanc fabulam in coetibus iuuenum aut muliercularum repetunt. Nunc demum, quam vere Gellius dixerit, cognoui: *Reprehensores audaculi verborum, qui per pauca eademque a vulgo protrita legerunt, qui habent nonnullas disciplinae Grammaticae inauditunculas, partim rudes, incoatasque, partim nouas, eas, quasi puluerem, cum adoriuntur quemque, adspargunt.* (*) Quid autem ego faciam? ignoscite Smetiani manes, et vos, Nizoliani manes, ignoscite.

Paratus expiare, seu poposceris

Centum iuuenos, siue mendaci lyra

Voles sonari.

Quid enim misello mihi fiet, ni vos placarim? Sed vt serio agam, dic mihi, an cum fructu, cum laude eiusmodi hominibus responderi possit? Est profecto in illis tantum certandi studium, vt, quicquid dicas aut laudes, isti negent et vituperent. Lubetne exemplum audire? Legisti procul dubio Scaligeri Exercitationes aduersus Cardanum, quas, nisi nomen auctoris in fronte libri videas, ab Hippia Eleo, aut Protagora Abderite, aut alio Sophista conscriptas esse putes. Vnum exemplum e multis eligamus. Laudat Cardanus psittacum ob fulgorem et varietatem coloris. Quid Scaliger? eundem deformem esse ait ob foeditatem rostri et crurum atque ob colorem fuscum, cinericium, ideoque tristem. Si Cardanus ea dixisset,

(*) vid. N. A. V. 21.

set, vere iudicat Vossius, (*) prouocasset Scaliger ad iudicia poetarum atque adeo omnium hominum: nunc quia ille pulchri dixit coloris esse, hic deformis contendit. Verissime haec Vossius. Si quis Aristarchorum meorum clamorem audiat, nae! ille me omnium litterarum rudem, aut illi similem esse putet, necesse est, qui barbaris olim temporibus in Gallia bellam hanc in lapide inscriptionem proposuerat: BONVM. MEMORIVM. EPITHAPHIVM. HVNC. (**). Sin vero rem ipsam cognoscas, ridebis suauiter. Sed quid multa? Duo praecipue sunt, Vir doctissime, quae splendorem litterarum obscurant, illarumque dignitati detrahunt: minutiarum studium et rixandi libido Grammaticorum. (Nomen si Critici audias aut Grammatici, magnificum aliquid et magnum indicari putes. Legi in Gallia medicum quendam aegroto dixisse, faciendam esse in illius corpore *phlebotomiam*. Aegrotus verbo hoc audito quasi exanimatus et ingenti terrore perculsus, nescio quid horrendum remedium a medico proferri putat, illudque se nunquam experiri velle dicit. Posteaquam vero ille vernaculo sermone peregrinam vocem exposuerat, terror in risum et iocum abiit (***)). Ita tu quoque attentius paullo si Criticorum, quorum nomen tibi venerabile videtur, libros, artem, ingenia, mores adspicias, quam tenuiter de illis senties! Nescio profecto, quomodo acciderit, ut semper homines, qui docti videri vellent, omnem eruditionem in verbis ponerent. Vide Varronis, Nonii, Isidori, Gellii et priscorum apud Gellium Grammaticorum Chrysippeas argutias: vide Stoicorum de verbis disputata.

(*) *de orig. et progr. Idolol. L. III. c. 801.*

(**) v. *Gilb. Burnet voyage de Suisse, d'Italie etc.*

(***) v. *l'Art de plaire dans la conversation*, p. 55.

sputationes, passim a scriptoribus commemoratas: vide deriuationes verborum in iure Romano obuias et satis saepe ridiculas. Quales tibi eae videntur? mihi nugae, sed mihi tantummodo. Nam si Grammaticus aliquis legit: *fur* deriuatur a *furnus*; nam Romani furnum appellauerunt atrum, et fures per noctem, quae atra est, facilius furantur: quid illum dicturum esse putas? Vere, lepide, argute! clamabit: nihil, dicet, sapientius vnquam legi: diuinitus hoc acumen Grammatico in mentem venisse iurabit. Caue rideas aut neges. Rauco gutture te monstrum, stipitem, truncum, imperitum, stultum appellabit. Ah! nescis, stolidissime, fures in tenebris furari: nescis versum poetae:

Vt iugulent homines, surgunt de nocte latrones.

Audisne elegantissimum hoc: *de nocte? de nocte* dixit poeta, vt tenebras furibus fauere indicaret. Nonne etiam nox atra est? Hoc me Virgilius docuit:

Ruit Oceano nox

Inuoluens umbra magna terramque polumque.

Quam sapienter haec dicta sunt! Iam videor mihi furem per tenebras audaci pede ambulanti, omnia circumspicientem atque per fenestram irrumpentem videre. O deus, deus, quam pulchrae imagines, quam bellae obseruationes ex hac doctissima verbi furis deriuatione eliciuntur! Sed mittamus Grammaticum hunc, vereor, vt incolumes abeamus, si magis exarserit. Putasne vero, me calumnia rem nimium augere? Equidem mihi persuasi, nullum gratius munus eiusmodi Grammatico a fortuna offerri posse, Gabii Bassi, Varronis aut aliorum de origine verborum libris. Centum, credo, tauros mactaret: exsultaret gaudio: memoriam diei, quo thesaurum hunc inuenisset, singulis annis renouaret, et epulis

lis vinoque celebraret. Sed priscorum illorum strenuos imitatores recentior aetas tulit. Iuuat delicias huius generis e Ioannis Ianuensis vocabulario, Grammaticae Latinae adiuncto, excerpere. Nostine originem *diaboli*? Quid haesitas? noster deriuat ex *dyo*, siue duo, et *bolus*, siue morsellus, quasi duplex morsellus. Miraris? o insignem tuam inscitiam! qui diabolum corpus et animum mordere ignoras. At dic mihi originem *asini*: dic, mi Ioannes,

Et Phyllida solus habeto.

Nempe quasi *asidus*, tanquam a sedendo, quia homines, priusquam utebantur equis, asinis infidebant. Euge! hoc demum est sapere. Nolo plura adferre: dabit, qui haec quoque dedit, Zwingerus in oratione de barbarie superiorum seculorum. Huic bello homini tres socios addamus, non minus acutos. Primus sit Io. Ludouicus Praschius in dissertatione de origine Germanica Latinae linguae, ubi sancte affirmat, se nullum adhuc vocabulum Latinum tentasse, quin radice Teutonicum illud esse animaduertisset. Sequatur Georgius Christophorus Peiskerus, qui omnia vocabula Germanica Graecae originis esse contendit. Tertius sit Iosephus Maria Bellinus, qui eodem in argumento acumen ingenii ostendit. Iuuat fortasse exempla aliquot audire. Nec taedet adscribere: nimium doctae sunt, et ingeniosae observationes istae, quam ut silentio inuolui debeant.

Partem aliquam venti diuum referatis ad aures!
Verbum *Berg*, originem trahit ab ὑπέρκειμαι: *tapfer*, a δαῖς, bellum, et Φερος, potens: *Dolmetscher* ab ἄδολος dolo carens, et μετίσκω, expono. Vnde vero verbum *Rausch*? unde? a ῥάζω, adspargo. unde *Iahr*? ab ἔαρ, ver, unde *Hülffe*? ab ἐλπίς. O acutissimi viri, quantas vestro acumini gratias debemus!

mus! quam immortaliter de litteris, immo de toto humano genere promeriti estis! Vos in tenebris nos misere errantes in viam reduxistis: vos ea explicuistis, quae omnino imperuia humano ingenio videbantur.

An quicquam nobis tali sit munere maius?

Video te plura audire cupere. Sed ignosce pigritiae meae. Ablegabo te ad *Acta Eruditorum Lipsiensia* (a. 1690. p. 464. 1686. p. 325. et p. 418. sequ.) vnde haec bona fide exscripsi. Quidni enim fatear? ita mos est. Lubet alios praeterea duumuiros laudare, quorum acumen in indagandis verborum originibus praesens miratur et omnis postera aetas mirabitur. Primus est Io. Guilielmus Stuckius, cuius libri de veterum conuiualibus antiquitatibus et de sacrificiis pleni sunt argutiis eiusmodi: alter Hermannus von der Hardt. Hic, vt fuit valde ingeniosus, Hebraeae atque reliquarum Orientis linguarum originem in Graecia quaerendam esse putauit. Festiua sunt, quae vir hic, non indoctus, somnia edidit: sed nihil festiuius vnquam hisce deriuationibus legi. Euolue, si otium est, Christiani Benedicti Michaelis Commentationem Apologeticam, qua origo linguae Hebraeae ex Graeca conuellitur, si, quam acutus fuerit Hardtius, intelligere cupias. Non carebit libri huius lectio insigni quadam animi voluptate. Quid dicam de Eri-co, cuius exstat: *Renatum e mysterio principium philologicum, in quo vocum, signorum et punctorum, tum et litterarum maxime ac numerorum origo, nec non nouum variarum rerum specimen etymologicum propalatur?* Ipse titulus somnia febriculosi hominis praedicat. Huc an Daunii etiam liber de caussis amissarum linguae Latinae radicum referendus sit, quaeris? Per me licet. Per me etiam huic classi ad-

scribas Becmannum, in originibus Latinae linguae indagandis acutissimum, Thomam Gatakerum, originem Latinarum vocum in Graecia quaerentem, et Henselium, cuius ingenium monumentum aere perennius exegit. Tale certe mihi videtur: *Synopsis uniuersae Philologiae, in qua miranda unitas et harmonia linguarum totius orbis terrarum occulta e litterarum, syllabarum, vocumque natura eruitur.* Quis denique non obstupescat, si eum Iulium Caesarem Scaligerum, qui pedes, eques, adolescens, iuuenis, miles, praefectus, ut dicit, pugnavit, qui neque, si Massinissam et Xenophontem componas, hanc ideam se vnum exprimere putat, qui ex Imperatoribus genus suum deducit, omnis regii splendoris et militaris gloriae oblitum opus de originibus Latinarum vocum XXIV. libris absoluendum molitum esse legat? O magne heros!

Quae te sententia vertit?

Antea gladiatorum fulgor oculos tuos praestrinxit: antea enseni hostili sanguine infecisti: nihil quam principes Veronenses et Ludouici Bauari filiam in ore habuisti. Cur nunc ad ineptias delaberis? cur in umbra et puluere de syllabis et voculis somnias?

Fata viam inuenient, aderitque vocatus Apollo.

Nolo operosas Guil. Lampughii, Steph. Guichardi, Guil. Postelli disputationes de origine linguarum attingere. Poenitet excerpere vel paucula e Georgii Crucigeri *harmonia linguarum quatuor cardinalium, Hebraicae, Graecae, Latinae et Germanicae.* Piget adferre aliquid ex Merici Caufauboni opusculo de quatuor linguis, ubi Hebraicam linguam aliarum matrem facit, et Celticae siue Teutonicae natales in Graecia quaerit. At, ais, quid hoc ad te? Si quis talibus ineptiis delectetur, cur ei hanc voluptatem inuidea-

uideamus? Pueri nucibus ludunt et in arundine longa equitant. Quis prohibet? Iucundus et suavis illis hic ludus. Concedamus igitur senibus quoque, puerorum similibus, has delicias. Bona verba, quae so. Lubenter Grammaticos ineptire pateremur, nisi patientia nostra abuterentur. Ecce enim quo fastu inflati incedant, quam magnifice se circumspiciant, quomodo alios contemnant! Ipso e vultu paedagogicus ille fastus elucet. Et quae superbiae huius causa? Sciunt sapientissimi homines, unde nomen *Maecenatis* deriuetur; digitis tibi varias variorum de illo sententias enumerant: quomodo recte scribatur, centum additis conuitiis, docent. Si Horatium igitur in manus sumunt, commemorabunt tibi quidem varias scripturas vocis Maecenatis, quas ex *adorandis* codicibus eruerunt, et si ad illud: *bellaque matribus detestata*, peruenient, statim tibi sanctissimum mysterium in aures infusurrabunt: *bellum* deriuari ab adiectiuo verbo *bellus*: Nam, addent, κατ' αὐτονομασίαν hoc factum est, mi homo: *bellum* enim est minime *bellum*: caue pulcherrima tibi observatio haec vnquam animo excidat. Nihilne vero, dixerit quispiam, de ornatu poetico, de figuris, de imaginibus, de sublimitate Horatii? Nihil. Quomodo haec sapientia in lacerum Grammatici pallium cadat? Quid dicam de labore, quem in vera verborum scriptura eruenda collocant? Hinc videas multas per paginas disputari, *lethum* an *letum*, *lacruma* an *lacryma*, *monumentum* an *monimentum*, *imprimis* an *in primis*, *percunctari* an *percontari*, *cotidianus* an *quotidianus*, scribendum sit. Videas Politianum de tripode Grammatico de scriptura verborum, vtrum *preimus* an *primus*, *Virgilius* an *Vergilius*, *Carthaginiensis* an *Carthaginiensis* scribi debeat, pronunciare. Videas Bal-

binum et Scaligerum de diuidendis in fine lineae vocibus deliberare, non aliter, quam de bello Turcis inferendo. Non negligenda haec sunt, verum omnis fastus, omnisque contentio in hisce minutiis confectandis absit. Equidem malim quiduis potius agere, quam Gatakeri dissertationem *de biuocalibus aut diphthongis* semel lectam iterum legere, aut cum Samuele Schinidio de vera et genuina diphthongorum AE et OE scriptura librum scribere. Magno animorum ardore a Dionysio Lambino et Huberto Giphanio de nomine scriptoris noctium Atticarum disputatum est. Ille eum *Aulum Gellium* hic *Agellium* scribere maluit. Magni vero momenti res, et qua reipublicae salus continetur! En citius opinione exardescunt, expediunt

*Ferratasque fudes et acuta cuspide contos,
Immiscetque manus manibus, pugnamque la-*
cessunt,

*Multa viri nequicquam inter se vulnera iactant:
Multa cauo lateri ingeminant et pectore vastos
Dant sonitus, erratque aures et tempora circum
Crebra manus: duro crepitant sub vulnere*
malae.

Egregium hercle! spectaculum. Duo viri, qui se humaniorum litterarum cultores profitentur, tanquam nautae aut infimae sortis mulierculae, ob vnam litterulam se conuiciis inuicem proscindunt! Legamus Noctes illas Atticas: vsum aliquem ex hac lectione capiamus: delectemur nos varietate et iucunditate rerum, quae in iis traduntur. Quid de auctoris nomine litigemus? Sed de Lambino hoc aliam non iniucundam auditu historiam legi, nescio tamen in quo libro. Pertinet vero illa huc. Vehemens inter hunc et Paulum Manutium bellum exarsit de scriptura

ptura verbi *consumtus*, vtrum *consumptus* an *consumtus* fit scribendum. Lambinus quiduis potius pati velle, quam de sententia sua decedere, clamare, et ad antiquos lapides prouocare. Manutius vero lapidem adferre, ostendere, atque Lambino, accuratius illum adspicienti, tanta vi ad nasum allidere, vt magnum hic inde dolorem perciperet. O venustam Grammaticorum humanitatem! Atque eiusmodi plura exempla possem in medium adferre, nisi te accurata historiae litterarum cognitione instructum esse scirem. Quare etiam breuior ero in depingenda Grammaticorum cura, quam in examinandis verbis ponunt. Estne, oro te, operae pretium de verbo *cerno* duo libros scribere? Scripsere tamen Kusterus et Perizonius. Tali si modo in omnibus verbis explicandis versari velimus, non montes montibus, vt Titanes olim, sed libris libros imposituri, facile coelum ascendemus. Quae non disputarunt Vorstius, Buchnertis, Bangius de reciproco pronomine *sui*! quot chartas impleuere Elmenhorstius, Vossius, Schottus, Lambinus, Scioppius, alii molestis disputationibus de formula *in praesentiarum*! Miseret me profecto, miseret me boni viri, Cellarii, qui se huius verbi inueniendi causa omnia Hieronymi opera frustra perlegisse fatetur; quod equidem non facerem, si omnino Latinum sermonem ignorare deberem. Quis nescit turbas, quas verbum *ingratis* concitauit? Nolo Parei, Vossii, Scioppii, Giphanii, Gentilis disputationes de hoc verbo exscribere. Quam subtiles Sanctius, Perizonius, et Westerhouius de vero verbi *amare* sensu disputauerunt! Nolo disertus hac parte esse. Euolue Sanctii Mineruam, a Perizonio editam, et libros illos de Latinitate veterum Ictorum, a Duckero euulgatos. O curas, clamabis,

Grammaticorum! o quantum est in libris vestris inane! Superbos et portentosos titulos illis praefigitis: thesaurum pollicemini, et datis carbones. Flores decerpere atque e spissis vestris voluminibus colligere cupimus. At Dii Deaeque! quid inuenimus? quid adspicimus?

Infelix lolium et steriles dominantur auenae,

Pro molli viola, pro purpureo narcisso

Carduus et spinis surgit paliurus acutis.

Operosas legimus disputationes de partibus orationis, de gerundiis, de supinis, de participiis, et aliis eiusmodi rebus. Dissensu enim vestro, vestroque rixandi studio doctrinam facilem difficillimam reddidistis. Nodos quaeritis in scirpo, et nouis semper argutiis proferendis intenti nunquam ad maiora adsurgitis. Theologos Parisinos aiunt post multas contentiones pronunciaſſe, niſi Grammaticae, certe Theologicae dici poſſe: *ego amat*, atque huius rei memoria in vetuſtis exemplaribus Magiſtri ſententiarum exſtare dicitur. Ridetis, o Grammatici? Nunc tandem vos hilares video: ſemper ſeueri fuiſtis. O blandam faciem veſtram! o pulchros ocellos! Tali ſi forma Paris praeditus fuit, non miror illum Helenam rapere potuiſſe. Sed nonne his ſimilia multa profertis? Hoc clamatis poetice dici: illud dici ad imitationem Graecorum. Quod ſi vero vobis laqueis, quibus vos ipſi implicuiſtis, nulla relicta eſt ſpes vos expediundi, ad figuras, nescio quas, in cerebello veſtro natas, confugitis. Inde ſi ſyllabam aliter uſurpatam eſſe videtis a poeta, quam docuiſtis, per figuras aliquas hoc fieri dicitis. Atque de his veteres poetas ne in ſomnio quidem cogitaſſe, Iouem lapidem iurare auſim, niſi eos peſſimos verſificatores, non ſummos et elegantiſſimos poetas fuiſſe, cenſea-

tis.

tis. Sed satis iam cum Grammaticis locutus sum: ad te, dulcissime, redeo. Putas fortasse, ipsos Grammaticos his minutiis non magnum pretium statuere. Erras, amice, vehementer erras. Vix Romanos, Hannibale ex Italia pulso, tantum laetatos esse arbitror, quantum Grammatici, verbo aliquo in codicibus reperto, gaudent. Tum vero spiritus tollunt: exsultant: magnifica oratione laudes suas decantant: se totum orbem terrarum Herculeo labore monstris liberasse somniant. Ne me mala fide agere credas, audi, quaeso, Iacobum Gronovium, (*) Phoebo ante alios dilectum Gronovium,

Acri quondam cui captus amore

Ipse suas artes, sua munera laetus Apollo

Augurium citharamque dabat celeresque sagittas.

Quis enim neget? ipse credidit. Caue mihi bellissimum Senecae locum recites: *Sibi indulget, ex libidine iudicat, et audire non vult, et ea, quae inuasit, tenet, et eripi sibi iudicium suum, etiamsi praeuuum est, non finit.* Non huc pertinent haec verba, non tangunt Criticum nostrum. Ego tibi pulchriorem locum recitabo: *Qui possem temperare laetitiae, deprekendens, ab hoc inaeestimabili monumento (facile intelligis codicem Herodoti Mediceum indicari) Herodotum dari adiutorem illis, quae ad Stephanum dixi. Ne mihi inuidiae sit, si discurrenti, inquirenti et sedulo laboranti aliquid occurrerit in sermone Graeco usque ad hanc aetatem nostram ignoratum, etiam illis, qui nuper iactantissime eo usi fuerunt.* Concurrite ciues, Critici, Grammatici, et quicquid est politiorum hominum. Gratulemur litteris hunc vindicem et statorem: gratulemur humano generi felicitatem tantam. Quid cessas? mi amice, quid ter-

(*) in animadu. ad Herodot.

tergiuersaris? Rem magni momenti Gronovius primus inuenit. Dico tibi: non levis res est. Nunc tandem Graeca lingua egregie illustrata et insigni accessione locupletata est. O te beatam Graeciam! tune vnquam putasses, Batauum aliquem tibi tantum beneficium allaturum esse? Iterum dico: magna est res, qua enunciata Criticus de toto humano genere optime meritus est. Neque enim *laetitiae temperare potest*. Iam videor mihi illum exultantem, ridentem, manus ad coelum tollentem, clamantem prae gaudio, immo lacrimantem videre. O bone deus, cur tam fero diuinum hoc mysterium apparet? cur non potius ante mille annos Gronovius aliquis natus fuit? Miseret me tui, amice: video te audissime exspectare,

Quid tanto dignum ferat hic promissor hiatus?
Non diutius te excrucio. Assen igitur para! omnia tibi narrabo. Sed longa est fabula: paucis me tamen expediam. *Iacobus Gronovius, Ioannis Friderici filius, vir doctissimus, Criticus, Grammaticus et Antiquarius summus, Censor Perpetuus, benignioris facti indulgentia in codice Mediceo, inuenit nouum —* eloquar an fileam? *nouum igitur inuenit, non sine numine deorum, verbum, — verbum μενόμεν.* Quid ais, Carissime? — Magnas te mihi gratias acturum esse, sperabam: cur taces? nunquam simile aliquid ex me audies: nunquam me exorabis. Est aliud praeterea, *plane ignoratum hucusque et nulli scriptum, nisi nunc Gronouio praesertim.* Verum vix impetrabis a me hodie, vt illud audias. Sed si tibi dicam, verbum ὑπεξελεῖνσεν a Iacobo nostro restitutum esse, *ecquid erit pretii?* Vt tamen serio agamus, Vir doctissime, nonne puerorum similes hi Grammatici? Non reiicio auctoritatem codicum manu

manu exaratorum: non displicet mihi bona lectio in vetusto libro inuenta. Ipse nuper chartas vetustissimas excussi, atque multas molestias deuoravi, vt desperatis aliquot auctorum locis medicinam adferrem. At si quis ob inuentam aliquam bonam lectionem tantos clamores tollit, tam pueriliter ineptit, vt Gronovius saepius in notis ad Herodotum et ad Arrianum, si quis de diuinitate et sanctitate membrarum loquitur, vt idem lepidum caput: nonne hic dignus est, qui exhibetur a pueris, qui Parnasso deiiciatur, qui in aeternis tenebris et perpetua nocte vitam agat? Sed tale est plerumque Grammaticorum ingenium. Si chartas puluere sordidas conspiciunt, seueri vultu accedunt. Tum trepida manu et sacro quasi horrore perfusi codicem euoluunt. Attende paullulum! En quam secum murmurent! et modo frontem corrugent, modo lepide rideant. Nunc vero, Dls gratia! varietatem lectionis aliquam vident. O quam exsultant nunc! quam clamant! Vix Alexandrum, Asia superata, tantopere gauisum esse puto. Tam verum est illud Senecae: *quemadmodum omnium rerum, sic litterarum quoque intemperantia laboramus.* Atque hoc quidem eo magis apparebit, si, quomodo inde ab initio huius seculi in edendis veterum auctorum libris Grammatici versentur, consideres. Vegrades singulis annis in veteres scriptores commentarii in lucem prodeunt. Obruimur prope eorum copia. Charta est nitida, litterae sunt pulchrae, forma voluminis venustate sua non caret. In titulo editor tibi aureos montes pollicetur. Ipsum si librum euoluas, longas videbis adnotationes. Vt in mari cymbae, sic verba veteris auctoris in pelago hoc adnotationum natant. Fortasse igitur multa de venustate, de naturali pulchritudine, de aliis scriptoris

vir-

virtutibus monentur? Frustra eiusmodi observationes quaeres.

Apparent rari nantes in gurgite vasto

Critici, gustu et sensu aliquo venusti et pulchri imbuti. Plerique nil nisi verba et formulas loquendi tenent: apices et puncta in ore et animo habent: quid pulchrum, quid verum sit, quid ad boni carminis virtutes pertineat, vix centesimus quisque intelligit. Mihi crede: pauci Grammatici fuerunt, quos non eodem iure, quo Cicero leguleios suae aetatis, **CANTORES FORMVLARVM ET AVCVPES SYLLABARVM** appellare possimus. Nam in plurimorum notis nihil prope aliud, quam immensam variarum lectionum siluam et infinitum exemplorum et formularum numerum proponi videmus. Non male Schuppius Criticos *rustico vesano similes esse* dicit, *qui ador omittat, et zizaniam in horreum colligat*. Sexaginta codicibus in Lucani editione adornanda usum fuisse Gottlieb Cortium audiui. Maior quidem poetae editio ob praematuram viri docti mortem lucem non vidit, nec doleo. Vidi Burmanni, vidi Oudendorpii Lucanum, cui si Cortianus similis fuisset, ut certe fuisset, exiguam ex hoc tanto labore utilitatem perciperemus. Quid dicam de Claudiano, quem nuper Petrus Burmannus edidit? E quinquaginta amplius codicibus excerptae variae lectiones exhibentur. Aut vehementer erro, aut quo studiosior quisque elegantis doctrinae est, eo magis Gesneri potius, quam Burmanni Claudianum legere cupiet. At ille non tot codicibus instructus fuit: non tantum formularum numerum congeffit. Fateor et laudo. Vellem alii quoque virum doctum imitarentur in edendis veteribus auctoribus! Elegantiores et prudentiores lectores commentarii in priscos scriptores
red.

redderent, quam vulgo fieri videmus. Sed non in omnibus ea elegantia est litterarum, quam in Gesnero miramur. Post immensam variarum lectionum copiam infinitum errorum typographicorum numerum e vetustis editionibus obscura diligentia conquirunt. Hoc institutum eos praecipue adamare intellexi, qui aliorum commentarios edunt, in quibus facile eminet Fischerus, ludi Lipsiensis Magister, nec praeter hoc munusculum quicquam addere et bibliopolae vendere sciunt. Deinde isti (nam hi pauperculi fere sunt) innumeras e libris Criticis emendationes, suspensiones et coniecturas coaceruant, atque illi scriptori, quem illustrare volunt, appingunt. Quae, malum, haec infania? Quid hoc ad me, quod aliquis in Gallia aut Belgio somniauit? Veteris auctoris verba legere volo: cur mihi audacis Critici somnia obtrudis? At locus est corruptus. Fortasse tibi tantummodo talis videtur, quoniam eum non recte intelligis: fortasse non librarius, sed ipse scriptor peccavit. Et sit corruptus. Inspice codices, euolve membranas. Silere hoc loco veteres libros, queris? Expectemus alia tempora. Multa quotidie in lucem proferuntur, quae antea tenebris immerfa iacebant. Cur fudemus? cur excruciemus nos coniecturis excogitandis? Et quid si aeternum hic locus corruptus maneat? quid inde incommodi? Non pereunt hercle! litterae, si vnus Ouidii versus a Criticis tanquam corruptus obelo notatur: non pereunt, si locus aliquis Ciceronis mendo laborat. At non satis haec lectio digna est ingenio mei scriptoris. coniecturis succurram ei. expungam haec verba: alia substituam. Nempe haec est Criticorum libido quaeuis delendi, expungendi, mutandi, quae illis non pulchra satis videntur. Haec est *bruta illa crisis*, ut
sum-

summi Bynckershoekii verbis utar, quae pro arbitrio particulam, quam salutarem vocant, addit et demit, totos versiculos eiicit, alios substituit, quaslibet notas fingit, glossemata continuo increpat, quavis denique ratione ferro medicinam parat. Hinc acutae illae multorum Criticorum emendationes natae sunt: hinc, ut alios praeteream, Bentleius Horatium et Phaedrum, Lipsius Velleium, Iosephus Scaliger Manilium, et Nicolaus Heinsius multos poetas ingeniosis coniecturis ornauerunt. Quis vero bonis viris illud negotii dedit, ut veteres auctores in ordinem redigerent? Atque, ne bellissimum morem praetereamus, quid de iis Criticis dicamus, qui ad vnum scriptorem illustrandum omnes suas diuitias multo labore inde a primis vsque aetatis annis collectas congerunt? Ostentauit Criticas suas opes Salmasius in Exercitationibus Plinianis, ostentauit Gatakerus in notis ad Antoninum, ostentauerunt Barthius, Heinsius et plurimi Bataui in commentariis ad scriptores veteres. Legi D'orvillii animaduersiones in Charitonem, et gaudeo, me legisse. Multa me ex iis didicisse, gratus fateor. Sed dic, fodes, si ea rescindas, quae ad Manethonem, ad veterum epigrammatum anthologiam, ad alios scriptores pertinent, si ea tantummodo colligas, quae Charitonem illustrant, quantam ad maciem pingue hoc corpus redigetur! Sex octoae plagulas habebis: iam habemus volumen. At sunt doctae, sunt bonae frugis plenae hae animaduersiones.

Sed nunc non erat hic locus.

Verum fatebor. Non sine oculorum et animi fastidio Barthianas et plerorumque Batauorum editiones euoluo. Miraris? non muto sententiam. Molesta mihi est ferrea illa in congerendis similibus formulis et phrasibus, iisque neque pueris ignotis, diligentia.

NON

Non improbo hanc rationem, si modus adhibeatur. Si dictio quaedam a communi loquendi ratione abhorrens, si formula ignota, raro obuia et obscura occurrit, quidni eam similibus illustrem? Sin vero ad vulgares, minime obscuras et pueris quoque notas formulas explicandas plaustris tantam copiam conuehant, nonne ineptissime agunt? Neque solas formulas adscribunt, sed laudant praeterea decem alios Grammaticos, qui plura exempla cumulauerint. Estne hoc veteres auctores interpretari? Hancce farraginem commentarium Criticum appellemus? immo macilenti Grammatici collectanea, aduersaria, phraseologias. *Si quis in enucleando scriptore, inquit Cunaeus, nihil nisi vocularum crepundia apponere lectori, aut ad nauseam usque lectiones varias corradere vellet, eandem profecto lectoribus lucem, quam nox illunis peregrinantibus, praeferret.* Saepius homines, docti illi, sed eleganti doctrina instructi, et qui non magis scholae, quam vitae, didicerant, mihi dixerunt: nulla alia de causa Graecas et Latinas literas vulgo contemni, quam ob obscuram hanc Criticorum diligentiam. Nolumus, dicebant, constipatam formularum farraginem emere: nolumus tot exempla ad vnā aliquam formulam explicandam adscripta legere: elegantiores adnotationes de virtutibus scriptoris a Criticis postulamus. Hac peruersa lectionis ostentandae cupiditate Grammatici risum multis mouent, et optimam artem in contemptum adducunt. Hinc fit, vt ab acutis et elegantibus hominibus variis locis perstringantur: hinc VERBORVM REGES appellati sunt a multis. Verum de hoc morbo iam alio loco diximus. Paucis attingam aliud minutiarum genus, in quarum studio multi consenscunt. Mirificum hi laborem in rebus indagandis

ponunt, quas siue scias, siue nescias, nihil inde vel comodi, vel incommodi percipias. Valde excruciauit Criticos aliquot *passer Catullianus*. Lege Politiani, Castalionis, Carrionis, Vossii, aliorum disputationes. Miraberis hercle! quomodo factum sit, ut viris grauibus et seueris hae ineptiae in mentem venirent, et cur, quod semel dixisse satis erat, toties repetierint. Porro vna saepe litterula in numo aut lapide visa eos dies noctesque excruciat. Quas tum coniecturas, quas ariolationes, immo quas nugas proferunt! Citius vadimonium deferunt, quam delicias has. Quid multa? de tribus capellis, de tribus quatuorue litteris disputant, et quatuor plagulas hac disputatione maculant, — ornant volebam scribere, amice, semper hic erro. Centum Grammatici tibi calceos, caligas, vestes, hastas, coronas, annulos, lectos Romanorum describent: centum tibi narrabunt ritus sepeliendi, epulandi, bibendi. Vix vnus formam reipublicae Romanae, rationem magistratuum, causas legum, vires et nervos quasi florentis reipublicae, iuris dicundi et iudiciorum habendorum ritus tibi exponet. Consumunt operam et tempus in cognoscendis et explicandis rebus, quae nullam utilitatem cuiquam adferunt. In his illustrandis disertifunt, de illis mirum silentium. Quis antiquitatis reliquias, tabulas pictas, vasa, signa eo consilio adspicit, ut inde artificum praestantiam et ingenia discat, qua in re et quantum illi nostros homines superaue-rint, intelligat, atque hanc cognitionem ad artes emendandas et perficiendas transferat? Vidistine vnquam Tollii Fortuita? his adiunctus est *ἔργον κοινώμενος*. Ne ignores, quid hic titulus indicet, paucis tibi totam rem exponam. Iuuenit Tollius antiquum lapidem, ubi Cupido leoni indormiens exhibetur, reflexa in
fini-

sinistrum dextra, sinistra vero duo papauera complectens, quibus lacerta adrepat, adscriptis litteris his: O. V. A. R. N. M. Hem! quid nunc faciendum est? Lapidem inscriptas litteras videmus, et lapidem veterem esse apparet. Omnibus antiquitatis reliquiis augustum aliquid atque sanctum inest. Quis scit, quanta sapientia hisce litteris abscondita lateat? Quomodo vero, quid iis indicetur, diuinabimur? Adeamus

Arces, quibus altus Apollo

Praesidet, horrendaeque procul secreta Sibyllae.

Sed ipse Tollius vates est: hunc igitur audiamus. Quomodo interpretatur litteras? nempe sic: *Omnis Vis Amoris Requie Nocturna Mitescit.* Optime!

Mella fluant illi, ferat et rubus asper amomum.

Quid multa? Rondellius quoque sibi acutus videtur. Quidni igitur suarum virium periculum faciat? Fecit etiam. Quid nouus hic ariolus censet? Ex omni antiquitate, e Philosophia, e regulis Criticis ostendit, has litteras esse sic explicandas: *Omnis Vis Amantium Requiescens Nullius Momenti, vel sic: Castro Vernantis Amoris Resistere Nil Miserius.* Nosti, Criticum nunquam adduci posse, ut, quae semel dixerit, deinde reiiciat aut neget. Tollius igitur suam sententiam fouere atque Rondellium refutare. Rondellius contra silentium indignum suo ingenio iudicare et Tollio respondere. Vestram fidem, acutissimi Critici! Quid est nugas agere, quid est ineptire, quid est otio et chartis abuti, si hoc non est? Quid si ego quoque acutus esse velim atque litteras illas sic explicem? *O Vanitates Artium Ridiculas! Nugas Maximas!* Nonne rem acu tetigi? O me acutum hominem! te vero beatum, qui tam ingenio-

niosum amicum habeas! Addam aliud exemplum. Satis nota est Bononiensis illa inscriptio: *Aelia Laelia Crispis*. Facile intelligitur, hanc inscriptionem recentiore aetate redolere et otiosi hominis lusum esse. Quis vero credat, tot homines in hoc aenigmate explicando laborasse? Carolus Caesar Maluasia in libro de hoc argumento scripto tres et quadraginta viros laudat, quorum numerum auxit Franciscus Mastrius libro Venetiis edito et Bononiae repetito. Quaeramus ex his nugiuendis, qua de causa hunc laborem susceperint? quaeramus, cur tot bonas horas perdiderint? Si in hisce monumentis aliquid latere videatur, quod historiam illustret, quod res a nostra aetate remotas illuminet, nihil impedio, quo minus in talibus explicandis desudent, quibus otium est. Si vero ex incertissimis his rebus aliquid exsculpas, quod probabilitatis speciem habeat, (nam quomodo ad veritatem accedas?) quid inde? Finge nos scire, quae Aelia Laelia Crispis fuerit, finge Tollium recte illas litteras interpretatum esse, quam exiguam ex hac eruditione vtilitatem percipiemus? Nihil haec sapientia faciet ad vitam rectius instituendam, ad ingenium poliendum. Voluit fortuna nos talia ignorare. Ignoremus igitur. Quantum disputauerunt homines de pronuntiatione Graecae et Latinae linguae! Aldus Manutius, Rob. Stephanus, Lipsius, Aemilius Portus, Io. Chekus, Martinus Crusius, Erasmus Schmidius, Wetstenius, alii acumen ingenii in hoc argumento quomodo ostentauerint, quis nescit? Magnas turbas excitauit noua Graecae linguae pronuntiandae ratio, ab Erasmo tradita. Vt vero eo melius intelligatur, quam facile hoc hominum genus ad sententiam aliquam defendendam impellatur, lubet paucis exponere, qua re Erasinus ad dialogum de
recta

recta Graecae linguae pronuntiatione scribendum impulsus sit. Venit Henricus Glareanus Parisiis Louanium, atque inuitatus ab Erasmo ad prandium, interrogatusque, ecquid noui afferret, mendacium in itinere ad Erasmus, mire credulum, decipiendum excogitatum protulit. Doctissimos dixit quosdam viros in Graecia natos Lutetiam venisse, plane diuersa a vulgari atque in hisce regionibus recepta Graecae linguae pronuntiatione vsos. nam pro H *ita* dicere *eta*, pro *ai* *ae* pronuntiare *ai*, et quae sunt reliqua. Quis putet, Erasmus non solum his Glareani verbis fidem habuisse, sed, vt ipse huius rei inuentor videretur, in dialogo modo laudato hanc nouam doctrinam proposuisse? Nonne lepida haec historia? Porro quantae lites ortae sunt de metris Comicis! Suauissime Terentii lectione afficior, etsi Bentleii, Harii et aliorum acutas disputationes non probem. Verum ita res est. Nimia superstitione omnes antiquitatis reliquias veneramur: nimio cultu Latinam linguam prosequimur. Quot Grammatici nullum alium librum, nisi Latine scriptum, probant! quot omnem vernaculi sermonis curam reiiciunt! Si quis in hoc ad certam normam redigendo, expoliendo, collocupletando laborat, o qui tum risus! Hunc nihil sapere, hunc stipitem esse clamant: barbariem imminere atque bonarum artium interitum adesse iurant. Nulla alia lingua, quam Latina, bonum et doctum librum conscribi posse, sibi persuaferunt. Saepius laetatus sum, tempus et fatum Bauui et Maeuii carmina deleuisse. Nam si ea ad nostra tempora peruenissent, quanta hominum fuisset insania accensa! Hic varias lectiones exciperet, ille commentarium *perpetuum* ederet, alius ineptias harum poetarum et vitia carminum ostendere, alius eadem defendere vellet. Latinus

nus enim sermo eis solus elegans est, solus dignus, quo omnes liberales artes tradantur. Quid? quod beatos non alia, quam Latina lingua, sermones habituros esse putant. Putauit certe Melchior Inchoferus, Loiolita. Vtinam ipsos veteres auctores audirent! Quid enim Tacitus ait? *Non omnia apud priores meliora, sed nostra quoque aetas multa laudis et artium relinquet.* Neque enim quasi lassae et effoeta natura est, ut nihil iam laudabile pariat: sunt Plinii verba. Nunquam non mihi sententia Iensii placuit: ingenui hominis esse et cordati, in versandis cuiuscunque generis et aetatis, quanticunque etiam nominis, scriptoribus cogitare, vniuersos eos et singulos fuisse homines atque adeo potuisse labi. Visne igitur scire, quid de Grammaticorum studiis sentiam? Probo illa, qui enim aliter possem? laudo diligentiam. Nimium minutiarum studium, arrogantiam, huic hominum generi fere propriam, et fastum reprehendo. Mihi quidem Grammatici similes videntur operariis, qui ex agris fentes excidunt, vepres euellunt, lapides effodiunt, terram colunt. Nemo horum diligentiam contemnet aut reprehendet. At si iidem se feliciores iis existimarent, qui fruges ex his agris colligant, quis eos non irrideret? Suaue est, agrum aliorum sudore purgatum cultumque possidere. Sed video, Vir doctissime, me suauiter tecum confabulandi cupiditate abreptum plura scripsisse, quam mihi initio propositum erat. Paucis igitur ridiculam Grammaticorum libidinem rixandi attingam. Abierunt agrestes Grammaticorum et rustici mores prope iam in prouerbum. Saepius audiui, homines, rusticitatem alicuius indicantes, dicere: tam agrestis est, quam Criticus! Atque ne fortasse alios tantummodo, maleuolentia aut liuore incitados, ita

ita iudicare existimes, audi, quid ὁμοτεχνίτης, elegantissimus Facciolatus, dicat: *artis*, ait, *seu vitio, seu fato quodam fieri solet, ut nec sua quisquam asferre possit, nisi carpat aliena, nec aliena carpere, nisi modum excedat.* His adde verba Graulinae: *Ars Critica, quae discrimen erat veritatis et temporum atque falx errorum, nunc seditionum litterariorum fomes ac turbo ingeniorum euasit.* Aurea vero verba! Fateor, in omni eruditionis genere fuisse aliquot rixosos et arrogantes. Verum nondum intelligo, quomodo accidat, ut Grammatici acerbitate, rixandi libidine, et rusticitate omnes alios longe superent. Fateor, virum quendam non indoctum vere dixisse: nullam artem nullumque doctrinae genus satyris magis patere, iisque libere scribendis aptius esse quam Criticum et Grammaticum. Sed iterum fateor, me causam harum altercationum non intelligere. Primum res ipsae, de quibus disputant, non magni momenti sunt, ut verum dicamus. Digladiantur de syllabis plerumque et verbis. Deinde se earum artium cultores, et quid dico cultores? immo vindices profitentur, quas animos hominum humanos reddere, quas mores emollire, quas a feritate longissime nos abducere aiunt. Vnde igitur haec inhumanitas? unde hi barbari et agrestes mores? Lepide dixit David Pareus: *Omnino credo, diabolum esse auctorem Critices.* Quibus causis adductus aut a quo edoctus Pareus ita censuerit, nescio: verum, aberrasse illum a vero, vidi, qui negarent. Audiuiſti modo Facciolati et Graulinae verba, quibus quidni fidem habeamus? Hi mores sociorum optime cognitos habere potuerunt. Nunc audi, quomodo eosdem Criticos exagitet Salmasius, ipse Criticus, nec humanissimus semper. Appellat bonos homines viros, qui sub Criti-

corum nomine TOTI VERBORVM HOMINES sint, nec altioris sapientiae capaces fumosam quandam et friuolam antiquariae doctrinae speciem consecretur. Diceres praeter eos sapere neminem: ita sese supra ceteros efferunt, ita omnes velut infra se positos premunt, et tanquam extra communia ponendi delicias faciunt, ouis scilicet felicibus nati, albae gallinae filii: iidem vero tam altos spiritus gerunt, et adeo longas inflant tibias, ut sine se stare non possent litteras, sine se pessum abituras contendunt. Ipse Salmasius viderit, an recte in describendis collegarum moribus se tam ingenuum et simplicem praebuerit. Vereor, ne multi his coloribus Salmasium ipsum se ex aliqua parte depingere voluisse suspicentur. Nam qualem se erga Heraldum praestat? Hunc mulum togatum, belluam, animal Arcadicum, magnam bestiam, bipedum indoctissimum et ignorantissimum, asinum, rerum omnium rudem, imperitiae prostibulum, fungum putridum, Maruccinum, mentis febricitantis leguleium, iuris decoctorem, dupondium, nugicrepum et nugiendulum, caprimulgum, Cerberum, rabiosum, infamem, rabulam et improbum mortalem appellat. O insignem humanitatis magistrum Salmasium! O aurea modesti Critici verba! Hosce vero bellissimos mores solum Salmasium admare putas? Finge, te iratum aliquem Grammaticum videre. Vin' causam? Duo homines, quibus pectus sapit, de lectione versiculi veteris poetae dissentiunt. Pomponius hoc, Stentor illud verbum substituendum esse dicit. Pluma haud interest, hoc an illud eligas. Sed paullo attentius Stentorem intueamur. Ipsum corpus et supercilia olere rusticitatem et agrestem animum clamitare videntur. Ab imis vnguibus vsque ad verticem summum totus videtur e

con-

conuiciis et maleuolentia constare. Quae frons! quae rugae! Si hic homo sinapi victitet, non censeam tam tristem esse posse. Iam pugnās narrat, et cicatrices ostentat. Iam falcatis dentibus ridet. Totas se Grammaticorum legiones, quasi ventum folia, spiritu difflauisse commemorat. At nescio, quae minae in vultu surgant. Oculi ardere mihi videntur, et rubore genae inficiuntur! Ocyus, amice, aufugiamus. Non ego nunc vitam tuam vitiosa nuce emam. Farctum ex nobis faciet. Abeamus, oro te, atque e longinquo videamus, quem res habitura sit exitum. Iam datur signum pugnae. Vide Stentorem nostrum:

*Caput altum in praelia tollit,
Ostenditque humeros latos, alternaque iactat
Brachia protendens et verberat ictibus auras.
Nec mora, nec requies, quam multa grandine
nimbi*

*Culminibus crepitant: sic densis ictibus heros
Creber utraque manu pulsat versatque
misellum Pomponium. O quam plumbeas iras do-
cti hi viri gerunt!*

Tantaene animis coelestibus irae?
Parce, parce, Stentor, collegae tuo. Nunquam post-
hac tantum facinus committet: nunquam oblatrabit.
Auditne Stentor? immo magis magisque exardescit.
Ultimum iam fatum imminet Pomponio. Eheu!

*Sternitur exanimisque tremens procumbit hu-
mi bos.*

Vidistine vnquam pulchrius spectaculum? crede, nullum suauius est, quam vel vetulae vel Critici rixantis. Sed mittamus iocos. Quam longissime mea mens potest recedere et primam renascentium litterarum memoriam repetere, inde vsque repetens, bella,

praelia, certamina criticorum inuenio. Non ignorabis rixas Poggii cum Valla et Trapezuntio, Politiani cum Merula, Scaligeri cum Erasmo, Frischlini cum Martino Crusio, Salmasii cum Heinsio, Antoni Maioragii cum Caelio Calcagnino, Gruteri cum Pareo, Bentleii cum Hario, Alexandro Cuningamio et Richardo Iohnsono, Scioppii cum omnibus prope suae aetatis viris doctis, Perizonii cum Hubero, Kustero, Clerico, et, Valerii Accincti nomine adsumto, cum Francio. Quem non laceffuit Franciscus Robortellus, cuius *spirat adhuc efficta oris imago turgidam mentis ferociam et effrenem ciuilis aurae cupiditatem?* (*) cui pepercit hominis furor? non Mureto, non Sigonio, non Alciato, non Manutio, non Erasmo. Nimis longum et molestum esset, contentiones has et conuitia, quibus se inuicem Critici lacerauerint, pluribus enarrare. Paulo copiosius agam de Iacobo Gronouio, in quo omnes suas vires Eris experta esse videtur.

O fama ingens, ingentior armis

O Iacobe, quibus coelo te laudibus aequem?

Multorum Criticorum libros legi: multos inhumanos, barbaros, agresles, multos conuitiatores cognoui. Qui vero huic palmam dubiam redderet, vidi adhuc neminem.

Non illi quisquam se impune tulisset

Obuius armato, seu cum pedes iret in hostem,

Seu spumantis equi foderet calcaribus armos.

Imposita mihi nuper fuit necessitas animaduersiones Gronouianas in Herodotum non tantum omnes perlegendi et examinandi. Erat enim mihi de Theotisca Herodoti versione, a Goldhagio elaborata, et de doctissima Wesselingii dissertatione Herodotea iudicium

(*) v. Io. Imperial. *mus. histor.* p. 61.

cium ferendum. Multa mihi saepius amici de ingenio Gronovii dixerant: viuis mihi coloribus agrestes illius mores depinxerant. Nolui iis fidem habere. Tantam rusticitatem in Grammaticum cadere mihi persuadere non poteram. Animaduerti autem, minime eos rem inuidiae faciendae causa auxisse. Quis enim est, quem ille non laceffat? quis Criticus, quem non conuitiis proscindat?

Adeste, sultis, praeda erit praesentium

Logos ridiculos vendo, agite licitemini.

Henricus Stephanus illi est faber prauitatis, ultra fidem puerilis et imperitus, monstrofe audax, et cuius dicta pro absurdis reiicienda: Tanaquillus Faber ingenium habet, in quo nil bonum, nil felix, sed quod delirat, vir incertus, suspensus et ad insulas coniecturas praecipitans: Isaacus Vossius, monstrum seruile capistrum meretur: Raphael Fabrettus sine examine sua eaque vitio exscripsit: Brockhusenius ingenio et oculis impar fuit ad aliquid videndum: Aemilius Portus, cui infelicissimae horae illuxerunt, clausos oculos habuit, in absurda austeritate versatus: Valla putidi fuit oris, grassari solitus, ridiculus et nugacissimus: Clericum summum apud Musas simium et vespertilionem vocat, in cuius nugis innumera anomala occurrant atque in eo fatalem scabiem ad perdendas Musas notat: Ez. Spanhemius, Puteolanus vector, et omnium citator, nil nisi foedum vitio potest scribere et alios prae aliis hominibus oculos habuit. Quid alias laudes adscribam, quibus Salmasium, Iungermannum, Thomam Galeum, Holstenium et Kusterum, illum turbatorem quietis Suidae, illum nugacem in tot sacris locis et vanissimum impiumque antistitem afficit? Omnes enim Herodoti interpretes magnifice contemnit, eosque homines futes et fals-

falsarios, omnes stoliditatem suam exercuisse et nihil intellexisse clamat. Ain' tandem, Vir Humanissime? quis exspectet talem orationem ab humaniorum litterarum professore? Non infitior, me ipsum vehementer miratum esse hanc conuiciandi libidinem. Quare cupiditas me incescit videndi, an aliis in libris morosus et feuerus hic Iacobus hilaris et facilis esset Iacobulus. Euolui igitur primum adnotationes in Cornelium Tacitum. Quid inde didicerim, quaeris? Fabrettum esse *virum antiquitatis et elegantiae ex scriptis Codd. eruendae ignotum*: et Brockhusium *sacrificulum poetae, chartaceum machinatorem, anonymum alios libenter nominantem, ipsum certe non laudandum.* Duo inprimis sibi exagitandos sumxisse videtur in his notis. Primus est Ryckius, quem furti accusat, qui *nimis liber, praeceps, inanis est*, quem seuerè castigat, quoniam *ruere intus* Latine dici negauit, in quem saepius inuehitur. Alter est vir doctus Ez. Spanhemius, quem Vatiniano odio prosequitur, et quem omni data occasione perstringit iratus Iacobus. Reliquis vero pepercisse gladiatorem nostrum putas? Lege quaeso, quid de Pichena, Freinshemio, Heinsio, Norisio, Altingio, Borrichio, Camdeno, Capaccio iudicet? Miraberis hominis rusticitatem. Me quidem piget conuicia illa huc transcribere. Erat eodem tempore ad manum Arrianus ex editione potentissimi Iacobi, quem eo lubentius euolui, quo iucundius mihi fuerat, iratum hunc tyrannum et prope furentem videre. Nec fefellit me spes. Primum auctores editionis Frisicae male a nostro habentur. Vulcanius *audacter et perperam Arriani contextum mutauit*: Facius *ineptus, ridiculus, nugacissimus* audit. Deinde in alios impetum facit, ut in Huetium, Scaligerum, Io. Iac. Hoff-

man-

mannum, Valesium, et cui maxime se infestum prodit, Vossium. Manum etiam conserit cum Freinsheimio, quem *prae Latinitatis studio insanire* scribit. Nempe Iacobus quoque noster prae rixandi studio quibusdam insanire videbitur. Plura Gronouii non legi scripta. Cur enim mihi contuitia aere eman, quae in macello, in tonstrinis, in foro gratis audire possum? Aiunt vero, eum compluribus aliis in libris agrestis atque barbari animi imaginem reliquisse. Sed mittamus, carissime, tandem aliquando hunc Grammaticum. Nescio quomodo accidit, ut nobis hodie perpetuo hic ante oculos versaretur. Abi igitur, mi bone Iacobe. Nunquam te aduocabimus posthac, nisi fortasse Grammaticus aliquis nobis conuitiis proscindendus sit. Tunc te doctorem eligemus. Est enim diuina in te facundia. Nunc vero

Sicelides Musae, paullo maiora canamus.

Non facile aliquis omnia bella a regibus gesta commemoret. Sunt enim plura, quam quae statim nobis in animum memoriamque redeant. Verum aequae difficile puto, Grammaticorum bella enumerare. Fuitne vnquam atrocius bellum gestum eo, quod inter Burmannum et Clericum exarsit? Quidquid hic scripsit, illi displicuit: quidquid ille molitus est, hic reprehendit: omni data occasione alter alterum inhumanis verbis perstrinxit. Clericus Burmannum Grammaticastrum, Burmannus Clericum Philosophastrum vocare: hic bonam Logicam, ille phraseologicam eruditionem irridere. Vterque socios belli habere: vterque sibi quosdam adiungere, qui vna certamen inirent. Quem vero dicamus exitum fuisse belli per tot annos tanta cum acerbitate continuati? Vterque se turpiter dedit et sapientioribus

bus risum mouit. Quam acriter disputauerunt patrum memoria complures in Gallia et Anglia de praestantia veterum atque recentiorum auctorum!

Arma virosque cano, Musae adspirate canenti.

Quot enim et quales duces adspicio! quantos viros in arenam descendere video! Video Fontenellium, Guil. Templum, Perraltum, Boelauium, Guil. Wottonum, Furetierium, Longe-Pierium, La-Mottum, Terrassonium, Fourmontum, Boiuinium, Pelegrinum, Gueretium, Euremondum, Crusatium, Gasonium. Nonne etiam foeminam adspicio? Luditne fortasse oculos error aliquis? Ita est. Foemina

— *graditur bellum ad crudele,*

— *et nostris nequicquam cingitur armis:*

— — *non illa colo calathisque Minervae*

Foemineas assueta manus: sed praelia virgo

Dura pati.

Et nunc lenta manu spargens hastilia densat,

Nunc validam dextra rapit indefessa bipennem.

Anna Dacieria haec Camilla vocatur: dextra Homerum tenens, sinistra La-Motto grauiter minans. Sed exeamus praelio: relinquamus has turbas, ne aduersi aliquid nobis accidat. Si ardorem, Vir doctissime, quo incensi Grammatici rixantur, si conuitia, quibus se inuicem proscindunt, si seuerum vultum, quo pugnam ineunt, videas, de Romani imperii salute agi putes. Hannibalem ante portas esse, aut de Carthagine delenda deliberari credas. Sin vero causam huius contentions attentius confideres, ridebis: ludum iocumque haec omnia esse dices. Valde contumeliosus et acerbus fuit Franciscus Hedelinus in Aegidium Menagium. Ille actionem fabulae Terentii, quae Heautontimorumenos inscripta, decem aut ad summum duodecim horis contineri, hic plu-
res

res et ad minimum quindecim horas ad eam requiri ait. Quid censes de hac controuersia? Nisi vehementer erro, non multum tua sententia a mea abhorrebit. Legamus Terentium: qui e bonarum fabularum lectione percipi potest, fructum capiamus: mores hominum intueamur: vitam prudenter instituamus: leporibus et facetiis nos delectemus: vitia, quae poeta irridet, fugiamus: sapientibus praeceptis, quibus hae fabulae distinctae, animum emendemus. Quid reliqua curemus? quid horas numeremus? aut, si quoque ingeniosi esse cupiamus, quid rixemur? Perlege, quaeso, Terentii hanc fabulam, eaque perfecta in te ipsum quasi descende, et quam vtilitatem hinc perceperis, examina. Deinde Menagii et Hederlini libros eadem animi attentione perlege. Hac lectione finita iterum te ad Terentianam fabulam legendam confer, et hac lecta mihi expone, vtrum maiori tibi voluptati et vtilitati nunc haec lectio fuerit, an antea? Tantum profecto abest, vt ex altercationibus his Grammaticorum vtilitas aliqua in bonas litteras redundet, vt multum potius detrimenti illae capiant. Vere Maturinus Simonius in libello de litteris pereuntibus, qui vt ab omnibus Grammaticis et Criticis diligenter legatur, valde opto, vere igitur tertiam causam interitus litterarum ab altercationibus Criticorum arcessit. Bene profecto et sapienter Grammatici eiusmodi lites latino sermone conscribunt. Nam si vernacula oratione has nugae euulgarent, dic fodes, quid sentirent mulierculae, quid opifices de eruditione et viris eruditis? Hem! dicerent, quae istae nugae? estne haec ea doctrina, qua multi inflati incedunt? Eos, qui longis illis capillamentis ornati tantam prae se ferunt sapientiam, ad tales ineptias delabi? de syllabis et voculis et nescio quibus minu-

minutiis disputare, et quasi plaustra conuiciorum, ut puerulos, conuehere? Res maiores hosce agere putemus, quam paruulos par impar ludentes, aut mures iungentes plostello? Audesne hosce sermones, Vir carissime, reprehendere? Veri sunt. Digni sumus contentu et risu laniorum et cetariorum, tantas si turbas ob res leuiculas moueamus. Atque eadem est eorum omnium sententia, qui supra syllabariam eruditionem sapiunt. Mira mihi semper visa sunt, quae Antonius Maioragius, furore quasi abreptus, dicit: *O vitae Grammatica dux! scientiarum omnium indagatrix, expultrixque ignorantiae! — tu igitur sola totum terrarum orbem regis ac gubernas. — tu tuo diuino fulgore cuncta collustras, tu mores hominum componis, tu vitae rationem instituis, tu priuatam domum custodire, tu ciuitatem regere doces. — O diuina atque admirabilis scientia! o mentis nostrae clarissimum lumen! o vitae humanae praecipua moderatrix.* Sanusne fuerit Maioragius, haec aliaque magnifice dicens, an animi morbo laborauerit, nolo disputare. Vehementer autem principem aliquem Grammaticum videre cupio. Audiuisti enim modo, Grammaticam ciuitatem regere docere. Quae tum foret huius ciuitatis facies? *bella, horrida bella cerno.* Si de salute ciuitatis deliberandum esset, noster Grammaticus de gerundiis et supinis disputaret: si legati audiendi, hic Scioppium aut Sanctium legeret: si sumtuum ratio esset ineunda, hic phraseologiam conscriberet et formulas numeraret: si de finibus imperii vel defendendis vel proferendis ageretur, hic vestigia litterarum in antiquo codice indagaret. Quid multa? non poenitet verba Petri Aurelii adscribere, unde, quid ego de Grammaticis et Criticis sentiam, optime intelliges. *Qui nil nisi Criticus sit, mere criticus,*

ticus, *νεοκρίτιος*, litterularum et formularum
 grammaticus auceps, secularis litteraturae quadam
 notitia tumidus magis, quam plenus, theologiae-
 scientia leuiter tinctus, totus litterae, totus chartae
 seruus, hunc criticorum omnis natio et in primis
 theologorum criticorum e choro suo exiget, neque tali
ἀξιολογία venerandum critici nomen inquinari patie-
 tur. Rerum iuxta et litterarum peritum esse oportet,
 qui hoc nomen quaerat, et iudicio praeterea sum-
 mo quodam, quae ipsa critici notio est, praecellen-
 tem. Digna profecto haec verba, quae omnium
 Grammaticorum museis aureis litteris inscribantur!
 Mihi quidem nunquam ex animo excident, quae Ar-
 noldum Casaubonum Isaaco, filio, respondisse au-
 diui, cum hic illi commentarios in Diogenis Laertii
 de vitis et dogmatibus Philosophorum libros offer-
 ret. Laudo, Arnoldum dixisse aiunt, mi fili, stu-
 dium tuum, verum hoc scito, rem gratiorem te mihi
 facturum, si vel vnum dictum sacrae scripturae, dif-
 ficultatibus quibusdam obstructum, explicueris, quam
 si mille scriptorum profanorum loca deprauata cor-
 rexeris. Nec placuit mihi quidquam magis iis, quae
 Gronouius ad Nic. Heinsum scribit: *Ego a prima
 aetate in lectione veterum id potissimum habui, ut
 mei mores emendarentur, non ut apices et puncta li-
 brorum. Si interim frequenter legendo eo profeci-
 mus, ut genium capere scriptoris, ipsumque sua mente
 et stilo donare possem, in lucro deputavi. SED nihil
 infelicius magistris, qui in litteris et syllabis conse-
 nuerunt, pulicum saltus metiuntur etc.* Nihil pul-
 chrius legi, nihil verius dictum. Neque credo, me
 meliori sententia epistolae meae, quae fere ad libelli
 magnitudinem excreuit, finem imponere posse. Quare
 nil amplius addam. Tu valebis, et si tibi non omnino

opinio nostra displicuit, plaudes. Sin tibi minus probetur, quid possum aliud Tibi optare, quam ut inter Criticos et Grammaticos confenescas, eorumque vocibus Tuæ aures vndique circumsonent?

IX.

De populari dicendi genere prolusio.

Praeter caeteras diuinas virtutes Georgii III. quae annalibus aeternisque historiae monumentis tradendae, non hic exponendae sunt, quas haec aetas admiratur, quarumque ad exemplum postera, si bona est, mentes diriget, saepenumero animus meus illam, qua, cum litterarum bonarumque artium, tum Georgiae suae Augustae, saluti consulit, curam et amabilem liberalitatem venerabunda cogitatione prosequi gestiit. Nam si merito magnas laudes tribuimus principi, qui rebus tranquillis et quietis litteras, quae pacis alumnae audiunt, fouet et alit, qua tandem laude, qua admiratione dignum esse dicamus Sapientissimum Regem, qui hoc turbulentissimo tempore, quo omnia grauib. motibus concussa, tota fere Europa studiis, armis et castris dissidet, alia litterarum domicilia moestis casibus afflicta prostrataque iacent, alia metu curisque suspensa sunt, quo hoc agit, ut tempestatem malorum grauissimam a patriae ceruicibus repellat, et orbi terrarum pacem, Germaniae libertatem, ciuib. otium reddat, inter tot tamen infinita maximaque negotia, in facris, quibus dies noctesque districtus tenetur, pro reipublicae salute curis et laboribus, litteras respicit et regia munificen-

ficentia alit, ingenia excitat, bonarumque artium studia non solum protegit, sed ornat et exhilarat. Ita feliciter pacis bellicae artibus coniunctis, verus ille Hercules Musagetes non solum efficit, ut illas audiat voces, quas cum Octavius Augustus olim Puteolanum sinum praeteruehens a nautis et vectoribus, candidatis, coronatis, thuraque libantibus missas acciperet, magis delectatus iis est, quam omnibus triumphis: *per illum se vivere, per illum nauigare, libertate atque fortunis per illum frui*: sed personant etiam augustae aures gratis et iucundis Musarum carminibus, complectentium Regem suum, illum animum laudantium, in quo pietas, sapientia, amor civium sibi sedem et sacrarium elegisse videantur, atque seris nepotibus huius suae felicitatis memoriam tradentium. Obstupescant vero posteri, cognoscent auitum in Georgio III. spiritum viguisse, praedicabunt terrarum harum vel turbulentissimis temporibus felicem conditionem, laudabunt sapientissimorum, quos in consilio habet, virorum providam curam, atque etiam hinc se intelligere lactabuntur, merito festatores et vindices litterarum, quos habeant, Munchusiorum nomine appellare. Nempe commemorabunt sibi inuicem non sine voluptatis sensu, fortasse nec sine desiderio, Munchusium olim eadem cura, qua rempublicam, litteras complexam esse et fide: illo nihil cogitari potuisse amantius litterarum, nihilque simul amabilius: benignitate, liberalitate et sapienti de eruditione et hominibus eruditis iudicio summum virum effecisse, ne nostra aetas antiquis illis Augusti aliorumque principum, quorum nomina litterarum amor aeternitati commendavit, temporibus felicitatem, multorum ore celebratam, invidisset. Huius igitur meae admirationis venerationisque in

animo infixae sensuque intimo declarandae exoptatissimam mihi occasionem dedit Augustissimi Regis clementia, cuius, si purpuram nunc non licet, maiestatem certe palam adorare animus est. Etsi enim magis re, quam verbis, neque tam oratione, quam perpetuo potius studio nos Regio beneficio dignos (si modo id efficere possimus, certe toto animo omnibusque viribus elaborabimus) reddere nobis constitutum sit: iuuat tamen publice fidem nostram Georgiae Augustae obstringere, atque apud quam plurimos sensum nostrum testatum relinquere. Habebitur haec concio d. XV. huius mensis, post horam XI. cui ut Prorektor Academiae etc. interesse velint, ea, quae par est, pietate, obseruantia, humanitate oro, atque ita rogo, ut, hoc impetrato, magno me beneficio affectum esse iudicaturus sim.

Atque ita quidem, quod res postulat, peregrinus. Reliquum est, ut ex veteri consuetudine institutoque maiorum disputatiunculam quandam attexamus. Cuius argumentum quaerentibus nobis lubuit, de populari dicendi genere quae nostra sententia sit, exponere. Coniuncta enim haec res esse videtur cum oratione illa, quam nos habituros esse indicauimus, et in qua illam veterum scriptorum virtutem, quantum possimus, imitabimur. Iuuat etiam specimen dare disciplinae nostrae, viris eruditis non iniucundum fortasse, iuuenibus etiam vtile. Hoc igitur agamus.

Multos saepe queri audiui et dolere, vim illam dicendi, quam in antiquis oratoribus admirata sit omnis aetas, et eloquentiam omnino e medio sublata esse, neque illius vlla hodie exstare vestigia. Quem enim, eos dicere memini, cum Demosthene
com-

comparare audebis? quem cum Cicerone? quis se illorum similem profitetur, qui, quemcunque in animis hominum motum res et causa postularet, eum dicendo vel excitare poterant, vel etiam sedare? cui tribues illud vehemens, incitatum, incensum dicendi genus, quod rapidissime fertur, nec vlllo modo sustineri potest? quis nunc se omnia odio, inuidia, misericordia miscere, imperare animis auditorum, eosque, quo velit, ducere posse sperat? quas nunc conciones aut exclamare, aut inflammatas exardescere, aut lacrimantes dimitti videmus? in quo exhorrescunt, vt olim? quem audiunt stupefacti? Quos quidem homines licet non negem verum dicere, idem tamen minime necessarias has querelas esse existimo. Certe non meminisse videntur, illam omnium reginam atque flexanimam eloquentiam hodie non locum inuenire, vbi vires suas exserat: non fieri posse, vt, si vel ea, quae olim in Periclis, Suada in cuiusdam labiis nunc sedeat, ille tonet, fulguret, omniaque permisceat: praeteriisse illa tempora, quibus Philippus Demosthenis vocem magis timeret, quam totum Atheniensium exercitum, quibus Cicero eiiceret vrbe comprimeretque Catilinae furorem, atque Caesari inuito reluctantique Ligarium eriperet, quibusque totus populus, velut mente captus, admirationem suam plausu et acclamatione confiteretur. Ita enim profecto est. Exspirauit vna cum libertate Graecorum et Romanorum vis illa diuina oratoris, ex amplissimo campo in summas angustias compulsi, neque tam facultas (nunquam enim in tribuendis ingenii virtutibus nouercam, sed semper aequam et benignam matrem se praebere naturam puto) quam occasio, eadem arma, quibus veteres omnia vicerunt, tractandi deest. Non orator homines eloquentia sua in ciui-

tate retinet aut eiicit ea, non innocentiam iudiciorum poena liberat, scelestorumque fraudem supplicio constringit, non excitat, inflammat, aut mitigat populum. Quid? quod, si verum dicere velimus, nomen fere totum oratoris sublatum, solum rhetoris relictum est.

Sed incidunt tempora, quae eloquentiam non dominantem in affectibus, sed placidam, non irruentem in pectora, sed leniter influentem in animos, non oratorem vehementem illum, atrocem, ardentem, siue Graeciae, siue Romae, sed iucundum, comem, gratum, beneuolum, postulent. Nam et laudandus est aliquis, et gratiae agenda sunt, et gratulamur aliis bona quaedam, et munus aut auspiciuri aut alteri tradituri verba facimus. In his et paucis aliis rebus se exerceant oportet nostra aetate eruditorum hominum ingenia: in his se ostendent nostri oratores: nam dabimus, quoniam cupere videntur, illis hoc nomen. Et quis non putet, eos in his feliciter versari, et ita dicere, ut elegantes, doctas, nec expertes humanitatis et urbanitatis aures delectent? Primum enim non opus est illa vehementia atque contentione: deinde omnia videntur esse in medio posita, omnia se ipsa offerre oratori. Quae cum ita sint, eo magis mirari lubet, quomodo accadat, ut in eiusmodi orationibus aut inepte ingeniosi sint homines, aut elingues et molesti, aut de rebus dicant, quae ad rem propositam minime pertineant. Atque etiam, quod fere incredibile est, viri non indocti, quique de aliis rebus probabiliter dicunt, tamen si panegyricum sermonem scribere volunt, adeo obmutescunt, ut in alio terrarum orbe pedem posuisse videantur. Adeo nihil proferunt dignum hominis docti elegan-
tia,

tia, nihil, quod Graecorum Latinorumque scriptorum venustissima monimenta ab iis lecta esse indicet, nihil, quod eos ab hominibus indoctis, sed usu quodam atque aut educatione domestica aut elegantiori viuendi genere politis distinguat, quosque plerumque de his rebus aptius et luculentius dicere audimus illis, quorum se pectore tota vetustas condidisse creditur.

Atque mihi quidem cogitanti de causis huius rei, repetendae mihi illae potissimum videntur cum a lectione veterum oratorum non recte instituta, tum ab ineptiis quibusdam, quae nouorum rhetorum plerorumque libellos obsident. Nam, ut de illa pauca dicam, quid faciunt plerique, cum vel interpretantur antiquorum auctorum libros, vel legunt ipsi? Dicendi formulas explicant, excerpunt, ediscunt: quae ad antiquos ritus pertinent, colligunt: de figuris quaedam, tropis, periodis, quae e vulgaribus libellis memoriae mandarunt, monent. Quotus vero quisque de venustate, quae in apte tractanda re apparet, deque elegantia per omnem orationem aequaliter fusa, sollicitus est? quam eleganter scriptorem proposuerit, diuiserit, ornauerit, cogitat? quibus artibus assensum auditorum elicuerit, videt, et, quomodo easdem virtutes felici imitatione assequatur, intelligit? Quam pauci aut norunt ipsi delectum et nitorem verborum, magnificentiam translationum, integritatem et veritatem sententiarum, urbanitatem iocorum, lepores, acumina, et illam, qua nihil suauius, naturalem pulchritudinem, aut suos docent: quid differat virilis et fortis ornatus ab effeminata leuitate: quae sit in narrando lux, breuitas, magnaue saepe arte conciliata fides: quae sit incomitae orationis, ab omnibus fucati coloris medicamentis abhor-

rentis folamque elegantiam et munditiem adamantis iucunditas, quomodo illa nunc, vt amnis pellucidus virentibusque vtrunque fluis inumbratus, per pictos campos lente fluat, nunc, vt torrens, multo cum sonitu monte praecipitet, omniaque secum abripiat: quam apte sit ex sublimi, mediocri, tenui dicendi genere, vt rei natura postulare videtur, mixta et temperata oratio: quanta denique, quam voluptatem pauci sentiunt, rationem pauciores intelligunt, arte collocata sint verba rebusque accommodata compositio. Hunc vero prope summum, certe iucundissimum fructum e veterum lectione qui aut nequeant, aut nolint capere, neque ideo videant, quid deceat, et quid hanc causam, hoc tempus, hanc personam, apud hos homines, deceat, quid mirum si in orationibus et epistolis tam parum venusti sint? Quodsi demum accesserit nullus vsus, nulla cum hominibus elegantioribus consuetudo, quis eos sine fastidio aut audiet aut leget? Sed erunt de his alio tempore plura dicenda, et sunt iam dicta multa a viris eruditis. Videamus igitur, quibus praeceptis quaque doctrina adeo corrumpi existimemus ingenia iuuenum, vt, siue, quoniam, quo semel imbuti sunt teneri animi, gustum plerumque retinent, siue, quod, quae pueri didicerunt, senes nefas putant dediscere, vt igitur per totam reliquam vitam infantes maneant et odiosi in dicendo. Animaduertisse mihi videor, pluribus recentiorum rhetorum libris inspectis, (nam legere eos nunquam volui) reliquisse illos, quam veteres inueniunt, viam, atque, praeter alia minus recta, etiam praecepta de *inventione thematis* posuisse. Quibus consideratis, venit mihi in mentem, quod cuius Graecorum et Latinorum oratorum contubernio innutrito in mentem venire debet, illud, quod Cicero de Chrysippi

fippi rhetorica dicit: si quis obmutescere concupie-
 rit, nihil illum aliud legere debere. Quid enim di-
 camus? Imperium aliquis principi, aut victoriam,
 aut felicem e bello reditum si gratulari debet, nonne
 vberriam iam habet ad dicendum materiem? non-
 ne iam adest res, de qua verba facienda sunt? Quid
 igitur opus est inuenire, quod iam habes? quid quae-
 ramus, quod ante oculos est? Quanto prudentius
 hi rhetores facerent, si docerent inuentutem intelli-
 gere, atque cognoscere in quacunque re, de qua di-
 cere velimus, quid habeat illa ad persuadendum, ad
 delectandum, ad docendum idoneum, atque in hoc
 veterum exemplum sequerentur. Luculentus de in-
 uentione locus est Ciceronis in libro de partitione ora-
 tor. *c. 2. C. F. Quoniam igitur inuenire oratoris
 primum est, quid quaeret? C. P. Vt inueniat, quem-
 admodum fidem faciat iis, quibus volet persuadere,
 et quemadmodum motum eorum animis afferat. C. F.
 Quibus rebus fides fit? C. P. Argumentis, quae du-
 cuntur ex locis, aut in re ipsa insitis aut assumtis.*
 Si, quae idem in libris de inuentione, (*L. I. c. 7.*)
 tum Dionysius Halicarnasseus in libro, quem *τέχνη*
 inscripsit, Cornificius in Rhetor. *L. I. c. 2.* Quintilia-
 nus in Institut. Orat. *L. III. c. 4. et 5.* quae antiqui
 rhetores nuper a Claudio Capperonnerio ita editi, vt
 a Capperonnerio aliquo omnes expectauerunt, de
 hac re praeceperint, legerimus: eos videbimus longe
 aliter de inuentione iudicasse, quam nostri homines
 solent.

Hinc vero duplex malum ortum est. Primum
 haec fuit origo nitentis, vt Quintilianus dicit, casuris,
 si leuiter excutiantur, flosculis dicendi generis, quod,
 puerili fuco illitum, si vel imperitis placeat, tamen, si

iudicium acrius adhibeas, mentitum colorem statim exuit, et quadam vix enarrabili foeditate pallescit. Solebant homines patrum fere nostrorum memoria, quoties orationem aliquam scribere vellent, fastos inspicere, quo quisque dies nomine signatus esset, diligenter observare, atque inde dicendi argumentum repetere. Alii acutiores his et ingeniosiores, si displicet, nomina eorum, de quibus aut ad quos dicendum erat, misere torquebant, adeoque politulo limatuloque suo ingenio indulgebant, ut, si Quintilianus aut veterum rhetorum aliquis in vitam redire, eosque dicentes audire potuisset, idem iis accidisset, quod Erasmo epistolas obscurorum, quos aiunt, virorum legenti. Nolo de aliis inuentiunculis quidquam dicere, quae stomachum nescio an risum magis moveant. Quod cum intelligerent quidam, aliam inierunt viam, atque ex litterarum studiis orationis materiem arcessendam esse censuerunt. Atque haec opinio tam late disseminata est, totque hominum animos occupavit, ut vulgo, si, aut muneris adeundi, aut gratiarum agendarum causa, oratio habenda sit, rem ipsam dimittant, certe paucis tantummodo attingant, atque de omnino alia dicant. Sperat aliquis, se orationem auditurum esse, qua orator principi felicem diei natalis reditum gratuletur, laetitiamque civium ostendat? audiet eruditam disputationem ex historia antiquitatisque memoria repetitam. De pace alius se dicturum esse pollicetur? Enumeratis igitur, quas ciues perpeffi fuerint, calamitatibus, causas laetitiae ostendet? cui tantum beneficium debeatur, demonstrabit? in illius laudes excurret, vota et preces pro salute reipublicae faciet? immo vero multa erudite de ara pacis, de dea Victoria, narrabit. Mortui laudes se celebraturum esse alius indicat? Ea spe accedi-

ceditis, ut virtutes illius cognoscatis, ut, quae imitatione digna egerit, audiatis. Fallimini. subtilem aliquam, e media philosophia ductam, et, ut fit, obscuram parumque iucundam auditu disputationem accipietis. Atque in hoc genere non molestos tantum clamatores, sed viros etiam eruditos parum, quid deceret, cogitasse, multis, si luberet, exemplis possem ostendere. Euoluat aliquis orationes virorum doctorum a Io. Erhardo Kappio editas, et de quibus illi munera auspicaturi dixerint, attendat. Alium videbit de Mohammedanismo e veterum Hebraeorum scriptis magna ex parte composito dixisse, alium linguarum orientis utilitatem, multis e lingua Graeca, Hebraica, Aethiopica, Arabica, Syriaca, exemplis prolatis, exposuisse intelliget. At sunt hae orationes multo ingenio elaboratae, multa industria conscriptae. Fateor. Plurimas in illis litteras, nec eas vulgares, sed interiores quasdam et reconditas fuisse eadem testantur. Non nego. Iucunda est illarum lectio harum litterarum studiosis. immo utilis etiam.

Sed nunc non erat his locus: et fortasse cupressum

Scis simulare: quid hoc si fractis enatat ex spes

Nauibus etc.

Quare ego quidem cum priscorum rhetorum auctoritate adductus, tum exemplis eruditissimorum hominum confirmatus, quemadmodum lucrum est maximum, ut ille ait, pecuniam in loco negligere, ita etiam utilissimum esse interdum iudico, speciem doctrinae negligere. Atque qui hanc sibi ipse possit vim afferre, ut abiiciat vanam illam doctrinae gloriam, qui ita dicat, ut decet, ut rei natura postulat, qui doctrina liberali politis hominibus placere studeat, huic ego tribuo popularitatem, omni eruditionis vanitate iucundio rem et maiorem.

Sed

Sed exponamus de hac re accuratius. Atque primum quid tam popolare esse debet, quam oratio? Dicendi omnem rationem Cicero docet in medio esse positam, communi quodam in usu atque in hominum more et sententia versari: ut in caeteris id maxime excellat, quod longissime sit ab imperitorum intelligentia sensuque disiunctum: in dicendo autem vitium vel maximum esse a vulgari genere orationis atque a consuetudine communis sensus abhorрere, *de orat. I, 3.* Neque eiusdem ingenii neque studii orator auditores habet, quorum tamen omnium rationem habeat necesse est. Vnusquisque eo animo eaque spe accedit, ut non solum audiat, sed audiat etiam cum voluptate, atque intelligat oratorem. Hic vero, si de subtili aliqua re aut obscura agat, quomodo illius spei atque voluntati satisfaciet? Sint etiam, quod tamen raro accidit, sed sint omnes, qui audiunt, bene exculti litteris et eruditi. Erunt tamen eorum quidam, qui te de re a studiis suis aliena disputantem audiant inuiti: erunt, qui aliqua minus intelligant, erunt, qui fudent et aestuent, quibusque nihil iucundius feceris, quam si cito desinas. Eosdem autem nonne eleganti popularitate et retinere et delectare poteris?

Deinde habet importuna illa eruditionis ostentandae cupiditas hoc plerumque incommodi, ut, si adsint homines gustu quodam elegantiae et venustatis imbuti, atque politiorum hominum usu et consuetudine exculti, ii oratorem contemnant, et de litteris ipsis tenuiter sentiant. Certe illae opiniones, non vitae sed scholae vulgo homines discere: eos, qui se Graecarum Latinarumque litterarum studio dedierint, quo doctiores sint, eo ineptiores ad dicendum
agen-

agendumque esse: obscuram esse eorum diligentiam, eosdemque, si ex hac domestica exercitatione et umbratili in solem atque puluerem educantur, lucem ferre non posse, mihi hinc ortae videntur. Atque etiam quis aut reprehendat, aut his succenseat, si oratorem, ut hoc exemplo utamur, gratias acturum, multis Graecorum et Latinorum poetarum et philosophorum locis allatis, ostendere audientes, hominem ingenuum gratum esse debere, sibi a risu temperare nequeant. Lepide Werenfelsius in libro, quem de meteoris orationis scripsit, ingenioso, eos irridet, qui, ut maiorem orationi maiestatem concilient, leuissima quaeque, et de quibus nemo dubitet, magni alicuius ex antiquitate viri auctoritate comprobent, neque se solem lucere dicere posse existiment, nisi idem Agesilaum, aut Arragoniae regem, Alphonsum, dixisse ostendant, eosdemque non minus inepte facere addit, quam si aliquis sodales ad hilaritatem excitaturus in conuiuio graui hac oratione ordiatur: „Non „minus vere, quam eleganter Venusinus olor, nunc, „inquit, est bibendum.,” Adeo verum est, quod Cicero in aureolis de oratore libris saepius inculcat: semper in omni parte orationis, ut vitae, quid deceat, esse considerandum. Quod qui negligunt, eos fere similes fieri videmus isti, quem vir elegantissimus, Balzacius, in epistola ad Gabr. Candillaldum *p. 632. ed. Kapp.* procuratores, quos vocant, in foro Parisiensi sic compellasse narrat: „Docebit vos, o „procuratores, vestrum officium Homerus Iliados K. „et Eustathius, scholiastes Homeri, in illos versus, „atque memoriter ad decem aut duodecim versus recitasse.

Porro etiam ipsa rei natura non magis hanc popularitatem requirere videtur, quam exemplum veterum

rum scriptorum omnium. Non prius surgas ad dicendum, quam tibi loquendi occasio data fuerit. Si, ut rem clarius exponam, alicui honores aut munus tradis, nonne iam habes argumentum? Quid *de inuentione thematis* sollicitus es? Nam si de alia re, siue e Philosophia, siue e quacunque litterarum parte repetita exponis, non illud agis, quod debes, et cuius causa concionem habes, sed ad rem minime huc pertinentem delaberis.

Denique videamus ipsam originem eloquentiae. Quibus quaestionibus illam debemus? finitis an infinitis? profecto iis, quae ad certos homines, et tempora certa pertinent: infinitae autem subtilitati philosophorum relinquebantur. Capiunt etiam illae vim, copiam et diuitias eloquentiae: hae umbratilem disputationem admittunt: illae in foro atque in luce, hae in schola tractari cupiunt pleraeque. Quare Cicero, in oratione pro Murena de Stoicorum opinionibus dicturus quaedam, quasi veniam huius audaciae orat. *Et quoniam, inquit, non est nobis haec oratio habenda aut cum imperita multitudine, aut in aliquo conuentu agrestium, audacius paullo de studiis humanitatis, quae et mihi, et vobis nota, et iucunda sunt, disputabo. cap. 29.* Quidam tantummodo, siue ut ingenii gloriam aucuparentur, siue ut, quantum valerent dicendo, ostenderent, vniuersas quaestiones tractare coeperunt. Qui si recte iudicare velimus, cur hoc fecerint, popularitatis studio hanc viam inuisse videntur. Cicero certe in Paradoxis se animaduertisse dicit, saepe Catonem, in senatu sententiam dicentem, locos graues e Philosophia tractasse, abhorrentes ab usu forense et publico, sed dicendo tamen consecutum esse, ut illa omnia etiam populo probabilia

bilia viderentur, atque ideo etiam se tentare voluisse, possentne illa in lucem proferri et ita dici, ut probarentur, an alia quaedam esset erudita, alia popularis oratio. Quemadmodum autem aliae infinitarum quaestionum ornatum orationis et nitorem admittunt, ita aliae illum omnino respuunt. Has igitur prudens orator plane omittet: reliquas quomodo tractare debeat, statim videbimus.

Est enim nunc ipsa popularitatis natura et indoles explicanda, quanquam, quod Roscium in ore habuisse legimus: *caput esse artis decere, quod tamen unum id esse, quod tradi arte non possit*, etiam de hac oratoris virtute dici debere videtur. Popularis igitur orator totum animum omnemque cogitationem in illa re, quae dicendi occasionem praebuerit, defiget: non solum, de qua re sibi dicendum sit, sed etiam, quid hoc tempus, hunc locum, hos auditores deceat, videbit: hinc totius orationis conformandae rationem petet, eamque ita instituet, ut, quae sibi proposuerit, consequatur. Indagabit causas: naturam rei considerabit: auditorum sensum et voluntates observabit: atque inprimis hoc dabit operam, ut mores dicentis ex oratione pelluceant et quodammodo cognoscantur, ut optabilem de prudentia, probitate, benevolentia, modestia sua in animis audientium opinionem concitet. Sententiis utetur neque subtilioribus, neque obscuris, eoque dicendi genere, quod suae causae maxime accommodatum esse intelligat. Nam illud ne praecipendum quidem esse videtur, fugiendum esse omnem horridum et incultum sermonem, omniaque euitanda, quae difficilius ab audientibus intelligantur. Denique totam per orationem elucebit illa venustas, quae non tam in singulis ver-
bis

bis cernitur et formulis, quam toto orationis habitu politi ingenii hominem indicante, ut dicit Ernestius ad *Sueton. Iul. c. 56.*

At, dixerit aliquis, neque res omnes neque auditores talem orationem patiuntur. De utroque videamus. Primum vix putamus fieri posse, ut neque causa, neque tempus, neque auditores, neque alia cum causa coniuncta, oratori, si modo non elinguis sit, probabilem dicendi materiam praebeant. Neque enim habebis orationis habendae occasionem, nisi res alicuius momenti inciderit. Talem vero si nacti fuerimus, pudeat nos unquam nomen viri eruditi usurpasse, nisi auditores oratiuncula iucunda tenere possimus. Sed dabo, quod fieri non potest. Sit tenuior causa: sit maior illius vilitas, quam ut ornari queat, tum etiam oratorem popularem esse volo. Transferet orationem ad locum, quem rhetores dicunt, communem, sed transferet ita, ut illum neque vi attraxisse, neque precario accepisse, verum ille se ipse obtulisse videatur. Non solum igitur ita coniunctus erit cum re praesenti, ut unusquisque sibi in mentem illum venire debuisse existimet, sed tractabitur quoque sic, ut res propria ubique eluceat. Tali enim modo quasi fallet auditores, fraudemque illis faciet, neque iniucundam, neque facile a quocquam, nisi a perito artifice, faciendam. Quod vero non auditoribus omnibus eiusmodi orationem probatum iri aliquis dixerit, fatemur lubenter, quid sit bene et apte dicere, multos ignorare. Atque ideo, cum consuetudinis magna sit plerumque vis, eique aduersari multi nefas existiment, bene vir quidam eruditus, ubi de causis intereuntium litterarum vere et docte exponit, si quis se ad talem, quales pleraeque

que sunt, orationem habendam coactum videat, illum orare debere dicit priscae eloquentiae gnaros et studiosos, ut statim discedant: nam se velle esse ineptum: (quibus verbis Crassus apud Ciceronem se Scaeuolam in prensando dimisisse narrat) iis praesentibus ineptum se minime velle. Verum neque puto fieri posse, ut aliquis hoc timore a recta via deducatur. Nam, si, qui audiunt, docti sunt, si iidem, quid sit bene et recte dicere, intelligunt, quid oratori potest iucundius esse doctorum virorum, quam certissime sperabit, laude? Nonne etiam vel trium intelligentium auctoritatem atque testimonium pluris faciet centum aliorum plausu et leuitate? Denique ipsis imperitis magis probabitur popularis noster orator illo subtili, tristi, et erudito. Etsi enim non intelligent artem, et quemuis tali modo dicere posse sibi falso persuadeant, suauiter tamen afficientur illa elegantia, atque hanc quo minus sentiant voluptatem, nunquam poterunt impedire. Ipse autem orator consolabitur se maximorum virorum auctoritate, seque ita dicere animaduertet,

Vt sibi quiuis
Speret idem, sudet multum frustraue laboret
Ausus idem.

Profecto enim difficilior est haec popularitas, quam existimet aliquis. Certe multo facilius est e Pitisci non limpidissimo fonte riuulum deducere, aut e compendiolo aliquod caput horrida oratione proponere, quam, quid vera eloquentia, quid digna erudito homine elegantia, quid magnitudo causae, quid ingenia et mores auditorum postulent, non intelligere solum, sed, se intellexisse, apta oratione ostendere. Quid? quod haec natura atque propria popularis orationis indoles esse videtur, ut, quemadmodum Ci-

Q
cero

cero de Attico dicendi genere scribit, in *orat. c. 23.* talem oratorem qui audiant, quamvis ipsi infantes sint, tamen illo modo confidant se posse dicere. *Nam orationis, pergit, subtilitas, (nos addamus, et popularitas) imitabilis illa quidem esse videtur existimanti, sed nihil est experiendi minus.* Sit igitur non solum indicium, sed etiam summa popularitatis laus, ut et lubenter nos omnes audiant, et facillime se idem praestituros esse sperent. Mirifice, quae adhuc disputauimus, illustrabit locus Quintiliani, quem *e L. IV. c. 2. Inst. Orat.* adscribemus. *Sermonis quotidiani, inquit, ubi de narratione aperta et dilucida exponit, et in quemcunque etiam indoctorum cadentis existimant: cum interim, quod tanquam facile contemnunt, nescias praestare minus velint an possint. Neque enim aliud in eloquentia cuncta experiri, difficilius reperient, quam id, quod se dicturos fuisse omnes putant, postquam audiuerunt.* Scrib. in Acad. Georgia Augusta. d. XIII. Nou. a. C. 1712 c. LXII.

X.

Libellus
de Verecundia Virgilii.

*Parum recte
tractari a
multis veteres
scriptores.*

Cogitanti mihi, cur tam pauci sint nostra aetate, qui Graecorum atque Latinorum scriptorum lectione delectentur, curque permulti eas litteras contemnunt, quae et ab humanitate nomen nactae sunt, et omni tempore ab elegantiae, venustatis et huma-

humanitatis studiosis adamatae et cultae, primaria huius contemptus causa, si a socordia ignaviaque hominum discedamus, ab imperitia et inscitia multorum, qui se harum litterarum magistros profiteantur, repetenda esse videtur. Nam si nemo cum laude aliqua in his litteris tradendis versari potest, nisi qui cum ingenium amoenum, elegans, et pulchritudinis capax a natura nactus sit, tum illud assidua bonorum librorum lectione perpoliuerit, variarumque rerum scientia pectus impleuerit, quid miramur, paucos esse poetices, critices, eloquentiae, vno verbo, humanitatis litterarum idoneos doctores? Hinc vero quantum detrimenti res nostra capiat, hoc fonte quot mala proueniant, nemo non intelligit. Contemnunt iuuenes, contemnunt viri, puerilis institutionis molestias et ineptias, non sine horrore et fastidio, recordantes, veteres scriptores: nihil ex eorum libris, praeter verba et formulas, disci, atque huius eruditionis inani leuitate se facile carere posse arbitrantur. Quos quidem longe aliter iudicatueros esse existimo, si didicissent olim, fuisse illos Graecos et Romanos scriptores viros cum nobilitate generis, tum dignitatis splendore, et rerum gestarum magnitudine clarissimos, eosdemque scribendi dicendique magistros praestantissimos esse, atque librorum, quos magni illi viri, non aere conducti aut fame compulsi scripserunt, sed quasi aurea munera omni posteritati donauerunt, lectione ingenium acui, poliri, et sensum ad eiusdem elegantiae imitationem adduci, comparari doctrinam liberali homine dignam, acquiri illam in scriptis, in sermonibus, in ipsa vita venustatem humanitatemque, cuius exempla immortalitati vna cum scriptis suis illi tradiderunt. Equidem mihi persuasi, multo facilius complures homines ad amorem Musarum

rum allici, quasque de nostrarum litterarum tenuitate imbiberint, opiniones deleri animo posse, si virtutes veterum scriptorum nondum satis explicitas, in clarissima luce collocare studeamus. Tentauimus nuper eiusmodi aliquid in Horatio: proxime tentabimus in Anacreonte. Nunc autem diuina Virgilii carmina examinemus.

Cum vero plurimis maximisque virtutibus carmina Maronis distincta sunt, in quibus sublimitatem, splendorem, grauitatem, elegantiam, nitorem quis non admiratur? tum mihi semper valde placuit verecundia optimi poetae, quam ipse quoque vultus, marmore expressus, in illustri loco expositus, et nuper in *Musei Capitolini Vol. I. tab. II.* delineatus, spirat: iudice viro doctissimo, Io. Bottario. Quod *Verecundiam* ad ipsam quidem Virgilii vitam attribui Virgilio, sed mire, sed ita eandem tribui video, ut contrariis vitiis omnis illa laus tollatur. *a Donato et Seruio.*

Donatus in vita poetae haec habet: *Fama est, eum libidinis pronioris in pueros fuisse. Sed boni ita eum pueros amasse putauerunt, ut Socrates Alcibiadem et Plato suos pueros. Verum inter omnes maxime dilexit Ceбетem et Alexandrum, quem secunda Bucolicorum ecloga Alexin appellat, donatum sibi ab Asinio Pollione. Vtrumque non ineruditum dimisit: Alexandrum Grammaticum: Ceбетem vero et poetam: (vbi nescio cur I. Fr. Gronovius deleat τὸ dimisit, quasi, addens, paedagogus illis fuerit Virgilius. at hi iam docti fuerunt antequam poeta eorum compos fieret. quasi vero ideo Virgilius paedagogus fuerit, quia illud fecit, quod multi nobiles Romani, et in his ipse Cicero, fecerunt. vid.*
Epist.

Epist. ad Div. VII, 33. et IX, 18.) Vulgatum est, consuevisse eum cum Plotia Hieria, sed Asconius Pedianus affirmat, ipsam postea maiorem natu narrare solitam, inuitatum quidem a Varro ad communionem sui, verum pertinacissime recusasse. Cetera sane vita et ore et animo tam probum fuisse constat, ut Neapoli Parthenias vulgo appellaretur. Eadem prope habet Seruius in prooemio comment. in Aen. Adeo autem verecundissimus fuit, ut ex moribus cognomen acciperet: nam dictus est Parthenias: omni vita probatus. Vno tantum morbo laborabat: nam impatiens libidinis fuit. At certe dicere debebas, Serui, aiunt fuisse. Nam et Donatus posuit, fama est, vulgatum est, et tu ipse ad Ecl. II, 1. scribis: nam Virgilius dicitur in pueros habuisse alium amorem. nec enim turpiter eum diligebat. Et quid hoc est? omni vita probatum esse et tamen impatientem esse libidinis, aut quid illud: cetera vita et ore et animo probum fuisse atque vna libidinis pronioris in pueros. Nonne alterum altero tollitur? si dixisset aliquis, te doctum esse Grammaticum, sed neque Graecam neque Latinam linguam intelligere, nonne corrugasses frontem, contraxisses supercilium? Iste tamen simillimum tulisset iudicium illius, quod te de Virgilio fecisse videmus. Verum non licet nobis aliquid certi de hac re statuere. Satis sit nobis ostendere, ore probum fuisse Virgilium. Et quae res facilius ostendi potest?

Abhorret poeta noster ab omni rerum verborumque obscenitate: euitat solerter sermonis turpitudinem et fugit: nihil, quo honestas, quo hominis ingenui pudor offendatur, ponit: si quaedam in-

*Verecundia
poetae copio-
sius exponi-
tur.*

cidunt, quae prolata in lucem displicitura esse videt
verecundo lectori, ea, ut pictor ille Timantes, cum
summam in vultu patris Iphigeniae mactandae tristi-
tiam exprimere cuperet, velo contegit, remque ipsam
tacitae lectoris cogitationi relinquere, quam eloqui
mauult. Recordari semper videtur, virgines esse
Musas, quibus poeta non debeat ruborem sua leuita-
te iniicere. Frustra quaeres, quae est magna nostri
poetae laus, in illius carminibus fordida verba, a
quibus Catullum non abstinuisse, saepe indignatus
sum, frustra turpículas nequitias Ouidii atque Petro-
nii, frustra obscœnitatem, qua Martialis lectoribus
suis, vel inuitis, ipse carmina sua e manibus extor-
quet, frustra liberiores iocos aliorum, qui hac licen-
tia laudem sibi quaesuerunt. Tam candida omnia
et venusta, tam liberalia et digna, cum auribus Au-
gusti, tum auctore suo inter politissimos homines in
aula elegantissimi principis versato. Nihil est, quod
abesse velis, quod nolis a virgine legi, quo pudor
laedatur. Quod Dido dicit;

*Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiscat,
Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad um-
bras,*

Ante, Pudor, quam te violo, aut tua iura resoluo:

idem Virgilius semper in animo habuisse videtur.
Centones Vir- Quare equidem optimum poetam exi-
gil. guam gratiam, si viueret, habitu-
rum esse arbitror, aut Aufonio, qui, ut praestantissi-
mi Gesneri verbis utar, (quibus enim possum melio-
ribus?) castissima hemistichia in centone nuptiali
aliorum plane detorsit, et virgines Musas arcana nu-
ptialis tori, non sine rubore, coegit Latine admodum
et diserte eloqui, aut Dan. Heinſio, cuius cento Vir-
gilia-

gilianus, quo Domin. Baudium notari audiui, cuiusque initium;

*Ille ego, qui quondam gracili modulatus auena
Pauca meo Gallo, sed quae legat ipsa Lycoris,
Expedit dictis etc.*

fatis ingeniosus, sed simul subturpis, exstat. Mira enim illi nec indocta nequitia e disiectis membris poetae ea elicuerunt, de quibus bonus Virgilius nunquam cogitavit. Sed prius quam exempla huius verecundiae afferamus, age disputemus paullo copiosius de hac bonorum scriptorum virtute. melius enim intelligentur reliqua,

Iam primum constat, grauem fuisse olim Stoicorum, et, a quibus eiusmodi opinionem facile exspectes, Cynicorum quorundam de verborum ob-
Stoicorum de turpitudine verborum opinio.
 fcoenitate cum aliis Philosophis contentionem. Meminimus etiam Petrum Baelium, ut fuit homo sui iudicii, quaedam de hac re disputare, quae veremur ut omnibus probauerit. Illi quidem nullam in verbis esse turpitudinem, sed vnamquamque rem suo nomine appellandam esse putabant, nam, si rei esset aliqua deformitas, alia quoque appellatione quacunque eundem sensum effici arbitrabantur. Sensisse ideo sic Stoicos puto, quoniam in eloquentiae studio non multum operae volebant studiique a suis poni. Hinc Seneca ep. 75. *Non delectent, inquit, verba nostra, sed prosint, etc.* adde ep. 115. et vid. Gatakerum ad Antonin. I, 7. p. 9. Explicuit hanc illorum sententiam pluribus Cicero in epistola illa ad Papirium Paetum, (IX, 22.) argumentis simul, quibus illam stabilire conati sunt, memoratis. Non lubet nunc subtilius de hac re exponere. teneamus tantummodo et
 Q 4 respon-

respondeamus illis verba siue Ciceronis: *ego seruo et seruabo* (sic enim assueui) *Platonis verecundiam*, siue, si magis arrideant, Quintiliani: *ego Romani pudoris more contentus, verecundiam silentio vindicabo*. *Inst. Orat. VIII, 3. 39.* vbi hoc Stoicorum παράδοξον commemorat. Pertinet huc vero inprimis locus Aristotelis, *Rhetor. III, 2. 37.* quem, licet longiusculum, adscribamus. Illustrantur enim illo inifrice, quae diximus. Κάλλος δὲ ὀνόματος. τὸ μὲν, ὥσπερ Λυκίμνιος λέγει, ἐν τοῖς ψόφοις, ἢ τῷ σημαίνοντι. καὶ αἰσχρὸς δὲ ὡσαύτως. Ἔτι δὲ τρίτον, ὃ λύει τὸν σοφιστικὸν λόγον. οὐ γάρ, ὡς ἔφη Βρύσων, οὐδένα αἰσχρολογεῖν, εἴπερ τὸ αὐτὸ σημαίνει τόδε, ἀντὶ τῆς τόδε εἰπεῖν. Τοῦτο γάρ ἐστι ψεῦδος. ἐστὶ γάρ ἄλλο ἄλλου κυριώτερον, καὶ ὁμιωμένον μᾶλλον, καὶ ὀικειότερον τῷ ποιεῖν τὸ πρᾶγμα πρὸ ὁμμάτων. Ἔτι οὐχ ὁμοίως ἔχον σημαίνει τόδε καὶ τόδε, ὡς τε καὶ οὕτως ἄλλο ἄλλου κάλλιον καὶ αἰσχίον θετέον. Ἀμφω μὲν γάρ, τὸ καλὸν καὶ τὸ αἰσχρὸν σημαίνουσιν, ἀλλ' οὐχ ἢ καλὸν ἢ οὐχ ἢ αἰσχρὸν, ἢ ταῦτα μὲν ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἥττον. Τὰς δὲ μεταφορὰς ἐντεῦθεν οἰσέον ἀπὸ καλῶν, ἢ τῇ φωνῇ, ἢ τῇ δυνάμει, ἢ τῇ ὀψει, ἢ ἄλλῃ τινὶ αἰσθήσει. Caeterum istam Stoicorum opinionem permulti improbauerunt atque refutauerunt. vid. Contr. Rittershusius ad Oppian. *Halient. I, 127.* Petr. Petitus in *Miscell. Obseru. L. III. c. 2.* vbi de κακοφάτοις in sacro codice agit, Io. Lud. Balzaci in *epist. select. 28. et 19. ed. Lips.* Arnaldus in epistola ad Peraltum: (in opp. Boilauui ed. Hag. a. 1722. T. IV. p. 68.) et Io. Guil. Bergerus in Phidiaco opere *de naturali pulchritudine orat. p. 264. seq.* Atque etiam, si accuratius rem confidero, homines quasi consensisse inter se et firme statuisse videntur, vnā eandemque rem certis verbis expres-

sam

fam laedere pudorem, eandemque aliis enunciata
 aequis auribus audiri et salva verecundia. Immo et
 si neque verba, ubi partes suas agunt, resque, qua-
 rum propria signa sunt, indicant, deformia fiant,
 neque rebus, a natura procreatis, aliqua turpitudi-
 tribui possit: nulla tamen natio est, nisi illa ab huma-
 no cultu omnino ad feritatem deflexerit, quae hone-
 stum existimet, quae dignum hominis ingenui pudo-
 re, rem, quam verecundius possis explicare, suo ap-
 pellare nomine. Tali quoque dicendi genere vide-
 mus summos viros delectatos fuisse, atque hanc ra-
 tionem elegantissimos quosque scriptores adamasse,
 quae tamen inprimis poetas decet. *Poetas inpri-
 mis decere pu-
 dorem.*
 Praestantissimum donum deorum est
 poetice, nosque illam quasi abiectam
 et modo e fornice prodeuntem meretriculam ea lo-
 qui iubeamus, quae liberales aures, non dicam reli-
 giosae, respuant? Quanta enim stultitia est, ea de
 se commemorare facinora, quae si quisquam alius a
 nobis patrata esse diceret, coelum commoueremus et
 terram, iniuriamque nobis fieri clamaremus, non to-
 lerandam, graui poena expiandam, maculamque
 omni modo delendam nostrae famae inuri? Huius
 tamen bonae famae cur ipsi negligentes sumus? Pul-
 cherrime hunc locum tractauit Boilauius in *Arte*, cu-
 ius versus infra scripsimus. (*) Neque occinat hic
 nobis

Q 5

(*) *Que votre ame & vos moeurs peintes dans vos ou-
 vrages*

N'offrent jamais de vous, que de nobles images.

Je ne puis estimer ces dangereux auteurs,

Qui de l'honneur en vers infames desertent

Trabissant la vertu sur un papier coupable

Aux yeux de leurs lecteurs rendent le vice aimable.

Un

nobis aliquis carmen illud, quo se ista leuicula cohors, quasi Achilleo quodam clypeo, tegit:

*Plinii opinio
non probatur.*

*Nam castum esse decet pium poetam.
Ipsum, versiculos nihil necesse est:
Qui tunc denique habent salem et leporem,
Si sunt molliculi et parum pudici.*

quamque legem Plinius, consularis vir, *verissimam* dicit, *L. IV. ep. 14* nimium hac leuitate sibi placens et plaudens. vid. *L. IV. ep. 27. V, 3. VII, 4*. Illis certe Plinianis: *nam si hoc opusculum nostrum aut potissimum esset, aut solum, fortasse posset durum videri dicere: quare quod agas, molle et humanum est: habes quod agas; quid possumus aut elegantius, aut verius respondere, quam illa Gesneri; Contra, Plinio potest dici: habes orationes, in quibus dectis iam aliquod consecutus es: in his porro elabora et spera plausum eruditum: quid tibi vis cum versiculis, quibus facilius partam gloriam effundes, quam Concedenda nouam parias? Neque vero nimis in videtur ali- hac parte morosi et difficiles videri volumus. Nolim, omnes bella scribant qua libertas. lumus. aut heroas canant: neque poterunt omnes de natura rerum exponere. Sunt, quibus molle et facetum carmen Musae annuerunt. Dandum etiam aliquid puto aetati: remitti volo animum relaxarique a gra- uio-*

*Un auteur vertueux dans ses vers innocens
Ne corrompt point le coeur en chatouillant les sens,
Son feu n'allume point de criminelle flame,
Aimez donc la vertu, nourrissez en votre ame.
En vain l'esprit est plein d'une noble vigueur.
Le vers se sent toujours des bassesses du coeur.*

uioribus negotiis, et acerbiorē dicerem, quicumque iucunde otium oblectari nollet. Addam etiam illud: poliri huiusmodi carminum genere ingenium: nutriri non parum eloquentiam: mores urbanitatem et elegantiam quandam contrahere: suauiores nos reddi atque iucundiores in congressu ciuili et consuetudine. Verum idem multum distare existimo iocorum urbanitatem et elegantiam leporum ab effrena obscenae linguae libertate et loquacitate turpi. Teneatur modus aliquis, ut in omni vita, ita in hoc scriptorum genere valde utilis et necessarius: absit omnis verborum et sententiarum turpitudine; remoueantur omnia atque solerter euitentur, quibus pietas laedatur, quae humanitati viam inferant. Quidni ego Anacreontis, Heliodori, Charitonis, Alciphronis, Aristæneti, dulcedine delecter? quidni etiam alios horum lectione iucunde affici concedam? Ne tamen mihi ideo etiam laudet aliquis impura scripta Achillis Tatii, Petronii, horumque nimis saepe finilium, siue Ioannis Secundi, siue Marulli, aliorumque, bellissimorum, si ingenium solum specto, hominum. Quorum si ingenia et scripta consideramus, profecto idem faciamus necesse est votum, quod amatores facere ex iis discimus: Vtinam aut minus formosi essent, aut pudici magis. Tum enim et minus eorum venustas delectaret caperetque lectores, nec bonis moribus ab eorum lectione timendum foret.

Si autem seuerius agere velimus, cuius animum vehementius excruciarī credibile est, quam scriptoris, qui, quae animi turpis documenta posteritati relicturus sit, consideret, qui, aut graui morbo correptus, aut morti proximus, infelices ingenii sui partus

*Campani Pa-
linodia.*

tus respiciat? Non iniucundum forte erit, duo, quae mihi haec scribenti in mentem veniunt, exempla cognoscere. Nemini facile ignotum erit nomen Io. Antonii Campani, poetae non seuerissimi quidem, sed tamen viri illa aetate doctissimi. Hic ad Cardinalem Papiensem scribit: *Sed, mi Papiensis, castigans castigauit me Dominus et morti non tradidit me. Videbis Campanum tuum praelatum, quem olim poetam perspexisti, ac plane te adhortor ad aliter viuendum. Tu me et ego te intus et in cute nouimus. Ventus et somnium sumus et spuma aestuans vanitate atque libidine.* Hem! quantum mutatus hic Campanus ab illo Campano, qui paullo ante plenus iocorum et facetiarum quiduis potius suo Papiensi narrabat, quam seuera de sanctitate vitae praecepta. Compara, si otium est, longam et pietatis plenam epistolam ad eundem scri-

*Fontanii vo-
tum.*

ptam. L. I. V. Magis fortasse inexpectata multis videbitur oratio suavis Gallorum poetae, Fontanii, qui paullo ante mortem saepius dixisse fertur: si Deum oraret, ut ad dies aliquot sibi vitam produceret, hoc ideo fieri, ut veheretur rheda per vias Parisinas, omnibusque declararet, quantum versus, quos composuisset, lasciuos detestaretur. vid. annotationes ad *opp. Boilau. T. IV. p. 117.* Nonne vero fatius est prouidere, ne eiusmodi votum nobis faciendum sit? Contra quam

*Mors Addi-
soni.*

placide, qua serenitate frontis exspirauit magnus Addisonius, qui iam praeuidebat animo virtutis praemia, cuius per totam vitam praeco fuerat. Hic enim, auctore diuino Youngio (*) diu, sed ita, ut virum decet, cum morbo luctatus dimisit medicos, vnaque cum his

spem

(*) *Conjectures on original Composition.*

spem longioris vitae. Mox iuuenem necessitudine secum coniunctum arcessi iubet. Venire hic, et quoniam Addisonii mens fere oppressa videbatur, tacere primum: deinde, aduocasti me, dicere, credo te mihi aliquid mandaturum esse. summa cura atque religione mandata tua exequar. Tunc apprehendere Addisonius iuuenis manum, premere illam, et morientibus vocibus addere: Vide, quam tranquillo animo homo Christianus mori possit. Paulo post Deo animam reddidit. Quis haec legit, quin incendatur eiusdem felicitatis cupiditate? *Regnierii et*

Quis autem non commouetur animo *Grecurtii le-*
et fere contremiscat, si aut Mathurinum *uitas.*

Regnierium, vita libidinose acta, graui morbo correptum, quo se perituum esse putauit, improbo risu miratum fuisse legat, cur mors, de qua nunquam cogitasset, de se cogitaret, (infra scripti sunt versiculi Gallici (*)), aut Io. Bapt. Willart de Gre-court moribundum nihil magis doluisse audiat, quam quod vita, quam omnibus voluptatibus affluentem egisset, non longius frui posset. Sed seueriorem hanc disputationem fore videmus, quam et nobis propositum fuit, et ipsi putauimus. Quare ablegabimus lectorem ad *Noctes* Eduardi Youngii, qui in *Noct. V. princ.* pulcherrimis versibus decus poetices vindicauit. Nos quasi e diuerticulo in viam redeamus, atque verecundiae Virgilianae indolem copiosius paullo explicemus.

Con-

(*) *J'ai vecu sans nul pensément.*

Me laissant aller doucement

A la bonne loi naturelle,

Et je m'étonne fort, pourquoi

La mort osa songer a moi;

Qui ne songeai jamais à elle.

*Verecundia
Virg. tri-
plex.*

Considerata vero accuratius hac re, triplici ratione verecundiam poetae Latini spectari existimo. Nam et in argumento carminum eligendo cauebit diligenter, ne aut fingat ipse, aut ab aliis ficta repetat, quae obscœna sint: et, si occurrant quaedam, quibus nudis verbis expressis, honestae aures offendantur, verecundiae lectorum consulet: et vitabit, quod veteres dicebant κακόφρατον, aut, ut Stephanus inuult κακέμφρατον, vitium.

κακόφρατον.

Nos vero faciamus ὕστερον πρότερον, et de eo, quod ultimo loco posuimus, verecundiae genere pauca dicamus. nam pluribus exponere rem non opus est, fortasse neque iucundum omnibus.

*Locus Quin-
tiliani.*

Est locus de hac re classicus apud Quintilianum, *Instit. Orat. VIII, 3.* quo alato totam disputationem nos satis explicituros esse putamus. *Quoniam, inquit, prius vitia demonstrare aggressi sumus, vel hoc vitium sit, quod κακόφρατον vocatur, siue mala consuetudine in obscœnum intellectum sermo detortus est, ut ductare exercitus et patrare bellum, apud Sallustium dicta sancte et religiose, videntur a nobis, si diis placet: quam culpam non scribentium quidem iudico, sed legentium: tamen vitanda, quatenus verba honesta moribus perdidimus et euinentibus etiam vitiis cedendum est: siue iunctura deformiter sonat, ut, si cum hominibus notis loqui nos dicimus, nisi hoc ipsum hominibus medium sit, in praefanda videmur incidere, quia ultima prioris syllabae litera, quae exprimi, nisi labris coeuntibus non potest, aut interstere nos indecentissime cogit, aut continuata cum insequente, in naturam eius corrumpitur.* *Aliae*
con-

coniunctiones aliquid simile faciunt, quas persequi longum est, in eo vitio, quod vitandum dicimus, commorantes. Sed diuisio quoque affert eandem iniuriam pudori, ut, si intercapedinis nominatiuo casu quis utatur. Nec scripto modo id accidit, sed etiam sensu plerique obscene intelligere, nisi caueris, cupiunt: ut apud Ouidium:

*Quaeque latent, meliora putat:
ac ex verbis, quae longissime ab obscœnitate absunt,
occasionem turpitudinis rapere. Siquidem Celsus
cacophaton apud Virgilium putat:*

*Incipiunt agitata tumescere,
quod si recipias, nihil loqui tutum est. Tantum
fuit in Romanis verecundiae studium! tam diligen-
ter castis auribus pepercerunt! vide quae de hac in
componendis verbis sollicitudine Cicero in *orat. c. 45.*
154. Manutius ad modo laudatam Ciceronis episto-
lam, Gesnerus ad Quintil. *l. 1.* et, ab hoc iam exci-
tatus, Io. Frid. Christius in *Noct. Acad. obs. IX. p. 112.*
disputauerunt. Nos, quoniam et vix certi quidquam
de illa dici posse existinamus, cum, quomodo vete-
res pronunciauerint verba, ignoremus, et ne mi-
nutiarum captandarum speciem praebeamus, nolumus
quidquam addere. Videamus potius, quomodo in
reliquis partibus verecundiae Virgilius versetur.*

Dicimus, verecundum esse poetam, *Alterum ve-
qui ab omni obscœnitate, quae et per recundiae ge-
totum carmen fusa est, et in singulis nus.*
partibus apparet, abhorreat. Iam quid potest vere-
cundius Virgilii carminibus cogitari? quid grauius il-
la diuina Aeneide, quae plena magnarum sententia-
rum, summaque arte composita, praestantissimum
erit, dum litterae vigeant, humani ingenii opus?
quid

quid castius Georgicis? quid elegantius Bucolicis?

*Virg. defen-
ditur et expli-
catur.*

Atque de illis quidem non opus est multa dicere: de his quaedam monenda esse puto. Hanc necessitatem mihi imponit inprimis Seruius, qui, allegoricae interpretationis ope, ea aliquoties vidit et inuenit, quae nullus alius. Magnam certe verecundiae Virgilii vim intulit interpretatione *Eccl. II.*

Formosum pastor Corydon ardebat Alexin.

Nam per Corydonem Virgilium, per Alexin Caesarem, aut puerum etiam Caesaris, intelligendum esse dicit. Nonne vero multo facilius et simplicius est, si Virgilium pastoris alicuius amorem describere voluisse dicamus? Atque etiam bene Rainus, notante Burmanno, communem adfectum sine tropo, fictis nominibus, a poeta cantari existimat. Cui si assentiamur, ut par est, nihil est in tota ecloga, quod quenquam possit offendere. In eiusdem Eclogae interpretatione dissentio a Petro Burmanno, qui ad illa: *delicias domini*, haec notat: „delicias vocat, ut „Solinus cap. XLII. Hylam delicias Herculis et Antinous Hieronymo ad ann. MCXLV. Hadriano in „deliciis fuisse dicitur: tales delicati et deliciae dicti. „vid. ad Sueton. Aug. 83. et Vesp. 33.,, Editio quidem Suetonii mihi haec scribenti non ad manum est. Sed memini Heinsium et Burmannum copiose de hoc verbi sensu disputare ad *Petron. c. 63. p. 415. ed. Reisk.* Quid autem opus est turpem interpretationem fingere? Quidni honestam verbo vim tribuamus? Alexin fuisse percharum domino, fuisse illi in deliciis, in amoribus etc. Porro eadem in ecloga v. 35.

Haec eadem ut sciret, quid non faciebat Amyntas? interpretatur Seruius: *quemadmodum mihi non obsequabatur?* Primum Burmannus hic reprehendit negli-

gligentiam Masuicii, qui scire debuerat, obsequi et obsequium *de turpibus et venereis rebus dici*. Deinde satis belle addit: *facere esse nequitiae verbum, nullo non humaniori potest esse notum*. Humanitatem quidem hanc, quibus volupe est, discere poterunt ex notis illius ad *Ouid. Rem. 416.* et ad *Petron. c. 9. p. 54.* Erhardique ad eundem *c. 87. p. 549.* Obiter notabimus, eandem esse rationem verbi Graeci: ῥέζαι. Nam apud Homerum *Il. I. 435.* ubi Phoenix narrat, se matris suae cum pellice patris concubuisse, addit: τῇ πιθόμην καὶ ῥέζα. Erudite ibi notat Eustathius: *σεμνὴς δὲ ἡ τοιαύτη ἔννοια εἴρηται. ῥέζαι γὰρ ὁ Φοῖνιξ λέγει τὸ μιγῆναι τῇ παλλακῇ, εὐφημῶν καὶ φειδόμενος ὀλιγάκις λέγειν κακὰ.* et allato simili Alciphronis loco subiicit: *καὶ ἐν ἀμφοῖν σεμνότητος περιπετάσματος τὸ τοῦ πράγματος δυσπρόσοπτον συγκαλύπτεται.* vid. omnino Steph. Berglerum ad *Alciphron. p. 413.* Sed inuito, opinor, Virgilio, sensus hic ex illo loco elicitur. Poeta nihil aliud dicere voluit, quam: quantum laboravit, quantum studuit, quantum me oravit etc. Pergamus. v. 51.

Ipsa ego cana legam tenera lanugine mala,

Castaneasque nuces, mea quas Amaryllis amabat.

En acumen Seruii! *Mala dicit Cydonea: sed non praeter obliquitatem — et verecunde rem inhonestam supprimit.* Tantos lepores in pallium et barbam seueri Grammatici cadere, quis non miretur? sed addamus similem locum: *Ecl. III, 64.*

Malo me Galatea petit, lasciuia puella etc.

Taubmannus, eiusmodi iocorum forte nimium amans, in *dissert. de lingua latina p. 74.* aliquid obsceni utroque loco latere putat. Quid innuat, nolo diserte explicare. Hoc dico: si vera esset Taub-

R

man-

manni sententia, et periret omnis venustas, quae in hoc versu est, et in illo simplicitati pastorum et elegantiae Virgilii multum detraheretur. Quid multa?

Mala Veneri sacra. in tutela Veneris mala sunt: saepe occurrit mos mala vel integra vel praerosa in gremium puellae iactandi aut eidem dono mittendi: ipsa Venus fingitur plerumque manu tenens malum: Cupidines in gemmis se pomis inuicem petunt et laceſſunt. vid. Steph. Pighium in *mythologia* εἰς τὰς ᾠδὰς p. 172. Iac. Tollium in *Animaduers. Critic. ad Longin.* p. 352. et 53. Laur. Begerum in *Contemplat. Gemmar. Dactylioth. Gorlaei*, p. 6. et in *Thesauro Brandenburg. T. III.* p. 728. Adde elegantem locum Aristae-neti L. I. p. 25. πᾶμ. Φίλος δὲ μήλου μικρὸν ἀποδακὼν, εὐσόχως ἤκον-
τισεν εἰς τὸν κόλπον ἐκείνης. ἡ δὲ Φιλήσασα μεταξὺ
τῶν μεσῶν ὑπὸ τῷ περιδέσμῳ, ὃν περιεστερνίσατο,
παρέβυσε. vbi Mercerus similem Luciani locum af-
fert. Duo addamus ex eadem ecloga, v. 7.

*Parcius ista viris tamen obiicienda memento,
Nouimus et qui te, transuersa tuentibus hircis,
Et quo, sed faciles Nymphae risere, sacello.*

In eadem sententia, quam Taubmannum defendisse diximus, fuit etiam Dom. Baudius, cuius non piget versiculos adscribere, depromptos e carmine, quo Petrum Scriuerium ad Martialem edendum hortatur, (in *Iambicor. L. III. p. 130.*) deque illorum inepta superstitione queritur, qui veterum poetarum carmina mutilata edant.

*Quid virginalis ille quem fecit pudor
Vt Virgo sit vocatus, ecquid impios
Vitabit unguis? haud opinor, si suum
Seruare morem scaeva pertendat cohors.*

*An non Alexis, cura corque heri, iecur
Corydonis vrit igne detestabili?
Salax puella pomo amatorem petens
Fugit ad salicta, sed videri se cupit:
Nonne et magorum carmen, unde amens amor
Creatur idem ponit ante oculos liber?*

sed haec (aliaque a Baudio dicta esse, nemo mirabitur, qui, quo vitae genere ipse delectatus fuerit, quantumque indulserit sibi, audiuerit. Quare non multum haec moramur. *Viros* putat Burmannus opponi turpi libidine infamibus et pollutis: *faciles* vero per facilitatem explicat, qua se aliis praebeant. Neutrum necessarium est. Noui dici ita *viros*, atque inprimis hoc firmanit illa Ciceronis: in *Verr. V. 31. Hic — sic vixit, ut quotidie muliebria conuiuia essent, vir accumberet nemo praeter ipsum, et praetextatum filium. Tametsi recte sine exceptione dixeram, virum, cum isti essent, neminem fuisse, et L. II. 78. Homo inertior, ignauior, magis vir inter mulieres, impura inter viros muliercula proferræ non potest. Illud etiam addo, scorta dici viros, qui muliebria patiantur. vid. Duckerum ad *Flor. II, 18, 10.* et Burmann. ad *Quintil. Declam. III, 3.* et, qui verba ἀνδρόγυνοι, ἀνδροθήλεις, illustrat, Gatakerum ad *Antonin. III, 16. p. 118. et IV, 3. p. 129.* Verum si vir et homo saepe ponuntur pro iis, de quibus sermo est, (vid. Gottl. Cortium ad *Sallust. C. B. XLVIII, 5. et B. I. IX. 3.* ut apud Graecos ἀνὴρ saepe est ille. v. Doruillium ad *Chariton. p. 234.*) quidni locum sic interpretemur: noli haec nobis obiicere? *Faciles* vero dici deos ob clementiam saepissime a poetis, quis ignorat? Certe sic centies Ouidius, ut *Epist. XII, 84. Sed mihi tam faciles unde meosque deos: Amor. II, 14. 43. Di faciles peccasse semel concedite tuto. Met. IX,**

IX, 755. *Dique mihi faciles, quicquid valere, dederunt.* Si etiam dixeris, pastores turpe facinus (quamvis fere malim locum aliter explicare) in sacello commisisse, quomodo illum aptius interpreta-beris, quam: clementes deas non ideo illos puniuisse? Non debemus profecto ita in interpretatione antiquorum poetarum versari. Quid tam caste et eleganter ab iis dictum est, quod non possit tali modo detorqueri? Iam in mentem venit locus Lucani, IV, 363.

*Dixerat: at Caesar facilis vultuque serenus
Flectitur.*

Quid? si aliquis diceret, *facilis* habere hoc loco eundem sensum, quem Burmannus tribuit Virgiliano loco? nam Caesarem omnium virorum foeminam, omniumque foeminarum virum fuisse appellatum. nonne hunc interpretem irrideremus? Quare et nostri pudoris et lectorum et ipsius auctoris rationem habeamus. Verum haec haec. Examinemus nunc quartum Aeneidos librum pulcherrimum procul du-

Ovidius accusat Virg. bio et venustissimum. Quod prius quam faciamus, adscribamus, qui nostrae sententiae obstare videtur, locum Quidii ex *Trist.* II, 533.

*Et tamen ille, tuae felix Aeneidos auctor,
Contulit in Tyrios arma virumque toros.
Nec legitur pars vlla magis de corpore toto,
Quam non legitimo foedere iunctus amor.
Phyllidis hic idem, tenerosque Amaryllidis ignes
Bucolicis iuuenis luserat ante modis.*

Non cogitasse videtur Ovidius, magnum esse discrimen inter Virgilii lepores facetiasque, atque sua:

Aestus erat, mediamque dies exegerat horam &c.

et

et alia. Quod vero nullum librum magis legi dicit, saepiusque illo, qui Didonis amorem et mortem habet, non errat. Summam enim artem poeta adhibuit, omnibus humani animi motibus cognitis et explicatis: ita amantem primum, mox vero summa desperatione affectam Didonem depinxit, ut nihil praestantius possit cogitari: nemo erit, quin, nisi ille lacrimet, ut olim, ni fallor, Augustinus, morti reginae, certe valde commoveatur tristissimis illius fatis. Exponemus igitur de arte poetae paullo copiosius.

L. IV. Aen. Accensa fuit Aeneae amore Dido. *Virtur infelix Dido.* Iam hic opus erat arte, quomodo enim poeta hunc amorem lectoribus narrare debebat? an diserte omnia commemorare? an Didonem Aeneae amore captam claris coloribus pingere? Non deceret talis pictura heroici carminis maiestatem: non deceret verecundam Virgilii Musam. Quid igitur faceret? Hic observanda erant, quae, licet in re diuersa, praecipit Horatius:

*Non tamen intus
Digna geri promes in scenam: multaue tolles
Ex oculis.*

Totam igitur rem ita descripsit, ut remoueret quidem ab oculis lectorum, quae indigna luce iudicauit, sed ita tamen remoueret, ut nihil abesset, quod aegre desiderare lectores possent, nulla obscuritas inde oriretur, cuius lectorum hac arte delectaretur. Primum quam belle amorem Didonis exponit!

*At regina graui iam dudum saucia cura,
Vulnus alit venis et coeco carpitur igne,*
et paullo post:

Interea tacitum viuit sub pectore vulnus,
fere ut apud Theocritum est. Id. XI, 15.

ἔχθιστον ἔχων ὑποκάρδιον ἔλκος

Κύπριος ἐκ μεγάλας, τὸ οἱ ἥπατι πῆξε βέλεμον.

Mirifice autem pingit affectus amoris: Didonem semper de Aenea cogitare: huius verba, huius vultus haerere infixos pectore: nec somnum quidem illam capere posse. Nam quod illum absentem absens audit et videt, quod sorori, nouum hospitem sibi placere, fatetur, quod illius pulchritudinem et fortitudinem laudat, quod denique, posteaquam, se post mortem Sigei nemini nubere velle, dixit, finum lacrimis implet, nonne haec omnia Didonem amore incensam esse ostendunt? Quam autem verecunde haec omnia dicta sunt! quam diligenter verborum omnis libertas euitata est! Porro magna arte Iunonem fingit hac occasione velle vti, Italia abstrahendi retinendique Troianos, ideoque fraudes machinari et Veneri consilium suum exponere. Venatum, ait, ibunt in nemus:

*His ego nigrantem commixta grandine nimbum,
Dum trepidant alae, saltusque indagine cingunt,
Desuper infundam, et tonitru coelum omne ciebo.*

Diffugient comites, et nocte tegentur opaca:

Speluncam Dido dux et Troianus eandem

Deuenient. Adero, et, tua si mihi certa voluntas,

Connubio iungam stabili propriamque dicabo.

Hic Hymenaeus erit.

Vide, quam recte omnia narrentur, immo indicentur potius, quam commemorentur. Nullum verbum positum est humile: nulla adest imago sordida, quamque nolis ab eleganti homine adspici. Intelligitur tamen facile, quid Iuno innuat, quidque se facturam esse praedicat. Quid tum? Exeunt Aeneas et Dido: venantur:

Inter-

*Interea magno misceri murmure coelum
Incipit. Insequitur commixta grandine nimbus,
Et Tyrii comites passim et Troiana iuventus,
Dardaniusque nepos Veneris, diuersa per agros
Tecta metu petiere. Ruunt de montibus amnes.
Speluncam Dido dux et Troianus eandem
Deueniunt. Prima et Tellus et pronuba Iuno
Dant signum: fulsere ignes, et conscius aether
Connubiis: summoque vlularunt vertice Nymphae,
Ille dies primus leti, primusque malorum
Causa fuit.*

Hic locus pulchritudinem picturae demum perficit. Quam venusta inprimis illa sunt: vlulasse Nymphas, et hunc diem omnium, quae post acciderint, malorum fuisse causam. Haec duo enim dum poeta addit, ut lectores, quid acciderit in antro, non difficili coniectura assequantur, efficit. Simul vero se apte molesta sibi lectoribusque necessitate clarius haec narrandi liberauit. Non male Seruius ad verbum *deueniunt* notauit: *bene supprimit rem putendam. sic Terentius Eun. III, 56. Quid tum? fatue. fateor.* Venustatem etiam huius loci eleganter explicuit suauissimus ille Musarum alumnus et felicissimus Virgilii imitator Hier. Vida in *L. II. aureolae Artis poeticae*. Quos versus si huc transtulerimus, rem non ingratam veterum elegantiarum studiosis nos facturos esse arbitramur.

*Postremo tibi si qua instant dicenda, ruborem
Quae tenerum iniicerent Musis adaperta chorisque
Virgineis, molli vel praeterlabere tactu
Dissimulans, vel verte alio et rem suffice fictam.
Si pater omnipotens tonitru coelum omne ciebit,
Speluncam Dido dux et Troianus eandem*

*Deueniant, pudor ulterius nil addere curet.
Nam sat erit, tellus quod prima et conscius aether
Connubii dent signum, vlulentque in vertice Nym-
phae.*

Hic quoque difficilius esse intellego, comparare Homeri atque Virgilii carmina inter se et conferre, quam vulgo putant. Nonne enim hac parte Romanus poeta Graecum longe superasse facile alicui videri potest? haerebunt fortasse quidam, vbi patrem poetarum disertiores fuisse intellexerint, quam par fuisse videatur. Nam si delati fuerint ad eum locum in *Il. Γ.* vbi, posteaquam Paris Helenam allocutus erat: *v. 441.*

*Ἀλλ' ἄγε δὴ Φιλότῃτι τραπείομεν εὐνηθέντε,
Οὐ γὰρ πάποτέ μ' ὦδε ἔρως φρένας ἀμφεκάλυ-
ψεν —*

ὣς σέο νῦν ἔραμαι, καὶ με γλυκὺς ἥμερος αἰρεῖ.
tum poeta *v. 447.* addit:

*Ἦ ῥα καὶ ἄρχε λέχοςδε κιών, ἅμα δ' εἶπετ' ἄκοιτις,
Τῷ μὲν ἄρ' ἐν τρητοῖσι κατεύνασθαι λεχέεσσιν.*
quid opus fuit, dicent, tot verbis haec commemora-
re? Atque etiam fateor ipse, mihi non omnino pro-
bari hunc locum, quem reliquae epici carminis ma-
iestati detrahare puto. Sed eidem censores, qui-
bus hic, licet inuiti, sed veritatis tamen amore ducti,
cedimus, si de alio loco in *Il. ζ 346.* vbi primum
Iupiter sat longa oratione Iunoni ardorem amoris ex-
ponit, mox vero

*Ἦ ῥα καὶ ἀγκὰς ἔμαρπτε Κρόνου παῖς ἦν παρὰ-
κοιτῖν —*

*ὣς ὁ μὲν ἀτρέμας εὖδε πατὴρ ἀνὰ Γαργάρεω ἄκρῳ,
Ἴπνω καὶ Φιλότῃτι δαμείς· ἔχε δ' ἀγκὰς ἄκοιτῖν.*
fi

si igitur de hoc loco eandem sententiam dixerint, et, bene profecto pater deorum sibi vxorique consulit, dum nubem obducit: cur vero poeta non Iouem imitatur? cur ante oculos rem ponit? addiderint, me non assumentem habebunt. Admirabili enim cura omnes dicendi formulas poeta elegit, omnia verba posuit, quibus tota res elegantissime narrari posset, ut alio tempore copiosius ostendam. Praeterea cogitanda est temporum antiquissimorum simplicitas, quae vel disertiore amoris narrationem admisit, cogitandumque omnino diuersum linguarum ingenium. Quis nescit, sacros scriptores turpissimos amores plene, viuide et propriis verbis describere, atque, inprimis in vana idolorum religione accusanda, liberas a re venerea similitudines petere: quam rem exemplis ostendit sat multis, huiusque libertatis causas indagat Vir. cel. Io. Dau. Michaelis in notis ad Rob. Lowth *de sacra poesi Hebraeorum Praef. VIII. p. 135. sequ.* Neque tamen desunt versus multo cautius verecundiusque ab Homero elaborati: attigitque, quae liberius dicta displicerent, tantum poeta in aliis locis, ut *Il. I, 133.*

Μήποτε τῆς εὐνῆς ἐπιβήμεναι, ἥδ' ἐ μιγῆναι,

Ἡ δέ μιν ἀνδρῶπων πέλει ἀνδρῶν ἥδ' ἐ γυναικῶν.

vbi Scholiaſtes Victor. ſcribit: θαυμασίως τὴν αἰσχροὴν λέξιν ἐκάλυψε τὰ τῆς συμπλοκῆς ταπεινά καὶ ἀνδρώπινα τιμιωτάταις προσηγορίαις ἐπισημαίνων. vid. etiam Hermogenem de *Form. Orat. L. II. p. 233. ed. Sturm.* et de illa formula *Φιλότῃτι μιγῆναι* Graeuium in *Lectiōn. Hesiod. c. 23. p. 119.* Sed de hac Homeri verecundia prodibit proxime eruditus libellus amici noſtri, Clar. Theoph. Chriſtoph. Harleſii. Nolumus igitur quidquam addere, niſi duo loca Ariſtaeneti, quae aliquam

similitudinem habent cum Virgiliana amoris descriptione. Sic enim ille L. I. ep. XVI.

*Aristaeneti
loca.*

Τὰ δ' ἄλλα, οἶδας γὰρ ὅποια τὰ λοιπὰ, νόει μοι κατὰ σαυτὸν, ὦ Φιλότης, οὐδὲν περιττοῦ δεόμενος λόγου. Λέξωμεν τοι τοσούτον. ὥς πρὸς ἀλλήλους ἐφιλονεικοῦμεν δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ἀμιλλώμενοι, τίς φανεῖται θατέρου μᾶλλον ἐρῶν. et adde ex eodem L. II. ep. 3. quae scribit vxor caussidici: καὶν ἐπιμείνη, πρὸς μὲν ἀλλότρια πράγματα κεχηνῶς, μόνης δὲ τῆς κοινῆς ὑποδέσεως ἀμελῶν, ἕτερος ῥήτωρ τῆς ἐμῆς ἐπιμελήσεται δίκης. ἄρα καταδήλον, ὃ βούλομαι λέγειν; πάντως δήπου, ἐπεὶ ταῦτα γράφω συντόμως ἐκ τούτων συνιέναι καὶ τὰ λείποντα δυναμένη. Quis non venustissimi scriptoris elegantiam intelligit? Possemus hic, si luberet, diuinos magni Miltoni versus e L. IV. et VIII. adscribere, quibus purum et castum conjugalem amorem Adami Euaeque narrat, ita, ut haec narratio proxime accedat ad beatorum tum illorum hominum innocentiam et sanctitatem, quorumque amor religiosa pietate exponendus erat. Sed volumus eos a quoque lectorum nostrorum legi: quos putamus facile intellecturos esse, quam apte imitatus sit Miltonius ultimo in loco Virgilianam verecundiam; nam posteaquam Adamus erubescens Eua in sacrum lucum induxisset, etiam terram collesque laetatos, auiculas cantillasse, et zephyri hilares susurros auditos fuisse narrat etc, nam est totus locus legendus, qui non exigam diuino poetae laudem ab Addisono et ipso Magny conciliauit.

*Verecundia
Virg. in verb.
et formulis.*

Hisce expositis veniamus ad aliud verecundiae genus, quod in scriptoribus laudamus. Sunt enim illis tria vitan-

tanda in oratione, obscœna, fordida, humilia, de quibus probabiliter disputat Io. Lud. Strebæus in libro bonae frugis pleno *de elect. et orator. collocat. verb. Lib. I. c. 5.* ubi apto exemplo allato docet, non, quicquid fordidum, semper obscœnum, nec, quae humilia, fordida semper, sed obscœna et humilia et fordida esse. Haec ut elegantiae studiosus scriptor diligenter euitaret, optimi dicendi magistri praeceperunt. Ita Quintilianus non semel: ut *VI, 3. 29. Obscœnitas vero, non a verbis tantum abesse debet, sed etiam a significatione*, et *VIII, 3. 17. Honestam quidem turpibus potiora semper nec sordidis unquam in oratione erudita locus*, eodemque in libro, 2, 2, *Nam et obscœna vitabimus, et sordida, et humilia: denique X, 1. 9. Omnibus fere verbis, praeter pauca, quae sunt parum verecunda, in oratione locus est.* Operae etiam pretium est, verba Longini de hac virtute orationis adferre, e *Seçt. XLIII extr.* Οὐ γὰρ δεῖ καταντᾶν ἐν τοῖς ὕψεσιν εἰς τὰ ῥυπαρὰ καὶ ἐξυβρισμένα, ἀν μὴ σφόδρα ὑπὸ τινος ἀνάγκης συνδιακώμεθα. ἀλλὰ τῶν πραγμάτων πρέποι ἀν καὶ ταῖς φωναῖς ἔχειν ἀξίας, καὶ μιμεῖσθαι τὴν δημιουργήσασαν φύσιν τὸν ἀνθρώπον, ἥ τις ἐν ἡμῖν τὰ μέγα τὰ ἀπόρρητα οὐκ ἔθηκεν ἐν προσώπῳ, οὐδὲ τὰ τοῦ παντὸς ὄγκου περιττώματα. ἀπεκρύψατο δὲ, ὡς ἐνῆν, καὶ, κατὰ τὸν Ξενοφῶντα, τοὺς τούτων ὅτι πορρωτάτῳ ὀχετοῦς ἀπέστρεψεν, ἔδαμῃ καταισχύνασα τὸ τοῦ ὅλου ζώου κάλλος. ubi apte Tullius notat, Ciceronem, naturae in hisce solertiam describentem, eandem quoque imitatum esse, laudatque locum e *L. II. de nat. Deor. c. 55. Quemadmodum autem reliquiae cibi depellantur tum adstringentibus se intestinis, tum relaxantibus haud sane difficile dictu est: sed tamen praetereundum est, ne quid habeat in-*

iucun-

iucunditatis oratio. Memini me legere apud Xenophontem locum, qui praeclarum huius verecundiae exemplum est. Sic enim Musa illa Attica in *Cyropaed.* L. VIII. p. 553. ed. Welf. ἦν αὐτοῖς ἐπιχώριον, τὸ μεταξὺ πορευομένους μήτε ἐσθίειν, μήτε πίνειν, μήτε τῶν διὰ τὰυτὰ ἀναγκαιῶν μηδὲν ποιοῦντας Φαυροῦς εἶναι. Quam eleganter positum est hoc loco τῶν δ. τ. ἀναγκαιῶν? Atque etiam Ciceronem, exemplo Demosthenis c. *Ctesiphont.* p. 299. quod supra fecit, etiam in *Philipp.* II. c. 19. fecisse: ubi, *sed iam stupra*, inquit, *et flagitia omittam*: sunt quaedam quae honeste non possum dicere: tu autem eo liberior, quod ea in te admisisti, quae a verecundo inimico audire non posses: eandemque verecundiam praecipere Senecam in *Controu.* I, 2. p. 104. *Longe recedendum est ab omni obscenitate verborum. quaedam satius est, cum causae detrimento tacere, quam cum verecundia dicere*, docetur Bern. Martini *Var. Lect.* I, 12. p. 27. ed. Kemp.

*Quaeritur de
verbis sordi-
dis.*

Sed lubet hac opportunitate uti, quaeque mihi legenti veteres scriptores considerantique, quae fordida videbantur, verba, in mentem venerint, cum viris eruditis communicare. Reprehendit Longinus in *Secl.* III. poetam, qui dixerat: πρὸς οὐρανὸν ἐξεμεῖν, notatque ibi Faber: *in coelum vomere.* *Turpe est, tetrum, foedum.* Sit. lubenter assentior. Sed nonne apud Virgilium occurrit: VIII, 199. *atros Ore vomens ignes magna se mole ferebat*, et III, 575. *Interdum scopulos auulsaque viscera montis Erigit eructans.* et ib. 632. *saniem eructans ac frustra cruento Per somnum commixta mero.* An haec pulchriora sunt illo ἐξεμεῖν. neque tamen haec a quoquam repreh-

prehendi memini. Quid igitur dicamus? an, ut iucundior et dulcior, ita etiam delicatior est Graecus Latino sermone? Locus ille Ciceronis in *Phil. II*, n. 63. *in coetu populi Romani, negotium publicum gerens, magister equitum, cui ructare turpe esset, is vomens, frustis esculentis, vinum redolentibus, gremium suum et totum tribunal impleuit*: forte pulcher, certe non deformis, videbatur Romanis. Quis vero hanc orationem siue in Gallico, siue in Theotisco sermone ferret? Porro memini Seruium ad *Aen. III*, 216. *foedissima ventris Proluies*, notare: *et vitauit ne diceret stercus*. Hoc igitur verbum sordidius est verbo *fimus*? Certe ab hoc non abstinuit, ut *V*, 333.

Pronus in ipso

Concidit immundoque fimo sacroque cruore
atque 358. *et vdo Turpia membra fimo*. et quid dicas de Homero, qui *Il. ψ* 774. inquit:

Ἐνθ' Αἴας μὲν ὀλίγε θεῶν βλάψεν γὰρ Ἀθήνη,
τῇ ῥα βοῶν κέχυτ' ὄνθος ἀποκταμένων ἐριμύ-

κων —

Ἐν δ' ὄνθου βοέου πλήτο σῶμα τὲ, ῥινάς τε.

Me offendit fere, ut libere sententiam dicam, haec imago: Graecis et Romanis forte non displicuit. An dicamus, minus sordidum esse verbum ὄνθος, quam κόπρος? Nam ridiculus certe error est in versione Latina, (vtor vero editione Barnesiana, cuius titulus *versionem Latinam emendatissimam* pollicetur) *Il. X. 414. de Priamo, post triste fatum Hectoris: Πάντας δ' ἐλλιτάνευε, Κόπρος. κυλινδόμενος κατὰ κόπρον*: vertitur: *Omnes enim supplex orabat, volutans se per sterquilinium*. O miserum Priamum! quomodo te interpretes ex homine muta-

mutauit in porcum? tene per sterquilinum te volutasse? Sed, missis iocis, idem hoc loco poeta dicit, quam si dixisset *κονίη* aut *κονίησι*. Elegans est notula Scholiaetae, ad Ω 164. *Κόπρος ἔην κεφαλῇ τε καὶ αὐχένι τοῖο γέροντος*, de Priamo: *Κόπρος κοινῶς μὲν τὰ κόπρια. νῦν δὲ ἡ κόνις*. hic absurde iterum vertitur: *simus affusus erat capitique et cervici senis*. Paulo tolerabilius infra v. 640. *κυλινδόμενος κατὰ κόπρον*. *volutatus per cineres*. quidni potius per puluerem? Si in *emendatissimis* versionibus talia leguntur, (et restat infinitus numerus ineptissimorum errorum) quid dicamus de minus emendatis? Tamen verum est, quod Cl. Angel. Maria Riccius in *Dissertat. Homer. X. et XI.* ostendit, plurimum nocuisse Homero illiusque gloriam euertisse interpretationes Latinas, e quarum numero neque ego illam eximo, quae repetitae in Germania Clarckiani Homeri editioni addita est. Sed, ut eo redeam, nihil prope difficilius existimo in arte Critica, quam de dignitate verborum recte iudicare. quanquam etiam mihi illud persuasi, vix posse de multis aliquid certi statui, cum hoc de oratione iudicium, magis e consuetudine et usu, qui nunc omnino sublatus est, quam e libris, addisci posse videatur. Haec obiter de sordidis verbis disputare lubuit.

Dicamus nunc de verecundia illa, qua fieri videmus, ut, si res occurrat, quae simpliciter et libere dicta, fastidii aliquid et offensionis habitura esset, aut molliamus illam aliis honestioribusque verbis, aut indicemus magis, quam ante oculos ponamus, aut apta periphrasi narremus. Vide quae eleganter disputat Hermogenes in libello *περὶ μεθόδου δεινότητος*, p. 17. *edit. Sturm.* ubi locum Herodoti L. I. cap. 105. *ἀμύ-*

*Exempla ve-
recundiae e
Graec. scri-
ptoribus.*

ἀμίμητον, vt ait, profert. Afferamus
etiam nos aliquot exempla e Graecis
scriptoribus, quae collegimus olim.
Neque enim hoc ab instituta disputa-
tione abhorrere puto, neque harum litterarum stu-
diosis iniucundum fore existimo et inutile. Initium
vero capiamus a Pindaro, qui *Pyth. IX. ἀντις. β.*
canit:

Ὅσια

Κλυτὰν χέρᾳ οἱ προσεγγεῖν;
Ἡ ῥα καὶ ἐκ λεχέων
Κεῖραι μεληδέα ποίαν.

Quae Io. Benedictus sic μεταφράζει: *eiusque iucun-
do concubitu prolem suscipere*: eandemque verecun-
diam non ininus obseruat, quam Erasmus Schmidius,
qui tamen notat: per μεληδέα ποίαν intelligi, vel
παρθενίαν, an fas sit eam διαπαρθευῖσαι, vel τέρ-
ψιν ἀφροdisίαν, an amore eius sit fruendum? „quod
tamen eodem redit. Scholiaſtes pariter: δρέψαι
τὴν παρθενίαν αὐτῆς. ἥτοι διαπαρθευῖσαι αὐτὴν
καὶ ἐξ αὐτῆς γεννῆσαι παῖδα. μεταφορικῶς εἰρηκε
τὴν ἀκμὴν ἢ τὴν παρθενίαν μεληδέα ποίην. Simi-
lis locus occurrit in eodem carmine ἀντις ε.

Χρυσοσεφάνου δὲ οἱ ἥβας

Καρπὸν ἀνθήσαντ' ἀποδρέψαι ἔθελον.

quod etiam Scholiaſtes interpretatur: τὴν παρθενίαν
αὐτῆς ἐβούλοντο λαβεῖν. consule Dion. Lambinum
ad *Horat. Carm. II, 5. 1.* Porro Apollonius Rhodius
hoc nomine laudandus est, qui ἐρύειν πέπλου dixit
pro: de stupro compellare: *L. I. v. 760.*

Ἐν καὶ Ἀπόλλων Φοῖβος οἷσεύων ἐτέτυκτο
Βούπαις οὐπω πολλὸς, ἐὼν ἐρύοντα καλύπτειν
Μητέρα θαρσαλέως τιτυὸν μέγαν.

vid.

vid. Georg. D'arnaud *Lectio. Graecar. L. II. c. 5. p. 165.* Idem poeta eandem artem adhibuit infra *IV, 1024.* vbi est:

ἔτι μοι μήτηρ μένει, ὥς ἐνὶ πατρὸς
Δώμασιν, ἄχραντος καὶ ἀκήρατος —

i. e. adhuc virginitatem meam habeo. vide copiose de hoc dicendi genere agentem Cl. Nic. Schwebe-
lium ad *Moschi Idyll. II, 73. p. 142.* Οὐδ' ἄρα παρ-
θενικὴν μήτηρ ἄχραντον ἔρυθαι. qui locus mihi in
memoriam reuocat alium fere similem Homeri *Od.*
Λ. 244. Λῦσε δὲ παρθενίην ζώνην, vbi Schol. ἀντὶ
τοῦ διεπαρθένευσεν et Musaei *v. 272.*

— — ὁδ' αὐτίκα λύσατο μήτηρ

Καὶ θεσμῶν ἐπέβησαν ἀριζονόου Κυthereίης.
vbi interpretatio Petri Fabri mihi non placet. Χα-
ρίζεσθαι vero esse idem quod consuescere cum aliquo
et χάρις poni pro obsequio foeminarum docuit iam
Graecius ad *Lucian. T. II. p. 898.* (conf. Guil. Can-
teri *Nou. Lect. L. VI. c. 19. p. 314.*) et Cl. Alberti in
Obs. Philol. p. 245. διαλέγεσθαι esse rem habere cum
muliere. *Ludere* autem, et Graece παίζειν dici eo-
dem sensu obseruat Io. Marius Mattius in *Opinionum*
L. III. c. 27. p. 438. edit. Traiect. Pariter Conr. Rit-
tershusius in Oppiani *Halieut. I, 127.* ἄς θ' ἀλιῆες

ἄνδρὸς ἐπωνυμίην δηλύφρονος ἠυδάξαντο.

per periphrasin innui dicit obsceni nominis piscem
κύναιδον, poetamque, ne foeda voce diuinos versus
suos turpificaret, circuitione pudentissime vsum esse.
Talem verecundiam obseruat etiam Cl. Trillerus in
Aeliani *Historia Animal.* aliquoties: *I, 17.* εἰς τὴν
μητέρα εἰσέδου αὐθις κατὰ τὸ ἄρθρον. (consule Io.
Vit. Pergerum et Cl. Alberti ad *Hesych. p. 527. 10.*)
XVII, 11. ὀρθοῦται τὸ σκεῦος αὐτοῖς, et *ib. 12.* παι-
δοποιὸν σῶμα. vide animaduersiones, quas editio Lon-
dinen-

dinensis habet. Eandem corporis partem verecunde
 dici ῥάβδος et βέλος, notat Salmasius ad *Lamprid.*
Heliogab. c. 8. p. 813. idemque Cl. Trillerus in *Ob-*
servat. Criticis, p. 153. Est etiam elegantissimus lo-
 cus apud Plutarchum, in *Lycurgo, p. 48. ed. Fcf.*
 quem, licet longiorem, non possum non adscribere.
 Ὁ δὲ νύμφιος, οὐ μεθύων, οὐδὲ θρυπτόμενος, ἀλλὰ νή-
 φων, ὥσπερ αἰεὶ, δεδειπνηκὼς ἐν τοῖς Φιδιτίοις, παρει-
 σελθὼν ἔλυε τὴν ζώνην, καὶ μετήνεγκεν ἀράμενον
 ἐπὶ τὴν κλίνην· συνδιατρέψας δὲ χρόνον οὐ πολὺν ἀ-
 πῆει κοσμίως, οὐπερ εἰώθει τὸ πρότερον καθευδήσων
 μετὰ τῶν ἄλλων νέων, καὶ τὸ λοιπὸν οὕτως ἐπραττε,
 τοῖς μὲν ἡλικιώταις συνδιημερεύων καὶ συναναπαυό-
 μενος· πρὸς δὲ τὴν νύμφην μετ' εὐλαβείας φοιτῶν,
 ἀισχυνόμενος καὶ δεδοικώς, μή τις αἰδοίτο τῶν ἔνδον.
 ἅμα καὶ τῆς νύμφης ἐπιτεχνωμένης καὶ συνευπορού-
 σης, ὅπως αὖν ἐν καιρῷ καὶ λανθάνοντες ἀλλήλοις
 συμπορεύοιντο· καὶ τοῦτο ἐπραττον οὐκ ὀλίγον χρό-
 νον, ἀλλ' ὥστε καὶ παῖδας γενέσθαι ἐνίους πρὶν εἰς ἡμέ-
 ραν θεάσασθαι τὰς αὐτῶν γυναῖκας. ἡ δὲ τοιαύτη
 σύνοδος οὐ μόνον ἐγκρατείας καὶ σωφροσύνης ἀσκήσεις
 ἦν, ἀλλὰ τοῖς τε σώμασι γονίμους καὶ τῷ φιλεῖν αἰεὶ
 καινούς καὶ προσφάτους ἦγεν ἐπὶ τὴν κοινωνίαν, οὐδὲ
 διακορεῖς οὐδ' ἐξιτήλους ταῖς ἀναίδην κοινωνίαις, ἀλλ'
 αἰεὶ τι λείψανον καὶ ὑπέκκαυμα πόθου καὶ χάριτος
 ἐναπολείποντας ἀλλήλοις. *Venustissimus vero lo-*
cus! Hinc profecto discere possumus, quomodo ver-
fari debeat scriptor in commemorandis rebus, qua-
tum simplex narratio molesta foret. Quam pulchra
enim et verecunda sunt verba λύειν ζώνην, συμπο-
ρεύεσθαι, συνδιατρέβειν, κοινωνία, σύνοδος, φοιτᾶν.
Eodem sensu saepe tum in interpretatione τῶν LXX.
tum in N. T. occurrit ἀπτεσθαι, προσέρχεσθαι, πλη-
σιάζειν. Hoc sensu etiam ponitur συνοικεῖν, quod do-
S
cet

cet Thomas Gatakerus *de Stylo* N. T. C. XI. p. 121. atque, vt Petr. Moll ad *Longi Pastoral.* L. III. p. 79. ostendit, ποιεῖν et δεῖν. Quid? quod verba πρᾶγμα et ἔργον saepe eandem significationem habent. vid. Cl. Trillerus in *Curis Philolog. Wolf.* T. II. p. 628. et in *Obs. Crit.* p. 212. Quae addi possunt iis, quae nos supra de verbo ἐξέχει diximus. Sic memini me legere, Glassium in *Philol. S. L. I. T. III. S. 8.* et Fesselium in *Aduers. Sacr. L. II. c. 16.* obseruasse, verbum כִּנָּה *Genes. VI, 4.* et *XVI, 2.* eodem sensu positum esse. Quemadmodum etiam apud Terentium *Andr. I, 1. 58.* Dic sodes, quis heri Chryseidem habuit? et apud Aristanetum *II, 4.* ἕως ἀλλήλους ἔχομεν, plus indicatur, quam dicitur. Vide omnino Cl. Alberti *Obseru. Phil.* p. 99.

*Exempla e
Virgilii car-
minibus.*

Sed redeamus ad Virgilium nostrum, atque ex illius carminibus huius verecundiae exempla afferamus. Primum nobis occurrit locus memorabilis e *Georg. III. 60.* vbi de armentis dicitur:

*Aetas Lucinam iustosque pati hymenaeos
Desinit ante decem, post quattuor incipit annos:
Caetera nec foeturae habilis, nec fortis aratris.
Interea, superat gregibus dum laeta iuuentus,
Solve mares: mitte in Venerem pecuaria primus:
Atque aliam ex alia generando suffice prolem.*

Nonne res, quas si nude commemorasset, lectoribus mouisset fastidium, verborum verecundo vsu ita molliuit, vt non solum legamus haec, sed legamus etiam lubenter, et artem poetae miremur? *Venerem* enim videmus absolute poni pro ἔργοις Ἀφροδίτης, fere vt apud Anacreontem *od. 23.*

Ἐν δ' ἀπαλαῖσι κοίταις
Τελεῖν τὴν Ἀφροδίτην.

Similiter paullo infra v. 97.

*Frigidus in Venerem senior, frustra que laborem
Ingratum trahit, et, si quando ad praelia ven-*
tum est,

*Vt quondam in stipulis magnus sine viribus ignis,
Incassum furit.*

Quanta cura et arte posita sunt verba: *labor, praelia, furit!* Multi forte se eadem ratione de hac re loqui posse putabunt, iidemque tamen, si periculum fecerint, nihil videbunt esse difficilius. Quam eleganter v. 125. admissarium describit:

Quem legere ducem et pecori dixere maritum:

- - - ne blando nequeat superesse labori,

ad quem locum vide Philargyrium, atque v. 159.

Et quos aut pecori malint submittere habendo.

Qualia autem videntur haec: v. 135.

Hoc faciunt, nimio ne luxu obtusior usus

Sit genitali aruo et sulcos oblimet inertes?

Sed rapiat sitiens Venerem interiusque recondat.

quo in loco nemo non summum poetae ingenium admirabitur. Intellexit mirificam artem praeter alios ipse suauissimus poeta Georg. Sabinus, explicuitque in *praecept. de carmin. componend. p. 5. edit.*

Acker. ubi etiam alia habet lectu digna, et huc pertinentia. Iis, quae Burmannus dixit, iuvat addere

quaedam. Saepe scriptores formulis
ab aruis et fationibus petitis vtuntur, ἀροῦν.
ἀλοκες.

ubi verecunde ἔρωτος ἀγῶνα, (vt ait Musaeus v. 197.) indicare cupiunt. Copiosius reliquis Plutarchus in *Lycurg. p. 49.* ait: πείσαι τὸν ἄνδρα συνελθεῖν, ὥσπερ ἐν χώρᾳ καλλικάρπῳ φυτεύοντα, καὶ ποιέμενον παῖδας ἀγαθούς. Pariter σπείρειν,

ρειν, ἄρξρα, ἄροῦν eleganti et honesta translatione dici docet Rittershusius ad *Oppian. Halieut. IV, 26.* multis exemplis adductis, ut Theognidis, (v. 582.) ubi habemus ἀνέρα μαργόν, ὃς τὴν ἀλλοτρίην βούλετ' ἄρουραν ἄροῦν: Platonis, qui *de Leg. I.* praecipit, ἀπέχεσθαι ἀρούρης θηλείας πάσης, ἐν ἣ μὴ βούλεο ἂν σοὶ φύεσθαι τὸ σπαρέν, aliorumque plurimum. consule Heinsum in *Aristarch. Sacr. p. 736. edit. a. 1639.* Steph. Berglerum ad *Alciphron. L. I. ep. 6.* ubi est: οἱ με ἐγγυητὴν ἐπὶ κληρον ἐπὶ παίδων ἀραρότων γνησίων συνῆψάν σοι γάμω, et Doruillium ad *Chariton. p. 239.* ubi merito notat Nonnum, qui inepte haec ad mysteria Christiana transtulit, et γυνὴ ἀνήροτος dixit. Ideo recte Scholiastes Sophoclis ad *Oed. Tyr. 1234.* ἄλοκες. αἱ κοῖται, αἱ σποραὶ, οἱ γάμοι. vid. Sopingium et Cl. Alberti ad *Hesych. p. 246. 26.* eundemque copiose agentem una cum Kustero *p. 1656. 19.* ubi est: ἤρωσεν. ἐγέννησεν. Atque hinc translatum fuit ab opere rustico ἔργον pro ἔργοις Κύπριδος, ut est apud Musaeum, v. 141. vid. intt. et imprimis Burmannum ad *Petron. c. 82. p. 523.* atque Pithoeum et Scioppium ad eundem, *p. 609.* Haec vero sufficiant ad locum Virgilii illustrandum. Unum addamus e Georgicis exemplum. *III, 209.*

*Sed non vlla magis vires industria firmat,
Quam Venerem et coeci stimulos auertere amoris
Siue boum, siue est cui gratior usus equorum.*

compara v. 215. 258. 266. 275. Nolumus enim omnia exempla adferre. Insigniora tantum adscripsimus. Multa etiam nobis offert diuina Aeneis, ut *I, 75.*

*Sunt mihi bis septem praestanti corpore Nymphae,
Quarum quae forma est pulcherrima, Deiopeam
Coniugio iungam stabili propriamque dicabo:*

Omnes

*Omnes ut tecum meritis pro talibus annos
Exigat, et pulchra faciat te prole parentem.*

ut v. 349.

*Cui pater intactam dederat primisque iugarat
Ominibus.*

vbi quod Fulu. Vrsinus in *Virg. coll. Scr. Gr. ill. p. 242. ed. Valck.* κουργιδίαν Homerum intactam dixisse opinatur, recte, puto, opinatur. Nam Eustathius ad *Il. A. 114. p. 127. ed. Polit.* interpretatur quoque: ἥν τις κόρην ἐτι οὔσαν ἡγάγετο, οὐ μὴν ἢ ἑτέρῳ προσυζευχθεῖσαν εἰς γάμον. cui assentitur Io. Scherpezeellius ad *Moschop. Schol. p. 31.* atque ita etiam *Vet. Schol.* dum exponit: παρθενικῆς γυναῖκός. Denique v. 617.

*Tunc ille Aeneas, quem Dardanio Anchisae
Alma Venus Phrygii genuit Simoentis ad undam?*

Quam apta circumlocutione celat id, quod dicere debebat: Venerem cum Anchise concubuisse. fere ut *III, 475.*

Coniugio, Anchisa, Veneris dignate superbo.

vbi non mala est observatio Seruii: Bene, cum *Veneri* libidinem non obiicit, dicendo, coniugium, maiorem honorem Anchisae tribuit. atque ita etiam *VII, 189.* vbi Seruium vide, verbo *coniux* utitur. vid. prae aliis Brukhufium ad *Tibull. p. 297.* Sequuntur de amore Didonis permulta, sed eadem elegantissime dicta, quorumque iam partem supra explicuimus. Praeter alia *L. IV, 194.* narrat, famam Aeneae Dido-
nisque amores diuulgasse:

*Nunc hiemem inter se luxu, quam longa, fouere,
Regnorum immemores, turpique cupidine captos.*

Turpem vero cupidinem recte interpretatur Seruius inhonestum amorem: qui etiam bene notauit v. 189.

*Hic Hammone fatus, rapta Garamantide Nympha,
dici rapi pro stuprari. Eodem in libro quanta
arte occultat Dido crimen suum, cauetque, ne cul-
pam fateatur. Elegantissima sunt haec: v. 314.*

— — per ego has lacrimas dextramque tuam te
Per connubia nostra, per inceptos hymenaeos,
Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quidquam
Dulce meum.

Vt consulit pudori suo! *connubia* vocat, *inceptos hy-
menaeos* consuetudinem pristinam. Seruius elegan-
ter obseruat: *tetigit rem inhonestam, sic Terentius
Andr. I, v. 54. seu tibi morigera fui in rebus omni-
bus.* Et multum ad huius loci illustrationem facere
puto Sophocl. *Aiac. 523. Ἀλλ' ἴσχε καὶ μὲ μνήσιν ἀν-
δρὶ τοι χρεὼν Μνήμην προσεῖναι, τερπνὸν εἰ τί πρ
πάθοι.* quem locum miror nulli interpretum in
mentem venisse. Notat quoque Burmannus Step-
hanum, in *dissert. de Criticis. p. 102.* scribere: quos-
dam culpae Maronem, quod rem obscenam con-
tra decorum hic expresserit. Sed recte defendit
poetam, dicitque, satis honeste a muliere iam corru-
pta, praecipue in exprobratione infido amanti facta,
indicari illa gaudia. Addo illud: duplici modo hunc
locum intelligi posse: cum, ut in memoriam reuo-
cet pristinum amoris usum, tum in vniuersum sic:
si vlla rerum mearum tibi grata, si quidquam eorum,
quae possideo, quae tibi dedi, tibi iucundum fuit.
Quid dicere velim, facilius intelligent, qui recorden-
tur Homeri versum, *Il. A. 31. ἴσδ' ἐπορχομένην, καὶ
ἐμὸν λέχος ἀντιόωσαν,* quaeque Eustathius ibi *p. 66.
ed. Polit.* notauit, legant. consule etiam P. Moll. ad
Longi Pastor. p. 79. Lubet porro, quae ad *v. 433.
Tempus inane peto requiem spatiumque furori,* nota-
uit

uit Burmannus, repetere, praesertim cum non in omnium manibus sit illa Maronis editio. *Tempus inane*: „quo nihil agatur de coniugio nostro, sed „quo dediscam furere, et insaniter amare. recte etiam Servius explicat, sine officio cocundi, ut interim non congregiatur cum Didone, ut antea furore impulsus in spelunca se Aeneae subtrauit. eo sensu Marcia Catonis *foedera illibata* repetens dicit: „*da tantum nomen inane Connubii* apud Lucan. II, 342. vel si quis honestius quid Didonem voluisse petere velit, *inane* etiam potest sine fructu explicare: „ut dicat, quia scio, etiamsi tempus mihi aliquod datur, nihil me profecturam, aut illum ad amorem iterum posse redire, ut supra v. 218. *fama inanis* et similia. Haec ille. Sed valde mihi displicet Servii interpretatio, neque verbum *inanis* hunc sensum admittere mihi videtur. Procul dubio interpretatio, ultimo loco proposita, melior est veriorque. Restant tria loca. primus in L. VI. 623.

Hic thalamum inuasit natae vetitosque hymenaeos
alter in L. VII, 659. *quem Rhea sacerdos*

Furtivum partu sub luminis edidit oras

Mixta deo mulier.

fere ut Latini dicunt *furtivam Venerem*, et Graeci κρυπταδὴν Κυθέρειαν. vid. Cl. Schwebelium ad Bion. p. 81. sic et Aen. IX, 546.

Moeonio regi quem serva Lycimnia furtim
Sustulerat.

quae loca comparavit Clarkius cum Homero II. B. 515. Οὐς τέκεν Ἀσύοχη —

Ἄρῃ κρατερῶ. ὃ δὲ οἱ παρελέξατο λάτρεν.

Est enim *furtum*, quidquid occulte geritur. vid. Heinsium ad Ovid. Met. IX, 706. Inde et ὑποκλέπτειν Ἀφροδίτην est apud Musaeum. vi-

de omnino Heinſium et Drakenborch. ad *Sil. It. VII*, 487. Sophocles in *Trachin.* 363. dicit: Ἀλλ' ἥνικ' οὐκ ἔπειθε τὸν Φυτοσπύρον τὴν παῖδα δέναι, κρύφιον ὥς ἔχοι λέχος. Reſtat tertius in *VIII*, 404. de Vulcano :

Ea verba locutus

Optatos dedit amplexus placidumque petiuit

Coniugis infusus gremio per membra soporem.

Nolo, mehercle! nolo repetere, quae ad hunc locum Seruius notauit. Seuerus Grammaticus Phyiſici partes ſibi agendas ſumſit. Nec probo Burmanni ſententiam, qui Seruio aſſentitur. Potius aſſeram, quae A. Gellius in *Noct. Att. IX*, 10. eleganter ſuper hoc loco diſputauit. „Annianus, inquit, poeta, et plerique cum eo eiſdem Muſae viri, ſummis aſſiduisque laudibus hos Virgilii verſus ferebant, quibus „Vulcanum et Venerem, iunctos miſtoſque iure coniugii, rem lege naturae operiendam verecunda quadam translatione verborum cum oſtenderet demonſtraretque, protexit. Sic enim ſcripſit: *ea verba locutus etc.* Minus autem difficile eſſe arbitrabantur, „ad iſtiusmodi reticenda verbis vti vno atque altero, „breui tenuique ea ſigno demonſtrantibus, Homerus „ſicuti dixerit — Tot vero et tam euidentibus, ac „tam non praetextatis, ſed puris honeſtiſque verbis „venerandum illud concubii pudici ſecretum neminem quenquam alium dixiſſe. ſed Anneus Cornutus homo, ſane pleraque alia non indoctus neque imprudens, in ſecundo tamen librorum, quos de figuris ſententiarum composuit, egregiam totius iſtius „verecundiae laudem inſulſa nimis et odioſa ſcrutatione violauit, nam cum genus hoc figurae probaſſet, et ſatis circumſpecte factos eſſe verſus dixiſſet, „*membra* tamen, inquit, paullo incautius nominauit. „
Haec.

Haftenus Gellius docte et eleganter. Quod vero ad τὸ *membra* attinet, etsi non ignoro, *membra* Latinis, vt Graecis μέλη, pro ipsis pudendis sumi pudice, (vid. Munckerus ad *Hygin. Fab. CLXXIV. pag. 258.* et Trillerus in *Obs. Crit. p. 297.*) potest fortasse locus etiam sic explicari: Vulcanus per sua *membra* somnum petiit. Neque video, hanc si interpretationem admittamus, quomodo aliquid incautius cuiquam dictum videri possit. Quare male, si quid video, Aufonius in *Idyll. XXVIII.* vbi defensores, certe socios, criminis, quaerit, ad hos Virgilium nostrum refert. *Quid etiam, inquit, Partheniam dictum causa pudoris? qui octauo Aeneidos, quum describeret coitum Veneris atque Vulcani, γλισχροσεμνίαν decenter imiscuit.* *Quid in tertio Georgicorum de summissis in gregem maritis? nonne obscoenam significationem honesta verborum translatione velauit?* Quomodo vero haec laudi et verecundiae Virgilii aliquid detrahant? nonne ille eo maiori laude dignus est, quo castius, quae omittere non licebat, expressit? Nihil igitur verius atque melius Aufonius dixit, quam cum, cubiculi et lectuli operta proditurus castissimi Virgilii versibus detortis et corruptis, *bis, ait, erubescamus, qui et Virgilium faciamus impudentem.* Et memini iam Petrum Baileum defensionem Virgilii contra Aufonium suscipere, multaue lectu iucunda, quaeque huc pertinent, disputare, (*Tom. IV. p. 453.*) quae compilare non opus esse nobis videtur. Quod vero Plinius in *Libr. V. ep. 5.* Virgilium iis addit, quos in versiculis parum seueris scribendis auctores sequatur, quo pertineat hoc, non intelligo, nisi quis velit dicere, Virgilium iuuenem fortasse lasciuiores versiculos scripsisse, Locus Aufonii,
et Plinii.

qui perierunt, aut Plinium eum auctorem carminum, quae Priapeia appellantur, putasse. Mihi quidem, etsi opinio Angeli Politiani, qui in *Miscell. cap. 59.* illa carmina Ouidio tribuit, non displiceat, a pluribus tamen poetis ea facta esse videntur. Noui denique imaginem Didonis, summa arte a poeta effectam, permultis displicere. Alii enim male egisse putant Virgilium, qui reginam castitatis et verecundiae laude florentem in leuem meretriculam commutasset: alii eum boni poetae, qui vitam instruere, bona praecepta instillare lectoribus, moresque emendare debeat, partes neglexisse censent: quidam Aeneam, quem pium, magnanimum, iustum virum canat poeta, hanc laudem sibi ipsum detrahare existimant,

*Imago Dido-
nis.*

quod se amore Didonis longius abripi passus sit. Atque etiam insunt in his, quae probabiliter disputari possint. Sed et fatis bene viri eruditi Virgilium defendisse nobis videntur, et nos supra ostendimus, maximam verecundiam eum in tota hac historia exponenda adhibuisse, ut ea taceam, quae in hanc partem Iac. Toli in *Animadu. Crit. ad Longin. Gustu p. 360.* acute protulit. Quis etiam audeat eam Aeneidos partem vituperare, cui maxima procul dubio vis inest? quis eos versus reprehendere, quibus Ignatius Loiola tantam rem effecit? Nam cum, (ut Petrus Bailius e Turriani historia Iesuit. commemorat, *T. III. p. 143.*) hunc Romae muliercula persequeretur clamaretque: tu solus me liberare et iuuare potes, bonus vir misericordia tactus, quoniam alia arina deerant, hunc versum pronunciauit:

*Speluncam Dido dux et Troianus eandem
Deueniunt:*

quo recitato, daemon statim mulierculae corpore exiit.

luit. Quam quidem historiam nuper non ignorare debebant homines quidam, quibus illa vtilissima esse poterat. Sed quam quisque norit artem, in hac se exercere eum debere, antiquis fuit in prouerbio. *Καὶ ταῦτα μὲν δὴ ταῦτα.*

EXCURSVS I.

Mores pastorum in eclogis Virgilii examinantur.

Cum, quae nouitatis speciem habeant, receptisque sententiis contradicere videantur, opiniones prae-
rumque non careant inuidia, primum omnium illud deprecabor, ne me eo consilio, ut detraherem laudibus Virgilii, quem admiror, quem magnum, quem diuinum poetam esse credo, quem omnes omnium laudes superare cum Scaligero puto, quem cum eodem *ultimum Musarum conatum*, appellare non dubitem, si quis acrius instet, has animaduersiones scripsisse quisquam arbitretur. Vellem, ut interpretum aliquis accurate examinasset eclogas Maronis. Quod, quoniam a nullo factum esse animaduerto, libere quidem, sed ita tamen meam sententiam exponam, ut simul me acutiorum doctiorumque hominum dissensum, non solum aequo animo, sed lubenter quoque accepturum esse, profitear. I, 62.

Ante, pererratis amborum finibus, exsul,

Aut Ararim Parthus bibet aut Germania Tigrin.

Offendit me paullulum hic locus. Poetae eclogas scribenti simplicissimos hominum mores exprimendos et sedulo omne illud euitandum esse censeo, quod ab hac simplicitate abhorreat. Nonne vero parum probabile est, pastores, qui rure viuunt, qui de ouibus, de pratis, de floribus, non de situ regionum et
flumiis

fluviis disputant; eos igitur ἀδύνατον aliquid describere cupientes nominare Ararim, Parthos, Germaniam, Tigrim, et, quod caput est, non Italiae fluuios, sed magno terrarum spatio disiunctos fluuios nominare? Nam quod quidam interpretes dicunt, quia Araris Galliae fluuius sit atque a pastore Germaniae hic tribuatur, eo inscitiam et simplicitatem rusticam poetam indicare velle, non placet, nec placebit cuiquam bonam Burmanni ad h. l. notam legenti. Pulcher est hic locus, si obliuiscor pastorem loqui, et Virgilium tantummodo cogito. Sed doctior, et exquisitior esse videtur sententia, quam quae pastori in mentem venire potuerit. Melius Virgilius in aliis locis, quid deceret pastoris personam, obseruauit. Venustissimus mihi certe semper visus est locus in *Ecl. II, 25.*

Nec sum adeo informis, nuper me in littore vidi,

Quum placidum ventis staret mare.

Quanta est huius loci venustas! quam naturalis pulchritudo! potuitne pastor simplicius indicare, sibi vultus sui pulchritudinem non ignotam esse, aut potest meliorem rationem narrare, qua illam cognouerit? Similiter Ouidius, in *Metam. XIII.*

Certe ego me noui liquidaeque in imagine vidi

Nuper aquae, placuitque mihi mea forma nitenti,

et Nemefianus *Ecl. II.*

Quin etiam fontis speculo me mane notauit.

quae loca iam comparauit Meursius cum *Callimach. H. in Lauacr. Pall. 19.*

Οὐδὲ Σιμοῦντος

ἔβλεψεν δῖναν ἐς διαφαινόμεναν.

quibus addatur locus Calpurnii:

Fontibus in liquidis quoties me conspicio ipse,

Admiror toties etc.

vide

vide, quæ Gilbertus Cognatus notauit ad *Lucian. Dial. Marin. p. 289. T. I. ed. Reitz.* At eodem in carmine paullo doctiores mihi videntur versus hi:

*Habitarunt DI quoque syluas
Dardaniusque Paris. Pallas, quas condidit arces,
Ipsa colat: nobis placeant ante omnia syluae.*

Poetam haec magis videntur decere, quam pastorem. Sed fortasse ideo defendi potest Maro, quoniam et Paris pastor fuit, (*Pastor perfidus* Horatio dicitur) et Minerua, ut dea, neque pastori ignota esse potuit. Possunt haec ita defendi, verum, quoniam hac defensione egent, non placet pastorem ita locutum esse. Quam tenera contra et mollia haec:

O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas?

Nil nostri miserere? mori me denique coges.

Obseruarunt iam interpretes hoc expressum esse e Theocriteis istis: ἀπάγξασθαι με ποιήσεις. Vtrum dicamus melius esse? Grauis fuit contentio de verbo ἀπάγξασθαι inter Iac. Gronouium et Perizonium, quorum ille verbum hoc de suspendio, hic de animi moerore exposuit, atque hanc interpretationem multis confirmare laborauit. vide etiam Raphelii *Annot. Philol. e Polyb. et Arr. ad Matth. XXVII, 5.* et Cl. Alberti ad *Hesych. p. 76. 20.* Illorum quidem scripta nunc non vacat euoluere, atque ideo, quomodo illum Theocriti locum et an interpretati sint, ignoro. Verum ita existimo: si hic ἀπάγξασθαι explicemus, tu denique me ad laqueum, ad restim rediges, melius omnino esse Virgilianum: *mori*, illudque Theocriteum nimis fere saeuum, atrox, et crudele pro moribus pastorum esse. vide tamen Doruillium ad *Chariton. p. 46.* Bene Iac. Sannazarius piscatorem, sibi vitam erepturum, ita loqui iubet in *Ecl. II, 73.*

Iam

*Iam saxo me me ex illo demittere in undas
Praecipitem iubet ipse furor. Vos o mihi, Nym-
phae,*

*Vos maris undisoni Nymphae, praestate cadenti
Non duros obitus saeuasque extinguere flammās:*
(licet non negem, ultimam sententiam videri in ore
hominis desperati nimis argutam) et in *Ecl. III, 51.*

*Aut reuocet iam Nisa suum, nec spernat Iolam
Aut videat morientem: haec saxa impulsa marinis
Fluctibus: haec misero vilis dabit alga sepulchrum.*

Quod lethi genus conuenientius erat piscatori? Ha-
bet praeterea illa repetitio verbi *Nymphae* aliquid dul-
ce, vt etiam *me me*, quod valde mouet, vbi; tamen
pro *undisoni* aliud verbum si posuisset poeta, quod-
que melius rei propositae conueniret, locus magis pla-
ceret. Porro venustissime mores pastorum expressit
Virgilius in *Ecl. III, 40.*

In medio duo signa: Conon, et quis fuit alter?

Descripsit radio totum qui gentibus orbem.

ad quem locum Seruius eleganter notat: *Conon dux
fuit, cuius nomen dicit, quia in omnium ore versa-
tur: nam Philosophi tacet, quod non facile potest ad
rusticum peruenire: et bene ea dicit Philosophi, quae
ad rusticum pertinent, vt: Tempora, quae messor,
quae curuus arator haberet. Praeterea puto locum
ita esse constituendum, Pastor dicit: in medio duo
signa: Conon et —. hic ἀποσιώπηση existimo esse
singendam. nominare vult pastor alterum, iamque
dicit et. nunc haeret, neque nomen recordatur. qua-
re addit statim. quis fuit alter? Habes pulcherri-
mam hominis rure viuentis imaginem. Liceat e *San-
nazarii* eclogis exemplum addere simile. nam in *Ecl.
III.* vbi piscatori de regionibus longe remotis dicen-
dum est, v. 20. dicit:*

Rho-

Rhodanique inuecta per amnem

Nam bene si memini Rhodanum referebat Amilcon,
mox de Britannis addit:

*Et, quae caeruleos procul adspicit ora Britannos,
Qui, nisi vana ferunt, quoties maris unda resedit,
Indigenae captant nudos per littora pisces.*

Quam decet haec simplicitas piscatorem! Venuste hoc etiam observauit Longus in *Pastoral.* p. 88. ubi, cum Echo praeternauigantium nautarum cantus referret, Chloe tum primum hoc experta, Daphnin interrogat, num etiam post hoc promontorium sit mare, ibique nauis alia praeteruehatur, aliique nautae eadem canant. compara alium non minus pulchrum locum in *L. IV.* p. 135, Ciceronem memini huius simplicitatis exemplum dare egregium in *Verrin. IV.* ubi, cum de signis loqueretur, neque tamen harum rerum cognitione imbutus esse videri cuperet, quam callide dixit: *ex altera parte Hercules egregie factus est ex aere. is dicebatur esse Myronis, ut opinor et certe. c. 2.* et quam belle paullo post: *erant aenea praeterea duo signa — Canephora ipsae vocabantur. sed earum artificem quem? quemnam? recte admones. Polycletum esse dicebant.* qui locus simillimus est Virgiliano. At iterum in Virgilio me locus offendit: In *Ecl. V,* 71. ait pastor:

Vina nouum fundam calathis Ariusia nectar:

Probanturne tibi vina Chia in ore pastoris? Equidem non quaesiuissem tam elegantem hominem inter rusticos. Quid multa? Ariusia vina uon magis volo illum pastorem narrare, quam nunc in Germania pastorem Burgundica et Hispanica. Denique, si, quid deceat pastores, consideramus, facile de duorum locorum interpretatione iudicabimus, in qua a reliquis interpretibus dissentio. In *Ecl. V,* 10.

Incipe

*Incipe Mopse prior, si quos aut Phyllidis ignes
Aut Alconis habes laudes, aut iurgia Codri,
Incipe.*

Hic ego valde acumen Seruii desidero. Nam per Phyllida intelligit reginam Thracum, per Alconem comitem Herculis, peritissimum sagittarium, per Codrum illum Atheniensium ducem nobilissimum. Pastor scilicet calluit antiquorum temporum historiam, atque mortem Codri pro patria agresti calamo decantavit. Quidni dicamus potius, Phyllida esse quancunque aliam puellam, et Alconem pastorem aliquem. De Codro placet sententia Burmanni: *sed forte, ait, certamen pastoritium intelligit, et illum Codrum, qui memoratur Ecl. III, 22. aut nomen pastoris arbitrio poetæ fictum.* Ultima opinio procul dubio verissima est. Illius Codri laudes tuba celebrari debent, earumque canendarum cupiditas non cadit in pastorem, qui susurros riuorum, non strepitum Martis, curat. Alter locus est in *Ecl. II, 11. Allia serpillumque herbas contundit olentes.* Reprehendit Burmannus Vondelium, qui *olentes* interpretatus est bene olentes, quam interpretationem veram esse puto. Nam, quod primum ille dicit, non cogitasse Vondelium has dapes parari messoribus, qui longe a bene olentibus herbis abfuerint, mihi secus videtur. Quoniam de messoribus sermo est, ideo Vondelius recte haec ita exposuisse videtur. Non quaeritur, vtrum bene an male allia serpillumque oleant delicatis hominibus aliisque cibis adsuetis: hoc puto considerandum esse, quomodo oleant messoribus. His rure viuentibus, vilibus cibis adsuetis, et dapes urbanas ignorantibus herbarum illarum odorem gratum esse arbitror. Sunt vel furfurei panes his iucundi, qui a beatis contemnuntur. Dabo lu-
ben-

benter, Burmanno mihiq̃ue etiam iniucundum odorem has herbas reddere: illud nego, insuauem esse hunc odorem pastoribus. Deinde verbum *olentes* hunc sensum admittere, e locis quibusdam Ouidii conicio: vt Met. X, 729. *Foemineos artus in olentes vertere menthas*: at est tamen menthae odor iucundissimus, vt e Plinii H. N. XIX, 8. quem locum iam alii attulerunt, patet: *Menthae nomen suauitas odoris apud Graecos mutauit, cum alioquin mintha vocaretur*. Porro Art. III, 690. *Ros maris et lauri nigraque myrtus olent*. atque I, 95. *Aut vt apes saltusque suos et olentia naëtae Pascua per flores et thyma summa volant*. vbi non probare possum Heinsum ex ingenio emendare: *Hymettia*. *Olentia* esse saepissime idem, quod male *olentia*, noui, et docet Philargyrius ad Georg. II, 134. sed noui etiam verum esse, quod notat Seruius ad Aen. I, 436. *Redolent*. *quidam olere res vel malas vel bonas*: redolere tantum bona tradunt. confer. Georg. I, 188. *quum se nux plurima siluis Induet in florem et ramor curuabit olentes*, quem locum tamen Burmannus explicat per odoriferos. sed si quid video, aperte nobis fauet auctor carminis, quod *Ciris* inscribitur, quisquis ille sit. Nam v. 369. canit:

At nutrix patula componens sulfura testa,

Narcissum, casiamque, herbas incendit olentes.

Nam has herbas suauissimi odoris esse, vel Virgilius docebit Ecl. II, 45.

Narcissum et florem iungit bene olentis anethi.

Tum casia, atque aliis intexens suauibus herbis etc.

Iterum Georg. IV, 30. occurrit: *Haec circum casiae virides et olentia late Serpilla et grauius spirantis copia thymbrae*. Sed nihil hunc locum ad definiendam verbi vim facere existimo, eumque explicandum

potius: valde olentia. Vt ut est, nolim ego e pastore audire, allium et serpillum esse herbas male olentes. Verum haec haec. Sit autem haec particula specimen maioris operis de poesi Bucolica.

EXCURSVS II.

De Ecloga Virgilii quarta. Coniectura, quomodo acciderit, ut inter profanorum et sacrorum scriptorum verba saepe magna similitudo esse videatur.

Nemo facile erit, quin, lecta interpretatione loci Sibyllini a *Guilielmo Alabastro*, deae nescio cuius, Pythiae certe alicuius, in cerebello hominis nidulantis, ope excogitata, ingenium dicam, an stuporem? interpretis suauiter irrideat. Nam, quae Sibylla Erythraea, in *Libr. III.* canit, certe cecinisse dicitur, et quorum particulam huc transferamus: (neque enim belli sunt versiculi, et digni muliercula ista.)

Ἐκ δὲ σεβαστηνῶν ἤξει βελίας μετόπισθεν,
Καὶ σήσει ὀρέων ὕψος, σήσει δὲ θάλασσαν,
Ἡέλιον πυρόεντα μέγαν, λαμπρᾶν τε σελήνην,
Καὶ νέκυας σήσει καὶ σήματα πολλὰ ποιήσει
Ἀνθρώποις. ἀλλ' ἔχῃ τελέσφορα ἔσσετ' ἐν αὐ-
τῷ, etc. etc.

ea iste Alabaster sic exposuit: *Ex Augustinianis, qui religione reguntur Augustini, veniet Lutherus, postquam postpositus est in indulgentiarum praepositione. Et sistere conabitur regularum permissarum subordinationem: sistere etiam conabitur dispositionem Laicae politicae. Veritatis illuminatorem praecipuum, errorum censorem magnum, et docendo subordinatam literarum disciplinam et castitati deuotas sistere conabitur et argumenta multa faciet Protestantibus —*

bus — At ohe! iam satis est. δότε μοι λεκάνην. Quae quidem etsi febriculosi hominis, nimium amantis Sibyllam suam, pulcellamque virgunculam exosculantis, somnia esse omnes intelligunt, non desunt tamen, qui in *Ecloga IV.* Virgilii, cuius initium:

Sicelides Musae paullo maiora canamus,
explicanda eandem viam ineant. Quid enim peruulgatius est, quam poetam in illo carmine de diuino generis humani seruatore loqui? Nondum autem nos poenitet eorum, quae in *Actis Erudit. Lips. a. 1759. mens. Aug.* contra Cl. Angelum Floerchen, licet paullo tristius, quam nunc volumus factum esse, super hoc argumento disputauimus. Si quis velit aliorum sententias cognoscere, praeter laudatos a Burmanno scriptores, memini hoc argumentum tractare alios, vt Boeclerum in *dissert. de bucolico Virgilii quarto Argentor. 1661.* Frid. Bened. Carpzouium in *dissert. de Publii Virgilii Maronis Ecloga quarta, Lips. 1669.* Tob. Eckhardum in *non Christianorum de Christo testimoniis c. 2. s. 17.* Guil. Whistonum in libro: *a Supplement to the literal Accomplishment of Scripture-Prophecies. Lond. 1725. dissert. III.* Io. Massonum in dissertatione affixa Eduardi Chandleri libro: *a vindication of the Defence of Christianity from the Prophecies of the old Testament etc. Lond. 1728.* Io. Marthyn in *the Bucolicks of Virgil with an English Translation. Lond. 1749.* Digna sunt prae aliis, quae expendantur, ea, quae disputauit Lowthius in libro pulcherrimo *de poesi Ebraeorum Sacra: Prael. XXI. p. 427.* quo libro Germaniae donato, atque ita donato, vt multa et praeclara ornamenta liberaliter adderet, quantum sibi omnes verae doctrinae studiosos deuinxerit illustris Michaelis, dicerem, nisi et illius modestia no-

stras laudes respueret, et me, de quo ille immortaliter meritus est, tacite potius admirari illarum virtutum praestantiam, aut iis priuatim commemorandis mihi et amicis satisfacere, quam palam eas praedicare debere existimarem. Ego facilius multo esse puto, quomodo non, quam quomodo illud carmen explicandum sit dicere. Quare et eos, qui Christi natales hic inueniunt, errare dicere audeo, et me, virum de Marcello, an de alio quoquam poeta loquatur, nescire profiteor. In primis vero in legendis Graecorum et Latinorum auctorum libris hanc cautionem adhibendam esse arbitror, ne ob similitudinem quandam cum sacris scriptoribus mysteria nescio quae fingamus, et quomodo ea aut scribere aut cogitare potuerit auctor, operosius disputemus.

Iudicanti enim de talibus duo considerata esse duco. Primum placent mihi valde, quae beatus Gesnerus in *Prolegom. ad Claudian. p. 6.* dicit: *An fortasse plus interdum sit, inquit, in illius versibus, quam ipse sciret, per disciplinam, disputationem, causas cognouisset? Fieri quidem potest, ut poeta aliquis ἐνφροντισίῳ praesertim, ut noster, dum quae sunt νοεῖν etiam αἰσθῆναι vult facere, et conrectanda velut praebere sensibus, dum in partes se omnes vertit et liberum spiritum nunc ad superos euolare patitur et magnum inane percurrere, nunc praecipitat ad inferos, in eas incidat vel cogitationes vel imagines, in quibus plus sit veri, quam ipse primo intuitu obseruaret, vel postea inde elicit. Atque etiam nihil verius est, quam poetam qui illud operam dat, ut quam clarissime aliquam rem exponat, omnibus ornamentis ornet, et venustissimis coloribus, ut ita dicam, pingat, atque hac de causa to-*
tata

tam rerum naturam pererrat, vndique, quae placeant, decerpi, optimis imaginibus perite vtitur, illum igitur poet in facile ea proferre, quae iam aliquis, siue sacrorum, siue profanorum, scriptorum dixerit, etsi ille horum carmina nunquam attigerit. Fortasse haec observatio ad Eclogam Virgilii rectius explicandam facit, praesertim si, quod fere suspicor, poetam Hesiodaeam aureae aetatis descriptionem ante oculos habuisse dicamus. Sed venit etiam mihi alia coniectura in mentem, audacula forte, sed tamen non destituta veritatis specie. Magnam partem eorum locorum, quae, quod attinet ad verba, ad orationem sacrorum scriptorum propius accedunt, puto deberi ingenio monachorum. Nam his codices describentibus obuersata fuisse verba propria Christianae religionis, atque pro veris lectionibus substituta et intrusa, iam alio loco ostendimus, quae nunc repetamus et aliis exemplis augeamus. Apud Theophrastum in *Character. c. 6.*

ὅς συνηχεῖν αὐτοῖς τὴν ἀγορὰν καὶ τὰ ἐργασήρια: ridiculam habet aliquis codex lectionem, μονασήρια, e boni monachi cerebello natam. Didymi Scholiis ad *Il. Γ. 365.* legitur: οὕτως σωφρονῶσιν οἱ ἐθνικοὶ, οἱ ἄθεοι, καὶ ἡ ψευδάνυμα καὶ εἰδωλολατρεῖα σοφία, quae a Christiano addita esse, et facile apparet, et recte animaduertit Iac. Rhoer in *Feriis Dauentrienf. l. 1. c. 12.* Apud Quintilianum *V, 14. 13.* pro *omnes volunt beatam vitam viuere* habent quidam libri *videre*, vbi Cl. Gesnerus adscribit: *ex sacro sermone monachis familiari.* Duo porro exempla profert D'oruillius ad Chariton. *p. 192.* primum ex ipso Charitone *p. 31.* vbi monachum scribentem: κύριος γὰρ εἰμι, καὶ ἐξουσίαν ἔχω αὐτῆς, putat in animo habuisse illud: ἐγὼ εἰμι κύριος ὁ Θεός *σ8.* Denique in *Anthol.*

thol. Epigr. vett. L. II. ep. 68, 4. pro *sed terras omnes impleuit nomine claro*, monachi, ait Burmannus, inuexerunt in codicem: *sed terram omnipotens etc.* Acute etiam Heumannus ad Cic. orat. ad Quirit. post reddit. 1. 8. *ipsa autem patria, dii immortales, dici vix potest, quid caritatis, quid voluptatis habet*, suspicatur, formulae ethnicae, *dii immortales*, grammaticum quempiam Christianum hanc in margine substituisse, *dici vix potest*. Nolim tamen ego, quamuis ingeniosam hanc coniecturam esse non negem, duo verba eiicere. Mutarem potius *habet* in *habeat*. Sed videamus certiora. In *Cornel. Nepot. Agesil. III, 5. cum animaduverteret deorum numen facere secum*, notat Heusingerus, codicem Axen. habere: *vnus numen*, e glossa religiosi hominis, qui non deorum, sed vnus dei numen agnosci voluerit, seque simile idque insigne exemplum protulisse addit ad *Iuliani Caesar. p. 142.* qui liber nunc non ad manum est. Apud Aeschylum *Agamemn. 171.* Scholiastes notat: τούτο δὲ ὁμοίον ἐστὶ τῷ, ἐμνήσθην τοῦ θεοῦ καὶ εὐφρανθην. Stanleius putat hinc apparere, scholiorum auctorem fuisse Christianum. ego potius credo, librarium fuisse monachum, qui hunc pannum attexuit. Apud Ovidium *Amor. I, 5.* in carmine non seuerissimo: *Aestus erat mediamque dies exegerat horam*: notauit Burmannus in priscis editionibus esse: *Festus erat*, et tam hanc lectionem Nasoni a monacho obtrusam fuisse, quam *II, 9. 51. Si tamen exaudis pulchra cum matre rogantem*, cum *audire* magis Latinum sit. Idem non semel obseruauit vir doctus in commentario Seruii in Virgilium. Nam ad *IV, 301. commotis excita sacris*, notatum legitur: *hoc vulgo apertiones appellant*, vbi recte monachi manum sibi deprehendisse videtur, nam apertionis mysterium fuisse cere-

mo-

moniam constat, qua sacerdos accedentis ad baptismum nares et aures tangeret, dicens: *epheta*, id est, adaperire. Denique *IV*, 201. *Excubias diuum aeternas etc.* legitur in commentario Seruii: *quod significat, sine intermissione fieri sacrificia, atque excubare per diem et noctem, ut dicimus, cotidie in officio esse.* haec vltima recte dicit Burmannus glossam monachi sapere, qui de missa, excubiis, lectionibus et cantibus ecclesiae Romanae cogitauerit, quae omnia *officii* nomine appellentur. Denique apud Thucydem *III*, 83. καὶ τὰς ἐς σφᾶς αὐτοὺς πίττεις οὐ τῷ θεῷ νόμῳ μᾶλλον ἐκρατύνοντο, ἢ τῷ κοινῇ τι παρανομῆσαι, Wassius in praefat. Ducker. τῷ θεῷ νόμῳ a Christiano Scholiasta introducta esse coniicit, et verius Dionysium Halic. legere τῷ θεῷ καὶ νόμῳ. Ex his apparere credo, saepius librarios substituisse verba e Christianae religionis doctrina repetita. Atque in iis locis, vbi sententia aliquantulum ad orationem sacrorum scriptorum accessit, facillime illis horum verba in mentem venisse, et saepe, praeter voluntatem fortasse, pro profani auctoris verbis posita esse puto. Quid si igitur bona pars eorum locorum, quorum similitudinem cum aliis scripturae sacrae locis admiramur, non tam ipsis auctoribus antiquis, quam librariis Christianis debetur? Nam si iis in locis eorum manum deprehendimus, quae nihil memorabile habent, quanto magis nihil tale cogitantes neque fraudem meditantes, errare potuerunt, vbi similitudo aliqua sententiarum iis verba Scripturae in memoriam reuocauit, et, vt fieri solet, in rebus nobis notis, manus non attendentis diligenter satis monachi ea scripsit, quae deinde neque potuit delere, neque voluit. Hos igitur aut nimio stupore, aut pietate plerumque, certe non data opera, peccasse arbitror.

trior. Sunt vero exempla, vbi clare apparet, a Christiano homine aliquid additum fuisse. Sic ea fabulae Aesopicae conclusiuncula, quam ἐπιμύθιον dicunt, ὁ μύθος δηλοῖ, ὅτι κύριος ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν, quaeque prope ab illis Salomonis in *Prou. c. 3.* aut Maximo Planudi, cuius ingenio tantum non omnes Aesopi fabulas deberi puto, aut Christiano alicui scriptori est tribuenda. vid. Fr. Vauassor *de ludicra dict. p. 23.* Haec etiam verba, περὶ τούτοις πᾶνλος ὁ ταρσεὺς, ὄντινα καὶ πρῶτός φημι προισάμενον δόγματος ἀναποδείκναι, quae Longino tribuuntur in codice Vaticano Evangeliorum, vbi post nomina oratorum summorum, Lysiae, Aeschinis, Aristidis, aliorum illa ponuntur, (vid. in edit. Pearcii maiori *p. 159.*) a Christiano esse profecta, fere assentior Fabricio in *Bibl. Graec. L. IV. c. 31. p. 445.* vide tamen Guil. Smith in prooemio versionis Anglicanae Longini *p. 22.* Et putauit fortasse aliquis, se hanc fraudem eo facilius facere posse, quoniam iam Moses a Longino in *cap. IX.* laudatur. Non ausim equidem dicere, quae loca corrupta esse existimem. Sed fortasse alii hac coniectura nostra ad quasdam difficultates tollendas tenebrasque dispellendas vti poterunt. Eclogam autem Virgilii, vt eo redeam, omnino incorruptam esse puto, quod ideo moneo, ne quis me illam a librario deprauatam existimare suspicetur. Videtur hoc in fatis Virgilii fuisse, vt lepidos interpretes nancisceretur. Nam et Gallus quidam Faydit, *Georg. I. extr.* vbi, quae ante et post necem Caesaris acciderunt, portenta narrantur, Virgilium defectum solis, qui moriente Domino nostro et Deo, Christo, obscuratus fuit, indicare putauit, et in *Ecl. VIII. 73. 74. 75.*

*Terna tibi haec primum triplici diuersa colore,
Licia circumdo, terque haec altaria circum,
Effigiem duco: numero deus impare gaudet,*
doctrinam Christianorum de trinitate latere odoratus
est homo emunctae naris: (*Fabric. Bibl. Lat. T. II.*)
et ne de Christoph. Landini *Allegoriis Platoniciis*,
quarum ope Aeneida explicuit, aliquid dicam, Io.
Harduinus in Aeneide, id est, opere e monachorum
officinis prolato et impio praeterea atque insulso, vi-
ctoriam Christianae religionis de Iudaica, receptis
Romae, post templi Hierosolymitani euerfionem,
Christianis sacris, cani somniauit, dignus, vel hoc so-
lo nomine, honestissimo, quo eum Bandurius orna-
uit, elogio. (*)

EXCURSVS III.

Virgilii Eclogae illustrantur, explicantur,
emendantur.

*Ecl. III, 50. Audiat haec tantum, vel qui venit,
ecce Palaemon*) Locum distinguo et interpretor sic:
Audiat haec tantum vel — sed dum ipsum nomen
arbitri pronunciare vult pastor, Palaemonem adueni-
re videt. ideo statim addit: *qui venit ecce Palaemon.*
Sentisne hanc interpretationem maiorem loco venu-
statem conciliare? propius enim accedit ad sermo-
nem vulgarem.

*Ib. 64. Malo me Galatea petit, lasciuia puella,
Et fugit ad salices et se cupit ante videri.*
Huius loci incredibilem semper venustatem esse cre-
didi, eumque multas poetas imitatione expressisse ob-
seruavi, inter quos ipsis poetae vestigiis insistere me-
mini Angelum Politianum, qui illa sic mutauit:

T 5

Aureo-

(*) le Pere éternel des Petites-Maisons.

*Aureolo petit hunc pomo lasciuaque currit
Ad salices Nymphæ, furtiuo prodita risu.*

Nisi Politianus hanc imaginem a Virgilio et Horatio expressisset, et inuenisset ipse, superatum esse Virgilium faterer. Sed videamus, quid alii egerint. Ita autem Horatius I, 9. 21.

*Nunc et latentis proditor intimo
Gratus puellæ risus ab angulo,
Pignusque dereptum lacertis
Aut digito male pertinaci.*

Animaduerti præterea duo in eiusdem carminibus similia loca; primum II, 12. 25.

*Dum flagrantia detorquet ad oscula
Cervicem, aut facili saeuitia negat,
Quæ poscente magis gaudeat eripi,
Interdum rapere occupet.*

vbi quam venusta est illa *facilis saeuitia*! deinde I, 6, 17.

*Nos conuiuia, nos praelia virginum
Scētis in iuuenes unguibus æcrium
Cantamus.*

quo in loco explicando miror quomodo viri docti haerere potuerint. Virgines, dicit poeta, unguibus antea relectis inuolare in faciem iuuenum, eorumque proteruitatem his armis, hac vi, non vera, sed iocosa, repellere videri velle: non vere eos laedere, non vulnerare, non fugare et auertere cupere puellas, sed speciem tantummodo pugnantium præbere. Progre diamur ad patrem amorum, qui in Arte I, 483. hæc habet:

*Forsitan et primo veniet tibi littera tristis
Quæque roget, ne se sollicitare velis.*

Quod

*Quod rogat illa, timet, quod non rogat, optat, ut
instes,*

Insequere et voti postmodo compos eris.
atque eodem libro v. 663.

Quis sapiens blandis non misceat oscula verbis?

Illa licet non det, non data sume tamen.

Pugnabit primo fortassis, et, improbe, dicet,

Pugnando vinci sed tamen illa volet.

idemque paullo post. v. 673.

Vim licet appelles, grata est vis ista puellis,

Quod iuuat, inuitae saepe dedisse volunt.

Eandem elegantiam sectatus assecutusque est Tibul-
lus, I, 4. 53.

Tunc tibi mitis erit, rapies tum cara licebit

Oscula: pugnabit, sed tamen apta dabit.

Rapta dabit primo, post offeret ipsa volenti,

Post etiam collo se implicuisse volet.

atque, I, 9. 43.

Saepe insperanti venit tibi munere nostro

Et latuit clausas post adoperta fores.

quod Bruckhusius recte meliusque Vulpio interpreta-
tur: Latuit tanquam, quae nollet reperiri, quum ta-
men id vel maxime cuperet. Praetereo alios e re-
centioribus, inter quos huius venustatis studiosus fuit
Heinsius in *Sylu.* p. 218. ed. Lugd. a. 1606. Sed ma-
neamus in antiquis. ex his Apollonius canit: *Argon.*
III, 1021.

Ἄμφω δ' ἄλλοτε μὲν τε κατ' οὐδενὸς ὄμματ' ἔρειδον

Ἀιδόμενοι. ὅτε δ' αὖτις ἐπὶ σφίσι βάλλον ἐπωπᾶς

ἰμερόεν φαιδρῆσι ὑπ' ὀφρύσι μειδίωντες.

quibus quid potest elegantius esse? Loquitur vero de
Iasone et Medea. E Graecis memini mollissime di-
cere Achillem Tatium, L. I. p. 39. τὸ γὰρ ἐρασῶ
φίλημα πρὸς ἐρωμένην, θέλουσάν μὲν παρέχειν, αἰ-
τησις

τησις ἐστὶ σιωπῇ, πρὸς ἀπειθοῦσαν δὲ ἱκετηρία. Καὶ μὲν προσῇ τις συνθήκη τῆς πράξεως, πολλάκις δὲ καὶ ἐκδῶται πρὸς ἔργον ἐρχόμεναι θέλῃσι βιάζεσθαι δοκεῖν, ἵνα τῇ δόξῃ τῆς ἀνάγκης ἀποτρέπωνται τῆς αἰσχύνης τὸ ἐκούσιον. et pariter Aristaeonum L. I. ep. 12. Λεκτέον δὲ μόνον ὡς ἀντιλέγει τοσῶτον, ὅσον ἐν τῷ βραδύνειν αἰρεθεῖσαι, ubi Mercerus similem Ouidii locum adfert:

Quae cum ita pugnaret, tanquam quae vincere nollet,

Victa est non aegre proditione sua.

sed sat multa contulimus exempla ad illam Virgiliani loci elegantiam illustrandam explicandamque.

Ecl. V, 40. inducite fontibus umbras.)

Quoniam vnus codex *frontibus* habet, venit mihi noua huius loci interpretatio in mentem. Nempe interpretor eum sic: cingite frontem fertis, aut, imponite capiti tristes cupressos moeroris dolorisque signum. Virgilius, siue Mopsus, mortem amici deplorat. Quare non video quam bene dici possit, arbores, quae fontes inumbrent, vel ramos frondentes esse ponendos, vt explicant. Neque meliora sunt, quae habet Seruius. Longa denique alia ratio est loci, quem huc non pertinere puto, in *Ecl. IX, 19.*

Quis caneret Nymphas? quis humum florentibus herbis

Spargeret? aut viridi fontes induceret umbra?

Frontem non male de toto capite dici, firmant exempla Ouidii, *Art. I, 223. praecinctus arundine frontem*, et *Fast. VI, 321. Turrigera frontem Cybele redimita corona*, atque Horatii, *I, 1. Doctarum bederae praemia frontium. Vmbra* de fertis optime arbitror dici, consideratis exemplis similibus a Gronouio

nouio allatis in *Obs.* L. IV, 18. et Burmanno ad *Ouid. Metam.* III, 665. vbi pro *racemiferis frontem circumdatus vuis* etiam Schol. Statianus exhibet, *umbris*. Laudatur ibi etiam Virgil. *Aen.* VI, 772. *Atque umbrata gerunt ciuili tempora quercu.* et sic equidem intelligo locum Aeschyli in *Sept. c. Theb.* 390. Τρεῖς κατασκίους λόφους σείει. De verbo denique *inducere* pro *tegere* vide, quae notauerunt Heinsius ad *Ouid. ex Pont.* IV, 12. 32. et *Metam.* IV, 408. Burmann. ad *Virg. Ecl.* IX, 19. et Oudendorpius ad *Lucan.* IV, 132.

Ib. 36. *Candidus insuetum miratur limen olympi.*) Illa confusio inter *limen* et *lumen* omnino frequentissima est. vide ad *Ouid. Trist.* IV, 4. 45. Drakenborch. ad *Liu.* X, 23. 12. et Cl. et eruditiss. Corn. Val. Vonckium in *Spec. Critic.* p. 27. sed hoc loco praefero omnino *lumen*, quod est in quibusdam codd. Videtur melius conuenire τῷ *insuetum*. nondum inquit tantum luminis splendorem vnquam expertus est Daphnis. Quemadmodum, qui ex obscuro loco repente in solem prodit, non ferre potest lumen, ad splendorem conuiuet, (σκαδαερμύττει) ita etiam Daphnis etc. Intelligisne quid velim? Caeterum probe noui *limen* dici saepe poetis de superis et inferis locis, neque πύλας αἰδου ignoro. vid. Elsnerus ad *Matth.* XVI, 18. Alberti in *Obseru.* p. 111. Alb. Schultenius ad *Iob.* p. 433. Cl. Rhoer in *Miscell.* L. I. c. 20.

Ecl. VII, 52. *quantum Aut numerum lupus aut torrentia flumina ripas.*) Exponunt: lupum etiam numeratum pecus inuadere, quod prouerbum notum est, atque etiam in vernaculum sermonem transiit.
Sed

Sed nescio an bene hic sensus huic loco conueniat. Malim *numerum* interpretari multitudinem ouium. nam talem significationem etiam τὸ *numerus* habere docet Heinſius ad *Ouid. Met. VII, 8.* et ex *Pont. II, 9. 60.* atque idem et Burmannus ad *Epist. VIII, 24.* *Nec numerum Danai militis*, ubi alii libri habent *numeros*. sensus est: non magis frigus Boreae curo, quam lupo magnum gregem curat, quam timet multitudinem ouium.

Ecl. X, 46. Tu procul a patria (nec sit mihi credere) tantum Alpinas, ab dura, niues et frigora Rhesi Me sine sola vides.) Si interpretationes virorum doctorum, quas Burmannus collegit, examinaueris, videbis eas esse coactas omnes praeter Heumannii expositionem. Ego puto verba, *nec sit mihi credere tantum*, esse coniungenda, et ita exponenda: dummodo ego hoc non credere deberem: si modo haec non vera essent. De hac rariore verbi *tantum* significatione vide Marium ad *Ouid. Am. II, 15. 18.* *Tantum ne signem scripta dolenda mihi* et Douzam ad *Remed. 714.* *Tantum iudicio ne tuus obsit amor.*

XI.

De Friderico M. postgenitis caro. Programma nomine Academ. Halensis scriptum et orationi sequenti praemissum.

In hac omnium bonorum alacritate ciuiumque laetitia, gratias agentium Dei benignitati Regisque sapientiae, gratulantium inter se sibi suisque nouam auspiciatissimoque coniugio patriae conciliatam felicitatem,

tem, et dulce certissimae spei pignus animo completentium cupidissimo, gestit quoque Academia Fridericiana, prostrata animo atque cogitatione ante solium Regis Inuicti, sacram purpuram e longinquo adorare, gratulari Patri Patriae nuptias amabilissimi e Diuo Fratre Nepotis, Friderici Wilhelmi, cum exoptatissima sponfa, Elisabetha Christina Ulrica, vota nuncupare pro salute Domus Augustae, qua publica felicitas continetur, piisque precibus omnia a Deo immortalis Friderico exposcere et impetrare, quae Sapientissimo, Fortissimo Felicissimoque Regum precari fas est. Intelligit enim non sine suauissimo suae felicitatis sensu, quantum admirabili sapientiae Regis Magni, incredibilique, qua ciuium salutem complectitur, amoris et curae debeat, defensisque fortiter finibus, pace restituta, tranquillitate et libertate publica firmata, totque aliis rebus prudentissime constitutis, maximum hunc cumulum Optimum Regem iis, quorum numerus iniri non potest, beneficiis addidisse videt, et felicitatis futurae illiusque ad liberos nostros posterisque propagandae fundamenta posuisse firmissima. Non satis habet patriae amantissimus Rex, nobis omne, quam bonorum regum similitudine Friderico imperium praestat, felicitatis genus conciliare: nepotum etiam saluti prospicit, terras suas omni tempore beatas, aureamque hanc aetatem, qua nomen BORVSSICVM CVM ADMIRATIONI toti terrarum orbi, tum terrori hostibus, atque praesentissimo auxilio amicis esse gloriamur, aeternam esse iubet. Hoc vero animo quid amabilius, aut quis hoc Rege ciuium amantior cogitari potest? huic prouidentiae quae gratia referri? Habenda certe est, quantam maximam animi nostri capiunt.

Vta-

Vtatur laeto mentis augurio: excitati futurae felicitatis fiducia praecipiamus posteritatis salutem, quibusque olim nepotes diem, quo Fridericus Wilhelmus et Elisabetha Christina manus iunxerunt, precibus celebraturi sint, ita nobiscum consideremus, ut solemus ea contemplari, quae oculis cernimus. Immensam laetitiae gratulationisque materiam inueniemus, plenique bonae spei et animi non iucundioribus cogitationibus tam fausto die nos immorari posse fatebimur. Nam si animum hominis beati et affluentis omnibus bonis nihil magis angit, aut incerta dubiaque spe futuri, aut alterius fortunae metu, qui omnem voluptatem minuit extinguitque: si nemo est adeo illiberali atque inhumano ingenio, nisi ille a natura desciverit omnino sensumque omnem humanitatis amiserit ex animo, qui posteritatem nihil ad se pertinere credat, et praesenti felicitate contentus futurorum temporum salutem, spes, gaudia, metus et calamitates nec prospiciat, nec curet, solaque sua voluptate humani generis salutem metiatur: si denique eo suavius bonis nostris afficimur, quo certius horum quasi haeredes fore praevidemus liberos nostros, quique ab illis nascantur, nonne nos, qui Fridericum Magnum alteri seculo prosperitatis et tranquillitatis auctorem esse et fore intelligimus, omnibus laetitiis incedamus? Effecit Ille, rebus praeclarissime gestis, ut honorificentissimis, quae antiqua et recentior aetas bonis principibus imposuit, nominibus ornandus, ut Pater Patriae, Iustus, Constans, Magnanimus, Inuictus appellandus esset. Sed haec tamen omnis laus Illi communis est cum pluribus, magna ea quidem, immortalis omnibusque seculis celebranda, sed tamen communis cum aliis. Ipsum illud Magni cognomen, quod nemo maiori unquam iure meruit,

meruit, partum Friderico tot victoriis et triumphis, datumque ob eam, quae Illi diuinitus ad amplitudinem, ad gloriam, ad res magnas bene gerendas adiuncta fuit, fortunam, tamen alii quoque aut arrogauerunt sibi, aut ab hominum, ad voluptatem omnia loquentium, leuitate delatum acceperunt. Quod vero posteritatis quoque animos sibi deuincit, quod **CARVS POSTGENITIS** statuis subscribi debet: haec propria est Friderici Magni laus: hoc nomen nulli principum adhuc datum, quo licet multa splendidiora sint, nullum tamen dulcius et iucundius.

Liceat nobis sine sacrilegii metu augustas aedes intrare et morari paulum in illo, vnde publica felicitas emanat, lateque diductis riuus per terras Borussicas diffunditur, sapientiae templo, vbi praesentiam numinis non sine sacro quodam horrore sentimus, excubantemque pro nostra salute prouidentiam adoramus. Iuuabit olim ibi Fridericum adspicere, illum hostium, multitudine innumerabilium, locis infinitorum, omnique copiarum genere abundantium, victorem, Germanae libertatis vindicem, Regem inuictum, numerosa nepotum prole cinctum et blando vultu spem patriae totque hominum delicias intuentem. Quantum putamus hoc adspectu recreatum iri senectutem crudam et viridem, quae hoc quasi praemium habebit vigiliarum, curarum, periculorum, itinerum, solatiumque iucundissimum, vt efflorescentes ad Brandenburgicae Domus gloriam iuuenes complectatur, generosamque Augusti Wilhelmi indolem in iis agnoscat? Quantam censem ad tenellos animos excitandos viam habituram esse orationem Friderici senis, suo exemplo docturi, quam di-

U

gna

gna sit rege magnitudo animi, quantam laudem mereatur inuicta constantia, quanta admiratio sequatur intrepidam fortitudinem, quam amabilem principem reddat amor iustitiae, litterarum, ciuium. Immo iuuabit Fridericum videre consilia agitantem cum Wilhelmo et Elifabetha de educatione Borussicae iuentutis Principum, adhibere idoneos formandis animis viros, diligenter curare omnia, quae tanti imperii haeredes ornent, dignosque summis maioribus efficiant. Maximo vero Regum, et, si humana conditio pateretur, immortalitate dignissimo, post longissimam plurimorum annorum seriem (audi Deus votum!) ad cognata sidera recepto, quantum felix Borussia in Friderico Wilhelmo ardorem laudis, acerrimumque studium persequendi vestigia maiorum admirabitur! Agnoscat filium Augusti Wilhelmi, cui utinam licuisset per fati acerbitatem taedas has nuptiales adspicere hilaresque gratulantium ciuium voces audire! (Heu! recrudescit optimi Principis morte animis alte impressum vulnus, et lacrumabili desiderio impletur animus. Sed vincamus dolorem, reprimamus luctum, abstineamusque tam laeto die querelis, quibus iam nihil effici potest aliud, quam ut augeatur dolor.) In Friderico igitur Wilhelmo agnoscat imaginem illorum principum, quorum virtute Brandenburgica Domus in summum, quam mortalitas capit, felicitatis fastigium prouecta est. Videbit et se videre laetabitur patria verissimam matrem ciuium, Elifabetham Christinam; sentiet, quo patriam diligit, affectum tenerum: amabit Reginam, in societatem curarum pro salute Borussorum venturam, saluberrima consilia augusto Marito daturam aemulaturamque Liuiam, cuius potestatem neminem sensisse fama est, nisi aut leuatione periculi, aut digni-

gnitatis accessione: Eandem denique Augustae pro-
lis curam sapientem suscepturam, moribus, institu-
tis, verbis, exemplis mentem animumque conforma-
turam: ipsi vero Wilhelmo multo iucundiorum vi-
tam reddituram, quae adiunctae sunt principum et-
iam maximorum fortunae, molestias emollituram
amoris dulcissimi frequenti et suavi significatione,
animumque curis publicis defessum recreaturam sen-
suque voluptatis liquidissimae perfusuram, quantum
laudabit et praedicabit! Nihil accidet faustum et iu-
cundum, cuius causa non Elisabethae quoque gratias
habendas esse iudicet: nunquam videbit Regem, se-
reno animo tot pro populi salute curas et negotia su-
stinentem, quin celebret Reginam, cuius fide, suavi-
tate et prudentia imperii onera leuari intelligit: nun-
quam praeclara virtutum ornamenta in haeredibus
obseruabit, quin, cuius disciplinae illa debeantur, re-
cordetur. Proponamus nobis posteritatem mentis-
que oculis intueamur pium populum, non solum in-
tellecturum suae fortunae magnitudinem, sed etiam
auctorem illius praedicaturum. Vt exsultabit ille et
lactabitur! ut amabit Matrem optimam! quibus vo-
tis et precibus celebrabit memoriam d. XIV. Iulii!
quas gratias aget Friderico, post longissimam inter
mortales commorationem ad deos regresso, quibus-
que verbis illius sapientiam et amorem patriae extol-
let, manantibus subinde lacrimis, quae et desiderium
Maximi Regis et gaudii magnitudinem quavis ora-
tione disertius veriusque indicabunt! Tantam lae-
tandi materiam nobis auspiciatissimus hic dies offert,
qui Friderico Wilhelmo amabilissimam coniugem,
Borussiae sapientissimam Reginam, ciuibus optimam
matrem, a Friderico Magno electam, petitam, im-
petratam et his terris donatam dedit. Hanc, hanc

ob causam Ille Patriae Patris et Regis postgenitis cari nomen meruit.

Nec vana nobis haec gaudia fingimus, aut ideo hanc laetitiam perpetuam fore credimus, quia, ut fit, animus noster ea nunquam nos amissuros esse existimat, quae maxime amat, quorumque desiderium se aegre laturum esse sentit. Non fallimur mentis praesagio: non vanam aut dubiam spem concepimus. Primum enim si amorem Friderici erga ciues suos cogitamus, tot saluberrimis legibus, tot praeclaris institutis clarissime demonstratum: si, qua cura diuo Fratre extincto Nepotum commodis prospexerit, quanta diligentia id egerit, ut, cum natura non esset, animo tamen videretur pater, recordamur: si illam, qua Rex Philosophus pollet, de ingeniis iudicandi facultatem consideramus, quae acutissime animos explorat, mores prudentissime cognoscit, dissimulationis integumentis facile quidque euoluit, nec, admirabili sagacitate nixa, plurimo rerum usu confirmata, Deique, suae maiestatis inter nos vicarium amantis, fauore, adiuta, decipitur et errat: nonne persuadeamus nobis necesse est, talem ab Illo quaesitam electamque esse sponsam, quam Friderico suo Wilhelmo iucunditatem patriaeque felicitatem perpetuam allaturam esse praeuideret? Sed bene habet. Non coniecturis opus est, quanquam certis iis, cum luculentiora felicitatis argumenta adsint. Nouimus Elisabetham Christinam Ulricam: nouimus ingenium, animum, moresque aureos, quos plena pudoris maiestatisque fronte illisque amabilissimum animi vigorem praeclarumque ad omnia magna impetum spirantibus oculis praefert: scimus, praestantissima educatione illam coronae et sceptris praeparatam fuisse:

fuisse: tot clarissimis exemplis cognitum habemus, a Carolo et Philippina Charlotta nihil, nisi magnum et excellens, nasci posse. Habet enim hoc Domus Brunsvicensis, ut, acceptis ab illa diuinarum virtutum Reginis, non exiguam suae felicitatis se ei debere, Borussia fateri debeat, lubenterque fateatur. Dedit Illa Friderico I. Sophiam Charlottam: dedit Sophiam Dorotheam Friderico Wilhelmo: dedit Friderico Magno Elisabetham Christinam, Piam, Comem, Prudentem, patriaequae amantissimam matrem: dedit diuo Augusto Wilhelmo Louisam Amaliam, quae nunc laeta interest auspiciatissimis Filii nuptiis, quarum exoptatissimos fructus utinam quam diutissime capiat! Illas vero a nobis commemoratas Reginas quis nescit totidem esse virtutum omnium exempla? Quibus nunc bono omine, modo faueat Deus muneri suo! accedit Elisabetha: hac nobis concessa, nouo sibi beneficio deuinxit Borussiam Brunsvicensis Domus: hac donata, nouo documento Illa ostendit, sibi fato datum esse, ut Reginas edat, illarumque numine populis felicitatem, gaudium, spem, conciliet.

Quae quidem cum ita sint, bene speremus! bene sperare iubeamus cum omnes, qui nunc viuunt, tum liberos, nepotes posterosque omnes! Hilari pietate sacrum et festum nobis diem obeamus: agamus dicamusque ea, quae nos bona nostra non ignorare indicent, animumque pium et fidelem testentur. Elegimus interpretem animi nostri eloquentiae professorem ordinarium, Christianum Adolphum Klotzium, collegam nostrum, illique mandauimus, ut pietatem nostram oratione declararet. Hic igitur prouidae Regis benignitati gratias aget, Deumque Optimum

Maximum supplex venerabitur, ut huius diei laetitiam perpetuam nobis esse iubeat, votis pro tota Domino Augusta nuncupandis. Dicauius huic panegyri diem XVII. Iul. pompamque hora X. deducere ad aedem D. Mariae constituimus. Significandum hoc duximus omnibus, siue illi huius urbis proceres, siue ciues sint hospitesque, pro loco quisque suo, honoratissimi, eosque ad supplicationem Deo immortali publico nomine decretam vocandos. Orare quenquam aut pluribus verbis inuitare eos, quibus haec tabula tradetur, ideo nolumus, ne diffidere videamur cuiusquam pietati gratoque erga Regem animo. Numerabit enim posteritas mirabunda in iis, quae Friderico *Magni* cognomen imposuerunt, etiam amorem ciuium, quo ille liberorum erga parentes amor maior esse non potest. Non orari volumus, non cogi ad declarandam pietatem erga Regem, pro quo quis est nostrum, qui non vitam profunderere paratus sit? Nutu tantummodo et verbo nobis significari cupimus, quicumque aut Borussico sumus sanguine geniti, aut sub iusto, benigno et fortunato tanti Regis imperio quiescimus, amoris erga Fridericum ostendendi a fortuna datam esse occasionem. P. P. die XVI. Iulii cld Id cclxv.

XII.

Oratio,

qua Friderico M. nuptias Friderici Wilhelmi,
Borussicae iuventutis principis cum Elifabetha
Christina Ulrica, gratulabatur Aca-
demia Halensis.

Bene dicendi artem tradere, et, quoties opus esset,
publico nomine verba facere iusso ecquod tem-
pus illam prouinciam auspicandi opportunius mihi
dari poterat, quam illud ipsum, quo tota haec vrbs
in laetitiam effusa plausu et gratulatione personat?
quod argumentum orationis a me eligi grauius atque
iucundius oblata hac publicae felicitatis et laetitiae
commemoratione? quis ad dicendum amplior con-
tingere locus consecrato hoc Deo immortalis templo
eoque magnifico et digno huius diei splendore appa-
ratu exornato? quae maior auditorum frequentia et
praestantia optari hac piorum ciuium multitudine,
quorum studiis ipsum coelum fauere videtur, quod
posteaquam diu nubibus obductum, triste et turbi-
dum fuit, paucis ante haec sacra diebus large diffu-
so lumine ridere coepit, et liquidissimam huic pom-
pae deducendae tempestatem indulsit? Supplicatio-
nem decreuimus Deo ob singulare illius beneficium,
laetisque carminibus concessum nobis eius numine
munus celebrandum esse duximus: audimus hilares
voces, quibus cura, sapientia, ciuiumque amantissi-
mus animus Patris Patriae praedicatur, quem nos non
more et consuetudine, sed summo suo merito et ex
animi sententia ita appellare nouo documento patet:
toto pectore felicitatem nostram sentimus, quantum-
que

que Deo debeamus, intelligimus, qui nobis Fridericum Magnum regem et patrem dederit: nec continere possumus volumusque animo, quae tacita concepit pietas, vota. Hoc unum restabat, quod a Magno suo Rege exspectaret Borussia: hoc unum patriae per eum sibi felicitatis magnitudini deesse querebatur Patria. Perfuncta erat fatali illo et diuturno, quanquam ad immortalitatem memoriae Borussorum nomini gloriosissimo bello: antea multis undique cincta periculis, impetu hostium represso, explicitam summa Imperatoris maximi prudentia et expeditam se esse gaudebat: illa in conficiendo celeritas, fortitudo in periculis, consilium in prouidendo, illae reliquae imperatoriae virtutes, quas omnis posteritas in Friderico Magno admirabitur, pacem reddiderant et tranquillitatem: tot victoriis reportatis, triumphis actis, tropaeis constitutis, aeterna laurea condecoratus Rex noster redierat. Finito vero illo bello, quod pro defendendis a vastatione regni sui finibus, pro iusta causa, pro conseruanda libertate Germaniae, hominum amantissimus Rex gerere coactus erat, quid videbamus nunc illum agere? quid curare dies noctesque? quae cogitationes in illo debellatore hostium et defensore imperii animo versabantur? Semper similis est Fridericus, nec minor pace, quam bello, nec terribilis magis hostibus, quam amabilis suis. Cuius inuictam fortitudinem, animique constantiam, nec innumerabili hostium multitudine fractam, nec totius fere Europae comminationibus oppressam, antea admirata erat patria: illius incredibilem erga ciues amorem, excubantemque labore et consilio pro nobis atque vigilantem animum non poterat non eadem adamare. Nonne enim, quibus praeter Fridericum nemo mederi poterat, vulnera belli sanabat?

quae

quae perculsa et prostrata, quod non aliter esse poterat, belli impetu iacere videbat, excitabat? quam plurima, quae ad ornamenta et emolumenta regni sui pertinerent, procurabat? Delectamur agrorum antea desolatorum cultura: adspicimus colonos sibi arantes, sibi ferentes sibique metentes, laetas segetes et tuto greges nostros per rura ambulantes: fertilitas et amoenitas locorum, ubi antea milites castra posuerant, oculos allicit: Copia et rerum abundantia reddit: gaudemus litterarum et legum honore, restitutis reipublicae plurimis, quae bello perdiderat, et ornamentis dignitatis et praesidiis stabilitatis suae, commerciorumque expedita ratione: nullus metus, nulli repentini terrores, nullus fletus: omnia tuta, tranquilla, laeta, et, si lacrimas videmus, aut exprimit illas amor et pietas erga Fridericum nostrum, aut elicit matribus adspectus redeuntium e bello filiorum.

Verum in hac summa felicitate et laetitia semper tamen angebat patriam ille metus, ne tot tantaque bona, incredibili labore et plurimo sanguine nobis conciliata, amitterentur. Prospiciebat illa identidem, ut decet bonos ciues, posteritatem: considerabat secum duram mortalitatis necessitatem, qua nec maximos reges exemptos esse dolemus: quoque felicior se iudicabat, eo ardentius, ut prosperitatem publicam, quasi haereditatem, liberis suis posterisque relinquere posset, optabat. Nemo Vestrum erat, qui non in Friderico Wilhelmo imaginem Magni Friderici et diui Augusti Wilhelmi agnosceret, quorum ad similitudinem cum illum sese composuisse intelligeretis, quoties Deo gratias egistis, cuius beneficio hanc Domui Brandenburgicae propriam et perpetuam laudem datam esse iudicauistis, ut regium solum non minus natalium felicitati, quam suis virtutibus principes

cipes inde orti omnes deberent! Haec igitur cum sentiremus, hoc cum animo essemus, illam tantummodo desiderauimus matrem saepe animo, quam a Friderico electam, bonis auspiciis Friderico Wilhelmo iunctam, terrisque Brandenburgicis donatam si adepti essemus, nihil tum ad nostram felicitatem addi posse existimauimus.

Quomodo enim reprimeremus desiderium Matris ciuium, quam non minorem Augusto Marito iucunditatem, perpetuorum, quos nostra causa exemplo maiorum suorum illum suscepturum esse praeuidimus, laborum leuamento et solatio, quam nobis amore, sapientia, pietate, reliquisque magna Regina dignis virtutibus praestituram esse, summo iure sperare nobis visi sumus? Optima et fausta quacuis nos posteritati polliceri posse credidimus, si illud munus deberemus Friderici sapientiae, quae rerum anteaclarum memoria, intelligentia praesentium, futurarum prouidentia valet, de quaque re optime iudicat, indolem hominum acute perspicit, sagaciter virtutes et vitia indagat, quaeque, ut fortitudo bellica Magni, sic Regis Philosophi nomen Friderico conciliauit, nec sapientiae tantum, sed etiam, qui ab illa nunquam se iunctus est, nunquam seiungi potest, innumerabilibus documentis demonstrato amoris patriae. Nihil, ad futurae felicitatis, ad perpetui gaudii spem certius laetiusque fieri posse videbatur.

Auditae sunt preces nostrae: compotes votorum facti sumus: prospexit nobis, prospexit nepotibus nostris diuina Friderici prudentia. Habet Fridericus Wilhelmus exoptatissimam coniugem: scimus, quam nos habituri olim sumus Reginam, omnibus illam virtutibus, quae bene sperandi laetandique amplissimam materiem praebeant, ornatissimam: fiduciam his nuptiis

ptiis certissimam non solum nostrae felicitatis stabilitate, sed tradendae quoque olim alteri saeculo, nacti sumus. Quis nuntius nobis iucundior esse potuit hoc: desponsatam esse Friderico Wilhelmo Elisabetham Christinam Ulricam, dignam patre, Carolo Brunsvicensi, filiam? Accepimus omen: agnouimus nouum Domus Brunsvicensis beneficium, et pleni laetitiae bonaeque spei futurae felicitatis fundamenta iacta esse professi sumus. Quomodo enim ignorare potuimus, quanta concordia quantusque omnium virtutum concentus cum beneficio naturae, tum bonae educationis consiliis, Elisabethae contigerit? quidni animo et cogitatione praecipere voluptatem, a coniuge omnibus sui generis virtutibus condecorata Marito afferendam, fructusque e prudentia Reginae, in laborum curarumque consortium assuntae, in Borussia redundaturos? Acta nunc sunt omnia: celebratae auspiciis optimis nuptiae: nostra, nostra est Elisabetha Christina Ulrica.

Praeter admirabilem vero Regis sapientiam, praeter virtutum, quibus Elisabetha excellit, ornamenta, alia etiam habemus bene sperandi de his nuptiis argumenta. Nam si, qua necessitudine inde a plurimis annis Brandenburgica Domus cum Brunsvicensi coniuncta fuerit, consideramus: si quam amice utraque Domus conspirauerit ad communem salutem, quaeque mutua amicitiae documenta sibi inuicem dederit, recordamur, si, quae ex hac coniunctione emolumenta in utriusque regni ciues redundauerint, cogitamus: non solum arctissimis amorum vinculis principum animos semper coniunctos fuisse intelligimus; sed etiam, quantum de hac animorum conspiratione, concordia, amicitiaque, non noua illa, aut nuper instituta, sed inueterata iam, patriae polliceri possimus et debeat.

debeamus, cognoscimus. Paucos certe ex omni memoria inuenietis principes, qui tot officiis se inuicem complexi sint, tanta fide et constantia coeptam amicitiam retinuerint, et cum pacis tum belli temporibus alacrius sibi mutuam opem tulerint. Lubet paullum his cogitationibus immorari, et priusquam ad iucundissimum gratulationis officium redeamus, in memoriam reuocare, quibus coniunctissima Domus Brandenburgicae et Brunsvicensis necessitudo declarata est, clarissima et maxima documenta. Quorum quidem enumeratio licet vix maiorem animis nostris laetitiam addere posse videatur, eosdem tamen in certiore et veriore, quemadmodum confido, spem prosperitatis adducet, sapientiamque Regis clarius ostendet, qui ex illa domo Friderico Wilhelmo coniugem petendam esse duxerit, cuius amicitia, fides, et generosa indoles Brandenburgicae domui cognita esset et perspecta.

Cogitantibus amicitiae coniunctionisque necessitudinem, quae semper Brandenburgicae Domui cum Brunsvicensi fuit, quid nobis prius hoc die in mentem veniat frequentissimis connubiis et affinitatibus, quibus iunctis vtraque domus sibi inuicem animum et amorem declarauit? Admonent nos et in memoriam reuocant hae nuptiae aeterna Reginarum nomina, quas Domus Brunsvicensis et Luneburgensis nobis dedit, quarumque laudes nulla obliuio delebit. Viuit in animis nostris memoria Sophiae Charlottae, cui filium tanto patre dignum debebat ille Fridericus, qui primus Domui Brandenburgicae diadema regium imposuit, et magno animo, bonis legibus latis, multis rebus prudentissime constitutis, sapientissimis de rebus diuinis sententiis, receptis in regnum suum, quos facua superstitio patria eiecerat, eruditionis amore, hac
litte-

litterarum Vniuersitate condita, Sapientis nomen natus est. Nostis vero illam Ernesti Augusti, Electoris Hanouerani, filiam fuisse. Viuit memoria Sophiae Dorotheae, ex eadem domo petitae, nuptae Friderico Wilhelmo, numerosae prolis foecundissimae matris, testisque cum amoris, quem maritus animo vere paterno sibi conciliauerat, tum tot victoriarum, ope militis, a Wilhelmo collecti, partarum. Viuit et utinam quam diutissime uiuat! Elisabetha Christina, de qua olim posteritatem ita iudicaturam esse scimus, ut dignam Friderico Magno coniugem appellet, quae laude nullam maiorem esse nobis persuasum est. Viuit Louisa Amalia, Diui Augusti Wilhelmi coniux, quae nunc iucundissime adspectu Elisabethae suae afficitur, filiiue fortunam laeto vultu, immo humescentibus prae gaudio oculis, praedicat. Utinam licuisset per fati necessitatem tibi, Auguste Wilhelme, diutius populo Tui amantissimo interesse, et Friderico Tuo coniugem quaerere. Summas in Louisa Amalia virtutes cognouisti, nihilque dulcissimo illius erga Te amore Te suauius affecit. Nemini dubium esse potest, quin Tu quoque ad Domum Brunsvicensem rediturus fueris, et eandem inde Filio tuo voluptatem petiturus, qua ipse incredibiliter lactabaris. Utinam potuisses Tua manu sponsam Friderico adducere, nuptialia haec sacra oculis videre et commendare tua voce filio coniugem, nobis reginam. Nullius rei tristes memoria turbaret atque imminueret laetiam nostram, sed augeret illam vultus Tui conspectus, qui nobis animo infixus haeret. Verum inuidit nobis hanc felicitatem fortuna. Discessisti a nobis omnibusque triste tui reliquisti desiderium. Quamquam quidni credamus, Te quoque pro perpetuo Tuo erga nos amore superis nunc adscriptum, deie-

ctis

ctis ad terram oculis, exultantis populi gaudia adspicere, cum corpore nequeas, animo iis interesse, et nostrae prosperitati quam maxime favere? Abduxit me paulum tristis recordatio Augusti Wilhelmi, cuius ecquod erit tempus unquam, quo memoria, laus ac fama moriatur? a rei laetissimae commemoratione. Non enim omittere debemus, ipsam Philippinam Charlottam, matrem amabilissimae nostrae Elisabethae, magni nostri Regis sororem esse, atque Carolum nobis filia sua data plenissime gratiam Domui Brandenburgicae retulisse. O admirabilem utriusque Domus felicitatem, alteri ab altera conciliatam, firmatam et stabilitam! O egregiam laudem ab utraque Domo sibi inuicem tributam, maiorem illam quovis alio testimonio et praeconio! Tot enim ex eadem Domo petitis virginibus iisque concessis sponsorum precibus et votis, cum, quam eximia virtutis indoles illius propria sit, quamque faustis ea sub penetralibus nutriri soleat, quam praeclara disciplina ibi vigeat, summi principes luculenter ostendunt, tum, arctissimis necessitudinis vinculis Brunsvicensem et Brandenburgicam domum coniunctam esse, apparet.

Inuiti relinquinus hanc rem, de qua eo lubentius dicimus, quo suavius est, in eorum temporum memoriam redire, quibus magnum bonum nobis obtigit. Sed restant complura alia amicitiae documenta, quae non possumus non paucis attingere. Longiorem enim orationem ipsa, qua pleni sunt animi nostri, laetitia, impatiens morae et verbosam narrationem detrectans, non admittere videtur. Quare antiqui temporis memoriam praetereo, quaeque illa mihi praebet, amicitiae exempla taceo. Possem narrare Ioannem et Ottonem, filios Alberti, Ottoni Brunsvicensi, quem more istius aetatis Infantem appellauerunt, in recuperan-

peranda vrbe, Brunsviga, et seditione opprimenda
 vtilem operam praestitisse, eundemque Ottonem ad-
 fuisse illis contra Episcopum Halberstadiensem et Hen-
 ricum Anhaltinum. Addere possem, Ioannis opera
 inducias factas esse inter Albertum Brunsvicensem et
 Episcopum Hildesensem, nec, si modo luberet,
 pauca dici possent de animo ducum Brunsvicensium
 grato. Quod enim, cum illi cum Episcopo Mindensi
 pacem foedusque percuterent, et, sese inuicem copiis
 iuuare et contra communes hostes defendere velle
 promitterent, solos Marchiones Brandenburgicos ex-
 ceperunt, seque *contra eos non posse cum honore sti-*
pendii facere litteris testati sunt, quale hoc quantum-
 que est? Ego certe mihi agnoscere videor amabilem
 simplicitatem antiquorum temporum, praecclarum can-
 dorem, bonam fidem, omnibus blanditiis artibusque
 nostrae aetatis praeferendam. Amare lubet illum ani-
 mum, qui nec obliuiscatur accepta beneficia, nec se
 dedecere putabat, palam profiteri, se memorem esse
 debere, nihilque agere, quod hominis ingrati praebe-
 ret speciem. Sed nimis haec omnia propter vetusta-
 tem remota sunt a nostra memoria. Quare silentio
 illa transimus. Neque huius loci amplitudo atque so-
 lemnitas diei subtilius nos quaerere patitur, an vera
 sit illorum opinio, qui Zollerenses Comites et Guel-
 ficum genus ad vnum eundemque auctorem referant.
 Facile omni huius disputationis subtilitate caremus,
 modo ne illustria summae concordiae et beneuolen-
 tiae exempla desint. Iam vero memoriae proditum
 est, Electorem Fridericum I. foedere cum ducibus
 Brunsvicensibus facto Pomeranorum motus compres-
 sisse, et fretum eorum iustitia, illos arbitros honora-
 rios de rebus, quae in controuersiam vocarentur, sum-
 sisse: Fridericum II. bellum, quod inter Brunsvicen-
 ses

ses duces et ciuitates maritimas ortum et per tres annos gestum erat, composuisse: cum vrbs Brunsviga, graui tumultu a Duce Henrico dissideret, Ioannem, qui ob procerum et amplum corpus magnus appellatus fuit, vtriusque partis ardorem extinguere studuisse. Ibit in saecula haec coniunctio et prudentia principum, qui non solum armis et vi hostes subigere, sed oratione quoque et consilio eos placare conati sunt. Quanquam vero hoc illos aliquoties fecisse audiistis, saepius tamen eandem eos laudem appetiisse constat. Recordamini dissensiones animorum inter Fridericum Wilhelmum II. et Electorem Hannoueranum ortas. Vtroque grauitur indignante iustamque irarum se causam nactum esse existimante, discordia gliscebatur, et paullo post res eo perueniebat, vt acerrimum bellum imminere videretur. Iam loca castris capta erant: iam milites conscripti: tota Germania erecta: signum quisque belli expectare: omnia plena timoris et sollicitudinis: ciues trepidare: matres dimissos e complexu suo filios deflere: omnes, ne tristissimos nuntios acciperent, vereri. Ecce vero domus Brunsvicensis exemplum a maioribus datum aemulata non interneccione ciuium, sed reconciliatione concordiae dissensiones illas extinguendas esse iudicat. Veniente igitur in partem praeclari negotii duce Gothano, qui Hannoueranam causam agit, in vetere gratia reconcilianda omnem operam Brunsvicensis, omne studium ponit. Contigit exitus, quem omnes optant. Animi antea vehementer irritati iterum placantur: arma manibus deponuntur: copiae dimittuntur: pristina tranquillitas restituitur. Qua vero oratione sapientiam hanc Brunsvicensis domus satis digne celebremus? Non nego, magnificentius de principe illa dici videri: hostes fudit: vrbes cepit: victoriam re-
por-

portauit: triumphum egit. Sed nulla iucundior et melior praedicatio, quam haec: discordiam fustulit: bellum composuit: mihi filium seruauit: patrem mihi reddidit: illi urbis nostrae incolumitatem debemus. Maiorem forte admirationem habet, quae multis hominibus caesis, agris vastatis, urbibus incensis, plurimo sanguine profuso pax paratur: sed amabilior profecto, suauior et firmior est pax, nunquam rupta, seruata potius, atque etiam magis stabilita: vno verbo, nullis monumentis decorata, quae discordiae memoriam identidem renouent. Qua igitur laude haec prudentiae et amicitiae documenta, a Brunsvicensi domo data, digna esse censeamus! Grato agnosceremus animo, si illius armis bellum feliciter gestum, et ad gloriosum exitum deductum fuisset: si illius milite Friderici Wilhelmi copiae auctae et utroque exercitu coniuncto res essent praeclare actae. Iisdem vero bonis, quae bello quaerenda erant, sine sanguine, sine caede, sine incendio impetratis, quantas tandem gratias habendas esse illi existimatis, quae non clarius amorem erga Brandenburgicam Domum testari potuit, quam seruato flore militum, seruataque tot hominum vita.

Vtinam liceret huic illustri amicitiae exemplo plura alia addere, quae mihi in mentem veniunt! utinam temporis ratio permetteret longiorem enarrationem foederum, quibus inter se pacti sunt amicitias utriusque domus principes, et studii inprimis, quo Fridericum I. cooptationem Hannouerani ducis in principum Electorum collegium adiuuuisse notum est. Sed abripit me, nec in his subsistere patitur illa fidei et constantis amicitiae magnitudo, quam vtraque Domus eo bello ostendit, quo tota fere Europa, collatis aduersus Fridericum Magnum armis, nihil aliud effecit,

quam ut virtutem, iustae causae conscientia nixam et Dei fauori commendatam, nec vi, nec astu vinci posse ostenderet. Cum enim pro Fide publica, pro Salute, pro Patria, Friderico nostro, qui non nisi laceffitus iniuria pugnat, alieno sanguini, tanquam suo, parcit, hominemque non prodige homine uti debere sibi persuadet, bellum suscipiendum esset, et Luneburgensem et Brunsvicensem Domum foedus cum illo fecisse nostis. Nec ignoratis, iam antea e Brunsvicensi domo dignos gloria Guelficae stirpis Imperatores ad nostras copias peruenisse, nostroque Regi operam in re militari praestitisse summa cum laude. Quid ego de Alberto dicam? aut quis de fortissimo principe satis digne unquam loquetur, qui, cum pro iusta Regis causa prope Sorram pugnaret, consilio, manu, voce, insignis hosti, conspicuus suis esset, cum hostes fugaret et caederet, gloriosissima morte extinctus est? Quis admirari satis potest intrepidum animum Friderici Francisci, qui, quemadmodum semper non disciplinam solum, sed exemplum quoque a se petere, nec dicta solum, sed facta quoque sua imitari milites voluit, ita etiam prope Hohkircham et Imperatoris et militis munere functus est. Inclinantem Borussiae aciem, qui, cum non fraude et occultis insidiis, sed palam, salua fide et dignitate integra, hostes suos vicisci soleant, facile tum poterant loco moveri, restituit: undique irruentem hostium multitudinem sustinuit: quo minus progredierentur illi longius, impediuit: et, cum in prima acie inuicta illa et hostili sanguine infecta manu pugnaret, pulcherrimam mortem pro patria et Rege oppetiit. O! si liceret hic animo indulgere et vulnera summorum ducum atque honestissimam mortem praedicare. Magnitudinem harum rerum me disertum facturam esse sperare audeo. Verum

rum cum difficilius sit huius orationis exitum, quam initium inuenire, pauca tantummodo de coniunctis Borussicis et Brunsvicensibus copiis dicam.

Proponite vobis ante oculos AA. faciem terrarum Brunsvicensium et Luneburgensium, a Gallico milite, cuius non virtuti, sed numero cedebant Brunsvicenses, oppressarum. Omnia plena sunt copiis Gallicis: vrbes complures captae: fortissimi Imperatores nihil contra infinitum numerum hostium suorum robur efficere posse iudicant: re frustra tentata, ad summas angustias foedere coniunctae copiae rediguntur: immo ab hoste elato secunda fortuna et ferociente ad deditionem fere perpelluntur. Hic cui exercitus Brunsvicensis salutem suam debebat? quem seruatorem liberatoremque omnes ciues appellabant? Fundamenta melioris fortunae iacta esse omnes fatebantur a simili Friderico Magno et digno tanto Rege fratre (ampliusne quidquam ad summi principis laudem dici potest?) Henrico, qui post Gallicam Halberstadii depopulationem hostem non solum his regionibus, sed paullo post quoque Guelpherbyto et Brunsviga eiecit. Quis tum animus vobis erat, liberatae hoste vrbes, cum videretis Seruatorem vestrum ad vos venire? Quanta alacritate victrices ubique Henrici cateruas complectebamini? Initia haec erant et primordia eorum, quae deinde felicissime gerebantur a Ferdinando, qui omni armorum disciplina et arte bellandi quem non veterum Imperatorum, qui orbem terrarum subegerunt, aequat? aut potius, si animum illum omni virtute ornatum et mira lenitate atque humanitate conspicuum spectamus, quem non superat? Nunquam admirari desinent homines illam repentinam omnium rerum mutationem, quam post Ferdinandi et Borussorum aduentum in castra Brunsvicensia

sia accidisse nouimus. Vndique Galli recedere: saepe nostri cum illis manum conferere et militis Borussia vel solo adspectu territos fugare: saepe vacua hoste, qui aduentum copiarum, quarum impetum aliquoties senserat, non expectare audebat, inuenire castra: vbique ostendere: Borussia esse, prima fronte concurrere, aduersa vulneribus pectora ferre, nihil metuere, praeter turpem famam, nullum iis laborem insolitum, nullum locum arduum, nullum armatum hostem formidolosum esse. Annalibus et aeternitati commendanda, non a me commemoranda hodie sunt, quae duce Ferdinando et socio Borussia milite foederatae copiae strenue et feliciter egerunt. Testis huius virtutis est Creuelta, quae caesum fugientemque Gallum vidit: testis Mindena, molesto hoste liberata, qui copias lingua feroces, verbis nimios, auro argentoque caelatos et discolori veste fulgentes contra viros ferro horridos natosque militiae, et contra pectora animorum iraeque tacitae plena frustra bellum gerere, maxima clade accepta didicit: testes tot alia loca, sanguine et caede Gallorum notata et aeternis victoriarum monumentis condecorata. Non solum enim consociatis armis, sed animis quoque, rem egit vterque exercitus, aemulatione generosa accensus, intentusque defensionis patriae et honori Imperatorum asserendo. Eadem concordia, quae principum animos coniunxit, continebantur etiam copiae. O pulcherrimum vtriusque Domus consilium, inuicem se omni modo iuuandi et communi hosti resistendi! O praeclaras victorias huius amicitiae ope reportatas!

Sat multis argumentis declaratam esse AA. intellexistis amicitiam, concordiam, perpetuamque conjunctionem Brandenburgicae domus cum Brunsvicensi? Sat luculenta testimonia animi grati, memoris,

ris, candidi, semel susceptam amicitiam summa fide
tuentis vtramque domum edidisse cognouistis? Ex
hac vero conspiratione animorum aucta nunc et fir-
mata auspiciatissimis nuptiis, quantam spem concipe-
re debemus? quot bona nobis, liberis nostris, et in-
primis Friderico Wilhelmo polliceri possumus?

Accepisti coniugem, Friderice Wilhelme, quae
non magis regiae olim dignitatis, quam laudum et
curarum adiutrix et focia erit. Illius virtutes, quas a
natura infitas pectori, Philippinae prudens disciplina
et Caroli exemplum fouit et auxit, summam Tibi iu-
cunditatem, nobis felicitatem conciliabunt. Optimae
coniugis amor imperii olim a Te ad exemplum Fri-
derici Magni administrandi onus leuabit, atque suo
candore, vt, quae summi fastigii hominibus negata
esse dicitur, amicitiae suauitate perfruaris, efficiet. Vi-
deor iam videre dies amore Elisabethae exhilaratos
multoque Tibi iucundiores redditos. Videor iam vi-
dere Tuos cines Augustae sobolis adspectu tristem
mortalitatis cogitationem consolantes. Videor iam vi-
dere omnes populos felicitatem huius coniugii, foe-
cunditatem et concordiam celebrantes, suis principi-
bus similem fortunam precantes, eosque hinc cum nu-
ptiarum bene contrahendarum, tum sanctae matri-
monii fidei colendae exempla petere iubentes. Maacte
hac felicitate esto, Friderice Wilhelme et nomen Bo-
russicum, iuuante Deo, magnis rebus gerendis, aut,
quod idem est, imitatione Friderici Magni, inui-
ctum praesta.

Salue nunc Elisabetha Christina: salue Friderici
Wilhelmi coniux, Borussorum delictum, noster amor.
Animis Tibi addictissimis Te complectimur, nostrum-
que lumen et decus et verissimum Palladium nos com-
plecti putamus. Posteaquam e patria Tua, quae Te

votis et lacrimis profecuta est, abiisti, quanta alacritate et laetitia excepta es iis locis, per quae iter fecisti! quo plausu inter secunda omina et certantia vota te salutavit ea vrbs, quae propius posthac diuinas Tuas virtutes videbit et admirabitur! Vidisti oppletas vndique vias Tuoque currui angustum tramitem relictum: Te senes mirari, laudare illam Augustam frontem, quasi indicem comitatis, prudentiae, et clementiae, quae in alto pectore, tanquam in sacrario quodam et delubro, domicilium posuerunt, praedicare illum vultum, cuius mixta lenitati maiestas late Reginam ostendit, et vaticinari iuventuti non vana gaudia: Te matronae infantibus, tenello brachio colum maternum captantibus, ostentare: Te parentes, liberi, infantes, virgines lacto clamore salutare. Neque vero exultantem hanc laetitiam vnquam extinctum iri credes. Sedebit semper ille amabilis vultus in omnium ore, oculis, animo. Nunquam Te amare, Te colere desinemus. Ecquando enim Tu defines, vera mater civium esse, et virtutibus Tuis illam nobis prosperitatem servare, qua nunc impense laetamur? Habebimus olim Reginam suavitatem liquidissimam Friderico Wilhelmo iucunditatem, prudentia omnibus maximam utilitatem, comitate et amabili humanitate civibus incredibile gaudium allaturam. Habebimus matrem, ita consociaturam consilia, curas, imperium, ut tales videamus reliquos vitae dies omnes, qualem vidimus hodiernum. Habebitis etiam vos, posterius, semper recentem laetandi materiam, quoties auspiciatissimas has nuptias recordabimini, coniugialis amoris pignora laetis oculis adspicietis et partem hoc coniugio terris Borussiae felicitatem considerabitis.

Huius felicitatis magnitudine considerata, quibus laudibus Regem nostrum efferemus? quibus verbis il-

lius

lius amor gratias agemus? quibus studiis prosequemur paternum illius animum? Liceat nobis, maxime Regum, libere nostram sententiam dicere et quid de hoc Tuo beneficio iudicemus, palam profiteri. Boni consulas ingenuam candidissimi amoris vocem et laetitiae exundantis verba. Gessisti profecto ea, quae vix mens cuiusquam aut cogitatio capere potest, nec, si multitudinem hostium, praeliorum et victoriarum numerum, conficiendi omnia celeritatem consideramus, cuius res gestae cum Tuis comparari debeant, inuenimus. Si etiam fuerunt, qui fuerunt certe pauci, qui multis bellis susceptis, et magnis hostium copiis profligatis nominis immortalitatem adepti essent, quis tamen fuit, cui eadem laus, quae Tibi, deberetur, cuique ob res in bello gestas idem amor, qui fere nunquam belli comes aut raro socius Imperatorum est, habendus esset? Nam illi aut sanguinis aut honoris immani siti accensi bella vicinis populis intulerunt: Tu ad impetum repellendum arma cepisti, similis, cuius potestatis inter nos es vicarius, Dei immortalis, qui non, nisi peccatis nostris offensus iratusque, fulmina mittit: illi, ut fines imperii proferrent, multos homines occidi, vrbes vastari, villas incendi, totas gentes omni miseriarum genere excruciaci passi sunt: Tu fines nostros defendisti, atque iustitia, lenitate animi, aequitate et misericordia ipsos hostes, ut, cum amare nollent, Te admirari et colere deberent, coegisti, immo quam plurimorum animos in prouinciis hostium Tibi conciliasti: illi non prius arma deposuerunt manibus, quam, aut summa necessitate adacti, aut omnibus locis sanguine et incendio repletis, regibus iniuste eiectionis, aliisque regionibus suo imperio adiunctis: Tu iustissimo bello summa felicitate gesto, oblatas pacis conditiones incredibili quadam animi moderatio-

ne

ne accepisti, atque hac lenitate clarissime ostendisti: non, nisi inuitum, nec, nisi pro iustae causae defensione, Te arma capeffere, et lubentissime, securitate publica firmata, eadem abiicere. Si denique alios victorias suas cum ignaviae tum temeritati hostium debuisse cogitamus, si propria virtute parum valuisse quosdam et desidiosissimo otio inuolutos per alios grauius humanum genus adflixisse legimus, et, si Te, Friderice, bella, cum exercitissimis hostibus et peritissimis ducibus gesta, Tua prudentia et virtute administrasse consideramus, quem Te bello maiorem et armis esse dicamus? Celebrabuntur hae Tuae laudes bellicae omnium gentium litteris ac linguis, neque vlla aetas praedicare illas desinet. Sed habent tamen eiusmodi res, quamuis amplissimae maximaeque, apud exteras nationes fere plus inuidiae, quam pulchritudinis, apud posteritatem tantum admirationem: Tu vero, quod in rebus humanis iucundissimum est, amari quoque, nec solum a nobis, sed etiam ab omnibus, nepotibusque nostris cupis. Illa tropaea, atque monimenta terrorem habent et posteris formidolosa videntur: qui vero hanc felicitatem nanciscitur, ut delictum generis humani appelletur, ciuiumque amor audiat, in aeterna laude versatur; qui suorum temporum felicitatem posteritati tradit, viuit in animis hominum, et aeterno amore perfruitur: qui, ut aurei seculi auctor conditorque sit, laborat, nunquam amari et praedicari desinit. Omnibus titulis haec laus speciosior: omnibus nominibus, quae saxis inciduntur, hic amor gloriosior. Felicem igitur Te, Friderice, et vere magnum regem, qui et aliis, quae sopito bello sapienter, iuste, mansuete, amanterque egisti, et iuncta Friderico Wilhelmo Elisabetha, prosperitateque, qua nos fruimur, ad alterius seculi homines propa-

pagata, ut omni aetati amabilis esses, effecisti! Patere, nos has laetas civium voces, has lacrimas prae gaudio manantes omnibus Tuis victoriis anteponere: patere, nos libere fateri, hoc connubio pro Tuo e Fratre Diuo Nepote inito, non unius diei gratulationem, sed aeternum et immortalem amorem Tibi partum esse. O fortunatam Borussiam, quae celebratis his nuptiis tranquillitatem suam firmatam, felicitatem roboratam, suisque, quibus exultat, quaeque Tuo numini debet, bonis perpetuitatem additam esse videt!

Agamus igitur AA. Patri nostro gratias, et cum tanta sit huius beneficii magnitudo, ut nulla tam incredibilis dicendi copia, nullum tam diuinum genus orationis inueniatur, quo illud digne celebretur, sentiendo magis, quam loquendo agamus. Quemadmodum Deus immortalis non exquisitis verbis, orationis blanditiis et meditato carmine, sed pura castaque mente a nobis coli cupit: ita etiam Rex noster animum tantum spectabit, quibus illum declaremus, verba non valde requiret. Simus erga Fridericum animo semper eo, quo bonos ciues esse decet, quoque si nos adhuc fuisse dixerimus, ne inani gloriandi cupiditati (quid enim nos ostentemus, qui, si etiam tales simus, nullam partem illius meritorum assecuti videamur?) haec oratio, ipsi Regi eo minus displicitura, quo magis parentes conscientia bonae mentis, quam in liberis animaduertunt, delectantur, tribuatur, cur vereamur? Hunc igitur numini maiestatique illius deuotum animum, fidelem, pium, promptum et alacrem ad vitam pro patria reddendam, non solum seruemus, sed omnem quoque occasionem, illum luculenter ostendendi, arripiamus, immo eiusmodi opportunitatem nunquam quaerere desinamus. Tales viuamus, tales moriamur, tales ut se praestent, liberos, nepo-

nepotes, quique ab his nascentur, adhortemur omnes.

Actis Regi nostro gratiis, celebrata felicitate Friderici Wilhelmi, salutata Elisabetha, veneremur Deum Optimum Maximum, praesidem huius imperii et custodem, illumque casta piaque mente oremus, ut spem nostram ratam habeat, vota audiat, Borussiae nomini fauere pergat, et saluo Rege, salua tota Domino Augusta, laetitiam huius diei perpetuam et aureum Friderici Magni seculum, venerabile illud amicis, amabile ciuibus, et tremendum hostibus, aeternum esse iubeat.

Operarum errores.

p. 6. l. 31. l. *pudebit*. p. 20. l. 14. l. *iique*. p. 38. l. 3. a fin. l. *institissem*. p. 43. l. 17. p. *ex* l. *et*. p. 46. l. 3. l. *eum nihil*. p. 47. l. 16. l. *leuia*. p. 48. l. 3. dele punctum post duceret. l. 11. l. *aspiciat*. l. 19. pro *nullae* l. *nulli*. p. 63. l. 21. l. *posset*. p. 72. l. 21. l. *tropaeum*. p. 75. l. 11. pro *curari* l. *seruari*. p. 88. l. 14. l. *immortales*. p. 99. l. 11. l. *persuadet*. p. 106. l. 30. l. *negligerent*. p. 115. l. 29. l. *extulerunt*. p. 120. l. 18. l. *lauream*. p. 126. l. 24. l. *Castaliam*. p. 129. l. 28. l. *μεγαλ.* p. 131. l. 7. l. *dirumpit*. p. 135. l. 31. l. *ipse*. p. 136. l. 3. l. *Chemiam*. p. 146. l. 7. l. *quorum verborum*. l. ult. l. *remouet*. p. 162. l. 18. l. *resonat*. l. 29. l. *ἀγγέλαις γυνάβοις*. p. 165. l. 26. dele comma post *παίδων*. p. 167. l. 11. l. *Herodot.* p. 168. l. 8. pro *sed* l. *et*. l. 21. *Graium*. p. 170. l. 16. l. *iis*. p. 172. l. 6. l. *grauantur*. p. 183. l. 3. l. *vasculis terra oppl.* p. 185. l. ult. l. *patet* pro *putes*. p. 190. l. 9. l. *domos*. p. 192. l. 17. l. *iis*. p. 209. l. 30. l. *iocis*. p. 227. l. 26. l. *complexum*. l. 33. l. *invideret*. p. 201. l. 30. l. *subtiliter*. p. 264. l. 22. l. *iidem*. p. 265. l. 5. l. *assentientem*. p. 268. l. 18. l. *docetur in*. p. 293. l. 2. l. *In Didy.* p. 297. l. 29. l. *multos*.
